

d'annunzio

«Printre peisaje cu chiparoși, în vilele romane sau pe malul Adriatiei, sub bolțile monumentelor sau sub lună, în lumina tablourilor celebre sau în umbra statuiilor nu mai puțin celebre, eroii lui D'Annunzio își duc existența furibundă, prețioasă sau desabuzată. O existență pentru evocarea căreia artistul a acumulat virtuțile verbului, ale plasticii și ale muzicii. Căci el voia să se ia la întrecere cu marea orchestră wagneriană pentru a sugera ceea ce numai muzica poate sugera sufletului modern.»

NICOLAE BALOTĂ

Lei 5

editura minerva

1024

d'annunzio

d'annunzio

focul

Ilustrația copertei :
Reproducere după o pictură de *Antonio Canaletto*

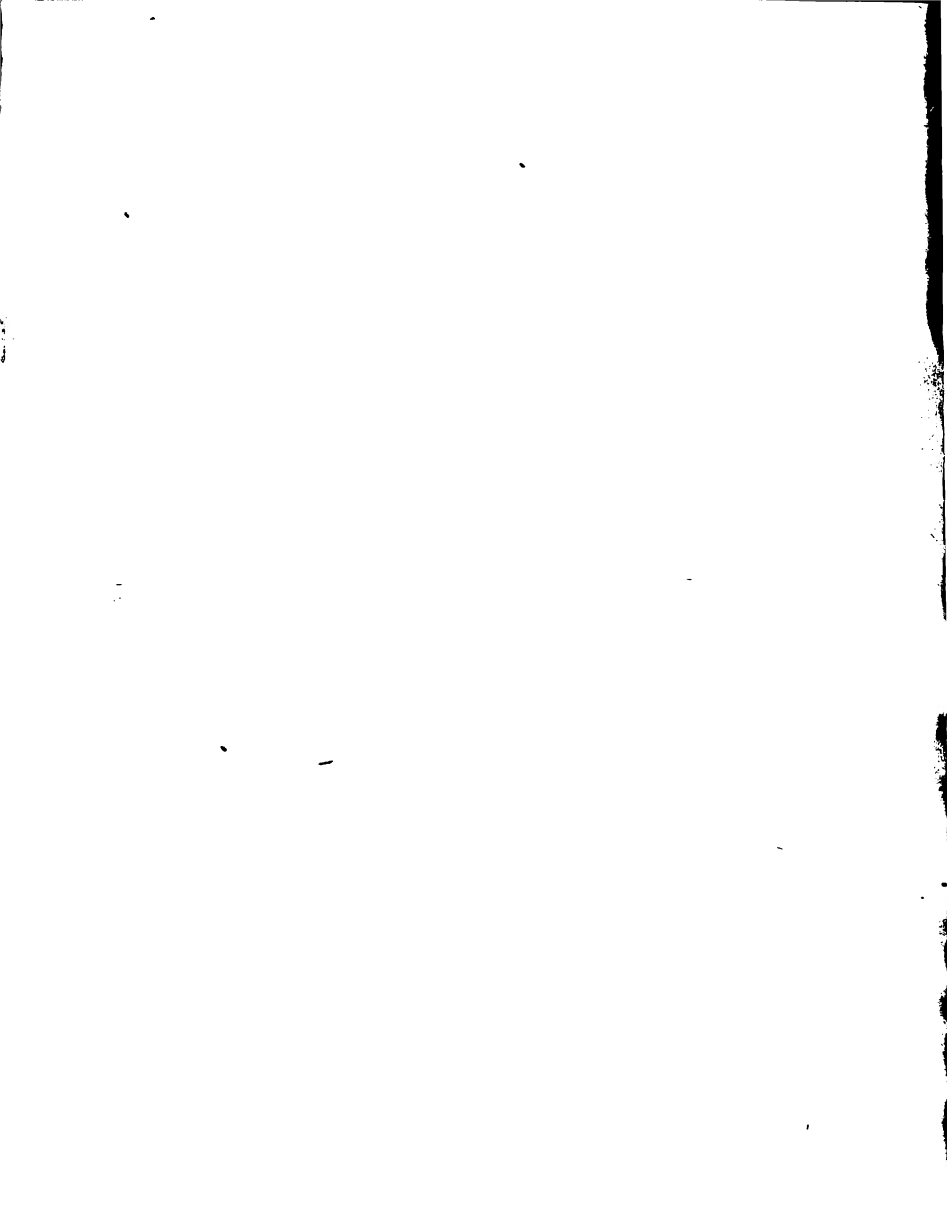
gabriele d'annunzio

focul

TRADUCERE DE ADRIANA LĂZĂRESCU ȘI
GEORGE LĂZĂRESCU

PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
NICOLAE BALOTĂ

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1979
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PREFAȚA

Epigraful — pe care Gabriële D'Annunzio îl cultivă ca pe o emblemă, o figură ornantă, ori ca anunțul unei idei dominante, a unei teze a unei obsesii, și pe care îl întâlnim, uneori în serie, pe frontispiciul cărților sale — poate nu o dată să ne deruteze mai degrabă decît să ne lumineze, cu privire la intențiile scriitorului. Să citim cele trei epigrafe ce străjuiesc intrarea la *Focul*, roman dedicat — pe plan spiritual — „Timpului și Speranței“, adică formulele lui Heraclit din Efes, Eschil și Hariri din Basra. Ele deschid perspectiva unei apologii a speranței ca revelare a nesperanțului, ca împlinire a așteptărilor. Dar „focul“ la care face aluzie titlul, foc mistuitor al unei pasiuni ce arde și consumînd se consumă, în ce raport se află el cu „timpul“ și „speranța“? S-ar putea vorbi despre o bipolaritate a construcției acestui roman, sau, mai exact, despre cele două nivele — unul referențial și altul ideal pe care le cuprinde. Totul pare să trimită, în economia sa, la un focar, totul se poate reduce, în ultimă instanță, la o psihanaliză a focului. Dar rămîne, totuși, subiacent unui timp al consumpției, un timp al ecloziunii acelei „taine a miracolelor“, posibilitate mereu deschisă a începutului, dincolo de orice sfîrșit. În întîlnirea aceasta a sfîrșitului, al unei pasiuni sfîrșelnice cu începutul, în această renaștere posibilă, rezidă nexul poetic al acestui roman.

Este, aici, într-o perspectivă istorică, o conjuncție, tipică pentru acel *tournant du siècle* în care apare *Focul* lui D'Annunzio. Tulburarea sfârșitului de secol, un *fin de siècle* agonice, și nervozitatea euforică a așteptării unui secol nou prezidează, deopotrivă, la elaborarea acestei scrieri. Și nu numai a acesteia. În creația scriitorului italian, textele, din ultima decadă a secolului trecut și din primii ani ai acestuia, poartă stigmele unei traume particulare, a unui complex pe care l-am putea numi al lui Ianus: privirea în trecut și, totodată în viitor, produce un adevărat vîrtej al temporarului. Melancolia se asociază cu speranța. Incertitudini, cețuri, în urmă și înainte. Vîrtejul îl atrage, îl fascinează pe acest artist care a îndrăgit, dintru începuturile sale, primejdia. Și, mai presus de toate, vîrtejul patimilor. Întreaga sa literatură din epoca amintită derivă dintr-o reverie asupra pasiunii, dintr-o reverie și nu o trăire, căci imaginarul — la acest om care a pretins întotdeauna că privilegiază trăitul, trăirile — transcende și determină orice experiență concretă. Pasiunea erotică cu voluptățile, frustrările și magismul ei posibil constituie *destinul* eforturilor din trilogia „Trandafirului” elaborată și publicată în acei ani (*Plăcerea — Il Piacere*, 1889; *Inocentul — L'Innocente*, 1892; *Triumful morții — Trionfo della Morte*, 1894). Trandafirul însuși este o emblemă transparentă a voluptății erotice. Căci voluptatea, o stranie voluptate agonice, este experiența pasională privilegiată — în viziunea d'annunziană.

O anumită situație pasională revine cu puterea obsesiilor, în diverse ipostaze. De asemenea, purtătorul principal al „destinului” pasional revine sub diferite măști în ficțiunile prolificului autor. Același egotism amoral, aceeași înclinație spre excesiv, aceeași sensualitate sumbră, nepotolită, aceeași frenezie în căutarea unei imposibile uniuni cu Alții, cu Alta. Ești ai sfârșitului-de-secol, acești eroi ai lui D'Annunzio (ca și alții ai lui Oscar Wilde, anunțînd „imoralistul” lui Gide, naturile artiste din unele ficțiuni ale lui Hugo von Hofmannsthal) sînt suspendați într-un vid al etosului. Estetismul lor este acela al unor cavaleri ai *nihil*-ului. Nietzsche ar fi văzut în ei reprezentanții acelei ere a nihilismului pe care o profetiza, remarcîndu-i simptomele premergătoare în

jurul său. Dealtfel toți sau aproape toți acești pătimiși ai unei concepții lipsite de fervorile unei credințe sînt nu numai de o teribilă ariditate morală, ci și de o sensualitate exasperată. Simțurile lor le oferă calea pe care o descoperă a unei *ek-stazii*, a unei ieșiri din sinele lor. Transcendere imposibilă. Nici o mistică erotică nu este salvatoare. Astfel, contele Andrea Sperelli, poetul, gravorul rafinat, iubitul respins al Elenei Mati în romanul *Plăcerea*; tot astfel, Giorgio Aurispa, tragicul erou din *Triumful morții*, și Tullio Hermil, eroul din *Inocentul*. Același egoism al sensualității, aceeași descoperire a unui fond thanatic, a unei atracții a morții în experiența erotică trăită pînă la limită, aceeași luciditate extremă în judecarea propriilor sentimente și acte. Figura mitic-simbolică pe care par să o întruchieze aceste personaje este aceea a baudelaire-ianului *heautontimoroumenos*. „Eu sînt rana și cuțitul” — par să-și spună fiecare în timp ce ruminează cu o exasperantă luciditate motivele evidente ale răului lor ascuns. Sensibilitatea lor este subminată de o conștiință a deșertăciunii afectelor, de ambivalența lor. Andrea Sperelli, ca și Giorgio Aurispa sînt, pe de altă parte, damnații unei arte care îi posedă, care îi deturmează de la drumul firii. Pasiunea artistică nu se află într-un conflict elementar cu pasiunea vital-erotică, ci o dublează pe aceasta. Artă însăși este pentru acești devotați ai ei un mod de a-și excita simțurile, de a duce o existență estetică. Existența unor *dandy* care — asemenea lui Brummel în viziunea lui Baudelaire — trăiește pururi „în fața oglinzii”. Jocul imaginilor, răsfrînte de oglinda unei conștiințe estetice, retrimise instanței vide a conștiinței morale, revenind încărcate de gol, ca de o ceață tulburătoare, produce acea stare de anxietate specifică aleșilor lui D'Annunzio.

Alături de aceștia se profilează — ca într-un contrapunct muzical — o serie a figurilor feminine. În fața bărbaților care trăiesc experiența lor erotică pe un fond thanatic, al căror libido — cum ar spune Freud — este marcat de un instinct tenebros al morții, galeria feminină a acestor romane este populată, în mod firesc, cu victime. Victimă soția lui Tullio Hermil, în *Inocentul*, neglijată, părăsită de acesta, iubindu-l în ciuda purtării sale

cinice ; victimă Maria Ferres, rănită de moarte prin atașamentul morbid al iubitului ei, Andrea Sperelli, pentru amanta care-l abandonase ; victimă, în sfârșit, Ippolita, iubita lui Giorgio Aurispa, în *Triumful morții*, martirizată de acesta și, în cele din urmă, ucisă. Atitudinea acestuia din urmă, și meditațiile sale pe tema femeii iubite, în care întrevede „Vrăjmașă“, este caracteristică pentru un misoginism subiacent al viziunii lui D'Annunzio privind raporturile bărbatului cu femeia. O masculinitate agresivă este simptomatică pentru eroii scriitorului, cruzime barbară a unor spirite de altfel elevate. Dar ca și estetismul, ca și amoralitatea ori hiperluciditatea sterilizatoare, această masculinitate orgolioasă semnifică adeziunea — în imaginar, dar și în concepție — a eroilor scriitorului la un ideal nietzscheian, al supraomului.

S-a discutat adeseori despre nietzscheianismul lui Gabriele D'Annunzio. Influența gânditorului german asupra lui a fost, fără îndoială, mai profundă decât altele. Conștiința rea a estetului *fin de siècle* pe care o manifestă personajele masculine, amintite, ale scriitorului se exprimă în toate romanele „Trandafirului“, dar și în alte producții literare ale acelei epoci, prin parabole în care ea însăși, conștiința, este pusă sub condamnare. Această conștiință își caută însă compensații într-o acțiune ce se vrea salutară. Prea lucidă pentru a nu-și da seama că statutul etic al oricărui estetism este șubred, ea își caută o filosofie justificatoare. Or, Nietzsche oferea elemente ideale ale unei asemenea filosofii. Nu era el însuși un artist pentru care răsturnarea violentă a valorilor etice pornea, printre altele, din resentimentul amoral al estetului ? Aristocratismul său îl împingea neconținut spre separarea radicală a celor aleși de cei neaveniți, a celui ce are vocația tăriei de cel osîndit la slăbiciune, a „stăpînului“ de „supus“ de victimă. Când deschizi *Triumful morții* întâlnești un epigraf pe care D'Annunzio l-a extras din *Eincolo de bine și de rău (Jenseits von Gut und Böse)* de Friedrich Nietzsche. Te poți întreba : cu ce scop l-a așezat scriitorul pe pagina de titlu a romanului său ? Intrucît întrebarea se referă la un text în care Nietzsche vorbește despre acțiunea dizolvanță ori salutară „asupra sufletului și sănătă-

ții" a unor cărți, este firesc să deduci că emulul său italian, D'Annunzio, atribuia propriei sale opere posibilitatea de a exercita influențe ambigue. Ca de obicei, și în aforismul extras din *Dincolo de bine și de rău*, Nietzsche pledează *pro domo*. Propriile sale cărți, socotea el, pot afecta divers „sufletele“, după cum acestea sînt „inferioare“ avînd „o mai joasă vitalitate“ ori sînt „superioare și mai viguroase“. Aceeași carte care le corupe pe cele dintîi le înalță — considera el — pe celelalte. În conștiința artistică a lui D'Annunzio, artistul și propovăduitorul coincideau. Eroii săi privilegiați sînt — după chipul și asemănarea creatorului lor — seduși, în mod identic, de promisiunea voluptăților estetice și de prestigiile acțiunii, în ultimă instanță, etice, chiar dacă valorile etice consacrate sînt negate, refuzate. Estetismul *fin de siècle*, am văzut, nu este acela al unei conștiințe împăcate cu sine, savurînd în liniște farmecul, grația cu care-l întîmpină obiectele unui univers naiv-estetic sau ale firii. Un asemenea estetism aparține unor „aleși“. Distanța pe care o face Nietzsche, în aforismul citat de D'Annunzio, între sufletele „superioare“ și cele „inferioare“ este tipică pentru disprețuitoarea negregare a elitei de orice *banausos*. Discipolul italian al gînditorului german îi împărtășește orgoliile. Ideologia sa derivînd în această privință din teza „supraomului“ nietzscheian, vădește nu o dată disprețul pentru „cei mulți“. Acțiunea sa, desigur, sau mai exact poate voința sa de acțiune, reclamîndu-se de la o etică „superioară“ și a „superiorilor“ se vrea salutară pentru aceștia. Astfel ne aflăm în fața unei situații paradoxale: D'Annunzio vrea să depășească estetismul amoral împărtășind și propovăduind tezele unui amoralism „superior“. Intenția sa de a săvîrși prin artă o acțiune taumaturgică este minată prin chiar orientarea acestei acțiuni. Propovăduitorul dintr-însul vrea să salveze artistul răscumpărîndu-i păcatele. În realitate, o lectură nouă a acestor romane ale lui D'Annunzio, la aproape un secol după elaborarea lor, descoperă vanitatea ideologiei sale, deci a pretensei sale „acțiuni“. Dar, totodată, avem revelația unei rezistențe a imaginarului proiectat de scriitorul italian în ficțiu-

nile sale, prin arta sa. Această artă este chemată să răscumpere erorile propovăduitorului.

Am reflectat pe marginea ciclului de romane ale „Trandafirului“ pentru că acestea preced — nu numai pe plan biografic, ci și prin structura lor — romanul *Focul*. D'Annunzio proiecta un alt ciclu (pe care nu mai avea să-l încheie) un ciclu al „Rodiei“, din care va elabora doar acest singur volum. „Rodie“, după „Trandafir“, constituie o altă alegorie, de astă dată a abundenței, a bucuriei de a trăi. „Rodia“ mai era și un vechi simbol al regalității, și, ca atare, el semnifica de asemenea dominația, puterea absolută. Simbolul acesta e caracteristic pentru voința de putere d'annunziană unită cu voința sa de împlinire în și prin artă.

În *Focul*, ca și în alte opere ale sale, scriitorul italian folosește unele elemente autobiografice. El nu este, însă, un confesiv. Mărturisirile sale sînt de fapt proiecții mitizante ale unui eu imperios. Travestiurile, măștile sînt atît de numeroase încît orice identificare a unui Giorgio Aurispa, sau a lui Stelio Effrena, eroul romanului *Focul*, cu omul D'Annunzio, este eronată. Cu toate acestea recunoaștem în țesătura epică a acestui roman aluzii la fapte petrecute, trăite de scriitor. Însăși deschiderea cărții, capitolul inițial conținînd — ca într-un *introit* la o ceremonie fastuoasă — un mare discurs aulic ținut de eroul narațiunii în Palatul Ducal din Veneția, își are istoria sa în viața lui D'Annunzio.

În 1895, scriitorul a ținut o conferință la Veneția cu ocazia închiderii Expoziției Internaționale de artă modernă ce avusese loc. Vorbirea se voia „improvizație“. În realitate era un text dintre cele mai elaborate, o proză romantică de un retorism somptuos. Tema era o apologie a toamnei venețiene. Mai exact, „alegoria toamnei“ era căutată în tablourile unor pictori ai școlii venețiene: Giorgione, Veronese, Carpaccio și Tintoretto. Reverie pe motive autumnale, meditație lirică, divagații literare, textul în proză al acestui discurs scris în cel mai perfect stil aulic a constituit „glosa“ însoțitoare a unui poem, *Alegoria toamnei (L'Allegoria dell'Autunno)*, compus în 1887 și publicat abia în 1895. Poemul

este și el un superb exercițiu retoric pe tema toamnei, exercițiu plin de artificii, în stilul poemelor din culegerea *Isotta Guttadauro* (1883). Orice confesiune liric romantică este sacrificată în aceste piese lirice pentru o poezie imagistă în care predomină intenția stilistic-decorativă. Virtuozitatea artistului atinge limitele unei prețiozități ce denunță caracterul artificios, tehnic al scrierilor în cauză. Poemele sînt pure exerciții de stil, jocuri prozodice. Într-un sonet adăugat la ediția din 1890 a acestui ciclu, D'Annunzio va face o declarație privind arta sa poetică din acel timp : „O ! poet, cuvîntul e divin / cerul a așezat bucuria noastră toată în pura Frumusețe / Versul este totul“. Perfecțiunea versului, puritatea sa (*credo*-ul estetic al lui D'Annunzio precede poetica „uriștilor“ secolului nostru) creează, desigur, efecte muzicale de un rar rafinament. Dar el însuși, poetul, ar fi refuzat o asemenea identificare a poematizării cu un simplu joc — oricît de alambicat — metric. Cele mai mărunte madrigaluri ale sale ținteau dincolo de planul acesta al exercițiului formal. Un dincolo ce nu era referențial, nu reprezenta nici o exterioritate parnasiană, nici o interioritate impresionistă, ci o transcendență spiritual-estetică. A o sesiza și a o exprima dincolo de orice dat al gândirii, aceasta era năzuința fundamentală a poetului D'Annunzio. Cum spunea *alter-ego*-ul său din romanul *Plăcerea*, Andrea Sperelli, el prefera „expresia gândirii“. Dar nu expresia în sine, ci expresia unui nume estetic.

O asemenea prezență numinoasă, un fel de magic simbură al lucrurilor, locurilor, încearcă să invoce și, invocîndu-le, să le evoce, în cuvîntarea sa venețiană, artistul Stelio Effrena. Discursul acestuia reproduce aproape întocmai pe acela ținut în realitate, în Palatul Dogilor, de D'Annunzio. Alegoria toamnei se conjugă cu apologia Veneției. Nu se putea o introducere mai perfectă la analiza unei iubiri agonice decît o asemenea evocare a atmosferei crepusculare din Cetatea lagunelor. Dialogul dintre Stelio Effrena și prietena lui, pe care o numea Perdita, într-o gondolă care-i poartă pe canalele Veneției, apoi vorbirea tînărului scriitor în fața strălucitorului public din Palat, totul la acea „oră vesperală“ pe care Effrena, alias D'Annunzio, o porecliseră „ora lui Tizian“, înscris

acest mare capitol cu care se deschide *Focul* în bogata literatură a Veneției. Într-adevăr, orașul acesta a constituit, începînd cu secolul trecut, un adevărat *topos* literar, extrem de fecund în ipostaze, în avataruri diverse. Odată cu decăderea politică a orașului, cu încheierea istoriei glorioase a republicii venețiene prin intrarea și ocupația trupelor napoleoniene, odată cu disoluția culturii venețiene ca entitate, de sine stătătoare, orașul a dobîndit o importanță nouă pe planul imaginarului, ca temă a literaturii și picturii. Veneția palatelor, artiștilor venețieni, a lui Tizian și Tiepolo, a unor Monteverdi și Vivaldi, a lui Goldoni și Gozzi, se transformă într-un spațiu al peregrinărilor nostalgice, o adevărată sferă obsesivă a reveriei. Călătorii înșiși, vizitatorii (de care orașul acesta n-a dus niciodată lipsă) devin în secolul al XIX-lea mai subiectivi, mai poetici. Ei mitizează cetatea canalelor, o proiectează pe un plan al dorinței, al regretelor. Temele trecerii, agoniei, amurgului se polarizează în jurul temei venețiene. Epigramele venețiene ale lui Goethe se mai jucau grațios cu această temă. Friedrich Hebbel oferă deja un *Tablou fantastic* al orașului. Romanticii îndeosebi creează o mitologie a orașului muribund. Childe Harold al lui Byron peregrinează pe canalele Veneției. Descompunerea, degradarea, delinvenșcența devin adevărate atribute ale vieții imaginare venețiene. Mai mult chiar, vechile palate putrezind lent în apa sumbră a canalelor produce efecte picturale și literare ce asociază orașul cu moartea. De aici fantazarea pe tema orașului agonizant, a morții în cetatea lagunară. *Moartea la Veneția* (*Der Tod in Venedig*) a lui Thomas Mann, *Moartea Veneției* (*La mort de Venise*) a lui Maurice Barrès, *Moartea lui Tizian* (*Der Tod des Tizian*) de Hugo von Hofmannstahl sînt cîteva din ficțiunile mai cunoscute pe această temă. Poezia proliferază în jurul acestui focar al imaginarului. De la *Sonetele venețiene* (*Venezianische Sonette*) ale lui August von Platen, prin versurile lui Rilke publicate în *Primele poezii* (*Erste Gedichte*), de la Veneția lui Alfred de Musset la aceea a lui Ezra Pound, e o succesiune de texte în care putem urmări, cum afirmă C. Einstein, „fabricarea unei ficțiuni“. Tot astfel, în dialogurile pe canale, în gondolă, subiect prădilect al unei întregi faune literare, putem

descoperi glose în jurul „agoniei” sau al „morții” într-un oraș ce se dezagregă lent. Hermann Hesse are asemenea *Convorbiri în gondola venețiană* (*Venezianische Gondelgespräche*) ; la fel se proiectează Robert Browning „într-o gondolă”. Sonetul lui Eminescu „S-a stins viața falnicei Veneții” este exemplar pentru această viziune mitizantă a unei Veneții funerare. Dacă adăugăm măcar numele unor pictori ai acestei Veneții tirzii — cele ale lui Whistler, Monet, Kokoschka — nu vom fi epuizat încă, nici pe departe, lista acestor scriitori sau plasticieni care au ilustrat o Carte visătoare a Veneției.

În această carte, paginile lui D'Annunzio sînt printre cele mai penetrante. Somptuozitatea decorativă, a unui *barochus finisaeularis* — cum ar fi spus Eugenio d'Ors —, se potrivește perfect unei anume imagini a orașului crepuscular. Veneția într-un amurg de septembrie privită de un artist și de iubita acestuia (ea însăși o făptură în declin), prezintă o acumulare de „frumuseți” de-a dreptul excesivă. Exaltarea pe care o produce în sufletele (și mai ales în vorbirea) celor doi imaginile magnifice care defilează pe lângă ei, apoi perspectiva triumfului pe care-l va trăi poetul vorbind în Sala Marelui Consiliu, de la tribuna unde altădată răsuna vocea Dogelui, la adunarea patricienilor, avînd ca fundal *Paradisul* lui Tintoretto și, deasupra capului, *Gloria* lui Veronese, această exaltare este o stare tipic d'annunziană, o frenezie a simțurilor și simțirii, un fel de apogeu al curbei pasionale. Epifania Veneției în splendoarea ei amenințată este o alegorie a pasiunii erotice supusă corupției.

Suflet pătimaș, vehemență pasională de-o parte, adorație și teroare de altă parte. Stelio și Perdita lui urmează, parcă, pe canalele venețiene, în gondola-sicriu condusă de un Charon imaginar, un cortegiu funebru al verii defuncte, dar și drumul inițiativ spre un paradis al voluptăților erotic-thanatice. Ei trec printr-un peisaj simbolic, al marilor artificii arhitectonice, al unor visuri închegate în piatră. Arta poetului formelor plastice sublime se vădește în fraze descriptive opulente precum aceasta : „Plutea pe propria lui umbră verzuie templul octogonal, pe care Baldassare Longhena l-a extras din Visul lui Polifil, cu cupola, cu volutele, statuile, coloanele

și balustradele sale, somptuos și ciudat, ca un edificiu neptunian construit asemenea contorsionatelor forme marine, înălbit într-o nuanță sifidie, peste care stratul subțire de sare umedă părea să creeze în cavitatea pietrei ceva proaspăt, argintiu, cu strălucirea pietrelor prețioase, sugerind o vagă imagine de scoici cu perle cu valvele deschise în apele natale“. Ca într-un poem baroc, artificiiile artei participă la jocul pasional. În țesătura acestui poem încep să se întrevadă acele fire care desenează — ca într-o tapiserie — o imagine alegorică. Apar motivele dominante, printre care acela al „focului“, introdus tot printr-un intermediar artistic, prin acela al artei suflătorilor de sticlă din Murano.

O explorare atentă a imaginarului d'annunzian poate să evalueze obsesiile reveriei acestui poet. Revenirea focului e, firește, dominantă, în acest roman. Focul apare, de cele mai multe ori, ca un suflet ascuns al materiei. El se ascunde într-un fel de abis al cristalelor, al rocilor. Este însăși materia-rădăcină, un element evas-heraclitian. Astfel, „laptele albăstriu al opalului este plin de flăcări ascunse“. Artistul focului are puteri rituale de „legare“ și „dezlegare“ a acestei materii. Imaginile focului și apei se conjugă într-o secvență revelând un fantastic al materiei precum în aceasta în care cortegiul funerar al verii defuncte înaintează spre mormint. Cortegiul transpune, metaforic, înaintarea poetului în gondolă spre locul triumfului și al supliciuului, locul judecății sale : „...spre insula Murano, unde un maestru al focului o va închide într-un înveliș de sticlă opalină, pentru ca, după ce va fi cufundată în lagună, să poată privi măcar printre pleoapele diafane jocurile delicate ale algelor, amăgindu-se că are totuși în jurul trupului unduirea continuă a ple-telor ei voluptuoase, în așteptarea orei în care va renaște“. Un izomorfism erotic și letal, nocturn și generator de frumos este legat de focul d'annunzian. Elementul (pe care Heraclit îl ipostazia drept *arhê* al tuturor celor ce sînt, ceea ce face ca citatul din gînditorul grec cu care se deschide romanul lui D'Annunzio să pară deplasat, întrucît te aștepți la un fragment heraclitian esențial privind focul însuși), acest element semnifică, mai presus de toate, puterea. „— Forța și flacăra sînt în tine, Stelio“ — îi spune, cu adulație

și umilință submisivă; femeia. Acest arhetip al imaginarului d'annunzian este în fond un simbol al puterii generatoare de viață. Iar viața autentică în viziunea acestui artist este arta.

Stelio Effrena ca erou d'annunzian este perfect definit de scriitor, prin intermediul Perditei, drept „Imaginativul“, marele vizionar. Întreaga căldură fecundă, creatoare, a artistului Effrena este aceea a generării imaginilor. El e încredințat, dealtfel, că la Veneția „nu poți gândi decît prin imagini“. Unele imagini sînt tiranice, altele ascunse, toate sînt obsesive. Victimă a imaginației proprii, artistul se vrea un stăpîn autoritar al imaginilor, unul care le creează. Imaginea sa cea mai *proprie* despre sine (de fapt imaginea pe care o cultiva D'Annunzio despre propriul său geniu) este aceea a unei Providence, a unei superputeri dispunătoare prin imagine. Patosul creatorului, entuziasmul generării și proliferării imaginilor nu sînt lipsite de o anume căldură, cu tot egotismul acerb pe care-l presupune condiția însăși a acestuia. Egotismul este suspendat, sau pus cel puțin în paranteză atunci cînd cultul creației, cuprinzîndu-l pe artist, acesta se vede în ipostaza „dătătorului de viață“. În preajma acestui ins în ek-stazia creației, cea care-l adoră se simte ea însăși transportată, expulzată din propriu-i eu, își pierde sensul propriei vieți și se înalță spre o *viață fictivă* halucinantă. Aici, în incandescența imaginilor, ea întâlnește din nou *focul*. „Atrasă în atmosfera aceea fierbinte ca vîlvătaia unui cuptor, se simțea pasibilă de toate transfigurările pe care animatorul ar fi vrut să le încerce asupra ei ca să-și potolească veșnica nevoie de frumusețe și poezie. Simțea că propria ei imagine în spiritul poetic nu era diferită de cea a Verii defuncte închisă în învelișul opalin, și totuși atît de evidentă încît să pară tangibilă.“ Imaginile *focului*, în aceste fantasmе ale sale unesc planuri diverse ale artei și vieții, ale morții prin consumare ardentă și ale resurecției. Focul devine un simbol central prin care fuzionează totul. Imaginile irump dintr-o ardere existențială, dar și această ardere se alimentează tot prin foc.

Dacă *focul*, în sfera bărbatului, a artistului creator, este puterea care săvîrșește asemenea transubstanțieri, determină o al-

chimie productivă, în sfera femeii este o putere care consumă, distruge. Perdita — nume semnificând pierderea de sine — e fascinantă de acel foc în care știe că va arde ca într-un holocaust. Focul viril și artistic întreține o ardere fecundă. Stelio Effrena se vede pe sine — sub imperiul acestui foc — desfășurându-și viața plenară. Alte metafore ale acesteia sînt cele ale efigiei sale vegetale: se simte înclinat să se împlinească după „geniul magnific al plantei“. Simbolica focului se asociază cu aceea a seminței. O întregă mitologie se proiectează, se exprimă și prin aceea antică a Persefonei, a Hades-ului, antice mituri care-l atrag pe artistul Effrena. El este sedus atît de Oraș cit și de Femeie. Le vede ispititoare, deopotrivă încărcate de prea multe iubiri trecute, de o abundență excesivă de visuri. Pe ambele le vede arzînd. Artistul se delectează stîrnind în imaginar un incendiu mistuitor. Ca un amant neronian își închipuie cu delicii „spectacolul dionisiac al unui oraș care arde delirînd“.

Un oraș care, în perspectiva d'annunziană, este în sine o parabolă a artei. Veneția artistului italian este animată de o voință de perfecțiune estetică. În discursul lui Stelio Effrena întîlnim numeroase locuri în care apologia urbei este în fond apologia artei. Aspirația spre frumusețe a orașului este un fel de natură a ei, o revenire anuală a începutului, o resurrecție continuă. Oraș eroic și voluptuos, așa îi apare artistului care se voia *erou* și *jouis-scur*. Simbolul Veneției este după el „o flacără de nestins, văzută printr-un vîl de apă“. Sugestivă formulă, definiție a unui spirit ideal, nu a realității. Spirit ce trebuie să anime poezia, arta în genere. Căci aspirația spre „armonii ideale“ există în Orașul de apă și foc ca în spiritul unui „creator pur“. Focul întreține legătura între ele. „Străluciri de foc“, „car de foc“, un spectacol în care imaginația pircă își răspîndește cu îmbelșugare proiecțiile. Discursul lui Effrena constituie un adevărat desfrîu de imagini evocînd focul în acea „toamnă a artei“, care este — după artistul nostru — Veneția.

Discursul venețian este o apologie *pro arte sua* a lui Gabriele D'Annunzio. Asemenea lui, eroul său vorbește cu plăcere despre

sine și numai despre sine. Deci își propune să vorbească despre „scumpul“ său „suflet“ învăluindu-și vorbirea într-o „alegorie seducătoare“ și făcînd-o mai atrăgătoare prin „cadența muzicală“ a dicțiunii sale. A vorbi despre sine înseamnă, la D'Annunzio, a vorbi despre arta sa și, bineînțeles, despre condiția sa ca artist. Din modul în care își imaginează el această condiție se poate deduce ideea pe care o are despre esența artei. Modelul pe care și-l făurește Efrrena, al condiției unui artist desăvîrșit, nu are nimic comun cu damnarea romantică ori post-romantică, nici cu condiția meșteșugarului. A trăi ca un patrician venețian din secolul al XVI-lea, un nobil cărturar, epicureu savurînd plăcerile spirituale, un fel de cardinal-poet precum rinascimentalul Bembo, este un ideal de viață întru arta care privilegiază deprinderile *joueur*-ului nu pe cele ale artistului devotat întru totul și dezinteresat artei sale. Un anume scepticism elegant îl face pe Efrrena-D'Annunzio să se îndoiască pînă și de valoarea scrierilor sale pe care — în clipele de sațietate — le simte valorînd mai puțin decît algele moarte purtate de flux. Asemenea clipe sînt însă extrem de rare. Căci poetul și-a fixat ca un program „exaltarea propriului eu“ și „preamărirea propriului vis de frumusețe sau de dominație“. Este convins că un instinct infailibil îl dirijează spre forma cea mai desăvîrșită, că are vocația expresiei celei mai exacte, că e destinat să-și pună amprenta pe un stil. Aspirațiile sale artistice sînt sacre. Artistul d'annunzian nu se vrea sacerdot al artei sale, ci identificîndu-se cu aceasta, se idolatrizează pe sine, ca pe o divinitate estetică. De aici, starea ciudată de exaltare, acel *Rausch*, beția cvasimistică a artei, pe care o trăiește parcă tot timpul. Sensualitatea, însăși, a artistului, sensualitate febrilă, slujește artei. Simțurile, prin acuitatea lor, pătrund pînă în abisul unde se ascunde misterul ce se cere revelat. Creația artistică, în această viziune, este o înaintare temerară în necunoscut. Or, necunoscutul se cere investit prin enigmatic. Alegoria este un mod de a asedia misterul, de a-l asedia dacă nu și a-l cuceri. Desigur, „poezia — cum spune Efrrena — este singurul adevăr din univers“, un adevăr care trebuie cucerit. Artă d'annunziană nu este cunoaștere simplă, ci

victorie în luptă. Poezia „este aproape de cunoașterea secretului victoriei asupra vieții“. Frumusețea revelată într-o operă de artă eliberează de mizeriile, neliniștile și banalitățile cotidianului. Numai poetul poate întrerupe anxietatea umană. Alegoria toamnei venețiene își are sensul ultim în acest mesaj încrezător în virtuțile artei. Toamna ideală a creației artistice între tinerețea lui Giorgione și bătrînețea lui Tintoretto emană un fel de tîlc lăminos al artei perene. Giorgione reprezintă, după Effrena, „Botezul focului“. Ca un alt Prometeu, el aduce un har al focului sacru, transmis celorlalți mari creatori venețieni.

Simfonia focului continuă și după marea scenă a conferinței din Palatul Dogilor. În economia romanului, acea primă parte, „Botezul focului“, axată pe discurs, are un rol întrucltva prope-deutic, și chiar inițiativ. Sînt invocate motivele, temele, este evocată o atmosferă, e proiectat un spațiu imaginar. Două mari planuri — al vieții, și al artei — apar, la confluența cărora se arată în toată ambiguitatea lor esențială, obsesiile d'annunziene. „Maestrul focului“ — mitica făptură dionisiacă regizează viața și arta. Or, experiența „toamnei venețiene“ este în același timp un fapt existențial și artistic. D'Annunzio a simțit nevoia unei *întropări* a pasiunii de a trăi conjugată cu pasiunea creației. Effrena era, firește, ca subiect pasional, o asemenea făptură dublă. La rîndul său, el se recunoaște emulul unui maestru mai înalt, al lui Richard Wagner. În vrăjitorul de la Bayreuth, scriitorul venerază, cu o pietate de-a dreptul cultică, un Maestru al Focului. Făptura cvasimitică, pentru Effrena, a lui Wagner, intervine, prin agonia și moartea lui, în economia narațiunii. Ființă numinoasă, investită cu atribute cvasisacrale, fascinante, ea reprezintă arta făcută de om. În *Triumful morții*, muzica wagneriană joacă rolul unei ultime puteri psihopompe care îi subjugă și îi întovărășește spre tragicul sfîrșit pe nefericiții eroi ai povestirii. Din nou asemenea efectului pe care muzica îl are, nu o dată, în operele lui Thomas Mann, Wagner, gustat de eroii lui D'Annunzio, le mijlocește acestora unele imagini mortuare, îi introduce într-un lăcaș al Morții. Este ciudată consecvența cu care scriitorul italian, fer-

vent admirator al muzicianului german, îi atribuie acestuia — în prozele sale — rolul unui seducător în slujba Morții. Amanții din *Triumful morții* ascultă cîntecul de sirenă tulburătoare al lui Wagner (îndeosebi din *Tristan și Isolda*). Templul muzicii sale este pentru personajele d'annunziene un adevărat templu al morții. Cu acordurile transpuse în verb din *Tristan și Isolda* se încheie cartea a șasea și ultima a romanului lui D'Annunzio. Retorica d'annunziană procedează la o transpunere literară a acestui vast edificiu poetic-muzical. Tot astfel încearcă (zadarnic) eroii romanului *Triumful morții* o transfigurare a pasiunii lor mortale prin muzică. Remediu și otrăvă, în același timp. Filtru magic al muzicii îi exaltă și îi otrăvește. Iluzie a extazului și corupție rapidă. Beția muzicală grăbește s-ar putea spune, deznodămîntul fatal.

Și în *Focol*, Wagner apare oarecum ca un mesager al Morții. Fascinația pe care o exercită asupra lui Effrena și a prietenilor săi este — am văzut — aceea a artei întrupate. În scurtele sale apariții, în meditațiile din jurul persoanei sale, se ivește acea putere numinoasă pe care — după Effrena — o emană compozitorul german. În ciuda fascinației pe care o exercită acesta asupra artistului italian, oricît ar fi de admirat, nu lipsesc nici rezervele în legătură cu esența „pur septentrională“ a operei creatorului Tetralogiei. Este interesantă critica prin care D'Annunzio se delimitează față de marele său magistru. Ceea ce surprinde el este o incompatibilitate a spiritului latin cu cel germanic. Reforma muzicală a lui Wagner este analoagă — după Effrena — cu aceea a lui Luther. Ambele ar fi înăceptabile meridionalilor. Opera lui Wagner, răsunind sub cerul latin, printre măslini, s-ar spulbera. Și totuși D'Annunzio nu se poate împiedica să nu-i dedice un cult acestui „creator barbar“, și să nu revină adeseori în opera sa de tinerețe asupra aceluia care l-a marcat, l-a influențat. Cultul pentru „Tetralogia Inelului“ nu-l poate determina să abdice de la prerogativele spiritului latin. Și, semnificativ, pentru un anume umanism de sorginte antică și renascentistă, este adeziunea declarată a lui Effrena (care aici mai mult decît altă dată îl reprezintă pe D'Annunzio), după care cei ce caută în antichitatea

greacă spiritul vieții, cel ce încearcă să dezvolte armonios toate energiile umane, să arate omul întreg, canonic, prin arta lor, se bucură de sufragiile sale și ale mediteranienilor de-o seamă cu el. Emulul lui Nietzsche și Wagner se mărturisește funciar latin. Estetica sa, filosofia artei pe care o proclamă în *Focul*, prin intermediul eroului său, este una clasicistă, și nu în sensul unui epigonism al neoclasicismului francez ori goethean-german, ci în descendența clară a clasicismului antic. Dar, iată declarația lui Effrena în această privință : „...eu vestesc apariția unei arte noi sau reînnoite care prin simplitatea puternică și sinceră a liniilor ei, prin grația ei viguroasă, prin înflăcărarea spiritelor, prin pura putere a armoniilor sale, să continue și să încoroneze edificiul ideal al descendenței noastre alese“.

O asemenea mărturisire orgolioasă a ambiției de a *vesti* o artă nouă asociată cu statuarea foarte tradițional-clasică a acestei arte, nu este, oare, contradictorie ? Ce poate fi „nou“ în arta aceasta atât de riguros canonică, atât de reglementată în „armoniile“ sale, în sinceritatea, și vigoarea, și grația discursului ei ? Poziția estetică a lui D'Annunzio se revelează de o ciudată ambiguitate. Despre Effrena ni se spune : „Spiritul lui era tîrît cu violență în orbita lumii create de zeul german ; viziunile și armoniile îl copleșeau, figurile mitului septentrional se suprapuneau peste cele ale pasiunii și artei sale, întunecîndu-le. Dorința și speranța vorbeau limbajul barbarului“. Aceasta după ce repudiase tocmai „barbaria“ artistului septentrional și-și declarase ferventa adeziune la geniul meridional-latin. Reînnoitorul privilegiază formele cele mai demult și mai perfect constituite. Spargerea armoniilor clare constituie pentru el o barbarie. În același timp, însă, imaginile descompunerii, ale dezagregării formelor îl atrag cu o forță irepresibilă. Imaginarul d'annunzian este magnetizat de polii unui univers ce stă sub condamnare. *Focul* abundă în secvențe, în tablouri ale unei agonii voluptuoase. Effrena și prietena lui peregrinează prin peisaje de o delicios-dezolantă pustietate : prin imperiul liniștii, o sală a Academiei, printre statui ce se fărîmîtează încet, printre ierburile sălbatice ale unor parcuri pustii, în

fața casei contesei de Slanegg, închisă, stingându-le lent. Alături de Foscarina, actrița iubită, acea Perdita care-i oferă desfătările unei făpturi ce se ofilește și suferă din această pricină, savurînd semnele morții vegetale, ale degradării estetice a vilelor de patricieni, Stelio Effrena trăiește în atmosfera crepusculară a *toamnei estetice* apropiată spiritului său profund. Totul concurează în acest roman la crearea unei atmosfere *fin de siècle*, și, îndeosebi, moartea lui Wagner și agonia dragostei.

Wagner murind înainte de a muri (întîlnirile lui Effrena cu bătrînul compozitor sînt etape ale sfîrșitului acestuia) reprezintă un scenariu al motivului *moartea-la-Veneția*. Suferința agonică a femeii simțind gheara implacabilă a vîrstei, amenințarea planînd asupra dragostei sale pentru mai tînărul ei prieten este o altă ipostază a aceluiași motiv. Știm (din *Triumful morții*, ca și din alte texte ale scriitorului italian) că are o predilecție pentru închipuirea dragostei mortale a iubirii care ucide și se sinucide. Moartea din dragoste a Isoldei (*Isoldes Liebestod*, în versiunea wagneriană) este un subiect patetic care domină imaginarul său. De aceea, printre paginile cele mai patetice din *Focul* sînt cele închinete pasiunii rănite, minate ale Perditei, iubirii înveninate de gelozie a femeii ce se simte întrînd în toamna vieții ei. Melancolii suave, cumplite-sfîșieri, momente de voluptate mortală se succed. Salvatoare îi este muza tragică, cea care îi acordă masca marei tragediene.

Salvare prin artă, similară cu aceea pe care o cunoaște și amantul ei, artistul Effrena. Pasiunea sa creatoare, dincolo de voluptățile sale morbide, dincolo de ambiția desfrînată a „Dominatorului“, a supraomului nietzscheian transpus în cezarismul spiritual latin, este mîntuitoare. Furia gloriei, uneori grotescă în pozele pe care i le impune, se potolește în umilința artistic-meșteșugărească de *a se exprima*. Printre scenele cele mai pregnante ale cărții sînt cele închinete artei dificile și delicate a sticlărilor de la Murano. Aici reapare, în toată fecunditatea sa, *focul devorator-creator*, simbolic. Prin flăcările fluide, prin acea „virtute a focului“ care plămăuiește formele desăvîrșite, întrevădem o para-

bolă a oricărei creații artistice. Prin abolirea focului pasional, cu reziduurile, cu zgura sa, rămîne un foc purificator. Sticlele artiștilor-meșteșugari de la Murano sînt „creături ale focului“. Tot astfel acele lucrări pe care le imaginează Stelio Effrena, cea operă integrală pe care o visează. Poate cea mai patetică întreprindere a lui D'Annunzio era cea: resurrecție a tragediei pe care, fără îndoială, o spera în acei ani ai sfîrșitului de secol. Wagner și Nietzsche îi deschiseseră anumite perspective. Scufundarea în mediul tragie al marilor tragedii antice îl îndemnase să persevereze. Nu era vorba doar de reînvierea unei forme antice, ci de cucerirea unui arhipelag nou al unei arte totale. D'Annunzio, în acel an 1900 cînd, la 13 februarie, scrie ultimele rînduri ale romanului său *Focul*, în pragul unui secol nou, trăiește exaltarea unei arte pe care o rîvneste cu totul nouă, un început total. Ceea ce apare semnificativ în elanul acesta reînviitor este centrarea sa pe *expresie*. „Să exprimi! Iată necesitatea. Cea mai fermecătoare viziune nu are nici o valoare, dacă nu este manifestată și condensată în forme vii. Și eu trebuie să creez totul. Eu nu revărs substanța mea în urme moștenite. Opera mea este o invenție totală. Eu nu trebuie și nu vreau să ascult decît de instinctul meu și de geniul inspirator al viței mele“. Cuvinte orgolioase și acestea, dar de o ambiție mai potrivită artistului ce se vede întreprinzînd o mare lucrare în slujba oamenilor, decît a „dominatorului“ ce se vrea stăpîn peste oameni. Dacă mitul acestuia din urmă îl va mai tîrî pe D'Annunzio în multe rătăcirii, îl va atrage în multe curse, „focul“ celui dintîi îl va purifica pentru a da lucrări de o transparentă strălucire, asemenea sticlelor de Murano.

NICOLAE BALOTĂ

TABEL CRONOLOGIC

1863 12 martie Se naște, la Pescara, Gabriele D'Annunzio.

1855—1879 De Sanctis își publică *Eseurile critice*.

1865 Apare *Alice în țara minunilor* de Lewis Carroll.

1866 Apare *Scrisori din moara mea* de Alphonse Daudet.

1866—1867 Ibsen publică *Brand* (cu un an înainte publicase *Comedia dragostei*) și *Peer Gynt*.

1866—1869 Swinburne publică *Poeme și balade*.

1867 Apare *Capitalul* de Karl Marx.

1868 Baudelaire publică *Artă romantică*.

1869 Apar : *Educația sentimentală* de Flaubert, *Sărbătorile galante* de Verlaine, *Cîntecele lui Maldoror* de Lautréamont.

1870 Izbucnește războiul franco-prusac.
Imperiul francez al lui Napoleon al III-lea este înfrînt.
Moare Charles Dickens.

1871 Proclamarea Comunei din Paris.

1872 Apare *Tartarin de Tarascon* de Alphonse Daudet.
Nietzsche publică *Nașterea tragediei*.

1874 D'Annunzio este trimis la Prato, la celebrul colegiu Cicognini, unde își termină liceul.

La Paris, într-o expoziție organizată în atelierele fotografiei Nadar, se afirmă curentul impresionist, care primește numele acum, odată cu tabloul lui Monet : *Impression — Soleil levant*.

1876 Apare *După-amiaza unui faun* de Mallarmé.
Mark Twain publică *Aventurile lui Tom Sawyer*.

1879 Gabriele D'Annunzio publică primul volum de poezii *Primo vere* (*La întoarcerea primăverii*), lucrare de tinerețe în care se simte puternică influența lui Carducci.

1880 Apare volumul *In memoriam* (*In amintire*), de fapt o a doua ediție a celui din 1879, în care influențele sînt atenuante și începe să se afirme personalitatea poetului.

1881 *Crima lui Sylvestre Bonnard* îl impune pe Anatole France în fața publicului și a criticii.
Apare *Sagesse*, volumul de versuri al lui Verlaine.

1882 Poetul publică volumul *Çanto novo* (*Cîntec nou*), o culegere de ode și de sonete.

1883 Apare *Intermezzo di rime* (*Intermediul rimelor*).

1883—1885 Nietzsche publică *Așa grăit-a Zarathustra*.

1884 Apare primul volum de proză al lui D'Annunzio, *Il libro delle vergini* (*Cartea fecioarelor*). Romanul *Le Vergini* (*Fecioarele*) și cele cîteva nuvele pe

care le înmănunchează volumul vădesc influența realiștilor francezi de la Flaubert la Maupassant, dar și apariția temelor specifice d'annunziene.

- 1886 Publică *Isaotta Guttadauro ed altre poesie (Isaotta Guttadauro și alte poezii)*, volum în care poetul practică o poezie de confesiune romantică.

Apar *Iluminările* lui Rimbaud.

Van Gogh se stabilește la Paris.

Poetul Jean Moréas publică manifestul simbolismului.

Apare *Dincolo de bine și de rău* al lui Nietzsche.

- 1889 *Il piacere (Plăcerea)*, primul roman dintr-o trilogie cu o temă comună : voluptatea ca obsesie și dominantă a vieții.

În inima Parisului se înalță turnul Eiffel.

1890 Vede lumina tiparului *Portretul lui Dorian Gray* de Oscar Wilde.

Ibsen publică *Hedda Gabler*.

- 1891 În revista *La Nuova Antologia* se publică romanul lui D'Annunzio *Giovanni Episcopo*.

- 1892 Publică volumul de versuri *All'armata d'Italia (Armatei italiene)*, în care uzează de întreaga recuzită a romanticilor și a simboliştilor. În același an îi apare, în volum separat, romanul, de evidentă influență dostoevșchiană, *Giovanni Episcopo*.
Îi apare romanul *L'Innocente (Inocentul)*.

- 1893 Două volume de versuri *Odi navali (Ode navale)* și *Poema paradisiaco (Poemă paradisiacă)*, volume de aceeași factură cu *All'armata d'Italia*.

- 1894 Apare romanul *Trionfo della Morte (Triumful morții)*, al treilea și ultimul din ciclul „romanelor tran-

dafirului“, cărora le sînt comune : tema voluptății erotice, naturalism și alexandrinism al expresiei căutate, erupție brutală a unor substraturi pasionale și ritmare rafinat artificioasă a discursului.

- 1895 *L'allegoria dell'autunno (Alegoria toamnei)*, poem exaltînd frumusețile toamnei la Veneția.

Oscar Wilde publică *Soful ideal*.

- 1896 Apare *Le vergini delle rocce (Fecioarele dintre stînci)*, roman făcînd parte din așa-numitul ciclu al „Crianului“ și care marchează un moment important în creația scriitorului italian : renunțarea la vechea manieră narativă de pînă atunci, o reînnoire a stilului și a concepției estetice.

Apare *Domnul Teste* de Valéry.

- 1897 Publică piesa *Songo d'un mattino di primavera* (Visul unei dimineți de primăvară), teatru poetic în care intriga nu e decît un pretext pentru gesturile simbolice și verbalismul melodios.

André Gide publică *Les Nourritures terrestres (Fructele pămîntului)*.

Edmond Rostand publică *Cyrano de Bergerac*.

Izbucnește răsunătorul scandal juridic care îmbracă repede un aspect politic sub numele de „Afacerea Dreyfus“. Zola, France, Péguy se numără printre „dreyfusiști“.

- 1898 *La città morta (Orașul mort)*, tragedie în cinci acte, în proză, jucată la Paris de Sarah Bernhardt în același an.

- 1899 *La gloria (Gloria)*, tragedie în cinci acte în proză, care reia o temă mai veche întilnită și în *Triumful morții*. Piesa este jucată în același an, în interpretarea Eleonorei Duse.

1900 Apare romanul *Il fuoco (Focul)* un imn închinat bucuriei de a trăi.

1901 Apare tragedia în cinci acte, în versuri, *Francesca da Rimini*, în care D'Annunzio, inspirându-se din opera lui Dante, reia una din temele preferate ale romantismului.

1903 Thomas Mann publică povestirile *Tristan* și *Tonio Kröger*.

1904 Apare culegerea de versuri *Laudi del Cielo del Mare della Terra e degli Eroi* (Lauda cerului, mării, pământului și eroilor), reunind volumele *Maia* (1903), *Ellettra* (1904) și *Alcyone* (1904).

Publică tragedia pastorală în trei acte *La figlia di Jorio* (Fica lui Jorio).

1905 La Salonul de toamnă de la Paris se afirmă în pictură fauvismul.

1906 Henry Bergson publică *L'évolution créatrice* (Evoluția creatoare).

1907 Picasso, cu *Domnișoarele din Avignon*, anunță cubismul. Maurice Maeterlinck scrie *Pasărea albastră*.

1909 Apare celebra dramă în trei acte, în versuri, *Fedra*. Îi apare volumul *Le novelle della Pescara* (Nuvele din Pescara).

1910 André Gide publică volumul *Oscar Wilde — In memoriam*.

1911 Publică poemul dramatic *Le martyre de Saint Sébastien* (Martirul sfântului Sebastian), subintitulat *Mystère en cinq mansions composé en rythme français*,

reprezentat în același an la Paris, pe muzica lui Claude Debussy.

1912 Thomas Mann publică *Moartea la Veneția*.

1913 Publică în *La Revue de Paris*, piesa în trei acte și un prolog în versuri, *La Pisanelle ou la mort parfummée* (*Pisanella sau moartea parfumată*), scrisă direct în franceză și jucată în același an la Paris.

Apare volumul *La Vita di Cola di Rienzo* (*Viața lui Cola di Rienzo*), scris într-un stil care imită vechea limbă italiană, operă care în intenția autorului urma să deschidă ciclul *Vieți ale oamenilor iluștri și ale oamenilor obscuri*, proiect rămas nerealizat.

Marcel Proust publică romanul *Du côté de chez Swann*, primul din ciclul *A la recherche du temps perdu*.

Are loc la Paris premiera baletului *Le sacre du printemps* de Igor Stravinski, eveniment care provoacă în sala de la „Le Théâtre des Champs-Élysées” un scandal comparabil doar cu cel de la premiera dramei *Hernani* de Victor Hugo.

1914 28 iulie Prin atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria se declanșează primul război mondial. La 3 august intră în conflict Franța, care declară război Germaniei. În septembrie germanii pătrund pe teritoriul Franței dar sint opriți de trupele anglo-franceze pe Marna.

André Gide publică *Les caves du Vatican* (*Pivnițele Vaticanului*).

1916 Apare povestirea *La Leda senza cigno*, purtînd subtitlul *Aspetti dell'ignoto* (*Aspecte ale necunoscutului*).

Au loc marile bătălii (victorioase pentru Franța și aliații ei) de la Verdun și de pe Somme.

1917—1919 Modigliani pictează seria portretelor sale.

1919 Apare romanul *La Symphonie Pastorale* (*Sinfonia pastorală*) de André Gide.

1924 Publică volumele *Il venturiere senza venture* (*Aventurierul fără aventuri*) și *Le faville del maglio* (*Scintele măciucii*).

1926 André Gide publică *Les Faux Monnayeurs* (*Falsificatorii de bani*).

1928 Apare *Compagno dagli occhi senza cigli* (*Prietenul cu ochii fără gene*), reprezentînd volumul al II-lea al romanului *Le faville del maglio*; tema: prezentimentul singurătății ca un atribut al gloriei.

1930 Publică volumul de versuri *L'orto e la prora* (*Grădina și prora*), continuare a poemelor din *Poema paradisiaco* și *Odi navali*.

1937 Picasso pictează *Guernica*.

1938 1 martie Se stinge din viață, la Gardone, Gabriele D'Annunzio.

N. B.

FOCUL

(1898)

TIMPULUI ȘI SPERANȚEI

*„Fără speranță e imposibil
să găsești ceva de nesperat.”*

HERACLIT DIN EFES

*„Cel ce închină divinității un imn
de speranță își va vedea împlinită
dorința.”*

ESCHIL DIN ELEUSIS

„Timpul e taina miracolelor.”

HARIRI DIN BASRA

BOTEZUL FOCULUI

— Stelio, nu simți că, pentru prima oară, ți-e inima cuprinsă de emoție ? întrebă Foscarina cu un zîmbet blînd, atingînd mîna prietenului taciturn care stătea lîngă ea. Ești cam palid și îngîndurat. Iată o frumoasă seară de triumf pentru un mare poet !

O privire îi adună în ochii ageri toată frumusețea, divină răspîdită de ultimul crepuscul de septembrie, încît pe însuflețitul cer brun, ghirlandele de lumină create de vislă în apa din jurul lor cuprinseră îngerii semeți care străluceau din depărtare pe campanilele de la San Marco și de la San Giorgio Maggiore.

— Ca întotdeauna, adăugă ea cu cea mai suavă voce, ca întotdeauna totul ți-e favorabil. Într-o asemenea seară, ce suflet ar putea rămîne insensibil la visarea pe care-ți va face plăcere s-o provoci prin cuvintele tale ? Nu simți de pe acum că mulțimea e dispusă să-ți primească des-tăinuirea ?

În felul acesta ea își copleșea cu delicatețe prietenul, învăluindu-l într-o continuă măgulire, exaltîndu-l într-o continuă laudă.

— Nu se putea închipui o festivitate mai strălucită, mai neobișnuită pentru a scoate din turnul de fildes un poet disprețuitor ca tine. Numai ție îți era destinată bucuria de a putea comunica pentru prima oară cu mulțimea,

Într-un loc de onoare cum este Sala Marelui Consiliu, de la tribuna unde altădată vorbea dogele la adunarea patri-cienilor, avînd ca fundal *Paradisul* lui Tintoretto și, de-a-supra capului, *Gloria* lui Veronese.

Stelio Ėffrena o privi în adîncul ochilor.

— Vrei să mă ametești ? o întrebă el cu o veselie neașteptată. Asta e cupa care i se oferă celui ce se îndreaptă spre ultimul supliciu. Ei bine, da, dragă prietenă, îți mărturisesc că mă simt oarecum emoționat.

Dinspre debarcaderul de la San Gregorio izbucni ropo-tul unor aclamații care răsunară pe tot Canal Grande, repercutîndu-se în prețioasele discuri de porfir și de serpentin încrustate în casa familiei Đario, înclinată ca o curtezană sub povara bogată a colierelor ei.

Trecea o *bissona*¹, impresionantă.

— Iat-o pe aceea dintre ascultătoarele tale, pe care cere-monialul îți cere s-o copleşești cu laude în preambul, îi spuse femeia măguliilor, făcînd aluzie la regină. Într-una din primele tale cărți, mi se pare, îți mărturisești respectul și gustul pentru ceremoniale. Una din cele mai extraor-dinare creații ale tale este aceea care are ca temă o zi din viața lui Carlos al II-lea al Spaniei.

Și cum barca regală trecea aproape de gondolă, cei doi schitară un zîmbet de salut. Recunoscîndu-l pe autorul *Persefonei* și pe marea tragediană, regina se întoarse cu o mișcare spontană de curiozitate : toată blondă și trandafirie, luminată de acel zîmbet tineresc țîșnit dintr-un izvor inepuizabil, pătrunzînd pînă în palidele meandre ale dan-telelor buranese. Lîngă ea stătea Andriana Duodo, stăpîna insulei Burano, cea care cultiva cu hărnicie în mica insulă o grădină de in, unde reînviau în mod uimitor vechi specii de flori.

— Stelio, nu-ți par gemene zîmbetele celor două femei ? îl întrebă Foscarina, privind cum bulbuoea apa în brazda.

¹ Ambarcație venețiană de paradă, cu opt vîsle (n.t.).

lăsată de pupa fugară, prelungind parcă reverberația dublei lumini.

— Contesa are un suflet pur și minunat, unul din rarele suflete venețiene care au mai rămas viu colorate aidoma imaginilor de pe vechile pinze, spuse cu simpatie Stelio. Am un respect profund pentru miinile ei sensibile. Sînt miini care vibrează de plăcere cînd ating o dantelă sau o catifea frumoasă, și întîrzie asupra lor cu o grație ce pare stînjenitoare prin lascivitatea gestului. Într-o zi, cînd o însoțeam prin sălile Academiei, s-a oprit în fața *Uciderii Pruncilor*, din prima perioadă a lui Bonifazio¹ (îți amintești desigur de verdele rochiei femeii doborîte, pe care soldatul lui Irod e pe punctul să o ucidă : e un detaliu de neuitat !); ea s-a oprit îndelung, pe tot chipul ei fiind întipărită bucuria senzației depline, perfecte, apoi mi-a spus : „Ia-mă de aici, Effrena. Simt nevoia să-mi fixez ochii pe rochia aceea, așa că nu mai pot vedea nimic altceva“. Draga mea prietenă, nu zîmbi ! Vorbindu-mi astfel, ea era și sinceră și naivă ; într-adevăr își fixase ochii pe acel fragment de pînză pe care Arta, cu puțină culoare, a făcut-o centrul unui mister care provoacă o nedefinită plăcere. În realitate, eu conduceam o oarbă, stăpînit de un mare respect față de sufletul acela norocos în care virtutea culorii reușise să stîrnească asemenea entuziasm, încît să desființeze pentru cîtva timp orice urmă de viață obișnuită, să împiedice orice altă comunicare. Cum numești tu asta ? A umple cupa pînă la refuz, mi se pare. Iată, de exemplu, ceea ce aș vrea să fac eu în seara asta, dacă n-aș fi lipsit de curaj.

O nouă aclamație, mai puternică și mai îndelungă, se stîrni dintre cele două coloane tutelare de granit, în timp ce *bissona* acosta lingă Piazzetta plină de lume. Mulțimea neagră și densă unduind în pauză, golurile din logiile ducale

¹ *Bonifacio Veronese* (Bonifazio dei Pitati) 1487—1553, pictor italian, născut la Verona ; a trăit la Veneția și a fost discipolul lui Palma il Vecchio și Tiziano (n.t.).

se umpleau de un zgomot confuz, aidoma sunetului iluzoriu care însufleteşte volutele cochiliilor marine. Apoi, deodată, zgomotul se înălţa din nou în aerul strălucitor, se frîngea, în sus, de zvelta vastitate de marmură, trecea de frunţile statuiilor înalte, atingea crenelurile şi crucile, apoi se pierdea în depărtarea crepusculară. Imperturbabilă, în noua pauză, deasupra agitaţiei inferioare, continua armonia multiplă a arhitecturilor sacre şi profane peste care alergau ca o melodie sprintenă modulaţiile ionice ale Bibliotecii şi se înălţa ca un strigăt mistic vârful turnului gol. Şi muzica aceea tăcută a liniilor imobile era atît de puternică, încît crea fantoma aproape vizibilă a unei vieţi mai frumoase şi mai bogate, suprapunînd-o spectacolului mulţimii neliniştită. Ea simţea sublimul acelei ore ; şi în aclamaţia ei faţă de forma nouă de regalitate care se apropia de vechiul ţarm, faţă de regina aceea frumoasă, blondă, luminată de un neîntrerupt suris, exala poate obscura aspiraţie de a trece dincolo de limitele vieţii vulgare, şi de a aduna harurile eternei Poezii, răspindite pe pietre şi pe ape. Sufletul avid şi puternic al strămoşilor care-i aclamaseră pe cei reînorşi triumfători de pe Mare se trezea confuz în oamenii istoviţi de apăsarea şi de truda zilelor lungi şi mediocre ; şi-şi amintea de aerul agitat din cauza marilor drapele de luptă cînd se strîngeau ca aripile Victoriei după zbor, sau fluturau, spre ruşinea flotelor puse pe fugă.

— Ştii tu, Perdita, întrebă Stelio, pe neaşteptate, ştii tu vreun alt loc pe lume care să aibă darul pe care-l are Veneţia de a stimula forţa vitală omenească, în anumite momente, exaltînd orice dorinţă pînă la febră ? Ştii tu vreun loc mai ademenitor, mai fantastic ?

Femeia pe care el o numea Perdita, cu capul aplecat ca într-o meditaţie, nu răspunse ; dar simţi cum îi trece prin toţi nervii freamătul nedefinit provocat de glasul tînarului ei prieten cînd îi dezvăluia brusc un suflet pătimaş şi

vehement spre care era atrasă cu o dragoste și o teroare fără margini.

— Pacea ! Uitarea ! Le regăsești oare tu acolo, în depărtarea canalului tău pustiu, cînd te întorci epuizată și vlăguită, după ce ai respirat răsuflarea publicului pe care un singur gest de al tău îl face să exalte ? Cît despre mine, cînd plutesc pe apa asta moartă simt că viața mă năpădește cu o repeziciune amănunțită ; și în anumite momente am impresia că mi se înflăcărează gîndurile ca într-un iminent delir.

— Forța și flacăra sînt în tine, Stelio, îi spuse femeia, aproape cu umilință, fără să-și ridice ochii.

El tăcu, subjugat de imagini și muzici impetuoase, generate de mintea lui, aflată în grația unei fecundități spontane și încîntat de valul acela neașteptat de abundență.

Ora vesperală, pe care el o numise într-una din cărțile sale „ora lui Tițian“, mai dura, deoarece de curînd toate lucrurile păreau scaldate într-o lumină bogată, proprie lor, aidoma creaturilor nude ale marelui maestru, luminînd ele cerul, în loc să primească ele lumina cerului. Plutea pe propria lui umbră verzuie templul octogonal, pe care Baldassare Longhena l-a extras din Visul lui Polifil, cu cupola, cu volutele, statuile, coloanele și balustradele sale, somptuos și ciudat, ca un edificiu neptunian construit asemenea contorsionatelor forme marine, înălbit într-o nuanță sedefie peste care stratul subțire de sare umedă părea să creeze în concavitatea pietrei ceva proaspăt, argintiu, cu strălucirea pietrelor prețioase, sugerînd o vagă imagine de scoici cu perle cu valvele deschise în apele natale.

— Perdita, spuse poetul care-și simțea întreaga ființă străbătută de un fel de fericire intelectuală, văzînd cum verva lui înflăcărată se răspîndește pretutindeni, nu ți se pare că noi urmăm cortegiul Verii defuncte ? Ea zace în barca funebră, înveșmîntată în aur ca o soție de doge, ca

o Loredană¹ sau o Morosină², sau ca o Soranză³ a secolului luminos; și cortegiul o poartă spre insula Murano, unde un maestru al focului o va închide într-un înveliș de sticlă opalină, pentru ca, după ce va fi cufundată în lagună, să poată privi măcar printre pleoapele diafane jocurile delicate ale algelor, amăgindu-se că are totuși în jurul trupului unduirea continuă a pletelor ei voluptuoase, în așteptarea orei în care va renaște.

Un zîmbet spontan inundă chipul Foscarinei, revărsîndu-i-se din ochii ce păreau să fi văzut aievea splendida imagine. De fapt, prin reprezentarea aceea neașteptată era exprimat — ca imagine și ritm — sentimentul real care pătrundea orice aspect din jur. După cum laptele albăstriu al opalului este plin de flăcări ascunse, tot așa apa aceea palidă și egală a marelui bazin avea o strălucire disimulată pe care o dezvăluiau loviturile vislelor. Dincolo de pădurea rigidă a vaselor ancorate, San Giorgio Maggiore apărea sub forma unei vaste galere trandafirii cu prora îndreptată spre Fortuna care o ademenea din înălțimea sferei sale de aur. În mijloc se deschidea canalul Giudecca, o liniștită gură de vărsare, unde vasele încărcate, venite pe cursul apelor, păreau să aducă odată cu grămada de trunchiuri retezate și despicate, și spiritul pădurilor aplecate asupra îndepărtatelor ape curgătoare. Și de pe Dig, unde pe dubla minune a porticurilor deschise entuziasmului popular se ridica zidul alb și coșu, închis, spre a cuprinde cea mai mare voință dominateare, țărnul își întindea arcuul său delicat spre Parcul umbros, spre insulele fertile, vrînd parcă să ducă spre o plăcută odihnă, în inima formelor naturale, gîndul frămîntat de inaccesibilele simboluri ale Artei. Și favorizînd parcă evocarea Toamnei, trecea un șir de bărci încărcate cu fructe, asemenea unor coșuri mari

¹ Soția dogelui Leonardo Loredan (1438—1521) (n. t.).

² Soția dogelui Francesco Morosini (1619—1694) (n. t.).

³ Soția dogelui Giovanni Soranza (m. 1328) (n. t.).

plutitoare, emanînd mireasma grădinilor insulare pe apele în care se oglindea frunzişul perpetuu al cuspidelor şi capitulurilor.

— Tu cunoşti, Perdita, reluă Stelio, privind cu o plăcere vădită ciorchinii aurii şi smochinele violete orînduite, nu fără o anume armonie, de la proră la pupă, cunoşti un amănunt foarte hazliu din cronica dogilor ? Soţia dogelui, pentru cheltuiala veşmintelor ei de mare solemnitate, se bucura de unele privilegii asupra dărilor pe fructe. Nu te amuză această poveste, Perdita ? Fructele insulelor o îmbrăcau în aur şi o împodobeau cu perle. Pomona¹ îi dă răsplată zeiţei Arachne² ; iată o alegorie pe care Veronese ar fi putut-o picta pe bolta Vestiarului. Mă distrez cînd mi-o închipui pe această doamnă stînd înfiptă pe coturnii foarte înalţi, bătuţi în pietre scumpe, dacă mă gîndesc că între cutele veşmintului solemn ea poartă şi ceva rustic şi proaspăt : adică beneficiile ei de pe urma fructelor. Ce săvoare capătă opulenţa ei ! Ei bine, dragă prietenă, imaginează-ţi că aceşti struguri şi aceste smochine ale noii Toamne ar acoperi preţul veşmintului de aur în care este învăluită Vară defunctă !

— Ce fantezii delicioase, Stelio ! exclamă Foscarina, regăsindu-şi copilăria pentru a zîmbi, uimită ca o fetiţă căreia i se arată o carte cu poze. Cine te-a numit cîndva Imaginativul ?

— Ah, imaginile ! exclamă poetul năpădit de febra fecundă. La Veneţia, aşa cum nu poţi auzi decît prin armonii muzicale, tot astfel nu poţi gîndi decît prin imagini. Ne vin de pretutindeni, nenumărate şi diferite, mai reale şi

¹ În mitologia romană, divinitate protectoare a grădinilor şi a pomilor (n. t.).

² Tînără ţesătoare din Lydia, vestită pentru măiestria ei. Provoacă la o întrecere de către zeiţa Atena, patroana ţesătoarelor, Arachne cîştigă ; de ciudă, Atena îi rupe pînzele, iar Arachne, disperată, se spînzură. Cuprinsă de milă, Atena o salvează în ultima clipă, dar o transformă într-un păianjen (n. t.).

mai vii decît oamenii care ne izbesc cu cotul pe o stradă îngustă. Noi ne putem apleca să scrutăm în adîncimea pupilelor lor cercetătoare şi să ghicim ce cuvinte ne vor spune ele, prin sinuozitatea buzelor elocvente. Unele sînt tiranice, ca amantele autoritare, şi ne ţin îndelung sub jugul puterii lor. Altele se prezintă ascunse cu totul într-un văl, ca fecioarele, sau înfăşate strîns ca pruncii, şi numai cine se pricepe să sfişie aceste învelişuri le poate înălţa la viaţa perfectă. Azi-dimineaţă, cînd m-am trezit, o greutate îmi apăsă sufletul ; semăna cu un copac încărcat de crisalide.

El se opri şi rîse.

— Dacă diseară se deschid toate, adăugă el, sînt salvat. Dacă rămîn închise, sînt pierdut.

— Pierdut ? zise Foscari, privindu-l drept în ochi, cu atîta încredere, încît i-a fost foarte recunoscător. Tu nu te poţi pierde, Stelio. Tu eşti totdeauna sigur pe tine ; soarta ta o porţi în propriile-ţi mîini. Cred că mama ta n-a avut niciodată motiv să se teamă pentru tine, chiar în momentele cele mai grele. Nu-i aşa ? Numai orgoliul te face să-ţi tremure inima de emoţie...

— Ah, scumpă prietenă, cît de mult te iubesc şi cît de recunoscător îţi sînt pentru asta ! mărturisi Stelio, candid, luîndu-i mîna. Nu faci decît să-mi hrăneşti orgoliul şi să-mi dai iluzia că am ajuns la virtuţile la care aspir continuu. Uneori mi se pare că ai puterea de a conferi o anume calitate divină lucrurilor care ţîşnesc din inima mea şi de a le face să apară îndepărtate şi dragi chiar şi ochilor mei. Tu provoci uneori în mine uluirea religioasă încercată de sculptorul care, după ce a transportat seara statuile zeilor ce încă mai păstrează căldura muncii lui, şi, aş spune, sprijinindu-se încă de degetul său modelator, le vede a doua zi dimineaţa preamărite pe pedestale şi învăluite într-o aură de aromată şi reală divinitate, emanată din porii materiei surde din care el le plăsmuise cu mîinile lui pieritoare. Tu, dragă prietenă, nu pătrunzi în sufletul

meu decît ca să împlineşti asemenea extaze. De aceea, ori de cîte ori soarta cea bună îmi îngăduie să stau lîngă tine, mi se pare că-mi eşti necesară vieţii mele ; şi totuşi, în prea lungile despărţiri, sîntem în stare să trăim, şi tu şi eu, fiindcă ştim ce splendori pot naşte din unirea perfectă a vieţilor noastre amîndouă. Astfel încît, deşi ştiu tot ceea ce-mi dai şi mai ales ceea ce mi-ai putea da, te consider ca pierdută pentru mine, şi prin numele cu care-mi place să te chem, vreau să-mi exprim această conştiinţă a mea şi acest infinit regret al meu...

Se întrerupse, simţind că mîna pe care o ţinea încă în mîna lui vibra.

— Cînd te numesc Perdita, adăugă el după o pauză cu o voce mai slabă, mi se pare că trebuie să vezi că dorinţa mea se apropie cu un pumnal ucigaş înfipt în şoldul fremătător. Chiar dacă ar ajunge să te atingă, o răceală de gheaţă stăpîneşte extremitatea degetelor sale prădalnice.

Ea suferea un chin pe care-l cunoştea prea bine, la auzul acelor frumoase şi perfecte cuvinte desprinse de pe buzele prietenului ei cu o spontaneitate care le arăta totuşi sincere. Simţea încă o dată o nelinişte şi o teamă pe care ea însăşi nu ştia să şi le explice. I se părea că-şi pierde sensul propriei vieţi şi că se înalţă spre o viaţă fictivă, intensă şi halucinantă, în care răsuflarea îi devine greoaie. Atrasă în atmosfera aceea fierbinte ca vîlvătaia unui cuptor, se simţea pasibilă de toate transfigurările pe care animatorul ar fi vrut să le încerce asupra ei ca să-şi potolească veşnica nevoie de frumuseţe şi poezie. Simţea că propria ei imagine în spiritul poetic nu era diferită de cea a Verii defuncte închisă în învelişul opalin, şi totuşi atît de evidentă încît să pară tangibilă. Şi parcă o năpădea o frenezie copilărească de a se oglindi în ochii lui ca într-o oglindă ca să-şi vadă reflectat în ei adevăratu-i chip.

Ceea ce-i mărea chinul era faptul că recunoştea o vagă analogie între senzaţia aceea de agitaţie şi neliniştea care

punea stăpînire pe ea în clipa în care intra în ficțiunea scenică pentru a încarna o creatură sublimă a Artei. Nu o atrăgea el oare să trăiască în aceeași zonă de viață superioară și, pentru ca ea să se mențină în această aparență, uitînd de persoana ei reală și cotidiană, n-o copleșea el cu aceste splendide fantasmе? Dar, în timp ce ei nu-i era dat să dăinuie în asemenea grad de intensitate decît printr-un efort suprem, îl vedea pe prietenul ei menținîndu-se cu ușurință și firesc în acea sferă, bucurîndu-se la nesfîrșit de o lume ieșită din comun, pe care el o reînnoia printr-un act continuu de creație.

El ajunsese să împlinească în forul lui fuziunea intimă a artei cu viața, regăsind astfel în adîncul substanței sale izvor peren de armonii. Ajunsese să perpetueze fără răgaz în spiritul său condiția misterioasă din care ia ființă opera de frumusețe și să transforme astfel deodată toate figurile pasajere ale existenței sale volubile în specii ideale. El indicase tocmai această cucerire a sa cînd pusese în gura unuia dintre personajele sale cuvintele: „Eu asistam în mine însumi la continua geneză a unei vieți superioare în care toate aparențele se transfigurau ca prin puterea unei oglinzi magice”. Dotat cu un extraordinar talent verbal, reușea să traducă imediat în limbajul său pur cele mai complicate maniere ale sensibilității sale, cu o precizie și cu un relief atît de vii, încît uneori păreau că nu-i mai aparțin, de îndată ce le exprima, devenind obiective prin puterea izolatoare a stilului său. Glasul limpede și pătrunzător, care părea să deseneze cu un contur clar figura muzicală a fiecărui cuvînt, dădea și mai mare relief acestei deosebite calități a vorbirii sale. De aceea în cei ce-l ascultau pentru prima oară el provoca un sentiment ambiguu, un amestec de admirație și de aversiune, manifestîndu-se pe sine însuși în forme atît de puternic definite, încît păreau că rezultă dintr-o voință constantă de a stabili

între el și străini o diferență profundă și de neînvins. Dar, cum sensibilitatea lui era egală cu inteligența, celor care se aflau lângă el și-l iubeau le era ușor să primească, prin cristalul cuvîntului său, căldura sufletului său pasionat și vehement. Aceștia știau cit de nesfîrșită era forța lui de a simți și de a visa, și din ce arderi erupeau imaginile frumoase în care obișnuia să convertească substanța vieții lui interioare.

Cea pe care el o numea Pierdita știa prea bine toate acestea ; și așa cum o creatură evlavioasă așteaptă ajutorul supranatural de la Dumnezeu, ca să-și obțină salvarea, tot așa părea că așteaptă și ea ca el s-o aducă, în sfîrșit, în starea de grație necesară pentru a se ridica și pentru a rămîne în asemenea foc, spre care se simțea atrasă de o dorință nebună de a arde și de a se distruge, disperată de a fi pierdut ultima trăsătură a tinereții ei, cu teama de a nu se trezi singură într-un pustiu cenușiu.

— Stelio, acum tu ești cel care vrei să mă îmbeți, îi spuse cu zîmbetul ei delicat și tăinuitor, eliberîndu-și mîna discret din mîna prietenului ei. Privește, exclamă ea, ca să destrame fascinația, arătînd o barcă încărcată care se apropia lent de ei, privește rodiile tale.

Dar glasul ei era emoționat.

Au privit atunci cum trece în visul înserării, pe apa de un verde argintiu delicat, aidoma primelor frunze ale salciei pletoase, barca încărcată de fructele emblematică care dădeau imaginea unor lucruri bogate și tainice, asemenea unor casete de piele roșie purtînd deasupra coroana unui rege donator, unele închise iar altele deschise pe jumătate, lăsînd să se vadă mulțimea de pietre scumpe dinăuntru.

Femeia își aminti, cu un glas stîns, cuvintele adresate de Hades, Persefonei, în drama sacră, în timp ce fiica Demetrei gustă din rodia fatală :

„Cînd tu vei culege brîndușă-nflorită pe fragedul cîmp terestru, alături de mama în peplul albastru, — și cînd într-o zi cu tine vor fi frumoasele Nimfe pe fragedul cîmp — în ochii-ți nemuritori vei simți o neașteptată oboseală ; oboseala de la lumină va fi : îți va vibra în inimă, Persefona ; mărețul suflet, cu via amintire a unui vis adînc, o, Persefona, lipsită de adîncu-i regat. Și-atunci tu vei vedea-o lăcrimînd deoparte, taciturnă, pe mama cu peplul albastru. Și-i vei spune : «O, mamă, mă cheamă-n regatul adînc Hades ; mă cheamă departe de zi, pentru a domni peste Umbre, Hades ; pentru iubirea-i nepotolită pe mine, singură, mă cheamă Hades...»“.

— Ah, Perdita, cît de bine știi tu să așterni înserarea peste glasul tău ! o întrerupse poetul, simțînd că o noapte armonioasă adumbrește silabele versurilor sale. Cît de bine știi să devii nocturnă înainte de a se însera ! Îți aduci aminte de scena în care Persefona e pe punctul de a coborî în Ereb¹, în timp ce corul Nimfelor geme ? Chipul ei seamănă cu chipul tău cînd se întunecă. Rigidă în peplul său de culoarea șofranului, ea își lasă capul încoronat pe spate, și pare că noaptea se scurge prin carnea ei vlăguită adunîndu-se în bărbie, în orbite, în jurul nărilor, transfigurînd-o într-o întunecată mască tragică. E masca ta, Perdita. Amintirea ta m-a ajutat să evoc personajul divin, în timp ce-mi compuneam Misterul. Bentița aceea de catifea galben-roșcată pe care o porți mai totdeauna în jurul gîtului mi-a sugerat culoarea potrivită pentru peplul Persefonei. Și într-o seară, în casa ta, cînd îmi luam rămas bun din pragul unei camere, unde nu erau încă aprinse lămpile (o seară agitată din toamna trecută, dacă-ți mai amintești), ai reușit doar printr-un singur gest să dai lumină creaturii din sufletul meu, care zăcea ascunsă și

¹ Infern (n. t.).

neclară ; apoi, fără să știi că ai provocat acea naștere spontană, ai dispărut în adâncul întunecat al Erebului tău. Ah, eram convins că-ți aud hohotele de plîns, și totuși întreaga mea ființă era străbătută de un torent nestăvilit de bucurie. Nu ți-am povestit asta pînă acum ; nu-i așa ? Ție ar fi trebuit să-ți dedic opera mea, ca unei Lucine¹ ideale.

Ea suferea sub privirea poetului ; suferea din cauza măștii pe care el o admira pe chipul ei și din cauza bucuriei pe care o simțea zvîcnind continuu înlăuntrul lui ca o dezlănțuire perpetuă. Suferea nespus pentru întreaga-i ființă : din cauza schimbării trăsăturilor ei, din cauza ciudatei virtuți mimetice a mușchilor feței ; și din cauza acelei arte involuntare care coordona semnificația gesturilor ei ; și din cauza acelei umbre expresive pe care ea știuse, de atîtea ori, să și-o aștearnă pe figură, într-un moment de tăcere anxioasă, pe scenă, sugerînd un uimitor văl de durere ; și din cauza umbrei care i se strecura acum în brazdele săpate de timp în carnea ei, care nu mai era tînără. Suferea cumplit din cauza acelei miini pe care o adora ; din cauza acelei miini atît de delicate și atît de nobile, care chiar cu un dar sau cu o mîngiere putea să-i facă atîta rău.

— Tu nu crezi, Perdita, îi vorbi Stelio, după o pauză, lăsîndu-se în voia cursului lucid și sinuos al gîndului care, întocmai cum meandrele rîului formează, înconjoară și hrănesc insulele din vale, lăsa în spiritul său obscure spații izolate în care el știa bine că la momentul potrivit avea să găsească o nouă comoară, nu crezi în binefacerea ocultă a semnelor ? Nu mă refer la o știință astrală și nici la semnele horoscopului. Mă refer doar la faptul că, asemenea celor ce cred că suferă influențele unei stele, noi putem

¹ *Lucina*, în mitologia romană, zeiță care ocrotea nașterile și pe noii-născuți, personificarea castității feminine (n.t.).

crea o corespondență ideală între sufletul nostru și ceva terestru, indiferent ce anume, încît, încet-încet, impregnîndu-se cu esența noastră și aureolîndu-se prin propria noastră iluzie, să ne apară ca o reprezentare a necunoscutelor noastre fatalități, dobîndind chipul unui mister ivit în anumite împrejurări din viața noastră. Iată, Pierdita, secretul prin care putem reda sufletului nostru, puțin cam arid, o parte din prospețimea primordială. Știu din experiență ce efect binefăcător am simți din comunicarea intensă cu ceva terestru: Trebuie ca sufletul nostru să devină din cînd în cînd asemenea unei driade ca să simtă circulîndu-i prin vene energia proaspătă a copacului conviețuitor. Ai înțeles că vorbind astfel fac aluzie la cuvintele rostite de tine la trecerea bărcii aceleia. Ai exprimat aceste gînduri printr-o concizie obscură cînd ai spus : „Privește rodiile tale“. Pentru tine și pentru cei ce mă iubesc, ele nu vor putea fi niciodată decît ale *mele*. Pentru tine, și pentru ei, ideea persoanei mele este indisolubil legată de fructul pe care mi l-am ales ca emblemă și pe care l-am supraincîrcat cu semnificații ideale, mai numeroase ca semințele din el. De-aș fi trăit pe vremea cînd oamenii regăseau în pămînt rădăcinile încă umede ale vechilor legende, în timp ce descopereau marmurile grecești, nici un pictor nu m-ar fi putut reprezenta pe pînză fără să-mi fi pus în mînă mărul punic. A despărți persoana mea de acel simbol i s-ar fi părut creatorului naiv că taie o parte vie din mine, deoarece în imaginația lui păgînă fructul ar fi apărut legat de brațul meu omenesc ca de ramul său natural ; deci el nu ar fi avut despre ființa mea o altă idee decît cea pe care probabil că a avut-o despre Hiacint ¹,

¹ Tinăr îndrăgît de zeul Apolo, pe care acesta l-a ucis din neatenție cu un disc aruncat greșit. Din singele lui, Apolo a făcut să apară o floare cu același nume (*hyacinthus orientalis* ; *giacinto* = zambilă) (n. t.).

Narcis.¹ sau Chiparos², care trebuie să-i fi apărut cînd în formă de plantă, cînd sub înfățișarea unui tînăr. Dar mai există și în vremile noastre cîte un spirit vioi și plin de fantezie care înțelege tot sensul și apreciază toată savoarea invenției mele. Nu-i așa că ție însăși, Perdita, îți face plăcere să cultivi în grădina ta un rodii frumos, ca să mă vezi înflorind și rodind în fiecare vară? O scrisoare de a ta, înaripată ca o mesageră divină, îmi descria ceremonialul plin de grație cu care ai împodobit arbustul „*effrenic*“³ cu șiraguri, în ziua cînd ai primit primul exemplar din *Persefona*. Iată deci că pentru tine, ca și pentru ceilalți care mă iubesc, eu am reînviat într-adevăr un vechi mit, transferindu-mă printr-o manieră ideală și semnificativă într-o formă a Naturii eterne; astfel încît, după ce voi muri (și Natura să-mi îngăduie să mă manifest în întregime în opera mea înainte de a muri), discipolii mei mă vor onora prin rodii, și în ascuțimea frunzei și în culoarea înflăcărată a florii ca și a pulpei plină de semințe a fructului încoronat, ei vor putea recunoaște unele calități ale artei mele; și spiritul le va fi condus în operele lor de frunza, de floarea și de fructul acela ca de severele îndrumări postume ale maeistrului, spre acea subtilitate, spre acea flacără și spre acea opulență închisă în el. Tu descoperi acum, Perdita, care este adevărata binefacere. Eu însumi, prin afinitate, sînt înclinat să mă desfășor după geniul magnific al plantei prin care mi-a plăcut să dau un sens aspirațiilor mele spre o viață îmbelșugată și înflăcărată. Mi se pare că această efigie vegetală a mea mă poate asigura că forțele mele se dezvoltă conform naturii pentru a ajunge în mod firesc la efectul căruia îi sînt destinate.

¹ Tînăr de o rară frumusețe, care s-a îndrăgostit de propria imagine, oglindită în apă. A fost transformat în floarea ce-i poartă numele (n. t.).

² Tînăr care a uois din greșeală un cerb primit în dar de la Apolo. Neconsolat de moartea animalului, a fost preschimbât de zeu într-un chiparos (n. t.).

³ De la *Effrena* (n. t.).

„Natura îmi poruncește astfel“ a fost epigraful lui Leonardo pe care eu l-am pus pe frontispiciul primei mele cărți. Ei bine, rodia înflorind și rodind îmi repetă mereu *motto*-ul acesta simplu. Și noi nu ne supunem decât legilor înscrise în propria noastră substanță; și tocmai de aceea rămânem integri, printre atâtea dezintegrări, într-o unitate și într-o plenitudine care formează bucuria noastră. Nu există nici un dezacord între arta mea și viața mea.

Vorbea ca în transă, curgător, de parcă ar fi văzut cum spiritul femeii atente devenea concav ca un pocai spre a primi valul acela și ar fi dorit să-l umple pînă la gură. O bucurie intelectuală din ce în ce mai luminoasă se răspîndea în el împreună cu o vagă conștiință a acțiunii misterioase prin care mintea lui se pregătea pentru apropiatul efort. Din cînd în cînd, ca într-o scînteiere, în timp ce se apleca spre prietena lui, singuratică, și auzea visla măsurînd tăcerea care se ridica dinspre imensul estuar, el întrezărea imaginea mulțimii cu nenumărate chipuri îngrămădită în sala încăpătoare; și un fior fulgerător făcea să-i tresalte inima.

— E destul de ciudat, Perdita, reluă el, privind îndepărtate ape în care mîlul începea să se înnegrească din cauza refluxului, cît de ușor ne favorizează fantezia împlinirea care adaugă un ce misterios anumitor aparențe în intenția imaginată de noi. Nu înțeleg de ce azi poeții sînt indignați de vulgaritatea epocii actuale, plîngîndu-se că s-au născut prea tirziu, sau poate prea devreme. Cred că orice om inteligent poate crea, azi ca întotdeauna, în viață propria-i poveste frumoasă. Trebuie să privești în virtejul vieții cu același spirit fantastic cu care discipolii lui Da Vinci erau sfătuiți de maestru să privească în petele de pe ziduri, în cenușa focului, în nori, în noroi și în alte locuri asemănătoare, ca să găsească „invenții minunate“ și „o infinitate de lucruri“. În același fel, adăuga Leonardo, veți descoperi în sunetul clopotelor orice nume

sau cuvint care vă va face plăcere să vi-l imaginați. Maestrul știa bine că întâmplarea — după cum demonstrase buretele lui Apelles¹ — este totdeauna binevoitoare maestrului ingenios. Pentru mine, de exemplu, ușurința și grația cu care întâmplarea însoțește desfășurarea armonioasă a invenției mele constituie un motiv de permanentă uimire. Nu crezi că întunecatul Hades i-a dat soției sale să mănince cele șapte semințe ca să-mi ofere subiectul unei capodopere ?

Îl întrerupse un hohot de râs, râsul lui tineresc care dezvăluia cu atita limpezime veselia înăscută, persistentă în adâncul lui.

— Uite, Perdita, adăugă rîzînd, uită-te dacă nu e ade-vărat ce spun eu. Într-una din primele zile ale lui octombrie, anul trecut, am fost invitat de *donna* Andriana Duodo la Burano. Am petrecut dimineața în grădina de in ; după-amiază ne-am dus să vizităm Torcello². Și cum în zilele acelea începusem să trăiesc mitul Persefonei și opera se contura tainic în mintea mea, mi se părea că navighez pe apele Stixului³, că trec în lumea *de dincolo*. Niciodată nu avusesem un sentiment al morții mai pur și mai plăcut ; și sentimentul acela mă făcea să mă simt atît de ușor, încît aș fi putut pași fără a lăsa urme pe pajiștea de crini. Aerul era umed, cenușiu și plăcut ; canalele șerpuiau prin mijlocul digurilor de pămînt acoperite de ierburi decolorate. Tu cunoști Torcello, poate ai fost acolo pe soare. Dar, între timp, cineva vorbea, discuta, declama în barca lui

¹ Legenda spune că marele pictor al Antichității (sec. IV î.e.n.), Apelles, care a trăit la Efes și Coe, portretistul oficial al lui Alexandru Macedon, avea obiceiul să ștergă de multe ori ceea ce picta, nemulțumit de opera lui. Odată, enervat că nu reușea să redea cu penelul său nările înspumegate ale unui cal, a aruncat buretele pe pînza la care lucra. Întîmplarea a făcut ca tocmai pata lăsată de burete să redea aidoma acea înspumegare pe care o căutase el pînă atunci (n. t.).

² Mică insulă din apropierea Venetiei (n. t.).

³ *Stix*, riu care înconjoară de șapte ori înfernul (n.t.)

Căron ! Sunetul acelei laude m-a trezit. Făcînd aluzie la mine, Francesco de Lizo regreta că un prinț artist atît de strălucitor de senzual — sînt cuvintele lui — era constrîns să trăiască izolat, departe de mulțimea obtuză și ostilă și să celebreze sărbătorile „sunetelor, culorilor și formelor“ în palatul visului său singuratic. El se lăsa pradă unei emoții lirice, amintîndu-și de viețile pline de măreție și veselie ale artiștilor venețieni, de consensul popular care-i înălța ca într-un vârtej pe culmile gloriei, de frumusețea, forța și bucuria pe care ei le răspîndeau în jurul lor, reflectîndu-le în nenumărate imagini pe bolțile concave sau pe pereții înalți. Atunci *donna* Andriana spuse : „Ei bine, promit solemn că Stelio Effrena va avea la Veneția sărbătorirea lui triumfală“. Vorbise soția dogelui. În momentul acela am văzut pe țărmul neter și verzui un rodiu încărcat de fructe, destrămind, ca o apariție halucinantă, infinita dezolare. *Donna* Orsetta Contarini, care stătea alături de mine, nu-și stăpîni un strigăt de bucurie și își întinse amîndouă miinile nerăbdătoare, precum și gura ei poficioasă. Nimic nu mă încîntă mai mult decît expresia sinceră și puternică a dorinței. „Ador rodiile !“ exclamă ea transmițînd senzația de a fi delectat chiar atunci cu sucul aerisor și plăcut al acestor fructe. Și era atît de copilăroasă, ca și numele ei arhaic ! M-a înduioșat ; dar *Andrea* Contarini părea că dezaprobă cu un aer grav vioiciunea soției sale. El pare să fie un *Hades* fără încredere în virtutea mnemotehnică a celor șapte semînte aplicată la căsătoria legitimă. Dar se înduioșaseră însă și *barcagii*, care s-au apropiat de țărm ; astfel că eu am putut sări primul în iarbă și am început să devastez arborele frate. Era momentul prielnic de a repetă cu glas păgîn cuvintele din *Cina cea de Taină* : „Luați, mincați : acesta este trupul meu care vă e dat vouă ; faceți aceasta întru amintirea

mea". Cum ți se pare, Perdita ? Să nu crezi că născocesc. E purul adevăr.

Ea se lăsa dusă de jocul liber și foarte elegant în care el părea că-și experimentează agilitatea spiritului și ușurința exprimării. Exista în el ceva unduitor, nestatornic și puternic ce-i sugera imaginea dublă și diferită a flăcării și a apei.

— Acum, continuă el, *donna* Andriana și-a ținut promisiunea. Conduasă de gustul vechii generozități, pe care o păstrează atât de mult, a pregătit o festivitate în Palatul Dogilor, demnă, ce-i drept, de un doge, după modelul celor celebrate la sfârșitul secolului șaisprezece. Ea s-a gândit s-o scoată din uitare pe *Ariadna* lui Benedetto Marcello ¹ și să o facă să suspine chiar în locul unde Tintoretto a pictat-o pe fiica lui Minos ² în clipa în care primește din partea Afroditei coroana de stele. Nu recunoști în frumusețea acestui gând pe femeia care și-a fixat ochii săi încântători pe inefabila rochie verde ? Mai adaugă și faptul că această reprezentație muzicală în Sala Marelui Consiliu are o rezonanță antică. În aceeași Sală, în anul 1573, a fost recitată o compoziție mitologică a lui Cornelio Frangipani, pe muzica lui Claudio Merulo ³, în onoarea preacredinciosului Henric al III-lea. Mărturisește, Perdita, că erudiția mea te uluiește. Ah, dacă tu ai știi cât am acumulat în legătură cu acest subiect ! Ți voi citi discursul meu în ziua când vei merita o pedeapsă aspră.

— Dar n-ai să-l rostești astă-seară, la festivitate ? Il întrebă Foscarina, surprinsă și neliniștită, temindu-se că s-ar fi putut hotări să dezamăgească așteptarea publicului

¹ Benedetto Marcello (1686—1739), compozitor de inspirație religioasă (n. t.).

² Ariadna era fiica lui Minos, regele Cretei, și a reginei Pasifae (n. t.).

³ Claudio Merulo (*Merlotti*) (1533—1604), organist și compozitor (n. t.).

prin cunoscuta lui nepăsare față de obligațiile unui ceremonial.

El înțelese îngrijorarea prietenei și dori s-o liniștească.

— În seara asta, răspunse el cu o siguranță calmă, voi veni să iau înghețata în grădină la tine, unde mă voi bucura și de vederea rodiilor împodobite cu șiraguri, strălucind sub bolta cerească.

— Oh, Stelio, ce ai de gând ? exclamă ea, ridicându-se.

În cuvintele și în gesturile ei era un regret atât de evident și în același timp o evocare atât de stranie a mulțimii care îl aștepta, încît el se simți emoționat ; deoarece îi reapăru imaginea formidabilului monstru cu nenumărate chipuri umane în aurul și purpura întunecată a aulei imense, presimți privirea fixă și răsuflarea furtunoasă asupra lui, și cîntări imediat pericolul pe care se hotărîse să-l înfrunte, incredințindu-se doar inspirației momentane, și trăi oroarea unei neașteptate obscurități mentale, a unui vertij venit prin surprindere.

— Liniștește-te, îi spuse. Am vrut să glumesc. Mă voi duce *ad bestias*¹ ; și mă voi duce lipsit de apărare. N-ai văzut cum reapare simbolul în fața noastră ? Crezi că a reapărut în van, după miracolul de la Torcello ? A mai apărut și altă dată, ca să mă avertizeze că nu trebuie să-mi asum decît atitudinea spre care mă îndreaptă Natura. Acum, tu știi bine, dragă prietenă, că eu nu sînt în stare să vorbesc decît despre mine. Deci trebuie ca, de pe tronul dogilor, să nu vorbesc auditoriului decît despre scumpul meu suflet, sub vălul vreunei alegorii seducătoare și cu vraja vreunei frumoase cadențe muzicale. Asta o voi face, *ex-tempore*, dacă spiritul înflăcărat al lui Tintoretto imi va comunica din *Paradisul* său furia și îndrăzneala sa. Riscul mă ispitește. Dar în ce greșeală căzusem, Perdita ! Cînd soția dogelui mi-a anunțat festivitatea și m-a invitat s-o onorez, am început să compun un discurs pompos. o

¹ Să înfrunt fiarele (lat.) (n.t.).

adevărată proză ceremonială, amplă și solemnă ca o robă violetă închisă într-o vitrină din muzeul Correr ; nu fără o plecăciune profundă în fața Reginei în prolog, și o bogată ghirlandă pentru capul *serenissimei* Andriana Duodo. Și timp de câteva zile m-am complăcut, în mod curlos, în a trăi cu spiritul unui patrician venețian din secolul al XVI-lea, ornat cu toate scrierile, asemenea cardinalului Bembo¹, academician al Uranilor sau al Adornilor, frecventator asiduu al grădinilor din Murano și al colinelor asolane². Fără îndoială că simțeam o oarecare corespondență între stilul frazelor mele și masivele încadrări de aur, care înconjoară picturile de pe tavanul aulei Consiliului. Dar, vai, îndată ce-am ajuns ieri-dimineață la Veneția, trecînd pe Canal Grande, unde mi-am scăldat oboseala în umbra lui umedă și transparentă în care marmura mai exală încă spiritualitatea ei nocturnă, am simțit că hirtilele mele valorau cu mult mai puțin decît algele moarte, purtate de flux, părăindu-mi la fel de străine de persoana mea ca și *Triumfurile* lui Celio Magno³ și *Povestirile maritime* ale lui Anton Maria Consalvi⁴, citate și comentate în ele. Ce să fac, așadar ?

Exploră cu privirea în jur cerul și apa, vrînd parcă să descopere undeva o prezență invizibilă, sau să recunoască vreo fantomă apărută atunci. O pilpiire gălbuie se răspîndea spre țărmurile solitare ce se conturau acolo în trăsături foarte fine, ca dungile opace ale agatelor ; în spatele lor, spre biserica Della Salute⁵, cerul era presărat

¹ Pietro Bembo (1470—1547), umanist și literat venețian, autor, printre altele, al volumului *Gli Asolani* (n. t.).

² Colinele de lângă Asolo (Treviso) (n. t.).

³ Poet venețian (1536—1602), în maniera lui Petrarca, autorul unui volum de *Rime*, elogiu al prieteniei, dragostei și liniștii sufletești (n. t.).

⁴ Literat venețian de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, autor al poemului *Consiliul zeilor* (1583), dedicat Veneției (n. t.).

⁵ Biserica Santa Maria della Salute a fost construită de Baldassare Longhena între 1631—1638 (n. t.).

cu vapori ușori roșietici și violeti, semănînd cu o mare verde-albastră populată de meduze. Din Parcul din apropiere veneau efluviile frunzișului saturat de lumină și căldură, atît de intense, încît păreau că plutesc, asemenea unor uleiuri aromatice, pe apa de culoarea bronzului.

— Simți toamna, Perdita ? o întrebă el, cu voce înviorată, pe prietena absorbită de gînduri.

Dar ea retrăia viziunea Verii defuncte, închisă în involucri de sticlă opalină și cufundată în adîncul lagunei plină de alge.

— O simt deasupra capului, îi răspunse ea cu un zîmbet melancolic.

— Ai văzut-o ieri cînd a coborît peste oraș ? Unde erai ieri, pe la amurg ?

— Într-o grădină din Giudecca.

— Eu, aici, pe tîrm. Nu ți se pare că dacă ochii omenesți au primit un asemenea spectacol de frumusețe și de bucurie, pleoapele ar trebui să se închidă pentru totdeauna și să rămînă pecetluite ? Diseară aș vrea să vorbesc despre aceste lucruri intime, Perdita. Aș vrea să celebrez în mine logodna Veneției cu Zeul Autumnal într-o tonalitate asemănătoare aceleia a lui Tintoretto cînd pictează nunta Ariadnei cu Bachus pentru sala Anticolegiului : albastru, purpuriu și auriu. Ieri, pe neașteptate, mi s-a deschis în suflet un vechi mugure de poezie. Mi-a revenit în minte fragmentul unui poet uitat pe care am început să-l compun, în strofe de nouă rime, aici la Veneția, cînd am venit prima oară, călătorind pe apă, acum cîțiva ani, într-un septembrie al primei tinereti. Era intitulat chiar *Alegoria Toamnei* și-l prezenta pe Bachus — fără ghirlandele de viță, ci încoronat cu pietre prețioase ca un prinț al lui Veronese și cu vene voluptoase, înflăcărat de patimă — în momentul plecării spre Orașul anadiomen¹, cu brațe de marmură și mii de

¹ Veneția; (*Anadipomene*, în grecește, însemnînd ridicată din mare) (n. t.).

centuri verzi. Atunci ideea nu atinsese gradul necesar al unei intrări în viața artistică ; și am renunțat instinctiv la efortul de a o manifesta în întregime. Dar pentru că în spiritul activ ca și în terenul fertil, nici o sămânță nu se pierde, poemul mi se ivește din nou într-un moment oportun pentru a-și cere cu o oarecare urgență expresia lui artistică. Ce soartă misterioasă și dreaptă guvernează lumea mentală ! Trebuia ca eu să respect acel prim germen ca să-l simt azi răspîndindu-și în mintea mea virtutea lui multiplicată. Acel Da Vinci, care și-a fixat privirea în profunzimea oricărui lucru, desigur că a vrut să sublinieze acest adevăr prin povestea lui cu grăuntele de mei care-i spune furnicii : „Dacă-mi faci marea plăcere de a mă lăsa să mă bucur de dorința de a mă naște, eu îți voi dăruia o sută de alte grăunțe din mine“. Admiră, ce mînuire grațioasă a acelor degete care frîngeau fierul ! Ah, el rămîne maestrul incomparabil. Cum să fac să-l uit, pentru a mă dedica venețienilor ?

Se stinse brusc ironia hilară pe care și-o adresa sieși în ultimele-i cuvinte, și păru că din nou se cufundă în gînduri. Cu capul plecat, simțind în tot trupul un fel de contracție convulsivă, ca o consecință a tensiunii extreme a spiritului, el încerca acum să descopere vreuna din analogiile secrete care să lege imaginile multiple și diverse ce apăreau ca intervalele extrem de iuți ale unui fulger ; el căuta acum să determine vreuna din liniile maxime în cadrul cărora avea să-și desfășoare noua creație. Atît de vibrantă era frenezia lui, încît i se vedeau mușchii obrazului tremurîndu-i sub piele ; cînd îl privi, femeia simți o durere reflexă, nu deosebită de cea pe care ar fi simțit-o dacă el ar fi vrut să întindă, în fața ei, coarda unui arc peste măsură de mare, făcînd un efort de o rară contracție musculară. Și ea îl știa foarte departe de ea, străin, indiferent față de tot ceea ce n-ar fi fost gîndul lui.

— S-a făcut tirziu, se apropie momentul ; trebuie să ne întoarcem, spuse el, revenindu-și printr-o tresărire bruscă, stăpinit parcă de o neliniște, deoarece văzuse reapărându-i monstrul formidabil cu nenumăratele chipuri ome-nești ocupînd vastitatea aulăi sonore. Trebuie să mă întorc din timp la hotel, ca să mă îmbrac.

Și reînflorînd vanitatea lui tinerească, se gîndi la ochii femeilor necunoscute care aveau să-l vadă pentru prima dată în seara aceea.

— La hotelul Danieli, îi porunci Foscarina gondolie-rului.

Și ea și Stelio, în timp ce fierul dințat al prorei aluneca pe apă cu o oscilație lentă, cu aparența unor mișcări de animal, au simțit o anxietate acută, deși diferită a unui-a față de a celuilalt, în clipa cînd au lăsat în urma lor liniștea infinită a estuarului, intrat în domnia umbrei și a morții, ca să se îndrepte spre orașul magnific și ispititor în ale cărui canale începea să se aprindă febra nocturnă, ca prin venele unei femei voluptoase.

Au tăcut cîțva timp absorbiți în virtejul care-i tul-bura pînă în adîncul ființei lor, cutremurîndu-le-o de parcă ar fi vrut să le-o anuleze. Dinspre Parc veneau eflu-viile, plutind ca un ulei aromat pe apa din jurul lor care purta ici și colo, în cutele umbrelor ei, strălucirea bronzului uzat. În atmosferă se simțea parcă fantoma vechilor fasturi, pe care ochii le imaginau în așa fel încît, contemplînd palatele întunecate de trecerea secolelor, simțiseră în armo-nia marmurei durabile nota stinsă a aurului. Părea că în seara aceea magică avea să reînvie răsuflarea și reflecta-rea îndepărtatului Orient, pe care, odinioară, o galeră încărcată cu pradă bogată le purta în velele concave și în flancurile ei arcuite. Și toate lucrurile din jur exaltau pute-rea vieții în cel ce voia să atragă la sine tot universul, ca să nu mai moară în cea care voia să-și ardă sufletul pe rug, socotindu-l ca o piedică, pentru a muri pură. Și amîndoi palpitau, cuprinși de o neliniște din ce în ce mai chinui-

toare, ascultînd goana timpului, ca și cum apa pe care pluteau s-ar fi scurs ca într-o clepsidră înspăimîntătoare.

Amîndoi au tresărit la explozia neașteptată a salvei care saluta steagul ce cobora la pupa unei nave de război, ancorată în fața Parcului. Au văzut în vîrfurile formei aceleia uriașe drapelul tricolor coborînd de-a lungul axului și îndoindu-se ca un vis eroic care se îndepărtează. Timp de cîteva clipe tăcerea a părut mai adîncă, în timp ce gondola aluneca în umbra densă, gata să se atingă de colosul înarmat.

— O cunoști, Perdita, întrebă pe neașteptate Stelio Effrena, pe Donatella Arvale care va cînta în *Ariadna* ?

Glasul lui avea o sonoritate aparte, repercutîndu-se în cuirasa navei, în umbra ei cea mai adîncă.

— Este fiica marelui sculptor : a lui Lorenzo Arvale, îi răspunse Foscarina, după un moment de întîrziere. Mi-e prietenă, și chiar din cele mai dragi, îmi este chiar oaspete. O vei întîlni așadar după festivitate, acasă la mine.

— Ieri mi-a vorbit de ea *donna* Andriana, cu multă căldură, ca de un miracol. Mi-a spus că ideea de a o dezgropa pe *Ariadna* i-a venit după ce o auzise pe Donatella Arvale cîntînd divin aria : „*Cum poți oare/ Să mă vezi plîngînd...*“ Vom asculta, deci, o muzică divină în casa ta, Perdita. Ah, ce sete mi-e de muzică ! Acolo, departe, în singurătatea mea, luni în șir nu ascult altă muzică decît muzica mării, prea copleșitoare.

Băteau clopotele de la San Marco, vestind *Ave Maria* și vuietul puternic, dilatat în unde lungi pe oglinda bazinului, vibra în antenele navelor, se propaga mai departe, spre laguna infinită. De la San Giorgio Maggiore, de la San Giorgio dei Greci, de la San Giorgio degli Schiavoni, de la San Giovanni in Bragora, de la San Mosè, de la Biserica della Salute, de la Redentore, și mai departe, pe tot domeniul Evanghelistului¹, de la cele mai îndepărtate turnuri

¹ San Marco, patronul Veneției (n. t.).

ale bisericii Madonna dell' Orto, San Giobbe, Sant' Andrea, glasurile de bronz i-au răspuns, s-au confundat într-un singur cor măreț și au lansat peste adunarea mută a pietrelor și a apelor o singură cupolă mare de metal invizibil care păru să comunice prin vibrațiile ei cu scinteierea primelor stele. Vocile sacre confereau Orașului Tăcerii o ideală măreție nemărginită, în puritatea serii. Pornind din virfurile templelor și din turnurile clopotnițelor înalte, expuse vînturilor mării, ele transmiteau oamenilor neliniștiți cuvîntul mulțimii nemuritoare pe care o ascundeau acum tenebrele naosurilor adînci sau o agitau misterios luminile candelelor votive ; ele aduceau spiritelor istovite de truda zilnică mesajul creaturilor supraomenești care vesteau un miracol sau făgăduiau o lume imaginată pe pereții tainicelor capele, în nișele altarelor interioare. Și toate aparițiile Frumuseții consolatoare, invocate de rugăciunea unanimă, se înălțau spre acel imens vârtej de sunet, vorbeau în corul acela aerian, iradiau fața nopții minunate.

— Te mai poți ruga ? o întreabă Stelio în șoaptă, privindu-i pleoapele lăsate și nemișcate, mîinile împreunate pe genunchi, fața concentrată într-o expresie de reculegere.

Ea nu-i răspunse ; dimpotrivă, buzele ei se strînseseră și mai tare. Și amîndoi rămaseră în ascultare, simțindu-se năpădiți din nou de anxietate și de valuri puternice de emoție, întocmai ca un fluviu care, nemaifiind întrerupt de vreo cascadă, își continuă cursul năvalnic. Amîndoi aveau o conștiință confuză, și totuși aproape gravă, a straniului interval în care se ivise între ei, pe neașteptate, o imagine nouă și fusese rostit un nume nou. Fantoma senzației imediate pe care o încercaseră amîndoi, în timp ce intrau în umbra produsă de flancul navei de război, părea să fi rămas în ei ca o stavilă izolată, un punct nedeslușit, și totuși persistent, în jurul căruia se formase un gol inexorabil. Anxietatea și emoția îi stăpîneau acum din nou, brusc ; îi aruncau unul spre celălalt, îi învîrtejeau cu atîta vehe-

mentă, încît nu îndrăzneau să se privească în ochi, de teamă să nu descopere în ei o lăcomie brutală.

— Ne vedem diseară, după festivitate ? îl întrebă Foscarina, cu un tremur în glasul ei stins. Ești liber ?

Ea se grăbea acum să-l rețină, să și-l facă prizonier, de parcă ar fi fost gata să-l piardă, de parcă ar fi sperat să găsească un elixir de dragoste în noaptea aceea prin care să-l lege, în sfîrșit, de ea. Și în timp ce simțea că dăruirea trupului ei devenise o necesitate, deși toată flacăra de eare era cuprinsă era străbătută de o atroce lăciditate, recunoștea micimea acestei dăruiri atîta timp negată. Și o pudoare dureroasă, în care se împletea orgoliul cu teama, părea că-i contractă membrele ei ofilite.

— Sînt liber, sînt al tău, îi răspunse tînărul cu glas scăzut, fără s-o privească. Tu știi că pentru mine nimic nu are valoare față de ceea ce-mi poți dăruia tu.

Și el tremura în adîncul inimii lui, avînd în față cele două teluri, spre care tîndea în seara aceea forța lui ca un arc orașul și femeia, ambele ispititoare și profunde, istovite de a fi trăit prea mult, pline de prea multe iubiri, și prea mult lăudate de el în vis și destinate să-i dezamăgească așteptările.

Cîteva clipe rămase copleșit de un val violent de regrete și dorinți. Orgoliul și beția muncii sale dure și perseverente, ambiția lui neîngrădită și nelimitată, constrînsă într-o sferă prea îngustă, acuta lui intoleranță față de o viață mediocră, pretenția lui la privilegiul princiar, gustul disimulat al acțiunii care-l îndemna spre mulțime ca spre o pradă preferată, visul unei arte mai mărețe și mai imperioase, care să fie în același timp în miinile sale semnal de lumină și instrument de subjugare, toate visele lui orgolioase și purpurii, toate dorințele sale, insașiabile, de dominație, de glorie, și de plăcere izbucniră și creară o încălceală în mintea lui care-l orbi și-l sufocă. O tristețe apăsătoare îl îndemna spre dragostea extremă a acelei femei solitare și nomade, care părea că poartă pentru el

în cutele rochii sale, adunată și mută, frenezia multîmilor îndepărtate, din a cărei bestialitate compactă ea înălțas fiorul fulgerător și divin al artei cu un strigăt de durere sau cu o tăcere mortală ; cu o fascinație tulburătoare, atrăgea femeia aceea înțeleaptă și disperată în care el spera să descopere vestigiile tuturor voluptăților, cu trupul ei care nu mai era tinăr, moleșit de toate mîngîierile, dar încă necunoscut pentru el.

— O promisiune ? adăugă el cu capul plecat, concentrat în intenția de a-și stăpîni tulburarea. Ah, în sfîrșit !

Ea nu-i răspunse, dar fixă asupra lui o privire aprinsă de o pasiune aproape nebunească, pe care el nu o văzu.

Și rămaseră în tăcere, în timp ce vuietul clopotelor trecea peste capetele lor cu atîta forță, încît aveau impresia că-l simt în rădăcinile firelor de păr ca pe un fior al propriei lor cărni.

— La revedere, îi spuse ea, aproape de debarcader. Ne vom reîntîlni, cum ieși în curte, la a doua fîntînă dinspre partea Digului.

— La revedere, îi spuse el. Fă în așa fel încît să te zăresc prin mulțime, înainte de a rosti primul cuvînt.

Un zgomot confuz veni dinspre San Marco, suprapus pe dangătul clopotelor, se propagă în Piață și se stinse înspre Fortuna.

— Fie-ți mintea mai luminată ca oricînd, Stelio ! i ură femeia, reținîndu-i pătimaș mîinile lui aspre.

Cînd Stelio Effrena intră în curte pe poarta dinspre sud, văzînd Scara Giganților asaltată de mulțimea neagră și albă care mișuna în lumina roșiatică a torțelor înfipte în candelabrele de fier, avu un gest spontan de reținere și se opri la intrare ; deoarece simți distonînd puternic contrastul dintre lumea aceea mărunță intrusă aici și aspectul acelei arhitecturi, parcă și mai mărețe, grație insolitei

lumini nocturne, în care forța și frumusețea vieții trecute se exprimau cu armonii atât de variate.

— Oh, ce situație ! exclamă el, adresându-se prietenilor care-l însoțeau. În Sala Marelui Consiliu, de la tribuna dogelui, să fii nevoit să găsești o metaforă care să emoționeze mii de piepturi scrobite ! Să ne întoarcem înapoi ; să mergem să adușmecăm mirosul celeilalte mulțimi, a mulțimii adevărate. Regina încă n-a ieșit din Palatul Regal. Mai avem timp.

— Până n-am să te văd la tribună, îi spuse rîzînd Francesco de Lizo, n-am să fiu sigur că vei vorbi.

— Cred că Stelio ar prefera o logie în locul tribunei ; să se adreseze dintre cele două coloane, roșii ca sîngele, poporului răzvrătit care să amenințe că dă foc Reședinței Procuratorilor din Piața San Marco și Vechii Bibliotecii, spuse Piero Martello, vrînd să măgulească gustul maestrului pentru răzvrătire și spiritul lui subversiv pe care el însuși se căznea să-l imite.

— Da, sigur, spuse Stelio, dacă o cuvîntare ar putea împiedica sau grăbi un act ireparabil. După părerea mea, cuvîntul scris ar trebui folosit pentru crearea unei forme pure de frumusețe pe care cartea cu foile încă netăiate o conține și o închide ca pe un tabernacul și care nu devine accesibilă decît printr-o liberă alegere, cu aceeași determinată voință necesară în ruperea unui sigiliu ; dar mi se pare că de fapt cuvîntul rostit, adresat în mod direct mulțimii, nu trebuie să aibă ca scop decît acțiunea, fie chiar și o acțiune violentă. Numai cu această condiție un spirit puțin orgolios poate comunica, fără să se diminueze, cu mulțimea prin virtuțile senzuale ale vocii și ale gestului. În orice altă situație, jocul e de natură istrionică. De aceea regret amarnic că am acceptat această misiune de orator ornant și distractiv. Fiecare dintre voi să se gîndească la ceea ce e umilitor pentru mine aici, eu fiind centrul acestei manifestări de onoare care mi se face, și să-și dea seama de inutilitatea efortului care mă așteaptă. Toată

lumea asta străină, smulsă pentru o seară de la ocupațiile ei mediocre sau de la recreerile ei de predilecție, vine să mă asculte pe mine cu aceeași curiozitate inutilă și stupidă cu care s-ar duce să asculte pe oricare alt „virtuoz”. Pentru ascultătoare, arta cu care este făcut nodul cravatei mele va fi cu mult mai importantă decât arta cu care-n voi coordona frazele. Și, în fond, singurul efect al discursului meu va fi probabil o aplaudare în surdina mânușilor sau un scurt murmur discret la care voi răspunde cu delicată plecaciune. Nu vi se pare că sint pe cale să ating cea mai înaltă treaptă a ambițiilor mele ?

— N-ai dreptate, îi răspunse Francesco de Lizo. Trebuie să te feliți pe tine însuși fiindcă ai reușit să imprimi timp de câteva ore ritmul artei în viața unui oraș ingrat, să ne faci să întrevădem cu ce splendori ar putea înfrumuseța existența noastră reinnoita legătură dintre Artă și Viață. Omul care a ridicat „Fest Theater”, dacă a fi de față, te-ar lăuda pentru această armonie pe care e a prevestit-o. Dar e uimitor faptul că, deși tu ai fost absent și neștiutor, festivitatea pare să fi fost organizată conform spiritului tău, inspirației tale, planului tău. Iată dovada cea mai bună a posibilității de a restabili și de a răspîndi gustul, chiar și în spiritul barbariei prezente. Influența ta, azi, e mai profundă ca oricînd. Doamna care a vrut să te sărbătorească — cea pe care tu o numești *Dogaressa*¹ — la fiecare nouă idee care-i venea în minte se întreba: „Oare îi va fi pe plac lui Stelio Effrena ? Dacă ai ști cîți tineri își pun aceeași întrebare cînd își judecă aspectele vieții lor interioare !

— Pentru cine, dacă nu pentru acești tineri, vei vorbi tu ! adăugă și Daniele Glăuro, înflăcăratul și sterilul ascet al Frumuseții, cu vocea lui spirituală în care părea că se reflectă ardoarea albă și de nestins a sufletului său, față de care maestrul avea predilecție, considerîndu-l cel mai

¹ Soția dogelui (n. t.).

credincios lui. Dacă în clipa cînd vei fi la tribună vei privi în jurul tău, îi vei recunoaște ușor după expresia ochilor. Și sînt foarte mulți : mulți veniți chiar de departe : și așteaptă cu neliniștea pe care tu probabil că n-o poți înțelege. Sînt toți cei care ți-au sorbit poezia, care au respirat în văzduhul aprins al visului tău, care au simțit gheara himerei tale. Sînt toți cei cărora le-ai făgăduit o viață mai frumoasă și mai consistentă, toți cei cărora tu le-ai prevestit transfigurarea lumii prin miracolul unei arte noi. Sînt mulți, sînt mulți aceia pe care tu i-ai fascinat cu speranța și cu bucuria ta. Acum ei au auzit spunîndu-se că tu vei vorbi la Veneția, în Palatul Dogilor, într-unul din cele mai glorioase și mai strălucitoare locuri din cîte există pe pămînt ! Ei te vor putea vedea, prin urmare, și asculta pentru întîia oară, înconjurat de aceea măreție inestimabilă, care li se pare întocmai cadrul care ți se potrivește. Vechiul Palat al Dogilor, rămas în întuneric atîtea și atîtea nopți, se luminează acum pe neașteptate și prinde viață. Tu singur, pentru ei, ai avut puterea să aprinzi din nou torțele. Le înțelegi nerăbdarea ? Și nu ți se pare că tu trebuie să vorbești numai pentru ei ? Condiția pusă de tine celor ce vorbesc în fața mai multor oameni poate fi îndeplinită. Tu poți provoca în inimile lor o pornire vehementă care să-i întoarcă și să-i îndemne pentru totdeauna spre Ideal. Pentru cîți dintre ei, Stelio, această noapte venețiană va fi de neuitat !

Stelio puse mîna pe spatele, prea devreme încovoiat, al misticului laureat, repetînd cu un zîmbet cuvintele lui Petrarca : „*Non ego loquar omnibus, sed tibi sed mihi et his...*”¹

El vedea în spiritul lui strălucind ochii unor discipoli necunoscuți ; și simțea acum în sinea lui, cu o perfectă claritate, ca o modalitate tonică, inflexiunea primelor cuvinte din discursul său.

¹ Eu nu trebuie să vorbesc tuturor, ci ție, mie și acestora (lat.) (n.t.).

— Totuși, adăugă el pe un ton vesel, adresându-se lui Piero Martello, să provoci o furtună în această mare ar ceva mai plăcut.

Ei erau lângă pilastrul din colț al porticului, alături de mulțimea unanimă și gălăgioasă care se aglomera în Piațetă, spre Monetărie, în fața Reședinței Procuratorilor bară Turnul Orologiului, ocupa toate spațiile, ca un val fără formă, comunicându-și căldura vie marmurei coloanelor și zidurilor presate cu violență în revărsarea ei continuă. Din cînd în cînd, cîte o aclamație mai puternică se auzea de departe, din capătul Piațetei, propagîndu-se și uneori se amplifică, pînă cînd izbucnea asemenea unui tunet, alteori se diminua, pînă se stingea treptat, ca un murmur. Arcadele, logiile, vîrfurile turnurilor, cupolele Basilicii de aur, aticul Loggettei, arhitravele Bibliotecii străluceau în nenumărate torțe; iar piramida înaltă a Campanilei sublimă, scinteind împreună cu constelațiile tăcute în inima nopții, evoca, peste mulțimea tulburată de aclamații, imensitatea tăcerii cerești, pe navigatorul îndepărtatei lagune, căruia lumina aceea îi apărea ca un far nou, ritmul unei visle solitare, care făcea să pilpiie pe apa somnolentă reflexul aștrilor, pacea sacră, închisă între zidurile unei mînăstiri insulare.

— În noaptea asta aș vrea să fiu pentru prima oară cu femeia pe care o doresc, dincolo de Parc, spre Lido, într-un pat plutitor, spuse poetul erotic Paris Eglano, un tînăr blond, imberb, care avea o gură frumoasă, purpurie și devoratoare, în contrast cu delicatetea aproape angelică a trăsăturilor sale. Peste o oră, Veneția va oferi cineștie cărui amant neronian, ascuns pe bancheta unei gondole, spectacolul dionisiac al unui oraș care arde delirînd.

Stelio zîmbi, observînd cît de mult erau impregnați cei apropiați lui de esența sa și cît de profund rămăsese imprimată pecetea stilului său în mintea lor. Imaginea Foscari-nei îi fulgeră dorința, înveninată de artă, încărcată de o știință voluptoasă, cu gustul maturității și al corupției în

gura elocventă, cu ariditatea febrei deșarte în mîinile care storseseră sucul fructelor amăgitoare, cu vestigiile celor o sută de măști pe chipul care simulase furia pasiunilor mortale. Astfel și-o închipuia el pentru împlinirea dorinței lui ; și palpita gîndindu-se că în scurt timp avea să o vadă apărînd din mulțime ca din elementul căruia ea îi era supusă, și că din privirea ei el își va extrage voluptatea necesară.

— Să mergem, le spuse prietenilor, pregătit sufletește. E timpul.

O lovitură de tun anunța că regina ieșea din reședința regală. Un freamăt prelung străbătu masa umană vie, asemănător celui ce precede o rafală impetuoasă de vînt pe mare. De pe țărmul San Giorgio Maggiore porni o explozie de artificii cu un șuierat vehement, se ridică drept în văzduh ca un ax de foc, aruncă în sus un răsunător trandafir de splendori, apoi se arcui și se rări, împrăștiindu-se în scînteii vibrante, ca la urmă să se stingă cu un trosnet surd în apă. Și aclamația veselă către frumoasa încoronată — numele florii albe stelare și al perlei nespus de pure repetat într-un strigăt unanim de dragoste ecourilor marmurei — evocă fastul vechii Făgăduinți, cortegiul triumfal al Artelor, care o însoțeau la Palat pe noua *Dogaressă*, valul imens de veselie peste care Morosina Grimani zbura spre tronul strălucind de aur, în timp ce toate Artele i se închinau, încărcate de daruri, aidoma cornurilor abundenței.

— Fără îndoială, spuse Francesco de Lizo, că dacă regina îți prețuiește cărțile, își pune toate perlele în seara asta. Vei avea în fața ochilor un hățiș cu perle prețioase : toate bijuteriile moștenite de la nobilimea venețiană.

— Privește, Stelio, lingă Scară, spuse Daniele Glăuro. Acolo e un grup de fanatici care așteaptă să treci.

Stelio se opri la fîntîna indicată de Foscarina ; se aplecă pe marginea de bronz, simțind cu genunchii reliefurile micilor cariatide și zări în adîncă oglindă întunecată

reflectarea vagă a stelelor îndepărtate. Cîteva clipe, sufletul lui se însingură, deveni surd la zgomotul din jur, se adună în cercul acela de umbră, de unde urca o răcoare plăcută care dezvăluia muta prezență a apei ; și simți oboseala tensiunii și dorința de a se afla în altă parte, și nevoia nedeslușită de a trece dincolo de frenezia pe care i-o făgăduiau orele nocturne și, în cel mai tainic loc din ființa sa, un suflet secret care, întocmai ca oglinda aceea de apă, rămînea neclintit, străin și intangibil.

— Ce vezi ? îl întrebă Piero Martello, înclinîndu-se și el peste marginea corodată de fringhiile și de gălețile seculare.

— Chipul Adevărului, fi răspunse maestrul.

În camerele alăturate Sălii Marelui Consiliu, pe vremuri locuite de doge, iar acum de statuile păgîne aflate printre vechile prăzi de război, Stelio Effrena aștepta semnalul maestrului de ceremonii ca să apară la tribună. El surîdea calm prietenilor care-i vorbeau, dar cuvintele lor îi ajungeau la ureche ca sunetele întrerupte pe care le poartă vîntul de departe, între un răgaz și altul. Din cînd în cînd, printr-o mișcare care se dezvăluia involuntară prin impulsul exagerat, se apropia de o statuie și o pipăia cu mîna nervoasă, ca și cum ar fi vrut să-i caute un punct slab ca s-o spargă ; sau se apleca peste vreo medalie, cu atenție, vrînd parcă să-i citească un semn indescifrabil. Dar ochii lui nu vedeau, deoarece privirea lor era îndreptată în adîncul lui, acolo unde puterea multiplicată a voinței suscita formele tăcute care urmau să atingă în glasul fluent perfecțiunea muzicii verbale. Toată ființa lui se concentra în efortul de a ridica la cel mai înalt grad de intensitate reprezentarea sentimentului deosebit care-l stăpînea. Și cum el nu putea vorbi decît despre el însuși și despre lumea lui, voia să adune cel puțin într-o figură ideală calitățile

cele mai strălucitoare și cele mai rare ale artei sale, arătînd prin imagini spiritelor discipolilor săi de cîtă forță invincibilă de dorință fusese el condus în viață. Încă o dată el voia să le demonstreze acestora că, pentru a obține victoria asupra oamenilor și asupra lucrurilor, nimic nu e mai valoros decît constanța în exaltarea propriului eu și în preamărirea propriului vis de frumusețe sau de dominație.

Aplecat deasupra unei medalii a lui Pisanello¹, el simțea în timplele fierbinți cu cîtă incredibilă repeziciune îi bătea pulsația gîndului.

— Vezi, Stelio, îi spuse Daniele Glăuro, luîndu-l deoparte cu acea reverență pioasă care îi învăluia glasul cînd vorbea despre religia sa, vezi cum acționează asupra ta afinitățile misterioase ale Artei și cum gîndul tău, pe cale să se manifeste, este condus, dintr-un instinct infailibil, din atîtea forme, spre modelul celei mai exacte expresii, spre amprenta celui mai înalt stil. Fiind nevoit să-ți conturezi ideea, tu te înclini, prin asemănare, tocmai asupra medaliei lui Pisanello, te întilnești cu simbolul celui ce a fost unul dintre cei mai mari stiliști din lume : sufletul elenic cel mai pur din toată Renașterea. Și iată că pe fruntea ta apare semnul unei licăriri de lumină.

În bronzul pur se afla efigia unui tînăr² cu părul bogat, frumos ondulat, cu un profil imperial, cu gît apolinic, un tip de o suverană eleganță și vigoare, atît de perfect, încît imaginația nu și-l putea reprezenta în viață decît imun la orice decadență și de neschimbat, așa cum îl fixase creatorul lui în cercul acelui metal pentru eternitate. *Dux equitum praestans Malatesta Novellus Cesenae*

¹ Antonio Pisanello (1395—1450), pictor și incizor renumit în Renaștere (n. t.).

² Sigismondo Pandolfo Malatesta (1417—1468), senior de Rimini, abil și temut condottier. Pentru el, arhitectul L. B. Alberti și sculptorul Matteo dei Parti au construit Templul Malatestian din Rimini (n. t.).

*dominus. Opus Pisani pictoris*¹. Alături era o altă medalie, făcută de mîna aceluiași creator, care purta efigia unei fecioare, cu pieptul delicat, cu un gît de lebădă, cu părul strîns la spate ca o pungă plină, cu fruntea înaltă și netedă, promisă aureolei beatitudinii : vas de puritate pecetluit pentru totdeauna, dur, precis, limpede ca diamantul ; artor-dor diamantin în care era păstrat un suflet consacrat ca ostia sacrificiului. *Cecilia Virgo filia Johannis Francisci primi Marcionis Mantuae*².

— Vezi, adăugă subtilul exeget, indicînd cele două prearare peceti, vezi cum Pisanello a știut să culeagă, cu aceeași mînă minunată, atît cea mai mîndră floare a vieții cît și cea mai pură floare a morții. Iată imaginea dorinței profane și imaginea aspirației sacre, în același bronz, fixate amîndouă în aceeași idealitate a stilului. Nu recunoști aici analogiile care îmbină această artă cu propria ta artă ? Cînd Persefona ta desprinde din rodiul Infernului fructul cîrnos ca să-l desfacă, în gestul ei de lăcomie se ascunde totuși ceva mistic, deoarece în realitate, cînd despică rodia ca să-i mănînce semințele, fără să-și dea seama își va hotări destinul. Umbra misterului însoțește deci actul ei senzual. Iată că tu ai exprimat astfel caracterul întregii tale opere ! Nici o senzualitate nu e mai febrilă decît a ta ; dar simțurile tale sînt atît de acute încît, bucurîndu-se de aparențe, pătrund pînă în mari adîncimi unde întîlnesc misterul care le înfioară. Viziunea ta se prelungește dincolo de vîlul deasupra căruia viața zugrăvește figurile sale voluptoase, în care tu te complaci. Împăcînd astfel în tine ceea ce pare de neîmpăcat, contopind în tine fără efort cei doi termeni ai antitezei, dai astăzi exemplul unei vieți complete și foarte puternice. Trebuie ca tu să reușești să transmiți asta celor ce te

¹ Duce al cavalerilor, seniorul Malatesta cel Tânăr, stăpîn al Cesenei. Operă a pictorului Pisanello (lat.) (n. t.).

² Cecilia Fecioara fiica lui Giovanni Francesco întii marchiz de Mantova (lat.) (n. t.).

ascultă ; pentru că mai ales acest lucru contează să-ți fie recunoscut pentru gloria ta.

Și el celebrase căsătoria ideală dintre acel preamîndru Malatesta, duce al cavalerilor, cu fericita fecioară mantovană Cecilia Gonzaga, cu aceeași credință cu care bunul preot o oficiază în fața altarului. Și pentru credința aceea îl iubea Stelio, ca și pentru faptul că nici un altui nu simțea mai profundă și mai sinceră credință în realitatea lumii poetice ; și, în fine, deoarece la el găsea adesea un fel de conștiință revelatoare și uneori în comentariul lui o iluminare neprevăzută a propriei opere.

— Intră Foscarina cu Donatella Arvale, anunță Francesco de Lizo, care observa cum trecea mulțimea, cum suia Scara Censorilor și apoi se îngrămădea în aula imensă.

Stelio Ėffrena se simți din nou tulburat. Auzea murmurul mulțimii confundîndu-i-se în urechi cu pulsația arterelor, dar parcă dintr-o depărtare nedefinită, și în zumzetul acela îi reveniră ultimele cuvinte ale Perditei.

Murmurul deveni mai intens, ca apoi să se stingă, în timp ce el urca cu pas sigur și zvelt treptele tribunei. Privind publicul, el întrezări cu ochi orbiți monstrul impresionant cu nenumăratele chipuri umane printre aurul și purpura intensă a imensei aule.

Un impuls spontan de orgoliu îl ajută să-și regăsească stăpînirea de sine. Se înclină în fața reginei și a *donnei* Andriana Duodo, care-i zîmbiră cu cele două zîmbete gemene, așa cum făcuseră și pe Canal Grande, alunecînd în barca regală. Își ascuți privirea ca s-o poată recunoaște pe Foscarina în sclipirea primelor rînduri ; străbătu întreaga lume adunată acolo, pînă în fundul sălii unde nu se mai distingea decît o zonă obscură cu vagi pete palide ici-colo. Și atunci mulțimea înmărmurită și în așteptare îi apărură sub forma unei nesfîrșite himere cu o mulțime de ochi atenți, cu pieptul plin de solzi strălucitori, care, pe măsură

ce se lungea, devenea mai neagră, sub enormele voaluri ale unui cer bogat și apăsător ca o comoară suspendată.

Foarte scilipitor era bustul acela himeric, deasupra căruia strălucea desigur vreun colier care-și dăruise scînteierile sub același cer, în banchetul nocturn al vreunei încoronări. Diadema și șiragurile reginei — șiragurile multiple de perle cu variate nuanțe sidefii în boabele de lumină te făceau să te gindești la o rodie miraculoasă, vizibilă, a surisului iminent —, smaraldele de un verde intens ale Andrianei Duodo, smulse din mînerul vreunui iatagan necruțător, rubinele Giustinianei Memo, lucrate sub formă de garoafe grație inimitabilei arte a lui Vettor Camelio, safirele Lucreziei Priuli, luate din înalții conduri pe care *serenissima* Zilia pășise cu solemnitate spre tron în ziua triumfului ei, berilii Orsettei Contarini, armonizați cu atîta delicatețe cu aurul opac grație artei lui Silvestro Grifo, peruzelele Zenobiei Corner, presărate cu palori nemaivăzute de către răul misterios care le schimbase într-o noapte pe sînul umed al Lusignanei, printre plăcerile de pe Asolo¹: cele mai scumpe bijuterii care ilustraseră festivitățile seculare ale orașului anadiomen se aprindeau toate de noi scilipiri pe acel bust himeric, din care ajungea pînă la Stelio un cald efluviu al pielii și al răsufării feminine. Restul trupului diform și cu pete ciudate se tot întindea, cu o prelungire codală parcă, trecînd între cele două gigantice mapamonduri, care readuceau în memoria marelui Creator de Imagini cele două sfere de bronz pe care monstrul cu ochii legați le apasă cu ghearele leonine în alegoria lui Giambellino² și vastă viață animală, oarbă în gîndire în fața singurului om care trebuia să gîndească la ora aceea, dotată cu farmecul inert, specific idolilor

¹ Localitate din regiunea Veneto, renumită pentru poziția ei pitorească, sursă de inspirație oferită scriitorului umanist Pietro Bembo pentru dialogurile sale despre iubire, intitulate *Gli Asolani* (n.t.).

² *Giovanni Bellini* (1432—1516), pictor venețian, reprezentant de seamă al artelor figurative italiene (n. t.).

enigmatici, acoperită cu propria sa tăcere, ca de un scut în stare să capteze și să respingă orice vibrație, aștepta primul freamăt al cuvîntului dominator.

Stelio Ėffrena cîntări liniștea în care prima lui silabă ar fi putut vibra. În timp ce glasul îi venea pe buze, condus și susținut de voință împotriva tulburării instinctului, el o descoperi pe Foscarina, dreaptă, în picioare, lîngă balustrada care înconjură globul ceresc. Chipul nespus de palid al tragedienei pe gîtul lipsit de bijuterii și pe puritatea umerilor goi se înălța în orbita semnelor zodiacale. Stelio admiră arta acelei apariții. Fixînd îndepărtații ochi adoratori, el începu să vorbească cu o extremă încetinelă, de parcă ar mai fi avut încă în urechi ritmul lent al vîslei.

„Mă gîndeam într-una din după-amiezile trecute — în timp ce mă întorceam dinspre Parc de-a lungul țărmlui blînd al Schiavonilor, care pentru sufletul unor poeți rătăcitori putea să pară uneori nă știu ce punte magică de aur prelungită peste o mare de lumină și de tăcere spre o visare infinită de Frumusețe — mă gîndeam, sau chiar asistam, în gîndul meu, ca la un spectacol intim, la nupțiala unire a Zeului Autumnal cu Veneția sub bolta cerească.

Se simțea pretutindeni un spirit de viață, făurit din așteptare pătimașă și din reținută înflăcărare, care mă uimea prin violența sa, dar care nu-mi părea totuși nou, deoarece îl mai descoperisem retras în cîte o zonă de umbră, sub imobilitatea aproape mortală a Verii, și-l mai simțisem și în ciudatul miros febril al apei, vibrînd în ea din cînd în cînd, ca un puls misterios. Astfel că mă gîndeam, într-adevăr, că acest pur Oraș de artă aspiră la o supremă frumusețe, care înseamnă pentru el o revenire anuală, ca mugurii pentru pădure. Veneția tinde să se dezvăluie pe sine însăși într-o deplină armonie, de parcă ar purta totdeauna în ea, puternică și conștientă, voința ei de perfecțiune din care s-a născut și s-a format de-a lungul

secolelor ca o creatură divină. Sub arșița neclintită a cerului de vară, Veneția părea fără puls și fără respirație, moartă în apele ei verzui; dar sentimentul meu nu m-a înșelat când am ghicit că-i frământată de un spirit de viață, suficient ca să reînnoiască cea mai mare dintre vechile minuni.

Astfel mă gindeam, asistând la spectacolul incomparabil pe care-l puteam contempla printr-un har de dragoste și de poezie cu ochi foarte atenți, a căror privire mi se transforma în viziune profundă și continuă... Dar prin ce virtute aş putea comunica eu celor ce mă ascultă viziunea mea de frumusețe și de bucurie? Nu există auroră și nici crepuscul care să egaleze o asemenea oră de lumină reflectată pe pietre și ape. Nici apariția neașteptată a femeii iubite nu este atât de tulburătoare cum e neprevăzuta revelație diurnă a Orașului eroic și voluptos care a purtat și a sufocat în brațele lui de marmură cel mai bogat vis al sufletului latin.

Glasul oratorului, clar și pătrunzător, aproape înghețat la început, părea să se fi aprins brusc la scinteile invizibile, provocate probabil de creier din cauza efortului improvizăției, condus cu foarte ascuțită vigilență de urechea exigentă. În timp ce cuvintele se revărsau fluent, fără obstacole, și linia ritmică a periodului se închidea ca o figură desenată dintr-o singură trăsătură de o mână liberă, ascultătorii simțeau sub acea fluiditate armonioasă excesul tensiunii care chinuia spiritul poetului, emoționându-se ca în fața spectacolelor încordate de arenă în care toate energiile herculeene ale unui atlet ies în evidență, vibrând în coardele tendoanelor și umflând rețeaua arterelor. Ei simțeau câtă viață, căldură și spontaneitate cuprindea gândul lui astfel exprimat; iar plăcerea lor era cu atât mai mare cu cât era nebanuită, fiecare așteptând din partea aceluia neobosit căutător al perfecțiunii lectura studiată a unui discurs compus în mod laborios. Admiratorii lui asistau cu o emoție profundă la acea dovadă

de îndrăzneală, de parcă ar fi văzut dezvăluită în fața lor truda misterioasă din care ieșiseră acele forme dătătoare de atîta delectare. Și tulburarea inițială răspîdită prin contaminare, multiplicată într-un număr infinit, devenită unanimă, se repercută asupra celui ce-o stîrnise, pîrînd că-l copleșește.

Era pericolul prevăzut. El se clătina ca sub izbitura unui val prea puternic. Cîteva clipe, o obscuritate profundă îi domină creierul; lumina gîndului i se stinse ca o făclie la suflarea unui vînt irezistibil; ochii i se împăienjeniră ca la începutul unei ameteți. Simți cît de mare ar fi fost rușinea acelei înfringeri dacă ar fi cedat momentului de rătăcire. Cu un fel de lovitură crudă, ca un amnar în cremene, voința lui scăpără în întunericul acela o nouă scînteie.

Cu privirea și cu gestul, el înalță sufletul mulțimii spre capodopera ce revărsa pe cerul aulei o iradiație solară.

„Sînt sigur, exclamă el, sînt sigur că sub această înfățișare i-a apărut ea lui Veronese în timp ce căuta în sinea lui imaginea Reginei triumfale. Sînt convins că el a vibrat în adîncul inimii și și-a plecat genunchii, în postura adorației, străpuns și orbit de miracol. Și cînd a vrut s-o picteze pe acest cer, ca să le arate oamenilor minunăția sa, el — prodigiousul artist, care pare să fi adunat în el cele mai desfrînate închipuiri ale satrapilor, poetul magnific cu sufletul, aidoma fluviului lidian al elenilor armonioși, numit Crisorroa, din ale cărui bulboane de aur se ivise o dinastie de regi, plini de o opulență nemai-auzită — el, Veronese, a risipit aurul, pietrele prețioase, mătăsurile, purpură, hermina, tot luxul acela somptuos, dar n-a putut reprezenta chipul glorios decît într-un nimb de umbră.

Pentru acea singură umbră, Veronese trebuie ridicat în slăvi!

Tot misterul și tot farmecul Veneției sînt în umbra aceea palpitantă și fluidă, scurtă și totuși infinită, creată

din elemente vii, dar incognoscibile, dotată cu însușiri uluitoare, ca peșterile din basme, unde pietrele prețioase au ochi ; și unde oricine poate găsi în același timp, într-o senzație nespus de ambiguă, răcoarea și fierbințeala. De aceea trebuie lăudat Veronese. Reprezentînd în aspecte umane Orașul dominator, el a reușit să-i exprime spiritul esențial : care nu este — în simbol — decît o flacără de nestins, văzută printr-un vâl de apă. Și eu știu pe cineva care, după ce și-a cufundat îndelung sufletul în zona aceea sublimă, l-a retras înviorat de noi puteri, tratîndu-și astfel cu miini mai pasionate arta și viața.

Nu era el oare acel cineva ? În asemenea afirmație despre el însuși păru să-și regăsească toată siguranța și să se simtă stăpîn pe gîndul și cuvîntul lui, în afara pericolului, apt să tîrască în sfera visului său himera aceea imensă cu o mulțime de ochi, cu pieptul plin de solzi strălucitori, monstrul efemer și schimbător din șoldul căruia apărea filial muza tragică, ținînd capul înălțat spre orbita constelațiilor.

Ascultînd de gestul său, chipurile nenumărate se ridicau spre Apoteoză, ochii fără vâl priveau miracolul cu stupoare, de parcă l-ar fi văzut pentru prima oară, sau l-ar fi văzut altfel, într-un mod neștiut pînă atunci. Spatele impresionant, gol, al femeii cu coiful de aur strălucua deasupra norului cu un atît de puternic relief al vieții musculare, încît ispitea ca o carne palpabilă. Și din goliciunea aceea vie ce domina totul, învingătoare a timpului care întunecase sub ea imaginile eroice ale asemiilor și bătăliilor, părea că se răspîndește o vrajă venusiană, pe care suflarea nopții de toamnă, adiînd pe terasele descoperite, o făcea mai dulce, de parcă o agita ca pe un val de parfum surprins în jurul tufei de trandafiri parfumați ; în timp ce principesele de la înalta curte, aplecate peste balustrade, între cele două coloane răsucite, își înclinau fețele aprinse și sîinii opulenți spre ultimele lor surori mondene.

Cuprins de vrajă, poetul lansă atunci frazele lui armonizate ca strofele lirice.

„O asemenea făclie simţeam, într-adevăr, ieri, înălţându-se cu o extremă vehemenţă şi însuflînd frumuseţii Venetiei o forţă de expresie nemaivăzută. Întregul Oraş se aprindea de dorinţă în ochii mei şi palpita de nelinişte în miile sale centuri verzi, ca un amant care-şi aşteaptă clipa fericirii. Venetia îşi întindea braţele ei marmoreene spre sălbaticul Zeu Autumnal, a cărui umedă răsuflare, parfumată de moartea încântătoare a cîmpiilor îndepărtate, ajungea pînă la ea. Spiona aburii uşori care se ridicau dinspre marginea lagunei mute, ce păreau că se apropie de ea în aşteptarea unor mesaje furiş. Asculta foarte atentă, în liniştea de ea însăşi generată, cele mai vagi zgomote; iar suflarea vîntului care gonia prin grădinile ei rare însemna pentru ea o prelungire muzicală dincolo de împrejurimile curţilor. Un fel de uimire înveşmînta copacii solitari, prizonieri, care-şi schimbau culoarea, scînteind şi ei, de parcă s-ar fi aprins. Frunza uscată, căzută pe piatra tocită a malului, strălucea ca un obiect preţios; în vîrfurile zidului ornat cu licheni aurii, fructul rodiului, în plină maturitate, se despica imediat, ca o gură frumoasă în elanul unui rîs cordial; o barcă trecea, lentă şi mare, asemenea unei zăcători, plină cu cionchini de struguri ce aşteaptă să fie storşi, răspîndind pe apa, stingherită de alge moarte, beţia aeriană a culesului viei şi viziunea podgoriilor însozite năpădite de armonii tinereşti. Totul avea o elocvenţă profundă, ca şi cum un semn invizibil ar fi aderat la aspectul lor vizibil şi, printr-un privilegiu divin, ele ar fi trăit în adevărul superior al artei.

Fără îndoială — mă gîndeam — fără îndoială, aşadar, că în Oraşul de piatră şi apă, ca şi în spiritul unui creator pur, există o aspiraţie spontană şi constantă spre armonii ideale. Un fel de inteligenţă ritmică şi fictivă pare că elaborează cu silinţă reprezentările, intenţionînd să le modeleze conform unei idei, îndreptîndu-le spre un scop

bine gândit. Pare să aibă mâini minunate ca să-și compună luminile și umbrele într-o continuă operă de frumusețe; și că visează, împlinindu-și munca, și că din însuși visul ei, în care strălucește, transfigurată, ereditatea multiplă a secolelor, ea își extrage țesătura de alegorii inimitabile care o învăluie. Și, pentru că numai poezia este singurul adevăr din univers, cel ce știa s-o contemple și s-o atragă în sine prin virtutea gândului este aproape de cunoașterea secretului victoriei asupra vieții."

Căutase ochii lui Daniele Glăuro, rostind aceste ultime cuvinte, și-i văzuse strălucind de fericire sub fruntea lui enormă, meditativă, care părea încărcată de o lume încă nenăscută. Învățatul mistic era acolo, lângă grupul lui; cu câțiva dintre acei discipoli necunoscuți pe care el îi prezentase maestrului, așezi și dornici să-l asculte, plini de încredere și de așteptare, nerăbdători să înfrângă meschinăria servituții zilnice și să cunoască un farmec liber de bucurie, libera beție a bucuriei și a durerii. Stelio îi vedea acolo strînși în grup, ca un nucleu de forțe comprimate, sprijiniți de dulapuri mari roșcate, în care se aflau îngropate nenumăratele volume ale unei științe uitate și inerte. Distingea chipurile aprinse și atente, părul lor des și încilcit, gurile întredeschise într-o uimire puerilă sau strînse cu un fel de violență senzitivă, ochii verzi și albaștri sau căprui și negri, peste care suflul cuvintelor părea că alternează luminile și umbrele ca adierea zefirului deasupra unui mănunchi de flori delicate. El credea că posedă sufletele lor contopite într-unul singur, în mîna lui, și că pe acela unul îl poate tulbura, sau strînge în pumn, sau sfîșia, sau arde ca pe un drapel subțire. În timp ce mîntea lui se încorda și se destindea atît de viguros în acea continuă revărsare, îi rămînea totuși o stranie luciditate de cercetare exterioară, parcă o separată facultate de observație materială; care părea să devină mereu mai puternică și mai clară, după cum se accelera și se aprindea elocvența sa. El simțea cum, treptat, efortul

lui devenea mai ușor, iar eficacitatea voinței sale, depășită de o energie liberă și obscură ca un instinct, provenită din profunzimea inconștienței sale, acționa printr-un proces ocult, neverificabil. Prin analogie, își amintea de momentele extraordinare în care — în liniștea și în căldura intelectuală a camerei lui de altădată — mîna scrisese pe pagină un vers etern care i se părușe născut nu din creierul lui, ci dictat de un zeu impetuos căruia mîna inconștientă i se supusese ca un instrument orb. O minune ca aceea de atunci se dezvăluia acum în el, cînd urechea îi era surprinsă de o cadență neprevăzută a cuvintelor pe care le rosteau buzele lui. În legătura dintre sufletul său și sufletul mulțimii apărea deodată un mister, aproape divin. Ceva mai mareț și mai puternic se adăuga sentimentului obișnuit pe care-l avea de obicei față de persoana sa. Și i se părea că glasul lui dobîndea, de la o clipă la alta, o virtute mai înaltă.

El văzu în momentul acela, înlăuntrul său, figura ideală, întreagă și vie ; și o simboliză în maniera Maeștrilor colorişti care dominau locul : cu luxul lui Paolo Veronese și cu înflăcărarea lui Tintoretto, în limbajul poeziei.

„Și se apropia ora : era aproape iminentă ora Festivității supreme. O lumină insolită se propaga pe cer dinspre îndepărtatul orizont, de parcă sălbaticul Mire ar fi trecut într-un car de foc, agitînd steagul său purpuriu. Stîrnit de goana lui, vîntul sufla încărcat de toate miresmele terestre ; el îi ducea celei ce aștepta, pe apa unde, ici-colo, unduiau vagi șuvițe, imaginea tufelor de trandafiri, albi și deși, care se distrugeau încet-încet, aidoma grămezilor de zăpadă de lîngă colonetele grădinilor înclinate spre Brenta. Întreaga imagine a locului îndepărtat mi se părea că se oglindește în cristalul aerului ca în meteorul înșelător al deșerturilor ; și aspectul acela de natură merita să glorifice raritatea celui vis de artă, deoarece nici un fast autumnal al grădinilor și al păduri-

lor — în amintire — nu era comparabil cu divinele în-suflețiri și transfigurări ale vechii pietre venețiene.

Într-adevăr, nu pare a sosi un zeu în orașul care i se oferă ? — mă întrebam în sinea mea, copleșit de neliniștea și dorința de bucurie, exprimată de toate cele ce mă în-conjurau, năpădit parcă de o febră de pasiune infinită. Și atunci l-am evocat pe făuritorul cel mai viguros care să-mi reprezinte, în cele mai îndrăznețe forme și în cele mai strălucitoare culori, pe tinărul zeu așteptat.

Trebuia să sosească ! Răsturnată, cupa cerului revărsa pretutindeni un val de splendoare, incredibilă la început pentru ochii mei, într-atît calitatea ei depășea, prin bogăție, chiar cele mai bogate iluminații interioare ale unui gînd inspirat sau ale unui vis involuntar. Ca o materie siderală părea apa, de o natură necunoscută și schimbătoare, în care păreau redată miriade de imagini ale unei lumi fluide nedesluite, din care un freamăt perpetuu, cu o alternanță de distrugere și creație, de o facilitățe uluitoare, părea să-și extragă o armonie mereu nouă. Între cele două minunății, piatra cu mai multe forme și cu mai multe suflete, ca o pădure și ca un popor — aceea nemărginită adunare mută din care geniul Artei și-a extras conceptele oculte ale Naturii, asupra căreia timpul și-a acumulat misterele iar gloria și-a săpat însemnele, prin ale cărei vene spiritul uman s-a înălțat spre Ideal așa cum limfa se înalță spre floare prin fibrele arborelui — piatra cu mai multe suflete și mai multe forme își asuma de la o clipă la alta expresii de viață atît de intense și de noi că, într-adevăr, legea păru distrusă pentru ea, iar inerția ei originală păru că iradiază o sensibilitate miraculoasă.

Fiece clipă vibră atunci în toate lucrurile ca un fulger de nesuștinut. De la crucile înălțate în virful cupolelor pline de rugăciuni pînă la fragilele cristaluri saline suspendate sub arcurile punților, străluci totul într-o su-premă jubilară de lumină. Întocmai ca o vedetă care

lansează din rărunchii ei strigătul ascuțit al temerii îngrozitoare care freamătă sub ea ca o vijelie nemaipomenită, îngerul de aur, din vârful celui mai înalt turn, dădu, în sfârșit, de veste cu străluciri de foc.

Și El apăru. Apăru pe un nor, așezat ca pe un car de foc, trăgînd în urma lui pulpanele purpurelor sale, imperios și blind, cu buzele întredeschise pline de murmurul și tăcerea silvană, cu pletele revărsate pe gîtul semeț ca un gît cabalin și cu pieptul gol titanice, respirînd în ritmul suflării pădurilor. Își înclină asupra frumoasei Veneții chipul său tînăr care emana o nespusă fascinație inumană, o anume bestialitate delicată și crudă, cu care contrastau privirile profunde de cunoscător, sub pleoapele-i greoaie. Și era vădit că prin tot trupul său singele pulsa și zvîcnea cu violență pînă în degetele mari ale picioarelor zvelte, pînă la ultimele falange ale mîinilor puternice; și ceva ocult în ființa lui părea să-i tăinuie bucuria, după cum ciorchinii ascund vinul în boabele lor; și tot aurul galben-roșcat și toată purpura pe care El le purta erau ca un veșmînt al simțurilor sale...

Cu ce pasiune se lăsă în voia zeului magnific frumoasa Veneție, palpitînd în miile-i centuri verzi și sub imensele-i șiraguri !“

Înălțat în spirala ascendentă a cuvintelor, sufletul nenumărat păru să ajungă dintr-o dată la sentimentul Frumuseții ca pe o culme nemaiaținsă pînă atunci; și parcă-l năucise. Elocvența poetului era secundată de expresiile tuturor lucrurilor înconjurătoare; ea părea să reia și să continue ritmurile cărora li se supunea toată acea forță și toată acea grație reprezentate acolo; ea părea că sintetizează concordanțele nedefinite care își croiau drum printre formele create de arta omenească și calitățile atmosferei naturale unde se perpetuau ele. De aceea glasul lui avea atîta putere; de aceea gestul amplifică atît de ușor contururile imaginilor; de aceea în fiecare cuvînt

rostit, virtutea sugestivă a sunetului înălța atât de mult sensul literei. Nu era aici numai efectul obișnuit al unei comunicări electrice stabilite între vorbitor și auditoriu, ci mai era și vraja minunatului edificiu, pornită chiar din temelii și care căpăta o vigoare extraordinară prin contactul insolit cu toată acea umanitate fremătătoare strinsă acolo. Palpitarea mulțimii și glasul poetului păreau să redea zidurilor seculare viața de la început, reînnoind în muzeul rece spiritul originar : un nucleu de idei puternice, concretizate și organizate în substanțele cele mai durabile ca să dovedească nobletea unui neam.

Splendoarea unei tinereți divine cobora asupra femeilor ca într-un alcov somptuos ; pentru că simțiseră în ele neliniștea așteptării și voluptatea cedării totale, întocmai ca frumoasa Veneție. Surideau cu o vagă langoare, extenuate parcă de o senzație mult prea violentă pentru ele, ivindu-se cu umerii goi din corolele lor de pietre prețioase. Smaraldele Andrianei Duodo, rubinele Giustiniane Memo, safirele Lucreziei Priuli, berilii Orsettei Contarini, peruzelele Zenobie Corner, toate bijuteriile moștenite, în ale căror scinteieri era mai mult decât meritul materiei, după cum în luxul marei aule era mai mult decât valoarea artei, păreau să dea albelor chipuri ale patricienelor reflexul unei vieți anterioare, vesele și impudice, redeșteptând parcă în ele, și reînălțând din adâncuri prin virtuți secrete, sufletul voluptoaselor care oferiseră amorurilor o carnație scăldată în băi de smirnă, de mosc, de ambră, descoperindu-și în public sinii sulemeniți cu dresuri.

Stelio vedea bustul acela feminin al nesfârșitei himere cu o mulțime de ochi, pe care palpitau delicatele pene ale evantaielor, transmitându-i senzația unei voluptăți aprinse, care-l tulbura, sugerându-i cuvinte cu rezonanță aproape carnală, cuvinte vii, pline de miez, prin care el se pricepea să le înduioșeze pe femei, dându-le senzația unor emoționante mingieri. Vasta vibrație pe care el o provoca se repercuta asupra lui însuși cu o forță multipli-

cată, îl zdruncina atât de mult, încît își pierdea simțul echilibrului său obișnuit. I se părea că oscilează deasupra mulțimii ca un corp concav și sonor în care diferitele rezonanțe s-ar genera printr-o voință nedeslușită și totuși de neînfrint. În pauze, aștepta cu nerăbdare manifestarea neprevăzută a acelei voinți, în timp ce persista ecoul acela interior ca al unui glas străin de al lui, care ar fi rostit cuvinte exprimînd gînduri foarte noi pentru el. Și cerul acela, și apa aceea și piatra aceea și Toamna aceea, reprezentate astfel, i se păreau fără nici o tangentă cu propriile lui senzații recente, ci că ar aparține unei lumi de vis, întrezărită de el — în timp ce vorbea — într-o succesiune rapidă de fulgere.

El se minuna de puterea aceea necunoscută care se concentra în el, desființînd hotarele proprii ființe și conferindu-i glasului singuratic plenitudinea unui cor. Acesta era, prin urmare, răgazul misterios pe care revelația Frumuseții putea s-o dea existenței zilnice a mulțimilor istovite; aceasta era deci misterioasa voință care-l putea stăpîni pe poet în momentul cînd răspundea sufletului mulțimii doritoare să afle valoarea vieții, rîvnind să se înalțe măcar o dată spre Ideea eternă. La ora aceea, el nu era decît mijlocul prin care Frumusețea oferea oamenilor, adunați într-un loc consacrat de secole de glorie umană, divinul dar al uitării. El nu făcea decît să traducă, în ritmul cuvîntului, limbajul vizibil cu care altădată, în același loc, vechii maeștri dăduseră un sens aspirației și implorației neamului lor. Timp de o oră, oamenii aceia aveau să contemple lumea cu alți ochi, aveau să simtă, să gîndească și să viseze cu alt suflet.

Era cel mai mare beneficiu al Frumuseții revelate; era victoria Artei liberatoare asupra mizeriilor și neliniștilor și asupra plictiselilor din zilele banale; era fericitul repaos în care încetează înepătările durerii și ale nevoii, cînd par a se deschide încet-încet pumnii strînși ai Destinului.

El depăşea cu gândul zidurile care închideau masa aceea palpitantă într-un fel de ciclu eroic, într-un cerc de roşii trireme şi de turnuri fortificate şi de teorii triumfale. Acum locul părea strîmt faţă de exaltarea noului său sentiment ; şi încă o dată îl atrăgea adevărata mulţime, imensa mulţime unanimă pe care el o văzuse unduind, cu puţin înaintea, în scoica de marmură şi înălţînd în noaptea înstelată un strigăt de care ea însăşi se îmbăta ca de sînge sau de vin.

Şi nu numai spre mulţimea aceea, ci spre infinite alte mulţimi porni gândul său ; şi le evocă aglomerate în teatre vaste, dominate de 'o idee de adevăr şi frumuseţe, mute şi atente în faţa marelui arc scenic deschis spre o minunată transfigurare a vieţii, sau frenetice sub neaşteptata splendoare iradiată de un cuvînt nemuritor. Şi visul unei arte mai înalte, apărîndu-i încă o dată, îi dezvălui pe oamenii cuprinşi din nou de reverenţiosul omagiu faţă de poeţi ca faţă de cei ce erau singurii pe lume în stare să întrerupă pentru oţeva clipe anxietatea umană, să potolească setea, să prelungească uitarea. Şi i se păru prea uşoară încercarea prin care trecea ; deoarece, stimulată de suflul mulţimii, spiritul său se considera capabil să genereze ficţiuni gigantice. Şi opera pe care el o nutrea în sine, încă informă, avu o îndrăzneţă tresărire de viaţă ; în timp ce ochii săi o vedeau, stînd dreaptă pe orbita constelaţiilor, pe Tragediană, muza cu voce divulgatoare, care părea că poartă pentru el, în cutele rochiilor sale, adunată şi mută, frenezia mulţimilor îndepărtate.

Aproape extenuat de incredibila intensitate de viaţă trăită în pauză, el reîncepu să vorbească cu un glas mai atenuat.

„În această imagine, reluă el, în această imagine — atît de evidentă şi de reală pentru mine în clipa aceea, încît îmi părea tangibilă — cine mă ascultă nu vede oare analogiile care o fac semnificativă pentru acele lucruri unice ?

Reciproca pasiune a Veneției și a Zeului Autumnal care le exaltă și pe una și pe cealaltă în cel mai înalt grad al frumuseții lor sensibile, își are originea într-o afinitate profundă ; deoarece sufletul Veneției, sufletul pe care i l-au plăsmuit frumosului Oraș vechii făurari, este autumnal.

Descoperind corespondența dintre spectacolul exterior și cel interior, bucuria mi s-a multiplicat nespus de mult. Imensa multitudine de nepieritoare forme care populează bisericile și palatele răspundea din lăcașurile ei armoniilor luminii de zi cu un acord atât de plin și atât de puternic, încît în scurtă vreme deveni dominator. Și — întrucît lumina cerului alternează cu umbra, dar lumina artei durează o veșnicie în sufletul omenesc — cînd miracolul clipei încetă în lucruri, spiritul meu se pomeni singur și în extaz printre minunățiile unei Toamne ideale.

Astfel îmi apare, într-adevăr, creația artei cuprinsă între tinerețea lui Giorgione și bătrînețea lui Tintoretto. Ea este purpurie, aurită, opulentă și expresivă ca belșugul pămîntului sub ultima flacără a soarelui. Dacă eu îi consider pe creatorii impetuoși ai unei frumuseți atât de marcante, mi se prezintă spiritului imaginea care izvorăște din fragmentul pindaric : «Cînd Centaurii au cunoscut calitatea vinului suav ca mierea, care îi biruie pe oameni, imediat au respins de la mesele lor laptele alb ; și s-au grăbit să bea vinul în cornuri de argint...» Nimeni pe lume n-a cunoscut și n-a savurat mai bine ca ei vinul vieții. Ei extrag din el o beție lucidă care le înzecește puterea și comunică elocvenței lor o energie roditoare. Și în creațiile lor cele mai frumoase, ritmul violent al pulsațiilor pare să persiste de-a lungul secolelor ca însuși ritmul artei venețiene.

Ah, în ce pur și poetic somn se odihnește fecioara Ursula pe patul ei imaculat ! Camera solitară, în care parcă pioasele buze ale adormitei mai îngîină obișnuita rugăciune, păstrează cea mai binefăcătoare dintre tăceri. Prin ușile și

prin ferestrele deschise pătrunde timida lumină a zorilor și ilustrează cuvîntul scris în colțul pernei. *INFANTIA* este cuvîntul simplu care răspindește în jurul capului fecioarei o răcoare similară cu cea a dimineții : *INFANTIA*. Doarme fecioara, logodită cu prințul păgîn și făgăduită martirului. Nu e ea oare, castă, ingenuă, și înflăcărată, nu e ea imaginea Artei așa cum au văzut-o precursorii cu sinceritatea ochilor lor puerili ? *INFANTIA*. Cuvîntul evocă în jurul pernei pe cei uitați : pe Lorenzo Veneziano și Simone da Cusighe și Catarino și Iacobello și Maestro Paolo și Giambono și Semitecolo și Antonio și Andrea și Quirizio da Murano și toată familia laborioasă pentru care culoarea, care avea să devină apoi emulul focului, a fost pregătită în insula arzătoare a cuptoarelor. Oare ei înșiși n-ar fi scos un strigăt de uimire văzînd valul de sînge cum se revarsă din pieptul fecioarei săgetat de frumosul arcaș păgîn ? Un sînge atît de roșu într-o copilă hrănită cu „lapte alb“ ! Măcelul este aproape un rit sacru ; arcașii poartă armele cele mai prețioase, veșmintele cele mai împodobite, au gesturile cele mai elegante, ca la un festin. Cel cu părul de aur care o străpunge pe martiră cu atîta grație în gestul abil nu seamănă oare cu tînărul Eros deghizat și fără aripi ?

Acest ucigaș grațios al inocențelor (sau poate vreun frate de-al lui), după ce-și va depune arcul, se va lăsa mîine sedus de farmecul muzicii, pentru a visa un vis infinit de voluptate.

Desigur, Giorgione e cel ce-i însuflă un nou spirit și-l înflăcărează cu o dorință implacabilă. Muzica plină de farmec nu este melodia care se răspîndea pînă mai ieri din lăutele angelice printre arcurile curbate deasupra tronurilor strălucitoare s-au se pierdea în liniștea depărtărilor senine, în viziunile celui de al treilea Bellini. Încă mai izvorăște din inima clavicordului, atins de mîini religioase ;

dar lumea pe care o trezește e plină de o bucurie și de o tristețe ce ascunde păcatul.

Cine a văzut *Concertul*, cu ochi inteligenți, cunoaște un moment extraordinar și de neevocat al sufletului venețian. Printr-o armonie de culoare — a cărei putere semnificativă este fără margini ca și misterul sunetelor — maestrul ne povestește prima tulburare a unui suflet lăcom căruia viața îi apare deodată sub aspectul unei moșteniri bogate.

Călugărul care stă la clavicord și tovarășul său mai mare nu seamănă cu cei pe care Vettor Carpaccio i-a reprezentat fugind din fața fiarei îmblinzite de Girolamo, în San Giorgio degli Schiavoni. Esența lor e mai puternică și mai nobilă; atmosfera în care respiră este mai înaltă și mai bogată, propice nașterii unei mari bucurii sau a unei mari tristeți sau a unui vis minunat. Ce note sustrag miinile frumoase și senzuale de pe clapele pe care întirzie? Note magice, desigur, dacă pot provoca o transfigurare atît de violentă în muzician. El se află la mijlocul existenței sale muritoare, desprins de tinerețe, chiar în punctul de declin; și iată că numai acum i se dezvăluia viața, înfrumusețată cu toate bunătățile ei, ca o pădure plină de copaci purpurii, a căror catifelare proaspătă n-au cunoscut-o niciodată miinile sale concentrate asupra altor opere. Și cum senzualitatea lui e amorțită, el nu cade în stăpînirea unei singure imagini ispititoare, ci încearcă o teamă și o neliniște confuză, în care regretul învinge dorința; în timp ce urzeala armoniilor pe care el le caută, viziunea trecutului său — care ar fi putut să fie, dar care n-a fost — se formează ca o țesătură de himere. Cel de lîngă el, aflat acum în pragul bătrîneții, calm, ghicește furtuna intimă; și cu blîndețe și gravitate atinge cu un gest împăciuitor umărul celui ce suferă. Dar mai este aici, scos în afara caldei umbre ca însăși expresia dorinței, și tinărul cu pălărie cu pene și părul netuns: floarea arzătoare a adolescenței pe care Giorgione pare s-o fi creat

sub reflexul acelui minunat mit elenic din care a ieșit forma ideală a Hermafroditului. El este prezent aici, dar străin, separat de ceilalți, ca unul ce nu se interesează decît de binele lui. Muzica îi exaltă visul, cu neputință de redat, pîrînd să-i repete la infinit bucuria. El știe că e stăpîn pe viața aceea de care sînt lipsiți ceilalți doi, și armoniile căutate de muzician nu i se par decît preludiul propriei sale sărbători. Privirea sa e oblică și intensă, îndreptată într-o parte, de parcă ar vrea să seducă ceva ce-l seduce. Gura lui închisă este ca o gură care ar purta apăsarea unui sărut încă nedăruit ; fruntea lui e atît de largă, încît nu l-ar stînjiți nici cea mai încărcată coroană ; dar, dacă mă gîndesc la mîinile lui ascunse, mi le închipui în clipa în care strivesc frunze de laur pentru a-și parfuma degetele“.

Mîinile animatorului făcură vizibil gestul acela al îndrăgostitului pătimaș, ca și cum ar fi exprimat aievea esența frunzei aromate ; iar modulația glasului i-a dat figurii evocate un relief atît de conturat, încît tuturor tinerilor care-l ascultau li s-a părut că văd exteriorizată dorința lor tăinuită, că văd dezvăluit intimul lor vis de plăcere, neîntrerupt și nesfîrșit. Cuprinși de o profundă tulburare, ei simțeau în adîncul lor o agitație întunecată de elanuri reținute și întrevedeau noi posibilități, crezînd că sînt pe punctul de a atinge o pradă, pînă acum nesperată și îndepărtată. Stelio îi recunoștea, ici și colo, în toată lungimea aulei, sprijiniți de marile dulapuri roșcate, în care erau îngropate nenumăratele volume ale unei științe uitată și inerte. Stăteau în picioare, ocupînd spațiile libere din jur ; ca o împrejmuire vie, păreau că delimitează masa compactă ; și întocmai cum extremitățile unei draperii freamătă cu o unduire mai puternică la suflarea vîntului, tot astfel freamătau și ei la suflul poeziei.

Stelio îi recunoștea ; și distingea pe cîte unul din ei prin specificul unei atitudini, prin excesul emoției revelat de mișcarea buzelor sau de o clipire repetată, sau de îm-

bujorarea obrajilor. Pe fața unuia sau altuia, îndreptată spre golul balconului deschis, el ghicea vraja nopții de toamnă și deliciile brizei care urca dinspre laguna împinzită de alge. Privirile altora îi indicau, printr-o rază de dragoste, o femeie așezată și pierdută în gânduri, aproape vlăguită de o tainică bucurie, cu un aspect nedefinit de moliciune impură, cu un obraz moale, alb, în care gura se deschidea ca o celulă de fagure umedă de miere.

El avea o stranie luciditate datorită căreia lucrurile îi apăreau cu o evidență insolită, ca într-o halucinație febrilă. Totul trăia în ochii săi o viață hiperbolică: portretele dogilor răspindite în jur, în șerpuirea albă a cartuşurilor ornamentale, respirau ca bătrînii chei, acolo în fundul sălii, cărora le recunoștea, cînd și cînd, gestul stereotip de a-și șterge fruntea asudată. Nimic nu-i scăpa: nici lăcrimarea asiduă a luminărilor suspendate în coșulețele de bronz, care adunau ceara galbenă aidoma chihlimbarului; nici extrema finețe a unei miini încărcate de inele, care-și apăsa batista pe buzele dureroase, vrînd parcă să-și aline o usturime; și nici învăluirea cu o eșarfă fină a unor umeri goi, asupra cărora briza nocturnă, ce adia dinspre balcoane, provocase un fior de gheață. Și totuși, pe cînd remarca mii de aspecte momentane, el păstra în viziunea lui imaginea totală a himerei nemărginite, cu o mulțime de ochi, cu pieptul plin de solzi strălucitori, din soldul căreia ieșea muza tragică, ținînd capul înălțat în orbita constelațiilor.

Privirea lui revena mereu spre femeia promisă, care îi apărea ca un sprijin viu al unei lumi stelare. Îi era recunoscător că alesese asemenea mod de a-i apărea în atitudinea aceea a primei comuniuni. El nu mai vedea acum în ea pe amanta de o noapte, trupul maturizat de lungi aprinderi, încărcat de cunoaștere voluptuoasă; ci vedea instrumentul minunat al artei noi, revelatoarea mării poezii, cea care trebuia să încarneze în persoana ei schimbătoare viitoarele ficțiuni ale frumuseții, cea care avea

să ducă popoarelor cuvîntul îndeminului prin glasul ei de neuitat. Se simțea legat de ea acum nu printr-o promisiune a plăcerii, ci printr-o promisiune a gloriei. Și opera pe care el o nutrea în adîncul său, încă informă, avu o nouă tresărire.

„Cei ce mă ascultă, continuă el, cei ce mă ascultă nu văd o oarecare analogie între aceste trei simboluri ale lui Giorgione și cele trei generații, care trăiesc în același timp și luminează aurora noului secol? Venetia, orașul triumfător, se dezvăluie ochilor lor ca un mare fast pregătitor al unui ospăț nespus de plăcut, în care toată bogăția adunată de secole de război și comerț e gata să fie revărsată fără măsură. Ce altă sursă de voluptate mai bogată ar putea deschide viața în fața dorinței nepotolite? Este un moment de tulburare și aproape de ameteală, care merită, pentru plenitudinea lui, o oră de violență eroică. Voci și rîsete ispititoare par să vină dinspre colinele asolane unde domnește în plăceri fiica Sfîntului Marcu, *Domina Aceli*¹, care a descoperit printre tufe de mirt din Cipru centura Afroditei². Și iată-l pe adolescentul cu frumoasele pene albe înaintînd spre ospăț, ca un corifeu urmat de turma lui neînfrînată, și toate dorințele puternice arzînd acolo asemenea unor candelabre ale căror flăcări să stîrnească fără răgaz un vînt impetuos.

Începe astfel divina toamnă a artei, spre a cărei splendoare oamenii se vor îndrepta mereu cu o emoție profundă, cît timp va dura în sufletul omenesc aspirația de a depăși micimea existenței banale, pentru a trăi o viață mai frenetică sau pentru a muri de o moarte mai nobilă.

¹ *Caterina Cornaro* (1454—1510), fiica patricianului venețian Andrea Corner, devenită regină a insulei Cipru, prin căsătoria ei cu Iacob al II-lea de Lusignea. Ea a preferat să se stabilească însă la Asolo, regiune în provincia venețiană Treviso, oferind Veneției insula Cipru (n. t.).

² Centură care acorda zeiței Venus virtuți magice (n. t.).

Eu îl văd pe Giorgione dominînd ţărmul minunat, fără a-şi arăta persoana lui muritoare ; îl caut în misterul norului de foc ce-l înconjoară. El apare mai degrabă ca un mit decît ca un om. Destinul nici unui poet nu e comparabil cu al său, pe pămînt. Totul, sau aproape totul, ignorăm în legătură cu el ; unii ajung chiar să-i nege existenţa. Numele său nu e scris în nici o operă ; şi mulţi nu-i recunosc nici o operă cu certitudine. Totuşi, toată arta veneţiană pare inflăcărată de revelaţia lui ; marele Vercellio se pare că ar fi primit de la el secretul de a insufla în venele creaturilor sale un sînge luminos. Într-adevăr, Giorgione reprezintă în artă Botezul Focului. El merită să fie chemat „aducătorul focului“, asemenea lui Prometeu.

Cînd mă gîndesc la rapiditatea cu care darul sacru trece de la un maestru la altul şi dintr-o colorare într-alta, înroşindu-se, îmi apare spontan în minte imaginea unei procesiuni cu făclii, cu care elenii au vrut să perpetueze memoria Titanului fiu al lui Iapet¹. În ziua festivităţii, un grup de tineri cavaleri atenieni pleca în mare galop de la Ceramico la Colono ; şi conducătorul lor agita o torţă care fusese aprinsă la altarul unui sanctuar. Stînsă de avîntul cu care gînea, purtătorul ei o dădea însoţitorului său, care o aprindea din nou, continuînd să gînească ; acesta o dădea celui de-al treilea, cel de-al treilea, celui de-al patrulea, şi așa mai departe, gonind într-una, pînă cînd ultimul o depunea încă aprinsă pe altarul Titanului. Imaginea aceasta, prin vehemenţa ei, îmi sugerează într-un anume mod sărbătoarea măestrilor colorişti din Veneţia. Fiecare din ei, chiar şi cel mai puţin glorios, a avut în mină, fie şi pentru o clipă, darul sacru. Cîte unul, ca acel Bonifacio, din prima perioadă a lui, pe care se cuvine să-l slăvim, pare să fi cules, cu miini ce nu pot fi mistuite de flăcări, floarea din inima focului.“

Culese cu degetele lui floarea ideală din aer, ca de pe virful invizibil al valului pe care sufletul impetuos al

¹ Referire la Prometeu, fiul lui Iapet (n. t.).

himerei îl trimitea spre poet, de care ea era cucerită. Și ochii lui se ridicară spre sfera cerească, vrînd să ofere mut, acel dar de foc, celei ce păzea acolo divinele bestii zodiacale. „Ție, Perdita !” Dar femeia suridea înspre o persoană îndepărtată ; zîmbea cu o vagă înclinare a capului.

Urmărind firul aceluia zîmbet, el ajunse cu privirea la o persoană necunoscută, care se luminea brusc pentru el într-un cîmp de umbră.

Oare nu era creatura muzicală al cărei nume răsunase în cuirasă navei, în tăcere și în umbră ?

Ea îi apărui ca o imagine interioară, generată deodată în acel ungher al sufletului său, unde fantoma senzației neașteptate pe care o simțise intrînd în umbra produsă de un flanc al navei de război rămăsese ca un punct izolat și nedeslușit.

Pentru o clipă, ea a fost frumoasă, după cum frumoase erau și gîndurile lui încă neexprimate.

„Un oraș căruia atîția creatori i-au compus un suflet de o asemenea vigoare, adăugă el, sprinten pe unda ce se înălța, azi nu e considerat, de către cei mai mulți, decît ca o imensă raclă inertă sau ca un azil de pace și uitare !

În realitate, eu nu cunosc un alt loc pe lume — în afară de Roma — unde un spirit viguros și ambițios să poată aștepta, mai bine decît pe această apă tulbure, imboldul virtuții active a intelectului său și toate energiile ființei sale pentru a atinge supremul grad. Eu nu cunosc vreo mlaștină capabilă să provoace în pulsul omenesc o febră mai violentă decît cea pe care am simțit-o, uneori, infiltrîndu-se în noi, pe neașteptate, din umbra unui canal taciturn. Și nici cel ce se cufundă în lanul grînelor coapte, sub arșița de foc a după-amiezei, nu simte că i se urcă spre temple un val de sînge mai aprins decît cel ce ne-a împăienjenit ochii uneori cînd ne-am aplecat să cercetăm foarte concentrați apa, pentru a vedea dacă nu cumva, din întîmplare, s-ar zări pe fundul ei vreo spadă veche sau vreo antică diademă.

Și totuși, nu vin oare aici, ca la un refugiu binefăcător, sufletele plâpînde și cele ce-și ascund vreo rană de nemărturisit, cele ce-au împlinit vreo ultimă renunțare, și cele efeminate de o prea dulceagă iubire, și cele care nu caută tăcerea decît pentru a se simți pierind ? Poate că în ochii lor palizi, Veneția apare ca un clement oraș al morții, îmbrățișat de o apă letargică. Într-adevăr, prezența lor nu cîntărește mai mult decît algele rătăcitoare ce unduiesc pe lîngă scările palatelor de marmură. Ele intensifică acel miros specific de ceva bolnăvicios, acel ciudat miros febril pe care e atît de plăcut să-ți legeni, spre seară, după o zi de muncă, sentimentul propriei plinitudini, semănînd uneori cu lîncezeala.

Și totuși, această Veneție ambiguă nu e întotdeauna indulgentă cu amăgirea celor ce-o imploră să fie pacifitoare. Eu cunosc povestea cuiva care în toiul odihnei sale a tresărit înspăimîntat, asemenea celui ce, lîncezind cu degetele iubitei deasupra pleoapelor obosite, aude brusc un șuierat de șerpi în părul femeii...

Ah, de-ași fi în stare să spun ce miraculoasă viață îmi pare că palpită în miile ei centuri verzi și sub imensele ei șiraguri ! În fiecare zi Veneția ne absoarbe sufletul : și acum ni-l redă intact și proaspăt, reînnoit cu totul, de o noutate originală, aș spune, asupra căreia, mîine, vestigiile lucrurilor vor avea o inefabilă limpezime ; și acum ni-l redă de mii de ori mai subtil și mai devorator, ca o arșiță care distruge tot ce atinge, încît uneori, seara, descoperim în cenușă și zgură o extraordinară înălțare. El ne convinge în fiecare zi de actul care este însăși geneza speciei noastre : efortul de a te depăși pe tine însuți, fără încetare ; el ne arată posibilitatea unei dureri transferată în cea mai eficace energie stimulatorie ; el ne învață că plăcerea este cel mai sigur mijloc de cunoaștere pe care ni l-a oferit Natura și că acel ce a suferit mult este mai puțin cunoscător decît cel ce s-a bucurat mult."

Un vag murmur de dezaprobare șerpui ici și colo în auditoriu, la această sentință care li s-a părut prea îndrăzneată ; regina dădu ușor din cap, în semn de negare ; câteva doamne și-au manifestat, printr-un schimb de priviri, una alteia, o grațioasă oroare. Apoi totul s-a risipit în aclamația tinerească, stîrnită cu elan din toate părțile spre cel ce propovăduia cu o îndrăzneală atît de categorică arta de a te ridica prin virtuțile bucuriei la formele superioare ale vieții.

Stelio surîdea, recunoscîndu-i pe ai săi, care erau mulți ; surîdea recunoscînd eficacitatea învățaturii sale care gonise norii tristeții inerte dintr-unul și din mai multe spirite, sufocînd nu unuia, ci mai multora, lașitatea lacrimilor zadarnice, insufliînd nu unuia, ci mai multora, pentru totdeauna, disprețul față de durerile jalnice și față de duioasele compătimiri. El era încîntat că enunțase încă o dată principiul doctrinei sale, care izbucnea cu naturalețe din sufletul acela de artist pe care îl glorificau ei atunci. Și cei ce se retrăsese într-un schit pentru a adora o tristă fantomă, cuibărită doar în oglinda mată a ochilor lor, și cei ce se proclamaseră regii unui palat fără ferestre, unde așteptau din negura timpurilor o Bunăvestire ; și cei care au crezut că dezgroapă simulacrul Frumuseții sub o ruină, în realitate nefiînd decît un sfinx corodat care-i chinuia cu enigmele lui fără sfîrșit ; și cei ce se așezau în fiecare seară pe pragurile lor pentru a-l vedea venind pe străinul misterios cu mantaua umflată de daruri și palizi, puneau urechea la pămînt pentru a auzi pasul care părea că se apropie, ca apoi să se depărteze : pe cîți, în sfîrșit, îi făcea sterili o durere resemnată sau îi devora un orgoliu disperat, pe cîți îi înăsprea o încăpăținare inutilă sau îi priva de un somn o așteptare veșnic amăgită, pe toți aceștia ar fi vrut el, acum, să-i cheme să-și recunoască decepțiile în splendoarea aceluși suflet antic, și totuși mereu nou.

„Intr-adevăr, afirmă el, cu un accent de mare bucurie, dacă tot poporul ar emigra, abandonându-și casele, atras azi de alte țărături așa cum eroica sa tinerețe fusese ispitită de arcul Bosforului, pe timpul dogelui Pietro Ziani, și dacă nici o rugăciune n-ar mai străbate aurul sonor al mozaicurilor concave, și dacă nici o viziune n-ar mai perpetua cu ritmul ei meditația pietrei mute, Veneția tot ar rămâne pentru totdeauna un Oraș de Viață. Creaturile ideale pe care le păzește tăcerea ei trăiesc deplin trecutul și deplin viitorul. Noi descoperim în ele mereu concordante cu inevitabilul edificiu al Universului, întâlniri neașteptate cu ideea care s-a născut ieri, anunțuri clare a ceea ce în noi nu e decât un presentiment, răspunsuri limpezi la ceea ce nu îndrăznim încă să întrebăm. Ele sînt simple și totuși pline de nenumărate semnificații; sînt ingenuie și totuși înveșmîntate în tunici sofisticate. Dacă noi le-am contempla pentru o perioadă nedefinită, ele n-ar înceta nici odată să reverse în mintea noastră adevăruri diferite. Dacă noi le-am vizita zilnic, ele zilnic ne-ar apărea cu un aspect neprevăzut, ca mările, riurile, pajiștile, pădurile, stîncile. Uneori, lucrurile pe care ni le spun ele nu ajung pînă la înțelegerea noastră, ci ni se relevă printr-un fel de fericire confuză în care substanța noastră pare să freacă și să se dilate din adîncul ei. Într-o dimineată senină, ele ne vor indica drumul care duce la pădurea îndepărtată în care Frumoasa ne așteaptă din vremi imemorabile, îngropate în misticele ei plete.

De unde le vine lor nemăsurata putere ?

Din pura inconștiență a măștrilor care le-au creat.

Acești oameni profunzi ignoră imensitatea lucrurilor pe care ei le exprimă. Cufundați în viață cu milioane de rădăcini, nu ca simpli arbori ci ca prea vaste păduri, ei absorb elemente infinite pentru a le transforma și condensa în specii ideale ale căror esențe le rămîn necunoscute ca aroma mărului pentru ramul care îl susține. Ei sînt misterioasele mijloace prin care se potolește perpetua

aspirație a Naturii spre tipurile pe care nu reușește să le tipărească întregi în matricele ei. De aceea, continuând opera divinei Mame, mintea lor *se preschimbă într-un fel de minte divină*, cum spune Leonardo. Și pentru că forța creatoare năvălește în degetele lor neîncetat, ca limfa în mugurii arborilor, ei crează cu bucurie.“

Toată dorința maestrului dornic cu îndărătnicie să obțină acel dar olimpic, toată invidia lui față de acei colosali făuritori ai Frumuseții, niciodată obosiți și niciodată șovăitori, toată setea lui de fericire și de glorie se făceau simțite în accentul cu care el rosti ultimele cuvinte. Din nou sufletul mulțimii era în stăpânirea poetului, fără nici o îndoială, încordat și vibrant ca o singură coardă făcută din mii de oăarde, în care orice rezonanță avea o prelungire incalculabilă. Se trezea în ea sentimentul confuz al unui adevăr purtat în lăuntrul ei, ascuns, și pe care poetul i-l revela deodată sub forma unui mesaj neauzit. Ea nu se mai simțea străină în locul acela sacru, unde una dintre cele mai strălucitoare destine omenesti lăsase urme atât de adinci de splendoare; ci simțea în jurul și dedesubtul ei, trăind din marile adâncimi, grandiosul secular, ca și cum amintirile, ieșind din încremenirea trecutului, ar fi înconjurat-o asemenea unor libere adieri ale zefirului într-o pădure emoționată. Acum, în magicul răgaz pe care i-l dădeau virtutea poeziei și a visării, ea părea să regăsească în ea însăși semnele indistructibile ale generațiilor primitive, ca o vagă efigie a ascendenței îndepărtate și să-și recunoască dreptul la o veche moștenire de care ar fi fost lipsită pînă atunci: la o moștenire pe care mesagerul i-o anunța încă neatinsă și recuperabilă. Ea simțea nerăbdarea celui ce e pe punctul de a recăpăta o bogăție pierdută. Și în noaptea ce scînteia din nou în balcoanele deschise, în timp ce apăreau roșiile sclipiri ale incendiului, gata să cuprindă și bazinul de dedesubt, părea să plutească așteptarea unei reîntoarceri predestinate.

În liniștea sonoră, glasul solitar atinse apogeul.

„Să creăm cu bucurie ! Este atributul Divinității ! Nu se poate închipui un act mai triumfal pe culmea spiritului. Înseși cuvintele care o exprimă conțin lumina aurorei.

Și acești maeștri crează printr-un mijloc care este prin el însuși un mister voios : prin culoare, care este ornamentul lumii ; prin culoare, care pare a fi efortul materiei de a se transforma în lumină.

Și foarte noul simț muzical al culorii pe care-l au ei face ca creația lor să depășească limitele restrinse ale simbolurilor figurate, dobândind înalta virtute revelatoare a unei infinite armonii.

Niciodată nu ne apare atât de evidentă ca în fața amplexelor pinze simfonice sentința rostită de Da Vinci, căruia Adevărul i-a fulgerat într-o zi în minte cu miile lui chipuri tainice : *Muzica nu trebuie numită altfel decât sora picturii*. Pictura lor nu e numai o poezie mută ci este și o muzică mută. De aceea cei mai subtili cercetători de simboluri rare, cei care au fost în cea mai mare măsură preocupați să arate în puritatea frunților meditative indicile unui Univers interior, ni se par aproape arizi în comparație cu acești mari muzicieni inconștienți.

Cînd Bonifacio, în Parabola bogatului Epulus,¹ intonează pe o notă de foc cea mai puternică armonie de culoare în care a fost revelată vreodată existența unui suflet voluptuos și mîndru, noi nu-l interogăm pe acel senior blond care ascultă sunetele așezat între două minunate curtezane, ale căror chipuri strălucesc aidoma luminilor celui mai pur chihlimbar ; ci, depășind simbolul material, ne lăsăm cu nerăbdare și neliniște în voia virtuții evocatoare a profundelor acorduri în care spiritului nostru i se pare a găsi astăzi presimțirea unei anume serii plină de fatalități frumoase și de aur autumnal pe un port liniștit ca un bazin de ulei parfumat, unde o galeră vibrînd

¹ Luca, 16, 19—31 (n. t.).

sub flamurile roșii, va înainta cu o stranie liniște, ca un fluture crepuscular în potirul striat cu nervuri al unei flori gigante.

Nu o vom vedea noi, oare, cu ochii noștri muritori, în vreo seară de glorie, acostînd la Palatul Dogilor ?

Nu ne apare ea dintr-un orizont profetic în Alegoria Toamnei pe care Tintoretto ne-o oferă ca pe o imagine superioară, creată de visul nostru de ieri ?

Așezată pe țarm, în așteptarea zeității, Veneția primește inelul de la tinărul zeu împodobit cu frunze de viță, scufundat în apă, în timp ce Frumusețea zboară prin văzduh cu o ghirlandă de stele pentru a încorona minunata alianță.

Priviți nava îndepărtată : Pare a aduce o veste. Priviți șoldurile Femeii simbolice ! Ele sînt în stare să poarte germentul unei lumi.“

Ropotul aplauzelor frenetice a fost înăbușit de aclamația care se înălța ca un vârtej spre cel ce făcea să scînteze în ochii lor neliniștiți o speranță atît de mare, spre cel ce manifesta o încredere atît de lucidă în geniul ascuns al neamului, în virtutea ascendentă a idealurilor transmise de strămoși, în suverana demnitate a spiritului, în puterea indistructibilă a Frumuseții, în toate valorile înalte, desconsiderate de către preanoua barbarie. Discipolii se apropiiau de maestru cu efuziuni de recunoștință, cu elanuri de dragoste ; deoarece vorbele înflăcărare le aprinseră sufletele întocmai ca făcliile, stimulînd sensul vieții pînă la febră. În fiecare din ei re trăia creatura lui Giorgione, adolescentul cu frumoasele lui pene albe, înaintînd spre imensa pradă adunată, și în fiecare din ei părea amplificată la infinit puterea de a se bucura.

Strigătul lor exprima atît de viu tumultul interior, în cît animatorul vibră și el intens, înfiorat de un flux neașteptat de tristețe, gîndindu-se la cenușa acelui foc efemer, gîndindu-se la crudele treziri din zilele următoare. De cite obstacole aspre și josnice nu avea să se frîngă acea teribilă dorință de a trăi, acea violentă voință de a plăsmui

pentru propriul destin aripile Victoriei și de a îndrepta toate energiile ființei spre gradul sublim !

Dar noaptea favoriza delirul juvenil. Toate visele de dominație, de voluptate și de glorie pe care Veneția le legănase și le sufocase în brațele ei de marmură, toate reînviiau din temelii palatului, intrau pe ferestruicile deschise, fremătau ca un popor reînviat, sub enormele bolti ale cerului acela bogat și apăsător ca o comoară suspendată. Forța care, pe ampla boltă și pe înalții pereți, umfla musculaturile zeilor, ale regilor și ale eroilor de pe efigii, frumusețea care se revărsa ca o muzică vizibilă în nuditățile zeitelor, reginelor și curtezanelor, forța și frumusețea umană, transfigurate de secole de artă, se armonizau într-un simulacru unic pe care cei amețiți credeau că-l au în fața ochilor, real, simțindu-i pînă și răsufklarea, ridicat acolo de poetul nou.

Ei își manifestau exaltarea în strigătul adresat celui ce oferise buzelor lor însetate cupa nectarului său. Toți vedeau acum flacăra de nestins prin vâlul apei. Unii din ei se închipuiau pe ei înșiși în momentul în care ar fi rupt frunza de laur pentru a-și parfuma degetele ; iar alții se hotărîseră chiar să regăsească în adîncul vreunui canal tăcut vechea spadă și vechea diademă.

Acum, în camerele vecine Muzeului, Stelio Effrena rămăsese singur, doar cu statuile, neputînd suferi nici un alt contact, dornic să-și adune gîndurile și să-și stăpînească acea neobișnuită vibrație, datorită căreia toată esența lui i se păruse a fi difuzată și presărată asupra acelor suflete infinite. Despre ultimele cuvinte nu-și mai aducea aminte nimic ; și tot astfel din ultimele imagini nu mai deosebea nici un semn. Îi stăruia doar, în centrul spiritului, „acea floare a focului“ pe care o aprinsese în cinstea aceluia prim Bonifacio și o culesese chiar cu degetele lui imune la foc, pentru a o oferi femeii făgăduite. Se gîndea cum femeia s-ar fi retras în clipa acelei oferte spontane, și în locul pri-

virii absente ar fi găsit zîmbetul semnificativ. Părea că norul de beție, pe punctul de a-și lua zborul, s-ar condensa din nou în el, luînd forma vagă a creaturii muzicale, și că aceasta, ținînd floarea focului într-o atitudine dominatoare, ar pluti pe agitația lui interioară ca pe tremurul continuu al unei mări în timp de vară. Pentru celebrarea imaginii aceleia, i-au venit din sala cea mai apropiată primele acorduri ale Simfoniei lui Benedetto Marcello, al cărei ritm viu i-a dezvăluit imediat stilul sublim. O idee sonoră, limpede și puternică, întocmai ca o ființă vie, se desfășura pe măsura forței ei.

Recunosc în muzica aceea virtutea principiului însuși, în jurul căruia, ca în jurul unui tirs, el împletise ghirlandele poeziei sale.

Atunci numele care răsunase mai înainte, repercutîndu-se în carcasa navei în liniște și în umbră, numele acela, care în imensitatea undelor clopotelor crepusculare se pierduse ca o frunză sibilinică, propuse pentru el orchestrei, silabele sale sub forma unei teme noi prinsă de arcușuri. Viorile, violele, violoncelele au cîntat-o, întrecîndu-se între ele; sunetele neașteptate ale trompetelor eroice au exaltat-o; în sfîrșit, întregul quartet a lansat-o cu un elan armonios în cerul bucuriei, unde avea să strălucească, mai tîrziu, coroana de stele oferită Ariadnei de Afrodita de aur.

În pauză, Stelio simți o rătăcire ciudată, aproape o uluire mistică în fața acelei bunevestiri. Înțelese cît prețuia pentru el, în acel inestimabil moment liric, propria-i regăsire printre simulacrele candides și mute. O umbră a aceluiasi mister pe care-l atinsese ușor în preajma navei de război, cum atingi un vâl fugitiv, părea să-i plutească acum pe gene, în camera aceea pustie și totuși atât de aproape de mulțimea umană. — Astfel tace, pe țarm, lingă val, o scoică. — Avea impresia că simte din nou, ca și altădată, în vreo altă oră extraordinară a călătoriei sale, prezența destinului său, care se grăbea să-i dea ființei

sale un nou impuls, trezindu-i poate o voință miraculoasă. Și, ținând seama de mediocritatea miilor de destine obscure ce planau deasupra capetelor mulțimii atente la fantomele vieții ideale, el se bucură că poate adora, retras, acea binevoitoare figură demonică ce venea să-l viziteze aici, în taină, pentru a-i aduce în numele unei iubite necunoscute un dar nedorit.

Tresări, la izbucnirea glasurilor omenеști, care salutau cu o aclamație triumfală pe zeul invincibil.

Trăiască puternicul, trăiască marele...

Marea aulă răsună ca un vast timpan pleznit și sunetul se propagă de-a lungul Scării Censorilor, a Scării de Aur, a coridoarelor, holurilor, vestibulelor, logiilor, pînă la acele Pozzi ¹, pînă în temelile palatului, ca un tunet de bucurie nestăvilită în noaptea senină.

Trăiască puternicul, trăiască marele...

Învîngător al Indiilor biruite !

Părea că într-adevăr Corul ar saluta apariția zeului magnific, evocat de poet în Orașul anadiomen. Părea că pulpanele lui purpurii fluturau la vibrația notelor acelea vocale aidoma flăcărilor în tuburile de cristal. Imaginea vie se unduia, planînd asupra mulțimii care o hrănea cu propriul ei vis.

Trăiască puternicul, trăiască marele...

În impetuoasa mișcare, ca o fugă, bașii, contraaltele, sopranele repetau aclamația frenetică adresată Nemuritorului cu o mie de nume și cu o mie de ghirlande „născut pe paturi nupțiale inefabile“, „asemena unui tînăr în prima adolescență“. Toată antica beție dionisiacă părea că renaște și se revarsă din acel Cor divin. Plinătatea și prospe-

¹ Inchisorile din subsolurile Palatului Dogilor (n.t.).

țimea vieții din zîmbetul lui Lieu ¹, a aceuia care eliberează de griji inima oamenilor, se exprimau acolo cu un strigăt luminos de bucurie. Făcliile niciodată stinse ale Bassaridelor ² ardeau intens și sfîrșiau. Întocmai ca în imnul orfic, un reflex de incendiu lumina fruntea tînărului, încoronată cu plete ca marea. „Cînd strălucirea focului a invadat întreg pămîntul, el singur a înlănțuit vîrtejurile ascuțite ale flăcării“. Ca în imnul homeric, palpita aici pîntecul steril al mării, răsuna ritmul măsurat al numeroaselor vîsle care împingeau corabia solidă spre pămînturile necunoscute. Înfloritorul, Rodnicul, Leacul vizibil muritorilor, Floarea sacră, Prietenul plăcerilor, Dionisos eliberatorul reapărea deodată în fața oamenilor pe aripile cîntului, pentru ei încununa cu fericire ceasul acela al nopții ca pe un potir plin, lor le oferea din nou toate bunurile sensibile ale vieții.

Cîntul lua proporții ; glasurile se contopeau în elanul uriaș. Imnul celebra pe îmblînzitorul tigrilor, al panterelor, al leilor și al lincșilor. Menadele ³ păreau că scot țipete, aici, cu capul dat pe spate, cu părul despletit, cu veșmînte în dezordine, lovind cîmbalul, agitînd castanietele :

— Evoè ! ⁴

Dar iată izbucnind dintr-o dată din sonoritatea eroică un ritm larg evocîndu-l pe Bachus Tebanul, cu fruntea senină, încununată de gînduri duioase :

*Cel ce, în nod strîns,
de ulm, vița o înlănțuie,
pețindu-i, și dă rod vlăstarelor...*

¹ Denumire purtată de zeul Bachus (n. t.).

² Bacante ; din grecescul *bassaris*, preotese ale cultului lui Bachus (n. t.).

³ Bacante (n. t.).

⁴ Strigăt de bucurie, adresat de bacante lui Bachus-Dionisos (n. t.).

Doar două glasuri, într-o succesiune de sexte, cântau nunta arborescentă, măritişul verde, înlănţuirile mlădioase. Imaginea corabiei lagunare, încărcate cu struguri ca o zăcătoare ce aşteaptă storsul, imagine creată de inventivitatea poetului, trecu din nou prin faţa ochilor mulţimii. Şi păru că prin cînt se împlineşte din nou minunea la care a fost martor prudentul cîrmaci Medeis¹. Şi iată, un vin dulce şi foarte plăcut aromat se revărsă în corabia neagră şi iute... Şi iată, pînă în vîrfurile velelor se întinse o viţă de vie, şi din ea atîrnau nenumăraţi ciorchini. Şi o iederă verde-închis se înlănţuia în jurul catargului, acoperit de flori; acolo rodeau fructe nespuse de frumoase. Toţi furcheţii vislelor erau plini de ghirlande..."

Spiritul fugii se transmitea atunci orchestrei, evolua în frumoase volute, în timp ce glasurile băteau pe urzeala instrumentelor într-o percuţie simultană. Şi, ca un tîrs sprinten, legănat peste ceata bachică, un glas ridică din nou melodia nupţială în care rîdea graţia rusticei căsătorii :

*Trăiască al ulmului
şi al viţei
suflet fecund
susţinător !*

Glasurile ofereau astfel imaginea unor *Tiade*² înălţate, care se mişcă molatec printre fumurile beţiei tîrsurilor lor, ornate cu inflorescenţe şi frunze de viţă, acoperite în lung, veşminte galben-roşcate, aprinse la chip şi palpitînd ca femeile lui Paolo³ care se aplecau de la balcoanele aeriene să soarbă cîntecul.

Dar aclamaţia eroică izbucni cu o vehemenţă finală. Chipul zeului cuceritor străluci din nou printre făcliile agitate frenetic. Glasurile şi orchestra la unison răsunară

¹ Cîrmaci al piratilor tirenieni care încercînd să-l înlănţuie pe Băchus, au fost preschimbaţi de către acesta în delfini. Dintre ei Băchus a cruţat numai pe Medeis (n. t.).

² De la *Thyades* (grec.) bacante (n. t.).

³ Paolo Veronese (n. t.).

puternic într-un elan suprem de bucurie, spre infinita himeră cu nenumărați ochi, sub comoara plutitoare a cerului acela, în cercul acela de roșii tirreme și de turnuri fortificate și procesiuni triumfale.

*Trăiască al Indiei,
trăiască al mărilor,
trăiască al monștrilor
biruitor !*

Stelio Effrena venise în prag, croindu-și drum prin mijlocul mulțimii care se dădea într-o parte și în alta, pătrunsese în aulă, rămăsese în picioare lângă o latură a estradei ocupată de orchestră și de cîntăreți. O căuta cu ochi neliniștiți pe Foscarina în preajma sferei cerești, dar fără s-o întâlnească. Capul Muzei tragice nu se mai ridica în orbita constelațiilor. Unde se afla ? Unde se retrăsese ? Ea îl vedea, fără ca el să o vadă ? O neliniște confuză îl tulbura ; și viziunile înserării deasupra apelor îi apăreau în spirit învălmășite, însoțite de cuvintele ultimei făgăduințe. Privind balcoanele deschise, se gîndi că poate ieșise în aerul nopții și că, aplecată peste balustradă, simțea cum trec undele muzicii peste ceafa ei rece, desfătindu-se ca de florii unor sărutări pătimașe.

Dar așteptarea glasului revelator înfrînse în el orice altă grijă, îi anulă orice altă anxietate. El constată, deodată, că o liniște adîncă se lăsase în toată sala, întocmai ca în clipa în care el își deschisese buzele pentru a rosti prima silabă. Întocmai ca în clipa aceea, monstrul efemer și schimbător, cu mii de chipuri omenеști, părea că se întinde pe tăcute și că se golește pentru a primi un suflet nou.

El auzi în jurul lui pe cineva murmurînd numele Donatellei Arvale. Își îndreptă ochii spre estradă, dincolo de violoncelele care formau un gard viu obscur. Cîntăreața rămînea invizibilă, ascunsă în pădurea delicată și

fremătătoare, unde avea să-și ia zborul armonia îndurerată, care trebuia să însoțească lamentația Ariadnei.

Un preludiv de viori începu atunci să vibreze ușor în liniștea binevoitoare. Violele și violoncelele își umiră suspinul lor profund cu plinsetul rugător. Nu era, oare, după flautul frigian și crotalul berecint¹, după instrumentele orgiastice ale căror sunete tulbură mintea și te îndeamnă la delir, nu era oare augusta liră dorică, gravă și suavă, armonioasă pîrghie a cîntului? Tot astfel din Ditirambul zgomotos ia naștere Drama. Marea metamorfoză a ritului dionisiac — frenezia festivității sacre convertită în entuziasmul creator al tragedianului — părea transfigurată în armonia aceea muzicală. Suflarea de foc a zeului trac dăduse viață unei forme sublime a Artei. Cununa și tripodul, decretate ca răsplată pentru victoria poetului, înlocuiseră țăpul lasciv și coșul cu smochine antice. Eschil, paznic al unei vii, fusese vizitat de zeul care îi insuflase duhul lui de foc. Pe marginea Acropolei, lângă sanctuarul lui Dionisos, apăruse un teatru de marmură, apt pentru a primi poporul ales.

Astfel, dintr-o dată, în lumea interioară a poetului se deschideau căile secolelor, prelungindu-se departe pînă în misterele primitive. Forma aceea a Artei, către care ținea acum efortul geniului lui atras de aspirațiile obscure ale mulțimilor umane, îi apărea în sanctitatea originilor sale. Durerea divină a Ariadnei, înălțîndu-se ca un strigăt melodios din acest dans bahic dezlănțuit, făcea să tresară încă o dată opera pe care o nutrea în sine, informă, și totuși plină de viață. El o căuta din nou cu privirea, pe orbita constelațiilor, pe muza cu glasul divulgator. Fiindcă nu o descoperi, își întoarse ochii spre pădurea instrumentelor de unde venea geamătul.

¹ Instrument muzical folosit în Frigia, cu sunet ca de castaniete, asemenea aceluia scos de șarpele cu același nume (*crotal*) (n. t.).

Atunci, dintre arcușurile subțiri care luceau aîdoma unor lungi baghete ce se înălțau și coborau deasupra corzilor cu o mișcare alternată, apăru cîntăreața dreaptă ca un lujer și legănîndu-se ușor ca un lujer în ritmul armoniei în surdină. Prospețimea trupului ei sprinten și robust părea că strălucește prin țesătura rochiei ca o flacără prin diafanul unui fildes șlefuit. Ridicîndu-se și coborînd în jurul ființei aceleia albe, arcușurile păreau că extrag notele din muzica ocultă, cuprinsă în ea. Cînd buzele ei se rotunjiră, Stelio cunoscuse puritatea și puterea glasului încă nemodulat, ca și cînd ar fi avut înaintea ochilor o statuie de cristal în interiorul căreia ar fi văzut profilîndu-se vîna unui izvor viu:

*Cum oare poți
Să mă vezi plîngînd...*

Melodia iubirii antice și a durerii antice porni armonios de pe buzele acelea cu o expresie atît de pură și de puternică, încît pentru sufletul nemărginit al mulțimii se converti deodată într-o fericire misterioasă. Era poate plînsul divin al fiicei lui Minos, implorînd zadarnic cu brațele dezamăgite, de pe pustiul țărîm al insulei Naxos, spre Oaspetele luminos? Legenda se stîngea, iluzia timpului era abolită. Eterna iubire și eterna durere a zeilor și a oamenilor se exprimau în glasul suveran. Regretul inutil al oricărei bucurii pierdute, ultima chemare în urma oricărui bine trecător, implorarea supremă spre orice pînză de corabie care se pierde în largul mării, spre orice soare ce se ascunde în munți, și dorința implacabilă, și făgăduiala morții treceau în înaltul cîntec solitar, preschimbate, prin virtutea Artei, în esențe sublime pe care sufletul le putea primi fără să sufere. Cuvintele, unul după altul, se dizolvau, își pierdeau orice semnificație, se preschimbau în note de iubire și de durere, în mod indefinibil revelatoare. Ca un cerc închis și care s-ar dilata totuși continuu odată cu palpitația însăși a

vieții universale, melodia îmbrățișase sufletul infinit al mulțimii care se dilata împreună cu ea într-o imensă fericire. Prin balcoanele deschise, în calmul desăvârșit al nopții autumnale, farmecul se răspîndea pe apele amortite, se ridica pînă la stelele atotveghețoare, dincolo de catar-gele neclintite ale corăbiilor, dincolo de turnurile sacre locuite de bronzurile mute acum. În interludii, cîntăreța înclina capul ei tînăr, pîrînd că rămîne neînsuflețită ca un simulacru, albă în pădurea instrumentelor, între miș-careă alternată a lungilor arcușuri, poate înconștientă de prezența lumii pe care cîntul ei o transfigurase pentru cîteva clipe.

Coborînd în curtea interioară, vrînd să se sustragă curiozității supărătoare, Stelio Effrena se refugiase într-un petec de umbră; și de acolo urmărea atent dacă nu cumva, din mulțimea aceea, aveau să apară, în vîrfurile Scării Giganților, și cele două femei, actrița și cîntăreța, care aveau să vină împreună la fîntînă.

El simțea cum așteptarea aceea devenea din ce în ce mai anxioasă, în timp ce strigătul imens care se ridica în jurul zidurilor exterioare ale palatului ajungea pînă la el, pierzîndu-se apoi în cerul iluminat de un reflex de foc. O bucurie nemărginită părea că se propagă în noapte, în Orașul anadiomen. Parcă o răsuflare vehementă s-ar fi iscat pe neașteptate ca să dilate piepturile înguste și o supraabundență de viață senzuală ar fi congestionat arterele oamenilor. Reluarea Corului Bahic, care celebra cumuna de stele pusă de Afrodita pe capul uituc al Ariadnei, înălțătorul imn de glorie, urmat de suprema aclamație orgiacă a dansului dezlănțuit, trezise strigătul mulțimii aglomerate pe Dig, pe sub balcoanele deschise. În exaltarea finală, la unison, în urarea „Trăiască!”, adresată Corului Menadelor, Satirilor și Egipanilor, răspunsese corul popular, ca un ecou formidabil în bazinul San Marco.

Și parcă în clipa aceea, delirul dionisiac, evocînd pădurile aprinse în nopțile sacre, ar fi dat semnalul incendiului în care trebuia să strălucească în sfîrșit frumusețea Veneției.

Visul lui Paris Eglano străfulgeră dorința lui Stelio : spectacolul flăcărilor extraordinare, oferit iubirii pe patul nupțial plutitor. Imaginea Donatellei Arvale îi persista pe retină : delicata făptură juvenilă, cu șoldurile frumos arcuite, puternice, dincolo de pădurea sonoră, printre mișcările alternate ale arcușurilor care păreau că extrag notele din muzica ocultă aflată în ea. Iar el, cu o stranie neliniște, străbătută parcă de o umbră de oroare, evocă imaginea celeilalte ; înveninată de artă, încărcată de voluptăți, cu gustul maturității și al corupției în gura maestră în arta vorbirii, cu ariditatea febrei deșarte în miinile care storseseră seva fructelor înșelătoare, cu vestigiile sutelor de măști pe chipul care simulase furia pasiunilor mortale. În noaptea aceea, în sfîrșit, după lunga dorință aminată, el avea să primească darul acelui trup care nu mai era tînăr, moleșit de toate dezmierdăriile, dar pentru el încă necunoscut. Cît de mult palpitase și tremurase el, chiar cu puțin timp înainte, alături de femeia taciturnă, navigînd spre frumosul oraș, pe apa care părea că se scurge, pentru amîndoi, ca într-o clepsidră înspăimîntătoare. Ah, de ce-i venea ea acum în întîmpinare însoțită de cealaltă seducătoare ? De ce punea ea alături de înțelepciunea ei disperată strălucirea pură a tinereții celeilalte ?

Cu o emoție profundă, el zări în virful scării de marmură, la lumina flăcărilor fumegînde, figura Foscarinei, atît de aproape de aceea a Donatellei Arvale, în mulțime, încît una se confunda cu cealaltă în aceeași albă apariție. În timp ce ele coborau treptele, le urmări cu privirea, încordat, de parcă amîndouă, cu fiecare mișcare a piciorului, ar fi pășit pe marginea unei prăpăstii. În cele cîteva ore scurte, necunoscuta trăise în sufletul lui o viață fictivă atît de intensă, încît, vîzînd-o cum se apropia acum de el, nu se simțea mai puțin tulburat decît dacă ar fi văzut

că vine spre el, pe neașteptate, incarnația vie a vreunui din creaturile ideale concepute de arta lui.

Ea cobora ușor, în valul uman, pe care cîntecul ei îl înălțase pentru cîteva clipe pe culmea fericirii. În spatele ei, Palatul Dogilor, străbătut de străluciri generoase și de sunete confuze, oferea imaginea unei treziri fabuloase care prefăcea ca prin farmec în păduri palatele inaccesibile, unde crescuseră pletele vreunui monarh singuratic, de veacuri nutrit de tăcere ca o salcie eternă pe un rîu al uitării. Cei doi Giganți paznici se înroșeau la lumina roșie a făcliilor; cuspidă Porții Aurite scînteia; dincolo de aripa septentrională, cele cinci cupole ale Bazilicii tronau pe cer aidoma unor uriașe mitre papale bătute în topazuri. Iar imensul strigăt se înălța deasupra operelor de marmură, îndrăzneț ca vuietul furtunii izbînd în zidurile insulei Malamocco.

În acest tumult de nemaiîntîlnită sărbătoare, în acest contrast de apariții neobișnuite, Stelio Effrena vedea venind în întîmpinarea dorinței lui pe cele două seducătoare, amîndouă desprinse din mulțime ca din îmbrățișarea unui monstru. Extraordinare promiscuități îi plăsmuia dorința, pe care el credea că le-ar putea trăi aievea cu ușurința viselor și cu solemnitatea ceremoniilor liturgice. El se gîndi că Perdita îi aducea în fața ochilor acea magnifică pradă pentru un scop tainic de frumusețe, pentru vre-o supremă operă vitală a cărei creatoare, alături de el, ar fi vrut să fie și ea. Se gîndi că Perdita avea să-i spună în timpul nopții cuvinte uluitoare. Și îi trecu prin minte melancolia indefinibilă pe care o simțise aplecîndu-se peste marginea de bronz ca să privească în oglinda aceea adîncă reflectarea stelelor; și se aștepta la o minune care să impresioneze, în străfundul ființei sale, acel suflet tainic care, asemenea oglinzii de apă, rămînea neclintit, înstrăinat și intangibil. Din vîrtejul amețitor al gîndurilor lui, înțelese că el se afla acum într-o stare de grație, în imi-

nența divinului delir pe care numai virtuțile lagunei i le putea dărui. Și din umbră, ieși în întâmpinarea celor două femei, dominat de un presentiment nespus de tulburător.

— Oh, Effrena, spuse Foscarina, când ajunse la fântână, nu speram să te mai găsesc aici. Am întârziat mult, nu-i așa ? Dar am rămas prizonierele mulțimii, fără scăpare...

Zimbind, adăugă, adresându-se celei de lângă ea :

— Donatella, iată-l pe Maestrul Focului.

Fără a scoate un cuvânt, Donatella Arvale răspunse cu un zîmbet înclinației adînci a lui Stelio.

Foscarina adăugă, trăgînd-o pe Donatella spre ea :

— Trebuie să mergem în căutarea gondolei. Ne așteaptă la Ponte della Paglia. Effrena, vii cu noi ? Trebuie să profităm de moment. Mulțimea se grăbește spre Piazzetta. Regina iese pe Porta della Carta.

Un strigăt prelung salută apariția reginei, blondă și gătită cu perle, în vârful scării unde, cîndva, dogele ales primea investitura ducală în prezența poporului. Încă o dată, numele florii albe stelare și al perlelor celei mai pure a fost repetat tuturor ecourilor marmurei. Lumini strălucitoare scăpărau pe cer. Mii de porumbei aprinși își luară zborul de pe vîrfurile bazilicii San Marco, mesageri ai Focului.

— Botezul Focului ! exclamă Foscarina, ieșind spre Dig, în fața spectacolului halucinant.

Și lângă ea, Donatella Arvale și Stelio Effrena se opriră uluiți, privindu-se cu ochii orbiți. Dar ochii lor străluceau, aprinși de reflexe, ca și cînd ar fi fost aplecați asupra unui cuptor sau a unui crater.

Nenumărate plăsmuiri ale Focului jucăuș și multicolor se rostogoleau pe firmament, alunecau deasupra apei, se învîrteau în jurul catargelor corăbiilor, înpresurau cupolele și turnurile, împodobeau arhitravele, se roteau în

jurul statuiilor, băteau în nestemate capitelurile, îmbogăteau
fiecare linie, transfigurau orice aspect al arhitecturilor sacre
și profane, în incinta cărora bazinul adînc era ca o oglindă
fermecată care multiplica minunile. Înmărmuriți, ochii
nu mai deosebeau limitele și însușirile elementelor ci erau
amăgiți de o viziune mobilă și nemărginită în care toate
formele trăiau o viață lucidă și fluidă, suspendate într-un
eter cosmic vibrant ; astfel că sprintenele prore arcuite
pe apă și miriadele de porumbei de aur-pe cer păreau că
se întrec în suplețe în zborul lor asemănător și că ating
înălțimea edificiilor imateriale. Era, într-adevăr, un templu
clădit de geniile agile ale Focului ceea ce apăruse în
lumina crepuscului ca un argintat palat neptunian, con-
struit asemenea sinuoaselor forme marine. Era, într-adevăr,
devenită uriașă, una din acele locuințe labirintice construită
pe fierul pirostriilor, la ale cărei sute de porți apar geniile,
cu două fețe, făcînd semne ambigue fecioarei care spio-
nează ; era, devenită uriașă, una din acele fragile reședințe
purpurii la ale cărei mii de ferestre apar pentru o clipă
prințesele salamandre și îi rîd cu voluptate poetului care
meditează. Trandafirie ca luna cînd apune, iradia asupra
triplei logii din apropiere sfera zeiței Fortuna purtată pe
umerii Atlasilor ; și din reflexele sale apărea un ciclu de
sateliți. De la Riva, de la San Giorgio, de la Giudecca, cu
un sfîrșit continuu, mănunchiuri aprinse de lujere se
întîlneau în văzduh și se deschideau în formă de tran-
dafiri, de crini, de frunze de palmier, de flori paradisiace,
alcătuiind o grădină aeriană care pierea și renăștea fără
răgaz, cu înfloriri tot mai bogate și mai ciudate. Era ca
o alternare fulgerătoare de primăveri și de toamne cerești.
O imensă ploaie strălucitoare de petale și frunze cădea
din sferele cerești, cuprinzînd totul în vibrația ei de aur.
Departe, înspre lagună, printre despicăturile deschise în
densitatea aceea, se zărea înaintînd o flotă pavoazăată : un
șir de galere asemenea celor ce plutesc în visul desfrinatu-
lui adormit în ultimul lui somn pe un pat înmiresmat cu

arome mortale. Întocmai ca acelea, poate, purtau cordaje făurite din pletele răsucite ale sclavelor luate ca pradă din țările cucerite, din care picura un ulei fin ; ca și acelea, aveau calele încărcate cu smirnă, levănțică, rășină, balsam sirian, scortîșoară, toate mirodeniile, de santal, de cedru, de terebint, de toate soiurile de lemn parfumat, în diverse straturi. Culoarele greu de descris ale flăcărilor cu care apăreau împodobite evocau parfumurile și aromele. Albastre, verzi, verde-marin, galben-roșcat, violacee, într-un amestec de nedeslușit, păreau văpăi descătușate dintr-un incendiu interior și colorate din necunoscute sublimări. Poate că nu altfel, au ars în flăcări, în furiile vechilor prădăciuni, tănuitele vase cu esențe destinate să macereze soțiile prinților sirieni. Astfel, acum, pe apa deasupra căreia se împrăstiau materii topite care gemeau pe carenele corăbiilor, flota magnifică și pierdută înainta încet spre bazin, ca și cînd cîrmacii ei ar fi fost visele unui bețiv și ar fi condus-o să se mistuie, în fața Leului din virful coloanei, ca un uriaș rug votiv, din care sufletul Veneției trebuia să rămînă parfumat și înmărmurit pentru o veșnicie.

— Botezul Focului ! Ce comentariu neașteptat pentru poezia ta, Effrena ! Orașul Vieții răspunde cu o minune actului tău de adorație ! El arde tot prin vâlul lui de apă. Nu ești mulțumit ? Privește ! Milioane de rodii de aur atîrnă pretutindeni.

Actrița zîmbea, cu chipul luminat de strălucirea festivității. Ea părea susținută de acea veselie singulară pe care i-o cunoștea prea bine Stelio și care, printr-un fel de stridență surdă, îi dădea imaginea unei case închise și întunecate unde deodată miini violente ar deschide toate ușile și toate ferestrele, încremenite în balamalele lor ruginite.

— Trebuie să aducem laude Ariadnei, spuse el, pentru că a dat acestei armonii nota ei cea mai aleasă.

El rostise acele cuvinte nu atît ca s-o îndemne pe cîntăreață să vorbească, cît din dorința de a cunoaște care era timbrul aceluia glas coborît din înălțimea cîntului. Dar lauda lui se pierdu în strigătul repetat al mulțimii care izbucni pe Dig, făcînd imposibilă orice zăbavă. De pe țărm le ajută pe cele două prietene să coboare în gondolă ; apoi se așază lîngă genunchii lor, pe scăunaș. Și lunga proră dintată pătrunse, scînteind, în vrajă.

— Spre Canalul Marin, pe Canal Grande, îi spuse Foscarina gondolierului. Știi, Effrena ? Vom avea la masă și cîțiva dintre cei mai buni prieteni ai tăi : pe Francesco de Lizo, Daniele Glăuro, prințul Hoditz, Antimo de Bella, Fabio Molza, Baldassare Stampa...

— Vom avea deci un adevărat festin, o întrerupse Stelio.

— Vai de mine, nu chiar ca acela de la Cana Galileii !

— Va veni și Lady Myrta cu ogarii ei veronesieni ?

— Desigur că Lady Myrta nu va lipsi. Ai văzut-o în Sală ? Era în primele rînduri, fascinată de tine.

Și pentru că, în timp ce vorbeau, se priveau în ochi, amîndoi s-au simțit cuprinși de o tulburare subită. Iar amintirea orei crepusculare, pe care o trăiseră intens, pe aceeași apă, brăzdată de aceeași vislă, le umplu inimile cu un flux de sînge clocotitor, revenindu-le brusc și angoasa pe care o simțiseră amîndoi în clipa cînd lăsaseră în urma lor liniștea estuarului, intrat acum în stăpînirea umbrei și a morții. Și buzele lor au respins cuvintele deșarte ; și sufletele lor s-au sustras efortului de a se mai înclina din prudență spre ornamentele acelea pasagere ale vieții sărbătorești, cărora nu le mai puteau recunoaște acum nici un preț, absorbite să privească figurile ciudate apărute în adîncimea lor cu forme nemaivăzute, de o monstrecasă bogăție, asemenea acelor comori pe care razele de lumină le descopereau în apa nopții.

Dar, fiindcă tăcuseră întocmai ca atunci cînd erau pe punctul de a se apropia de nava cu stindardul lăsat,

au simțit și mai apăsătoare, în tăcerea lor, prezența crea-
turii muzicale, decît în clipa cînd îi auziseră numele ;
și, încet-încet, apăsarea aceea deveni aproape de nesupor-
tat. Totuși, lui Stelio, care ținea genunchii lîngă ai ei, ea
îi apărea detașată ca mai înainte, în fața pădurii de inștru-
mente : detașată și ruptă de realitate, ca mai înainte în
fața fericirii pe care i-o dădea cîntecul. Ea încă nu vorbise !

Doar ca s-o audă vorbind, Stelio o întrebă, aproape
timid :

— Veți mai rămîne mult timp la Veneția ?

El își căutase cuvintele pe care să i le adreseze : și
toate cîte îi veniseră pe buze îl tulburaseră, i se păruseră
pline de sensuri ambigue, prea vii, insidioase, în stare de
fecundații incalculabile, ca semințele necunoscute din care
se nasc miile de rădăcini. I se păruse că nici unul din ele
n-ar putea fi auzit de Perdita, fără ca iubirea ei să nu se
întristeze și mai mult.

Numai după ce i-a pus întrebarea simplă și uzuală,
și-a dat seama că pînă și în aceasta se putea furișa o infini-
tate de dorințe și de speranțe.

— Va trebui să plec mîine, răspunse Donatella Arvale.
De fapt nici n-ar fi trebuit să mă aflu aici.

Glasul ei, atît de limpede și puternic în modulația
cîntului, era plat, sobru, îmbibat parcă de o ușoară opaci-
tate, sugerînd imaginea celui mai prețios metal învăluit
în cea mai fină catifea. Răspunsul ei scurt evoca un loc
de supliciu unde ea avea să se întoarcă pentru a se supune
unei torturi bine cunoscută. O voință dureroasă, ca un
fier călit în lacrimi, scînteie prin vâlul frumuseții ei
tinerești.

— Mîine ! exclamă Stelio arătîndu-și regretul sincer.
Ai auzit, doamnă ?

— Știu, spuse Foscarina luînd mina Donatellei cu un
gest duios, știu ; e o mare tristețe pentru mine să o văd
plecînd. Dar ea nu poate rămîne prea mult timp departe
de tatăl ei. Încă nu știi, poate...

— Ce anume ? întrebă repede Stelio. E bolnav ? Prin urmare e adevărat că Lorenzo Arvale e bolnav ?

— Nu, e istovit, răspunse Foscarina ducînd mîna la frunte cu un gest, poate involuntar, în care Stelio văzu amenințarea oribilă plutind asupra geniului acelui artist, care păruse fecund și neobosit ca un vechi maestru, ca un Della Robbia sau un Verrocchio. E numai obosit... numai obosit... Are nevoie de odihnă și de balsamuri. Și cîntecul fiicei lui este pentru el un balsam fără asemănare. Nu crezi, Effrena, în virtuțile tămăduitoare ale muzicii ?

— Sigur, răspunse el, Ariadna are un har divin, prin care puterea sa trece dincolo de orice limită.

Numele Ariadnei îi venea spontan pe buze pentru a o indica pe cîntăreață așa cum o vedea el ; deoarece i se părea că nu poate să preceadă numele adevărat al tinerei cu apelativul obișnuit impus de obiceiurile mondene. El o vedea integră și deosebită, descătușată de obligațiile impuse de o viață banală, trăind o viață a ei proprie și delimitată, asemenea unei opere sublime asupra căreia stilul și-ar fi imprimat pecetea inviolabilă. El o vedea izolată, ca figurile care ies în evidență printr-un contur marcat și net, străină de viața comună, fixată într-un gînd tainic, al ei ; și în fața intensității acelei reculegeri, el simțea acum un fel de nerăbdare patetică, nu diferită de aceea a unui bărbat curios în fața unei porți ferecate care-l tentează.

— Ariadna avea pentru tristețile ei darul uitării, spuse ea, ceea ce mie îmi lipsește.

O amărăciune poate involuntară îi umbrea cuvintele ; și lui Stelio i se păru că descoperă în ele indiciul unei aspirații spre o viață mai puțin oprimată de durerea inutilă. El presimți în ea, printr-o intuiție rapidă, disprețul față de sclavie, oroarea sacrificiului, care părea că o constrînge, dorința vehementă de a se ridica spre bucurie, și aptitudinea de a fi încordată ca un arc frumos de o mîină viguroasă care știe să se înarmeze pentru o măreață cucerire. Simți că ea nu avea speranța salvării tatălui ei

și că regreta că nu mai este decât paznica unei vetre stinse, a unei cenușe fără scînteii. Și imaginea marelui artist secerat îi apărură nu așa cum era în realitate, deoarece el nu-i cunoscuse niciodată masca efemeră, ci așa cum i-o făureau ideile de frumusețe exprimate de geniul lui în trăinicia marmurei și a bronzului. Și o privi fix, cu o neliniște de teroare mai rece decât aceea care inspiră cele mai atroce aspecte ale morții. Și toată puterea lui și tot orgoliul lui și toate dorințele lui parcă ar fi răsunat în el ca un mănunchi de arme zgîlțuite de o mînă amenințătoare; și nu rămase fibră care să nu vibreze în el.

Atunci Foscarina ridică vâlul funebru care schimbaseră pe neașteptate gondola într-un sicriu, printre splendorile serbării.

— Privește acolo, Effrena, spuse ea arătînd spre balconul casei Desdemonei, iată-o pe frumoasa Nineta care primește omagiul Serenadei, între maimuțica și cățelușă ei.

— Ah, frumoasă Nineta! exclamă Stelio, eliberîndu-se de gîndurile triste și întorcîndu-se spre balconul plin de zîmbete, trimițînd cu o vioiciune cordială salutul adresat micuței femei care-i asculta pe cîntăreți, luminată de două candelabre de argint, de ale căror brațe erau agățate ghirlandele ultimilor trandafiri. N-am mai văzut-o de mult. Este cel mai scump și mai grațios animal din cîte cunosc. Ce noroc a avut dragul de Hoditz cînd a descoperit-o în spatele capacului unui clavecin, în timp ce scotocea în prăvălia unui anticar de la San Samuele. Două dovezi de noroc într-o singură zi: frumoasa Nineta și un capac pictat de Pordenone. Din ziua aceea, armonia vieții lui a fost deplină. Ce mult aș vrea să intrați în cuibul ei! Ați avea un exemplu într-adevăr minunat despre ceea ce vă spuneam astăzi, la asfințit. Iată un om care, supunîndu-se gustului înăscut al micimii lui, a știut să-și compună, cu o artă minuțioasă, basmul în care trăiește fericit ca strămoșul lui morav în Arcadia lui Rosswald. Ah, cîte lucruri delicioase știu despre el!

O barcă lungă, împodobită cu diverse lămpi multicolore, plină de instrumentiști și cântăreți, stătea neclintită în fața intrării casei Desdemonei. Vechiul cîntec al tineretii scurte și al frumuseții trecătoare se înălța duios pînă la micuța femeie care asculta zîmbind cu zîmbetul ei copilăresc, stînd între maimuțica și cățelușa ei, ca într-o stampă a lui Pietro Longhi.

*Do beni vu ghavé
Beleza e zoventù ;
Co i va no i torna più,
Nina mia cara...¹*

— Nu ți se pare că acesta este adevăratul suflet al Veneției și că cea imaginată de tine în fața mulțimii nu e decît sufletul tău, Effrena ? întrebă Foscarina, mișcînd ușor capul în ritmul melodiei tărăgănate care se revărsa de-a lungul Canalului Grande, repetată în depărtare de alte bărci răsunînd de cîntec.

— Nu, nu este acesta, îi răspunse Stelio. E în noi, rătăcitor ca un fluture nestatornic deasupra sufletului nostru adînc, un suflet mic, un spirit plătînd și jucăuș care ne seduce adesea și ne convinge să ne aplecăm spre o muzică ușoară. Acest suflet rătăcitor se află și în firile cele mai grave și cele mai violente, ca acel *clown* destinat persoanei lui Othello ; și cîteodată înșeală judecata. Acum auzi cîntînd vesel la chitare sufletelul Veneției ; dar adevăratul ei suflet nu-l descoperi decît în tăcere și, mai ales, fii convinsă, în plină vară, la amiază, ca marele Pan. Totuși, acolo, în bazinul de la San Marco, cu puțin timp înainte, credeam că l-ai auzit, pentru cîteva clipe, vibrînd în imensul joc de foc al luminilor. Îl uiți pe Giorgione pentru Rosalba !

În jurul bărcii de unde se auzea melodia, se adunau altele, încărcate cu femei languroase care se înclinau

¹ Două daruri ai avut, / Frumusețe și tinerețe ; / De s-au dus nici că mai vin, / Nina mea dragă... (dialect venețian) (n. t.).

spre muzică într-o atitudine de totală dăruire, ca și cum ar fi fost gata să leșine în voia unor brațe invizibile. Iar în jurul acelei voluptăți concentrate, lămpile oglindite în apă tremurau ca florile unor nuferi luminoși și multicolori.

*Se lassaré passar
La bela e fresca età,
Un zorno i ve dirà
Vechia maura ;
E bramaré, ma invan,
Quel che ghavevi in man
Co' avé lassà scampar
La congiuntura. ¹*

Era într-adevăr cîntecul ultimelor roze care se vestejeau printre brațele candelabrelor. Evoca în sufletul Perditei cortegiul Verii defuncte, lîntoliul de opal în care Stelio închisese delicatul cadavru înveșmîntat în aur. Ea își vedea imaginea prin sticla sigilată de Maestrul Focului, în fundul lagunei, pe pajiștea de alge. Un fior rece îi străbătu toată ființa ; se îngrozi din nou de oroarea și desgustul trupului care nu mai era tînăr. Și amintindu-și de promisiunea recentă, gîndindu-se că cel iubit i-ar fi putut cere chiar în noaptea aceea împlinirea dorinței lui, ea se strînse toată în freamătul unei pudori dureroase, într-o îmbinare de teamă și orgoliu. Ochiul ei expert și disperat au străpuns ființa care-i stătea alături, au căutat-o, au pătruns-o, i-au simțit puterea ocultă și totuși sigură, prospețimea intactă, vigoarea pură și aceea indefinită virtute a iubirii pe care o transmit, ca pe o aromă, trupurile caste ale fecioarelor cînd au atins perfecțiunea înfloririi lor. I se păru că recunoaște o tainică afinitate care o lega pe creatura aceea de cel ce o însuflețea ; i se

¹ De vei lăsa să-ți treacă / Splendoarea tinereții. / Veni-va ziua cînd vei auzi spunînd / Hidă bătrînă ; / Și vei rîvni zadarnic / Prilejul de-odinioară / Ce l-ai lăsat să-ți scape, atunci, din mină (dialect venețian) (n. t.).

păru că ghiocește cuvintele pe care el i le adresa în taină. O neliniște sălbatică o mușcă de piept, insuportabil, încît degetele ei apucară violent, cu un gest involuntar, coarda neagră pe care-și sprijinea brațul, de se auzi scrișnind micul grifon de metal care-l susținea.

Cum o supraveghea euprins de neliniște, lui Stelio nu-i scăpă gestul. Îi înțelese frămîntarea, trăind-o el însuși deosebit de acut, timp de cîteva clipe, combinată însă cu o merăbdare aproape furioasă, deoarece ea străbătea și întrerupea ca un strigăt distrugător o ficțiune de viață transcendentă pe care el tocmai o făurea în sinea lui pentru a concilia contrastul, pentru a învinge forța aceea nouă, care i se prezenta ca un arc ce trebuie întins și, pentru a nu pierde savoarea acelei maturități pe care viața i-o impregnase cu toate esențele ei, binefacerea acelei atenții și a acelei credințe pătimase prin care intelectul său se ascuțise ca de un leac adulator, iar orgoliul său era nutrit ca de o continuă laudă. „Ah, Perdita — se gîndea el — de ce din fermentul nenumăratelor tale iubiri umane nu s-a desprins un spirit pur de iubire deasupra omenescului? Ah, de ce am vrut, oare, să te înving cu dorința mea, deși știu bine că e prea tîrziu, și de ce mă lași să-ți citesc în ochi certitudinea apropiatei dăruiri într-un val de îndoieli, care nu vor mai avea puterea să reînsuflească interdicția abolită? Știind bine amîndoi că în această interdicție era toată noblețea lungii noastre legături, noi nu am fost în stare s-o păstrăm; și vom ceda orbește în ultimul ceas poruncii unui glas nocturn. Abia cu puțin înainte, cînd capul tău se înălța pe orbita constelațiilor, eu nu am mai văzut în tine amanta carnală ci muza purtătoare a poeziei mele; și toată recunoștința sufletului meu s-a îndreptat spre tine prin făgăduiala gloriei, nu prin făgăduielile plăcerii. Nu ai înțeles, ca totdeauna? Cu o minunată născocire, ca totdeauna, nu mi-ai purtat tu oare pe raza zîmbetului tău dorința spre o tinerețe strălucitoare pe care tu mi-ai ales-o și păstrat-o? Coborînd împreună

cu ea pe scara cea mare și apropiindu-te de mine, nu aveai tu aerul cuiva care ar aduce o ofrandă, sau o veste neașteptată ? Poate nu neașteptată, Perdita, nu neașteptată ; pentru că eu așteptam de la înțelepciunea ta infinită o faptă extraordinară...”

— Ce fericită este frumoasa Nineta, așezată între maimuțica și cățelușă ei ! suspină femeia disperată, întorcînd capul înapoi spre cîntecul ușor și balconul plin de rîsete.

*La zoventù xe un fior
Che apena nato el mor,
E un zorno gnaca mi
No sarò quella. ¹*

Donatella Arvale își întoarse la rîndu-i capul și, odată cu ea, Stelio Effrena. Fără să se scufunde, gondola ușoară purta acel greu destin cu trei chipuri, pe apă și pe muzică.

*E vegna quel che vol,
Lassé che vaga ! ²*

Pe tot Canal Grande, repetată pînă în depărtare de toate bărcile, aluneca melodia plăcerii efemere. Fermecați de ritm, pînă și vislașii își uniră glasurile la corul cel vesel. Bucuria lor, care-i apăruse teribilă animatorului, la primul strigăt al mulțimii aglomerate pe Dig, se atenua acum, devenea lascivă, înflorea în jocuri și grații, se făcea blîndă și indulgentă. Suflețelul Veneției repeta refrenul vieții de uitare, ciupind corzile chitarelor și dansînd printre ghirlandele lămpioanelor.

*E vegna quel che vol,
Lassé che vaga !*

Deodată, în fața palatului roșu al familiei Foscari, unde cotește canalul, o impresionantă corabie de gală se

¹ Tinerețea e o floare / Ce abia născută moare. / Și nici eu într-o zi / Ca floarea n-oi mai fi (dialect venețian) (n. t.).

² Întîmple-se orice / Lasă c-o să treacă ! (dialect venețian) (n. t.).

aprinse ca un turn cuprins de foc. Alte și alte artificii se aprindeau pe cer. Alți porumbei de foc își luară zborul de pe turn, trecură peste terase, se lăsară în jos, atingând marmura, se agitară ținând peste apă, se înmulțiră în nenumărate scînteii, plutind și fumegînd. De-a lungul parapetelor, peste fortificații, la pupă și la proră, cu o explozie simultană, mii de fîntîni de foc au țîșnit brusc, s-au mărit, s-au amestecat unele cu altele, au luminat cu un roșu violent canalul de o parte și de alta, pînă la San Vitale, pînă la Rialto. Corabia de gală a dogelui dispăru deodată, preschimbată într-un nor purpuriu și bubuitor.

— Spre San Polo, spre San Polo ! îi strigă Foscarina gondolierului, lăsînd capul în jos ca sub rafalele unei furtuni, astupîndu-și urechile cu palmele din cauza bubuitului.

Și Donatella Arvale și Stelio Effrena se priviră din nou cu ochii orbiți. Iar chipurile lor străluceau aprinse de reflexe ca și cum ar fi fost aplecați deasupra unui cup-tor sau al unui crater.

Gondola intră în micul canal San Polo și se furișă în umbră. Un vâl subit de ger se lăsă asupra celor trei taci-urni. Sub arcul podului, sufletele lor auziră din nou cadența vislei ; iar zarva serbării părea că dispăre în depăr-tările infinite. Toate casele erau cufundate în beznă ; campanila era mută și singură printre stele ; piațeta Remer și piațeta Pistor erau pustii, iar iarba respira în pace ; copacii, depășind în înălțime zidurile grădinilor modeste, își simțeau frunzele murind pe crengile ridicate spre cerul senin.

Așadar, cel puțin pentru cîteva ceasuri, aici la Veneția, ritmul artei și pulsul vieții au avut o singură suflare, spuse Daniele Glăuro, ridicînd de pe masă potirul său, căruia îi lipsea *patêna sacra* ¹. Să-mi fie îngăduit să-mi exprim, chiar

¹ În ritualul catolic, farfurioară de aur sau argint de deasupra potirului pe care se pune ostia (un fel de anafură) (n.t.).

și în numele unui mare număr de absenți, recunoștința și fervoarea care contopesc într-o singură imagine de frumusețe cele trei persoane, cărora le datorăm miracolul de astăzi: amfitrioana, fiica lui Lorenzo Arvale și poetul Persefonei.

— De ce și pe amfitrioană, Glăuro? întrebă, zimbînd, Foscarina, cu o grație uimită! Și eu, ca și voi, nu am oferit, ci am primit bucurie. Trebuie să-i încoronăm pe Donatella și pe donator. Lor doi li se cuvine gloria.

— Dar prezența voastră tăcută, mai înainte, în Sala Marelui Consiliu, lângă sfera cerească, răspunse învățatul mistic, nu era mai puțin elocventă decît cuvîntul lui Stelio, și nici mai puțin muzicală decît cîntecul Ariadnei. Încă o dată ați sculptat cu o măiestrie divină, în tăcere, propria voastră statuie, care trăiește în amintirea noastră cu cuvîntul și cu cîntecul.

Stelio Effrena, printr-un fior ascuns și foarte profund, revăzu monstrul efemer și instabil din al cărui sold apărea muza tragică ținînd capul sus pe orbita constelațiilor.

— Este adevărat! Este adevărat! exclamă Francesco de Lizo. Și eu gîndesc la fel. Cel ce vă privea vă recunoștea ca centrul viu al acelei lumi ideale pe care fiecare din noi — noi credincioșii, noi cei apropiați — îl simțea formîndu-se din înseși aspirațiile lui, ascultînd cuvîntul, cîntecul și simfonia.

— Fiecare din noi, spuse Fabio Molza, simțea că în figura voastră, care domina mulțimea și privea spre poet, era o semnificație neobișnuită și înălțătoare.

— Părea că ați fi asistat singură la nașterea misterioasă a unei idei noi, spuse Antimo della Bella. Totul în jur, părea că prinde viață pentru a genera ideea aceea, care ne va fi revelată, în curînd, fiindcă am așteptat-o cu atîta încredere.

Poetul animator, cu un fior nou, simți tresărînd în el opera pe care o nutrea, încă informă dar totuși vitală; și tot sufletul lui se înclină cu o mișcare impetuoasă,

stimulat parcă de o suflare lirică, spre puterea de fecundă-
dație și de revelație care emana din femeia dionisiacă
înconjurată de laudele spiritelor acelea aprinse.

Ea deveni dintr-o dată de o rară frumusețe, creatură
nocturnă, făurită din patimi și vise pe o nicovală de aur,
simulacru viu al zeilor nemuritori și al enigmelor eterne.
Deși era nemișcată, deși nu scotea un cuvânt, accentele sale
bine știute, gesturile memorabile păreau că renasc în jurul
ei și că vibrează nedefinit, întocmai ca melodiile în jurul
corzilor ce obișnuiesc să le repete, ca rimele în jurul cărții
închise în care iubirea și durerea obișnuiesc să le caute
pentru a se îmbăta de ele și a se mîngîia. Fidelitatea
eroică a Antigonei, furia fatidică a Casandrei, febra devo-
ratoare a Fedrei, cruzimea Medeei, sacrificiul Ifigeniei,
Mirra în fața tatălui ei, Polixenia și Alcesta în fața morții,
Cleopatra volubilă ca vîntul și văpaia deasupra lumii, Lady
Macbeth profet-călău cu miinile mici, și crinii mari cu
perle de rouă și lacrimi, Imogene, Julieta, Miranda, Rosa-
linda, Jessica și Perdita, cele mai scumpe suflete, și cele
mai teribile și magnifice, erau acum în ea, sălășluiau în ea,
străluceau în pupilele ei, respirau prin gura ei care cunoș-
tea și mierea și veninul, cupa bătută în pietre scumpe, și
ceașca de sticlă ordinară. Astfel într-o vastitate fără limite
și într-un timp fără sfîrșit, părea că se amplifică și că se
perpetuează conturul substanței și al vîrstei omenеști ;
și totuși nu din altceva, ci din mișcarea unui mușchi, din-
tr-un semn, dintr-o trăsătură, dintr-o clipire, dintr-o fină
schimbare de culoare, dintr-o vagă înclinare a frunții,
dintr-un fugitiv joc de umbre și lumini, dintr-o fulgeră-
toare virtute expresivă iradiată în carnea limitată și plă-
pîndă, se generau continuu lumile acelea infinite de fru-
museți nepieritoare. Geniile înseși ale locurilor sfințite
de poezie pluteau în jurul ei, o înconjurau cu viziuni
alternante. Cimpia prăfuită a Tebei, Argosul insetat, mirtul
uscat al Trezenei, măslinii sfinți de la Colonos, triumfalul
Cidnos, palida cimpie a Dunsinanei, grota lui Prospero,

pădurile Ardennilor, ținuturile brăzdate de sînge, chinuite de durere, transfigurate de un vis sau luminate de un zîmbet nestins, apăreau, se îndepărtau, ca apoi să se piardă în urma ei. Și alte ținuturi îndepărtate, regiunile umede și încețoșate, landele septentrionale, continentele imense de dincolo de oceane, pe unde ea trecuse cu o putere nemai-auzită printre mulțimile încremenite, ducînd cuvîntul și flacăra, dispăreau în urma ei ; și mulțimile cu munții, cu fluviile, cu golfurile, cu orașele murdare, generații înțepe-nite și străvechi, popoare puternice, doritoare să stăpînească pămîntul, și o lume nouă care smulge naturii energiile cele mai tănuite, pentru a le pune în serviciul muncii atotputernice în edificiile de fier și de cristal, coloniile de rase degenerate, care se agită și se corup pe un pămînt virgin, tot norodul barbar în fața căruia ea apăruse ca o revelație suverană a geniului latin, toate mulțimile neștiutoare căroră ea le-a vorbit limba sublimă a lui Dante, toate nenumăratele turme umane din care se ridicase spre ea, printr-un flux de anxietăți și speranțe confuze, aspirația spre Frumos. Ea era acolo, creatură din carne efemeră, supusă legilor triste ale timpului ; și o nemărginită masă de viață reală și ideală plana asupra ei, se amplifica în jurul ei, pulsa în ritmul respirației însăși. Nu numai în ficțiune își lansase ea strigătele, înăbușîndu-și plînsul și suspinele, ci în viața comună. Ea iubise, luptase și suferise cu violență pentru ea însăși, pentru sufletul ei, pentru sîngele ei. Ce iubiri ? Ce adversități ? Ce chinuri ? Din ce abisuri de melancolie și-a extras ea sublimarea virtuții ei tragice ? La ce izvoare de amărăciune se adăpase geniul ei liber ? Sigur, ea fusese martora celor mai înspăimîntătoare mizerii, a celor mai negre prăbușiri : ea cunoscuse strădaniile eroice, mila, groaza, pragul morții. Toate dorințele ei ardeau din nou în delirul Fedrei, iar în supunerea Imogenei fremătau din nou toate duiosiile ei. Astfel Viața și Arta, trecutul irevocabil și eternul prezent, o făceau profundă, cu mai multe suflete, și misterioasă ; prea-

măreau dincolo de limitele omenеști stările ei ambigue ; o asemuiau cu templele și cu pădurile.

Ea era acolo, respira sub ochii poeților care o vedeau aceeași și diversă totodată.

„Ah, te voi subjuga ca într-o dezlănțuită orgie ; te voi scutura ca pe un mănunchi de tirs ; voi face să freamăte în trupul tău expert tot ce divin și tot ce monstruos te copleșește, și cele împlinite și cele în chinul împlinirii, care prind viață în tine ca un anotimp sacru“, vorbea demonul liric al poetului însuflețit, recunoscînd în misterul femeii prezente puterea supraviețuitoare a mitului primitiv, inițierea reinnoită a zeului care topise într-un singur ferment toate energiile naturii, iar prin varietatea ritmurilor, ridicase simțurile și spiritele omenеști pînă la înălțimea bucuriei și a durerii în cultul său entuziast. „Îmi va prinde bine, îmi va prinde bine că am așteptat. Trecerea anilor, vîrtejul viselor, zbuciumul luptei, rapiditatea victoriilor, încintările poeților, aclamațiile popoarelor, minunile pămîntului, răbdarea și furia, pașii în noroi, zborurile oarbe, tot răul, tot binele, ceea ce știi și ceea ce nu știi, ceea ce tu știi și ceea ce tu nu știi, totul a fost dat spre plenitudinea nopții mele.“

El simțea că se sufocă și că plutește. Dorința îl sugruma cu o furie sălbatică, fără să-l lase o clipă. Inima parcă sta să-i plesnească din cauza neliniștii pe care o simțiseră amîndoi în amurg, plutind pe apa care părea că se scurge pentru ei într-o clepsidră groaznică.

Și astfel, pentru el, spulberîndu-se deodată viziunea nemăsurată a locurilor și a întîmplărilor, făptura aceea nocturnă îi reapărea acum mult mai contopită cu Orașul miilor de centuri verzi și al imenselor colane. În oraș și în femeie, el vedea acum o forță de expresie nemaivăzută pînă atunci. Și ea și orașul se mistuiau în noaptea de toamnă, prin venele ei și prin canalele lui străbătînd năvalnic aceeași febră.

Scinteiau stelele, se legăneau copacii, în spatele Perdiei, o grădină se confunda cu bezna. Prin balcoanele deschise, în salonul comesenilor pătrundea adierea cerului, âgita flăcăriile candelabrelor și petalele florilor, se strecura pe sub uși, făcea să palpите perdelele, însuflețea toată vechea casă a familiei Capello unde acea ultimă fiică ilustră a Veneției, pe care lumea întreagă o acoperise de glorie și aur, adupa relicvele măreției republicane. Felinarele, panopliile de modă turcească, tolbele de piele, coifurile de bronz, săbiile cu teaca de catifea, împodobeau camerele ultimei descendente a minunatului Cesare Darbes, care ținuse în viață *Commedia dell'Arte* împotriva reformei goldoniene și care schimbase într-un hohot de râs agonia *Serenissimei*.

— Eu nu cer decît să slujesc ideea aceea cu toată umilința, îi spuse Foscarina lui Antimo della Bella, cu o ușoară vibrație a glasului, deoarece întâlнисе privirea lui Stelio.

— Numai dumneavoastră o puteți face să triumfe, îi răspunse Francesco de Lizo. Sufletul mulțimii vă este supus în veșnicie.

— Drama nu poate fi decît un rit sau un mesaj, rosti, ca pe o sentință, Daniele Glăuro. Trebuie ca reprezentarea să fie redată din nou solemnă ca o ceremonie, cuprinzînd cele două elemente constitutive ale fiecărui cult : făptura vie în care se încarnează pe scenă ca în fața altarului cuvîntul unui Revelator ; prezența mulțimii mute ca în temple...

— Bayreuth ! întrerupse prințul Hoditz.

— Nu ; Gianicolo, strigă Stelio Effrena, ieșind brusc din tăcerea lui amețitoare, o colină romană. Nu lemnul și cărămida din Alten Franken ; noi vom avea pe colina romană un teatru de marmură.

Opoziția neașteptată a cuvintelor lui părea să fi fost stimulată de un dispreț aproape vesel.

— Nu admiri opera lui Richard Wagner ? îl întreabă Donatella Arvale, încruntându-și ușor sprâncenele, ceea ce pentru o clipă imprimă chipului ei ermetic o oarecare duritate.

El o privi în adâncul pupilelor, deslușind ceea ce era în mod obscur ostil în comportamentul fecioarei, el însuși simțind împotriva ei aceeași confuză adversitate. Și atunci el o văzu izolată, trăind o viață proprie și delimitată, concentrată într-un gând al ei foarte secret, străină și inviolabilă.

— Opera lui Richard Wagner este întemeiată pe spiritul germanic, răspuse el, este de esență pur septentrională. Reforma lui are o oarecare analogie cu aceea încercată de Luther. Drama lui nu este decât floarea supremă a geniului unei ginte, o îmbinare extraordinară de eficace a aspirațiilor care au frământat spiritul compozitorilor și al poezilor naționali, de la Bach la Beethoven, de la Wieland la Goethe. Dacă dumneata ți-ai închipui opera lui răsunînd pe țărmurile Mediteranei, printre măslinii noastre transparente, printre sprintenii lauri, sub gloria cerului latin, ai vedea-o pălînd și spulberîndu-se. Și pentru că — după propria-i mărturisire — artistului îi este dat să vadă strălucind în perfecțiunea viitoare o lume încă informă și să se bucure de ea în mod profetic în dorință și în speranță, eu vestesc apariția unei arte noi sau reînnoite, care prin simplitatea puternică și sinceră a liniilor ei, prin grația ei viguroasă, prin înflăcărarea spiritelor, prin pură putere a armoniilor să continue și să încoroneze imensul edificiu ideal al descendenței noastre alese. Eu mă mindresc că sînt latin ; și — vă cer iertare, oh, visătoare Lady Myrta, vă cer iertare, oh, delicatele Hoditz — îl consider barbar pe orice om de alt sînge.

— Dar și el, Richard Wagner, dezvoltînd firul teoriilor lui, pornește de la greci — spuse Baldassare Stampa care, reîntors de la Bayreuth, era copleșit încă de extaz.

— Fir inegal și confuz, răspunse maestrul. Nimic nu este mai departe de spiritul lui Oreste decât tetralogia Inelului. Florentinii din Casa Bardi au pătruns mai profund esența tragediei grecești. Omagiu Cenaclului Contelui de Vernio !

— Totdeauna am crezut că Cenaclul este o adunare trîndavă de erudiți și oratori, spuse Baldassare Stampa.

— Ai auzit, Daniele ? exclamă Stelio, adresîndu-se învătățutului mistic. Cînd a mai existat oare pe lume un focar de inteligență mai aprins ? Ei căutau în antichitatea greacă spiritul vieții : ei încercau să dezvolte armonios toate energiile umane, să-l arate prin toate mijloacele artei pe omul integru. Giulio Caccini afirma că perfecțiunii unui muzician nu-i servesc numai lucrurile deosebite ci tot complexul de lucruri. Părul roșcat al lui Jacopo Peri, pictat de Zazzerino, strălucea în cîntec întocmai ca părul lui Apollo. În discursul de introducere la *Reprezentarea Sufletului și a Trupului*, Emilio del Cavaliere expune, în legătură cu formația teatrului nou, aceleași idei care au fost aplicate la Bayreuth, inclusiv preceptele liniștii perfecte, ale orchestrei invizibile și ale umbrei celei mai propice. Marco da Gagliano, celebrînd spectacolul festiv, face elogiul tuturor artelor care iau parte la aceasta „în așa fel încît odată cu intelectul să fie satisfăcute și simțămîntele cele mai nobile de cele mai plăcute arte descoperite de talentul omenesc“. Nu-i de ajuns ?

— Bernino, spuse Francesco de Lizo, a reprezentat la Roma o operă pentru care el însuși a constituit teatrul, a pictat scenele, a sculptat statuile ornamentale, a inventat mașinăria necesară, a scris cuvîntele, a compus muzica, a condus dansurile, i-a pregătit pe actori, a jucat el însuși, a cîntat, a recitat.

— De ajuns ! De ajuns ! strigă prințul Hoditz făcînd haz. Barbarul este învins.

— Încă nu e de ajuns, spuse Antimo della Bella. Trebuie să ridicăm în slăvi pe cel mai mare dintre inovatori,

cel pe care pasiunea și moartea l-au consfințit venețian, cel care are mormîntul în biserica dei Frari, demn de un pelerinaj : divinul Claudio Monteverdi.

— Iată un suflet eroic, de pură esență italiană ! consimți Daniele Glăuro cu reverență.

— El și-a îndeplinit opera în furtună, iubind, suferind, luptînd numai cu credința lui, cu pasiunea și cu geniul, spuse Foscarina încet, absorbită parcă de viziunea acelei vieți chinute și curajoase care hrănise cu singele ei cel mai cald creaturile artei sale. Vorbește-ne de el, Effrena.

Stelio vibră ca și cum ea l-ar fi atins pe neașteptate. Încă o dată, virtutea expresivă a acelei guri divulgatoare evocă dintr-o nedefinită profunzime o figură ideală care reînvie ca dintr-un mormînt în fața ochilor poeților, căpătînd culoarea și suflarea existenței. Vechiul cîntăreț din violă, văduv, pasionat și trist ca Orfeu de legenda lui, apără dintr-o dată în cenaclu.

A fost o apariție de foc, mult mai luminoasă și mai orbitoare decît aceea care aprinsese bazinul din San Marco : o înflăcărată putere de viață, expulzată din adîncul firii spre anxietatea mulțimilor ; o vehementă zonă de lumină, eruptă dintr-un cer interior pentru a lumina adîncurile cele mai tainice ale voinței și ale dorinței omenesti ; un cuvînt nemaiauzit, țîșnit din liniștea originară pentru a exprima ceea ce este acolo etern și etern de nepus în inima lumii.

— Cine ar putea să vorbească despre el, dacă el însuși ar vrea să ne vorbească ? — spuse poetul, tulburat, nereușind să-și stăpînească plenitudinea crescîndă care se agita în el ca o mare de neliniști.

Și o privi pe cîntăreață ; o văzu așa cum îi apăruse în pădurea instrumentelor, în pauze, albă și neînsuflețită ca un simulacru.

Dar spiritul frumuseții evocat trebuia să se manifeste în ea.

— Ariadna ! adăugă Stelio în șoaptă, vrînd parcă să o trezească.

Ea se ridică fără să spună un cuvînt, se îndreptă spre o ușă, intră în camera vecină. Se auzi fișitul rochiei sale, sunetul ușor al pasului ; apoi zgomotul clavecinului care se deschidea. Toți amuțiseră ascultînd cu atenție. O liniște muzicală ocupa locul părăsit de ea. O singură dată adierea vîntului înclină flăcările, înfioră florile. Apoi totul păru neclintit și încordat în așteptare.

Lăsați-mă să mor !

Deodată, sufletele au fost răpite de o putere ce păru acvila fulgerătoare de care a fost răpit Dante în vis, pînă în foc. Ele ardeau împreună în eternul adevăr, ascultau melodia lumii trecînd prin extazul lor luminos.

Lăsați-mă să mor !

Arianda, Arianda plîngea din nou, cu o nouă durere ? se înălța, se înălța iar spre martiriu ?

*Și ce vreți
Să mă aline
Într-o soartă atît de crudă,
Într-un chin neîndurător ?
Lăsați-mă să mor !*

Glasul se stinse : cîntăreața nu mai reapăru. Aria lui Claudio Monteverdi s-a alcătuit în amintire ca o trăsătură de neschimbat.

— Există vreo marmură grecească, oare, care să fi ajuns la o perfecțiune de stil mai pură și mai sigură ? se întrebă Daniele Glăuro cu un glas scăzut, temîndu-se parcă să nu tulbure liniștea muzicală.

— Dar ce altă durere a mai plîns astfel pe pămînt ? murmură Lady Myrta cu ochii plini de lacrimi, care șiroiau peste ridurile bietului ei chip vlăguit, în vreme ce mîinile-i deformate de gută tremurau încercînd să le șteargă.

Intelectul auster al ascetei și sufletul acela suav și sensibil închis în carnea bătrână și infirmă dovedeau aceeași forță. Astfel, cu aproape trei veacuri în urmă, la Mantova, în faimosul teatru, șase mii de spectatori nu-și putuseră stăpîni plînsul; iar poezii crezuseră în prezența vie a lui Apollo pe noua scenă.

— Iată, Baldassare, că un artist din viața noastră, spuse Stelio Effrena, prin cele mai simple mijloace ajunge să atingă gradul cel mai înalt al frumuseții de care numai arareori s-a apropiat Germanul în confuza lui aspirație spre patria lui Sofocle.

— Tu cunoști tînguirea regelui bolnav? îl întrebă tînărul cu plete lungi de efeb, pe care le purta ca pe o moștenire a poetesei Saffo Venețiană, a „preainspiratei Gaspara“¹, a nefericitei prietene a lui Collaltino.

— Toată frămîntarea lui Amfortas se află într-un motet pe care îl cunosc: „*Peccantem me quotidie*“²; dar cu ce elan liric, cu ce simplitate puternică! Toate forțele tragediei sînt aici, aș spune, aproape sublimate ca instinctele unei mulțimi într-o inimă eroică. Cuvîntul lui Palestrina, mult mai vechi, mi se pare și mai pur și mai viril.

— Dar disputa dintre Kundry și Parsifal în actul al doilea, motivul lui Herzeleide, figura impetuoasă, figura durerii dedusă din sentința agapei sacre, motivul aspirației lui Kundry, tema profetică a făgăduinței, sărutul pe gură al adolescentului nebun, tot contrastul acela sfîșietor și amețitor de dorință și oroare... „Plaga, plaga! Mă arde, singerează în mine!“ Și în frenezia disperată a seducătoare, melodia supunerii... „Lasă-mă să plîng la pieptul tău! Să mă unesc cu tine și, dacă Domnul mă respinge, prin tine voi fi mîntuită și salvată!“ Și răspunsul lui Parsifal, în care revine cu o solemnitate atît de grandioasă motivul Nebunului transfigurat în Eroul făgăduit... „In-

¹ *Gaspara Stampa* (1520—1554), poetă venețiană, ale cărei versuri exprimă iubirea pentru contele Collaltino din Collalto (n.t.).

² Pe mine, ce păcătuiesc zilnic (lat.) (n.t.).

fernul ne așteaptă pe vecie de m-aș lăsa strâns chiar și numai un ceas de brațele tale." Și extazul sălbatic al lui Kundry... „Deoarece sărutul meu te-a făcut clarvăzător, îmbrățișarea totală a iubirii mele te va face divin. Un ceas, numai un ceas cu tine ; și voi fi salvată !” Și ultimele zvicniri ale voinței ei demonice, supremul gest de ademenire, implorarea și propunerea furibundă... „Numai iubirea ta mă salvează. Lasă-mă să te iubesc ! Al meu, numai un ceas ! A ta, numai un ceas !”

Perdita și Stelio se priviră în ochi cu patimă ; într-un clipit de pleoape s-au contopit, s-au pierdut, s-au îmbătat de fericire și au pățimit ca pe un pat al voluptății și al morții.

Marangona, cel mai mare clopot de la San Marco, bătea miezul nopții. Și, ca mai înainte în ceasul vecerniei, ei au avut senzația că aud sunetul bronzului în rădăcina părului, ca un fior al propriei lor cărni. Au avut senzația că aud trecînd din nou pe deasupra capetelor lor imensul vârtej de sunet în care văzuseră deodată ridicîndu-se aparițiile Frumuseții consolatoare, invocate de Ruga unanimă. Toate fantomele apelor, unduirile infinite ale dorinței ascunse, zbuciumul, făgăduința, despărțirea, fertilitatea, monstrul formidabil cu nenumărate chipuri omești, marea sferă stelară, aclamațiile și simfonia, cîntecul, minunile focului, trecerea pe canalul sonor, cîntecul tinereții efemere, lupta și neliniștea mută din gondolă, umbra neașteptată lăsată asupra celor trei destine, banchetul iluminat de ideea frumoasă, vestirile, speranțele, orgoliile, toate pulsațiile vieții eroice se reînnoiau în ei armonios, se accelerau, dacă au fost o mie s-au contopit într-una singură. Au avut senzația că trăiseră dincolo de orice limită omenească și că, în clipa aceea, în fața lor, ar fi o imensitate necunoscută pe care ar putea-o atrage ca într-o sorbitură un întreg ocean ; deoarece după ce trăiseră atît de mult, păreau goliți de toate ; deoarece după ce băuseră atît, erau însetați. O iluzie violentă pusese

stăpînire pe sufletele lor bogate. Unul părea să crească nemăsurat în bogăția celui alt. Tinăra fecioară dispăruse. Ochii femeii disperate și nomade repetau : „Îmbrățișarea totală a iubirii mele te va face divin. Un ceas, numai un ceas cu tine ; și voi fi salvată ! Al meu, numai un ceas ! A ta, numai un ceas !“

Și tragedia sacră continua să se înalțe odată cu elocvența vocii entuziaste. Kundry, seducătoarea furibundă, sclava dorinței, Trandafirul Infernului, originala Pierzanie, blestemata, reapărea acum în zorii primăvăratici ; reapărea, umilă și palidă, cu înfățișarea vestitoarei, cu capul plecat, cu privirea stinsă, avînd în glasul răgușit și întretăiat doar două cuvinte : „Să slujesc, să slujesc !“

Melodia solitudinii, melodia supunerii, melodia purificării pregăteau în jurul umilinței ei vraja din Vinerea Mare. Și iată-l pe Parsifal în armura lui neagră, cu morionul închis, cu lancia în jos, absorbit într-un vis nesfîrșit. „Vin pe poteci primejdioase, dar poate că ziua asta mă salvează fiindcă aud murmurul pădurii divine...“ Speranța, durerea cumplită, remușcarea, amintirea, făgăduința, credința arzătoare în salvare, misterioase melodii sacre păreau că țin mantia ideală-cu care trebuie să se acopere cel Simplu, cel Pur, făgăduitul Erou trimis să tămăduiască rana de netămăduit. „Mă vei conduce tu acum spre Amfortas ?“ El se tînguia, leșina, în brațele bătrînului. „Să slujesc, să slujesc !“ Melodia supunerii se amplifică încă o dată în orchestră, alungînd primitiva figură impetuoasă. „Să slujesc !“ Femeia credincioasă aducea apa, îngenunchea umilă și înflăcărată și spăla picioarele iubite. „Să slujesc“. Femeia credincioasă își scotea din sîn o sticlută de balsam, ungea picioarele iubite ; apoi le ștergea cu părul ei bogat și despletit. „Să slujesc !“ Deasupra păcătoasei se apleca cel Pur, pe capul ei sălbatic, el revărsa elementul pur. „Îmi îndeplinesc astfel prima mea misiune. Primește botezul și crezi în Mîntuitor !“ Cu fruntea, Kundry atîngea pămîntul, izbucnind în plîns, eliberată de dorință, eliberată

de blestem. Și iată cum din profundele armonii finale ale chemării Mintuitorului se desprinde, se ridică și se răspindește, cu o supraomenească suavitate, melodia pajiștei înflorite. „Ce frumoasă-i pajiștea azi! Flori minunate m-au înălțuit într-o zi, dar niciodată iarba și corola nu au avut acest parfum...” Parsifal, în extaz, contempla pajiștea și codrul ce rideau sub rouă în lumina dimineții.

— Ah, cine va uita vreodată momentul sublim? exclamă cel fascinat pe al cărui chip uscat păru că sclipește din nou lumina bucuriei. Toți, în bezna teatrului, eram încremeniți într-o perfectă imobilitate, ca o singură masă compactă. Părea că sîngele s-ar fi oprit în toate venele ca să asculte. Din Golful Mistic, muzica se înălța într-o nălucire de lumină; notele se converteau în raza de soare primăvăratic, se plămădeau odată cu bucuria firului de iarbă care străpunge pămîntul, a corolei care se deschide, a ramului care înmugurește, a insectei căreia îi cresc aripioarele. Și toată nevinovăția celor ce se nasc pătrundea în noi; iar sufletul rețraia nu știu ce vis al copilăriei îndepărtate... *INFANTIA*, cuvîntul lui Vettor Carpaccio. Ah, ce frumos ai știut tu, Stelio, să repeți toate acestea ceva mai devreme, în fața bătrîneții noastre! Și cum ai știut să ne transmiți regretul pentru ceea ce am pierdut și speranța de a recupera ceva prin mijlocirea artei contopită indisolubil cu viața!

Stelio Effrena tăcea, simțindu-se copleșit de greutatea operei gigante oferită de creatorul barbar, pe care entuziasmul lui Baldassare Stampa îl evocase în contrast cu făptura înflăcărată a celui ce a creat tragedia Adrianei și a lui Orfeu. Un fel de ranchiună instinctivă, o ostilitate obscură care nu aparține intelectului, i-l făcea potrivnic pe Germanul tenace care reușise să înflăcăreze lumea cu numele lui. Pentru a obține victoria asupra oamenilor și asupra lucrurilor, nici el nu făcuse altceva decît să-și exalte propria imagine și să-și preamărească propriul său

vis de frumusețe dominatoare. Și el se dusesese în fața mulțimii ca în fața unei prăzi de preferat. Și el impusese disciplinei lui efortul de a se depăși pe sine însuși, fără încetare. Și acum el avea templul cultului său, pe colina bavareză.

— Numai arta îi poate conduce pe oameni spre unire, spuse Daniele Glăuro. Să-l cinstim pe marele maestru care a consfințit această credință pentru totdeauna! „Fest Theater“, deși este construit din lemn și cărămidă, imperfect și neîncăpător, are o semnificație sublimă. Acolo opera de artă nu apare decît ca religia concretizată sub o formă vie. Drama este un rit.

— Să-l cinstim pe Richard Wagner, spuse Antimo della Bella. Dar dacă ceasul acesta trebuie să fie memorabil printr-o veste bună și printr-o făgăduință pe care le așteptăm de la acela care cu puțin înainte arăta mulțimii corabia misterioasă, să invocăm din nou ca bun augur sufletul eroic revocat prin glasul Donatellei Arvale. Punînd prima piatră la temelie celui „Fest Theater“ al său, poetul lui Siegfried a consacrat-o speranțelor și victoriilor germane. Teatrul lui Apollo, care se înalță vertiginos pe Gianicolo, unde coborau odinioară acvilele purtătoare de profeții, să nu fie decît revelația monumentală a ideii spre care este condusă ginta noastră de către geniul ei binefăcător. Să reafirmăm privilegiul cu care natura ne-a înnobilit sîngele.

Stelio Effrena tăcea, tulburat de forțe involburate ce-l chinuiau cu un fel de furie oarbă, asemenea energiilor subterane care zdruncină, despică și schimbă ținuturile vulcanice, creînd noi munți și noi prăpăstii. Toate elementele vieții lui interioare, cuprinse de impulsul acela, păreau că se dizolvă și se multiplică totodată. Imagini grandioase și teribile treceau pe deasupra acestui tumult, însoțite de nori de muzică. Concentrări și spulberări iuți de gînduri se succedau ca descărcările electrice în uragan. Din oînd în cînd i se părea că ar auzi chemări și cîntece

stăbătînd o uşă care s-ar fi deschis larg şi s-ar fi închis fără încetare ; era ca şi cînd rafalele i-ar fi adus strigătele unui măcel, alternate cu cele ale unei apoteoze îndepărtate. Văzu deodată, cu intensitatea viziunilor febrile, pămîntul ars şi fatal pe care el voia să dea viaţă sufletelor tragediei sale ; şi simţi toată setea acestei dorinţi arzătoare. Văzu izvorul mitic, singur în stare să-i întrerupă setea mistuitoare, şi sub palpităţia vinei de apă, candoarea fecioarei care avea să moară acolo. Văzu masca eroinei pe chipul Perditei, compusă în frumuseţea unei dureri extraordinar de calme. Apoi antica secetă din cîmpia Argos-ului se preschimbă în flăcări ; izvorul Perseia începu să curgă ca un rîu involburat. Focul şi apa, cele două elemente primordiale, se revărsau pretutindeni, ştergînd orice urmă, se împrăstiau, rătăceau, luptau şi triumfau, glăsuiau, aveau un cuvînt, un limbaj pentru a-şi releva esenţa intimă, pentru a povesti miturile nenumărate născute din veşnicia lor. Simfonia exprimă drama celor două Suflete primare pe scena Universului, lupta patetică a celor două Fiinţe vii şi mobile, a celor două Voinţe cosmice, aşa cum şi-o închipuia păstorul Arya pe podişuri, contemplînd spectacolele cu ochi puri. Şi iată, din centrul însuşi al misterului muzical, din virtejul adînc al oceanului simfonic, se ivi Oda — adusă de glasul omenesc — şi atinse cea mai mare înălţime. Miracolul beethovenian se reinnoia. Oda înaripată, Imnul, erupea din adîncimea orchestrei pentru a exprima, într-un fel împărios şi absolut, bucuria şi durerea Omului. Nu Corul, ca în Simfonia a Noua, ci Glasul solitar şi dominator : interpretul, mesagerul mulţimii. „Glasul ei, glasul ei ! Ea a dispărut. Cîntecul ei părea că atinge inima lumii ; şi ea era dincolo de vâl“, spunea poetul animator, avînd din nou în ochi statuia de cristal din interiorul căreia văzuse zîcnind vîna melodiei. „Te voi căuta, te voi regăsi, voi pune stăpînire pe taina ta. Tu vei cînta imnurile mele, ridicată pe culmea muzicii mele“. Eliberat de orice dorinţă impură, considera trupul tinerei fecioare

ca un receptacul, ca un artofor al unui dar divin. El auzea glasul imaterial răsărind din adâncul orchestrei pentru a dezvălui partea de adevăr etern aflat în faptul efemer, în întâmplarea trecătoare. Oda încununa episodul cu lumină. Atunci, ca și când ar fi vrut să conducă din nou spre jocul aparențelor spiritul vrăjit „dincolo de vâl“, o figură de dans se contură pe ritmul odei muribunde. Într-un paralelogram înscris în arcul scenic, ca în limitele unei strofe, dansatoarea tăcută, cu liniile trupului ei, eliberat câteva clipe de legile triste ale greutății, imită focul, apa, vârtejul, evoluția stelelor. „Tanagra, floarea Siracusei, făurită toată din aripi ca o floare din petale!“ Astfel evoca el imaginea Sicilienei, celebră de mult timp, care regăsise vechea artă orchestrală așa cum era pe vremea când Frinico se putea lăuda că are atâtea figuri de balet câte valuri ridică o noapte furtunoasă de iarnă pe mare. Actrița, cântăreața, dansatoarea, cele trei femei dionisiace, îi apăreau ca instrumentele perfecte și aproape divine ale închipuirilor sale. Cu o incredibilă iuteală, în cuvînt, în cînt, în gest, în simfonie, opera lui se integra și trăia cu o viață atotputernică în fața mulțimii subjgate.

El tăcea, pierdut în lumea aceea ideală, preocupat să măsoare efortul necesar de a o putea reda. Glasurile celor din jur ajungeau la el ca din depărtare.

— Richard Wagner afirmă că singurul creator al operei de artă este poporul, spunea Baldassare Stampa, și că artistul nu poate decît să culeagă și să exprime creația poporului neștiutor de această creație...

Sentimentul extraordinar, de care el însuși era uimit cînd vorbea mulțimii de pe tronul dogilor, îl stăpînea din nou. În comuniunea dintre sufletul lui și sufletul mulțimii intervenise un mister, aproape divin; ceva cu mult mai măreț și mai puternic se adăugase impresiei pe care el o avea în mod obișnuit despre ființa sa; o putere necunoscută se aduna în el, anulîndu-i limitele proprii persoane și conferind glasului solitar armonia unui cor.

În mulțime era așadar o frumusețe ascunsă, din care numai poetul și eroul puteau extrage străluciri. Când frumusețea aceea se dezvăluia prin rumoarea neașteptată, stîrnită în teatru sau în piața publică sau în vreun alt loc, atunci un torent de bucurie îi umplea inima aceluia care știuse să o trezească cu versul, cu pledoaria, cu semnul spadei. Cuvîntul poetului comunicat mulțimii era așadar un act, ca și gestul eroului. Era un act care creia din bezna sufletului multiplu o frumusețe instantanee, întocmai cum un sculptor viguros ar putea scoate dintr-o masă de argilă, cu o singură apăsare a degetului lui plastic, o statuie divină. Înceta atunci liniștea lăsată, ca o cortină sacră, deasupra poemului împlinit. Materia vieții nu mai era evocată de simbolurile imateriale; dar viața pentru poet se manifesta integră, cuvîntul devenea materie, ritmul se accelera într-o formă dinamică și palpitantă, ideea se anunța în plinătatea forței și a libertății.

— Dar Richard Wagner, spunea Fabio Molza, afirma că poporul este constituit din toți cei ce simt o mizerie comună, înțelegeți ? o mizerie comună...

„Spre Bucurie, spre eterna Bucurie !” se gîndea Stelio Effrena. „Poporul este format din toți cei ce simt o tainică dorință de a se ridica, prin mijloacele Ficțiunii, dincolo de temnița zilnică în care trudesce și suferă.” Dispăreau îngustele teatre urbane unde, în căldura sufocantă, impregnată de toate impuritățile, în fața unei cete de desfrînați și prostituate, actorii joacă roluri de stranii și monstruoși destrăbălați. El vedea pe treptele noului teatru mulțimea adevărată, imensa mulțime unanimă al cărei miros îl simțise, al cărei strigăt îl auzise, cu puțin înainte, în scoica de marmură, sub plafonul înstelat. În sufletele primitive și neștiutoare, arta lui, deși neînțeleasă prin puterea misterioasă a ritmului, transmitea o emoție profundă, asemenea celei pe care o simte prizonierul în clipa dinaintea eliberării din lanțurile nemiloase. Fericirea eliberării se răspîndea puțin cîte puțin

printre cei mai abjecți ; frunțile încruntate se luminau ; gurile, obișnuite cu vociferările cele mai violente, se deschideau uimirii. Și mîinile, în cele din urmă — mîinile lor aspre, supuse uneltelor muncii — se întindeau, cu o mișcare pornită din aceeași dorință, spre eroina care închina stelelor durerea ei nemuritoare.

— În existența unui popor ca al nostru, spunea Daniele Glăuro, o mare manifestație de artă contează mult mai mult decît un tratat de alianță sau decît o lege tributară. Ceea ce nu moare prețuiește mai mult decît ceea ce este caduc. Viclenia și îndrăzneala unui Malatesta sînt închise într-o medalie a lui Pisanello, pe veșnicie. Din politica lui Machiavelli nu supraviețuiește decît vigoarea prozei sale...

„Este adevărat, este adevărat, se gîndea Stelio Effrena. Soarta Italiei este inseparabilă de soarta Frumuseții, căreia îi este mamă.“ Așa îi apărea acum adevărul suveran ca soarele iminent al acelei divine și îndepărtate patrii ideale în care a rătăcit Dante. „Italia ! Italia !“ Ca un strigăt de răsmeriță îi răsuna în suflet numele care îmbată pămîntul. Din ruinele inundate de atîta sînge eroic, oare nu trebuia să se ridice arta cea nouă, viguroasă în rădăcini și ramuri ? Nu trebuia ea să sintetizeze toate forțele latente în substanța ereditară a națiunii, să devină o putere determinantă și constructivă în cea de a treia Romă, să arate oamenilor din Guvern adevărurile originare drept normă a noilor statute ? Credincios celor mai vechi instincte ale rasei lui, Richard Wagner presimțise și secundase cu efortul său aspirația Statelor germanice la măreția eroică a Imperiului. El evocase figura magnifică a lui Henric Păsărarul ridicîndu-se sub stejarul secular : — Din tot pămîntul german să se ridice luptătorii ! — Ei învinseseră la Sadowa și Sedan. Cu același elan și cu aceeași încăpăținare, poporul și artistul își atinseseră țelul glorios. O unică și aceeași victorie încununase opera fieru-

lui și opera ritmului. Intocmai ca eroul, poetul săvîrșise un act eliberator. Ca și voința Cancelarului, ca și sîngele soldaților, personajele lui muzicale contribuiseră la exaltarea și la perpetuarea sufletului rasei.

— Este aici, de cîteva zile, la palatul Vendramin-Calergi, spunea prințul Hoditz.

Și imediat imaginea creatorului barbar se apropie, trăsăturile chipului său devin vizibile, ochii lui albaștri străluciră sub fruntea vastă, buzele, înarmate cu senzualitate, cu mîndrie și dispreț, se strînsură deasupra bărbiei robuste. Trupul său firav, puțin încovoiat de bătrînețe și de glorie, se îndreptă, deveni uriaș, semănînd cu opera lui, și luă înfățișarea unui zeu. Sîngele îi străbătea venele ca torenții muntele, respirația sufla întocmai ca vîntul în pădure. Deodată, tinerețea lui Siegfried năvăli asupra-i, pătrunse în el și străluci ca aurora într-un nor. „Să-mi urmez impulsul inimii, să mă supun propriului meu instinct, să ascult glasul firii pe care o simt în mine : iată singura și suprema mea lege !” Cuvîntul eroic răsună puternic, erupînd din adînc, exprimînd voința tinăra și sănătoasă care triumfa asupra tuturor piedicilor și nenorocirilor, mereu în acord cu legea Universului. Și atunci văpăile, cele generate de stîncă sub lovitura lăncii lui Wotan, se ridicară în cerc. „În marea de văpăi, drumul s-a deschis. Să mă cufund în foc, oh mare bucurie ! În flăcări să-mi găsesc mireasa !” Toate fantomele mitului fulgerară și apoi se întunecară. Coiful înaripat al Brunhildei scînteia în soare. „Glorie soarelui ! Glorie luminii ! Glorie zilei radioase ! Lung mi-a fost somnul. Cine m-a trezit ?” Toate fantomele se tulburară, se risipiră. Ca prin farmec se ivi pe un petec de umbră fecioara cîntului, Donatella Arvale, așa cum apăruse acolo în purpura și aurul imensei aule, ținînd floarea focului într-o atitudine dominatoare. „Nu mă vezi tu, oare ? Privirea mea care te mistuie și sîngele care-mi clocotește nu te înfloară ? Simți oare această sălbatică înflăcărare ?” Absentă, ea își relua

puterea de vis. Armonii infinite generau liniștea care ocupa locul lăsat gol de ea la cenacul. Chipul ei ermetic închidea un secret inviolabil. „Nu mă atinge, nu mă neliniști, și eu mă voi gândi mereu la imaginea ta luminoasă. Iubește-te pe tine însuși, și renunță la mine !” Încă o dată, ca pe apa febrilă, o pătimășă nerăbdare îl cuprinsese pe poet ; și el regăsea în ființa absentă aptitudinea de a fi încordată asemenea unui arc frumos de o mină puternică în stare să se înarmeze pentru o altă cucerire. „Trezește-te, trezește-te, tinăra fecioară ! Trăiește și rizi ! Fii a mea !”

Spiritul lui era târît cu violență în orbita lumii create de zeul german ; viziunile și armoniile îl copleșeau, figurile mitului septentrional se suprapuneau peste cele ale pasiunii și artei sale, întunecându-le. Dorința și speranța vorbeau limbajul barbarului. „E necesar ca, rîzînd, să te iubesc, ca, rîzînd, să mă amăgesc ; e necesar ca, rîzînd, noi să ne contopim într-o îmbrățișare supremă. Iubire radioasă, moarte senină !” Strălucirea fecioarei războinice pe stîncă încercuîță de flăcări atingea cea mai îndrăzneată înălțime ; strigătul voluptății și al libertății se înălța pînă în inima soarelui. Ah, ce nu reușise el oare să exprime, ce culme sau ce abis nu atinsese acel formidabil răscolitor al sufletului omenesc ? Ce efort l-ar fi putut egala pe al său ? Ce vultur ar fi putut spera să ajungă mai sus ? Opera uriașă era săvîrșită acolo, în mijlocul oamenilor. Răsuna deasupra pămîntului ultimul cor al Graalului, cîntarea mulțumirilor : „Glorie minunii ! Mîntuire Mîntuitorului !”

— E istovit, spunea prințul Hoditz, foarte istovit și trudit. De aceea nu l-am văzut la Palatul Ducal. Inima lui e bolnavă...

Uriășul devenea din nou om, un mic trup plăpînd și încovoiat de bătrînețe și de glorie, mistuit de pasiune, muritor. Și Stelio Ėffrena auzi din nou cuvintele Penditei, care transformaseră gondola într-un sieriu : cuvintele ei

care evocaseră un alt mare artist bolnav, tatăl Donatellei Arvale. „Arcul se numește BIOS¹ și drept operă-i e moartea“. Tânărul avea înaintea lui drumul însemnat de victorie, arta lungă și viața scurtă. „Înainte ! Înainte ! Mai sus, tot mai sus !“ În fiecare ceas, în fiecare clipă, trebuia să facă o experiență, să lupte, să se afirme, împotriva distrugerii, a diminuării, a violării, a contaminării. În fiecare ceas, în fiecare clipă, trebuia să țină ochiul fix asupra țintei lui, să-și concentreze toate energiile spre acea ființă, fără încetare, fără greșală. El simțea că victoria îi era necesară ca respirația. O năvalnică voință de luptă se trezea în sîngele lui iute, latin, cînd venea în atingere cu barbarul. „Acum voia e la voi !“ strigase acela în ziua inaugurală, de pe scena noului teatru. „În opera de artă viitoare, izvorul invenției nu va mai seca niciodată.“ Artă era infinită ca și frumusețea lumii. Nici o opreliște în fața îndrăzelii. Să cauți, să găsești, mai departe, mereu mai departe. „Înainte ! Înainte !“

Un singur val enorm și inform adună toate aspirațiile și toate neliniștile aceluia delir, se rostogoli într-un vârtej, se învîlbura într-o vijelie, păru că se condensează, că ia calitatea materiei plastice, că se supune aceleiași energii inepuizabile care făurește ființele și lucrurile de sub soare. O formă extraordinară de frumoasă și pură apăru din frămîntarea aceea, trăi și străluci cu o fericire de nestăpînit. Poetul o văzu, o primi în ochii lui puri, o simți înrădăcinată în centrul spiritului său. „Ah, să o poți exprima, înfățișa oamenilor, să o poți încremeni în perfecțiune pentru o veșnicie !“ Clipă sublimă și fără întoarcere. Dispăru totul. În jur, viața de toate zilele își urma firul ; cuvintele fugare răsunau în voie ; așteptarea palpită, dorința se mistuia.

¹ Viață (gr.) (n. t.).

Și el o privi pe femeie. Aștrii scînteiau, copacii își le-
gănuu ramurile dincolo de capul Perditei, o grădină se
adincea în noapte. Ochii femeii spuneau mereu : „Să
slujesc, să slujesc !“

După ce au ieșit în grădină, oaspeții s-au risipit pe alei
și pe sub pergole. Briza nopții era umedă și caldută, încît
pleoapele delicate o simțeau pe gene ca pe o gură pătimașă
care s-ar fi oprit pe ele spre a se înfrupta. Stelele ascunse
ale iasomiei înmiresmau puternic în umbră ; și fructele
își răspîndeau parfumul ca în grădinele insulelor, mai
intens. O energie vie de fertilitate emana petecul mic de
pămînt vegetal care părea în exil, constrîns în chinga lui
de apă. Astfel sufletul pribeag devine mai puternic.

— Vrei să rămîn ? Vrei să mă întorc, după ce vor
pleca toți ceilalți ? Spune-mi ! E tîrziu.

— Nu, nu, Stelio ! Te rog ! E tîrziu, e prea tîrziu.
Tu însuși ai spus-o.

O spaimă de moarte se simțea în glasul femeii. Ea
tremura în bezna nopții, cu umerii goi, cu brațele goale ;
și din nou voia să-și refuze bucuria și dorința de a fi iubită ;
voia să moară și voia să fie strînsă cu patimă de mîinile
acelea bărbătești. Tremura ; îi clănțăneau dinții în gură.
Un torent izvorît dintr-un ghețar o inunda, îi trecea pe
deasupra, o îngheța din rădăcina părului pînă în vîrfurile
degetelor. Toate articulațiile membrelor o dureau, și pă-
rînd că vor să se desfacă, iar maxilarele încleștate îi
transformau glasul în teroare. Și ea voia să moară, și
voia să fie cuprinsă și stăpînită de violența aceea bărbă-
tească, pe neașteptate. Și în spaima ei și în gheața ei și
în carnea ei, lipsită acum de frăgezimea tinereții, pătrun-
sese cuvîntul acela atroce pe care iubitul însuși îl proferase
și pe care ea însăși îl repetase : „E tîrziu, e prea tîrziu !“

— Făgăduința, făgăduința ! Nu mai vreau să aștept, nu mai pot, Perdita.

Bazinul voluptuos ca un sin care se oferă, estuarul pierdut în umbră și moarte, Orașul aprins de febra crepusculară, apa curgătoare din clepsidra invizibilă, bronzul clopotelor vibrând pînă în cer, dorința sufocantă, buzele strinse, pleoapele plecate, minile țepene, toată pasiunea reveni în amintirea făgăduinței mute. El dori cu o patimă sălbatică acea carne seducătoare.

— Nu mai vreau să aștept.

De departe, de foarte departe, îi venea înflăcărarea aceea tulbure, din cele mai îndepărtate origini, din primitiva animalitate a împerecherilor imediate, din vechiul mister al desfriurilor sacre. Întocmai cum turma posedată de demon se prăvălea de pe muntele abrupt, dezrădăcinînd copacii ca o avalanșă, și înainta cu o furie din ce în ce mai oarbă, întregindu-și puterea cu alte forțe demențiale, răspîndind nebunia pretutindeni pe unde trecea, pînă a deveni o mulțime bestială și umană însuflețită de o voință monstruoasă, tot astfel instinctul crud îl năpădi sălbatic, tulburînd și tirînd după el toate fețele spiritului său năvalnic, cu o agitație neînfrîntă. Și el dori în femeia înțeleaptă și disperată pe aceea care era torturată de eterna sclavie a firii ei, pe aceea care era destinată să se zbată în freneticele convulsii neașteptate ale sexului ei, pe aceea care potolea febra lucidă a scenei în voluptatea obscură și somniferă, pe actrița pătimașă care trecea de la frenezia mulțimii la vigoarea vulcanică a masculului, creatura dionisiacă, aceea care cu actul vieții încununa ritul misterios ca în Orgie.

Dorința lui era nebunească și nemărginită, cuprinzînd freamătul mulțimilor cucerite și beția amanților anonimi și viziunea promiscuității orgiace ; era concepută din cruzime, ură, gelozie, poezie și orgoliu. Îl cuprinse regretul că nu se iubise niciodată cu actrița după un triumf al ei pe scenă, fierbinte încă de suflarea mulțimii din sală,

plină de sudoare, gîfîind și aproape fără viață, cu urmele sufletului tragic care plînsese și țipase în ea, cu lacrimile acelui suflu intrus încă umede pe chipu-i agitat. El o văzu, într-o străfulgerare, întinsă, plină de forța care smulsese monstrului un urlet, palpitînd ca o Menadă după un dans, însetată și obosită, dar doritoare să fie îmbrățișată, să se zbată, să tresară într-un ultim spasm, să primească sămînța violentă, pentru a se liniști în sfîrșit într-o toropeală fără vise. Cîți bărbați ieșiseră din mulțime pentru a o cuprinde în brațe după ce o așteptaseră cu nerăbdare pierduți în masa unanimă? Dorința lor era dorința altor mii de bărbați, vigoarea lor era multiplă. Ceva din poporul exaltat, din monstrul fascinat, pătrundea în pîntecul actriței cu voluptatea nopților de atunci.

— Nu fi crud, nu fi crud! îl implora femeia care simțea în glasul lui, care citea în ochii lui patima greu stăvilită. Oh, nu-mi face rău!

Sub privirea lacomă a tînărului, toată carnea ei se contractă încă o dată în respingerea unei pudori dureroase. Dorința lui o simțea ca pe o rană chinuitoare. Ea știa cîtă cruzime și desfrîinare era în excitația aceea subită, și cît de înveninată și coruptă o socotea el, plină de pofte împlinite, expertă în toate plăcerile, seducătoare pelerină și implacabilă. Ea ghicea ranchiuna, gelozia, febra răutăcioasă care se aprinsese dintr-o dată în blindul ei prieten, căruia de atîta timp îi făgăduise ceea ce ea închidea în ea mai de preț și mai sincer, apărînd virtutea acelei dăruiri cu o constantă interdicție. Acum totul era pierdut. Totul fusese devastat brusc, ca un domeniu frumos lăsat în prada unor sclavi răzvrățiți și răzbunători. Și ea, ca și cum s-ar fi aflat în ultima agonie, în clipa trecerii pragului de dincolo, își revăzu întreaga ei viață aspră și vijelioasă, viață de luptă și de durere, de rătăcire și de eforturi, de patimi și de triumfuri. Îi simți apăsarea. Își

aminti de sentimentul inefabil de bucurie, de spaima și de eliberarea simțite cînd îi cedase pentru prima oară bărbatului care o dezamăgise, în îndepărtata ei adolescență. Și îi străpunse inima cu o săgeată atroce imaginea fecioarei care se retrăsese, care dispăruse și care visa, poate, într-o cameră solitară, acolo sus, sau plîngea, sau se făgăduia cuiva și, întinsă pe spate, se bucura că se făgăduise. „E tîrziu, e prea tîrziu !” Cuvîntul irevocabil părea că îi trece continuu pe frunte ca sunetul bronzului. Iar dorința lui o chinuia ca o rană nespus de dureroasă.

— Oh, nu-mi face rău !

Ea îl implora, albă și delicată ca puful de lebedă care-i acoperea umerii goi și pieptul palpitînd. Părea că se desprinde de puterea ei, că devine ușoară și slabă, că se înfiripă într-un suflet al ei, tainic și gingaș, ușor de ucis, de distrus, de jertfit, fără o picătură de sînge.

— Nu, Perdita, nu-ți fac nici un rău ! reuși el să rostească, tulburat dintr-o dată de glasul și de înfățișarea ei, sub impulsul unei profunde mile omenești, izvorită din aceeași profunzime de unde îi provenise și instinctul sălbatic. Iartă-mă, iartă-mă !

El ar fi vrut să o ia în brațe, să o legene, să o mîngîie, să o audă plîngînd, să-i soarbă lacrimile. I se părea că nu o mai recunoaște, că în fața lui are o ființă necunoscută, infinit de umilă și îndurerată, lipsită de orice putere. Și compasiunea lui, ca și remușcarea, semănau întru cîtva cu sentimentul pe care îl încerci după ce ai jignit și vătămat, fără să vrei, un infirm, un copil, o ființă inofensivă și fără apărare.

— Iartă-mă !

El ar fi vrut să cadă în genunchi, să-i sărute picioarele în iarbă, să-i spună cîteva copilării. Se aplecă și îi atinse o mînă. Ea tresări fremătînd din cap pînă în picioare ; deschise ochii mari spre el, apoi își plecă pleoapele ; rămase neclintită. Umbra se adună sub arcu sprîncenelor ;

marcă zbîrcirea obrazilor. Din nou se cufundă într-un torent rece.

Se auziră glasurile invitaţilor răspîndiţi în grădină; apoi se aşternu o linişte desăvîrşită. Se auzi scîrţîind pietrişul sub picioarele vreunui invitat; după aceea se lăsă din nou o mare linişte. Ajunse pînă la ei un zgomot nelămurit dinspre îndepărtarea canalelor. Păru, la un moment dat, că iasomia răspîndeşte un miros mai puternic, aşa cum o inimă îşi accelerează bătăile. Noaptea părea plină de miracole. Forţele eterne acţionau armonios, între pămînt şi stele.

— Iartă-mă ! Dacă dorinţa mea te face să suferi, eu o voi înăbuşi din nou, voi fi în stare să renunţ din nou, să-ţi fiu supus. Perdita, Perdita, eu voi uita tot ceea ce îmi spuneau ochii tăi, acolo sus, printre cuvintele fără rost... Ce îmbrăţişare, ce mîngiere ar putea să ne unească mai strîns ? Întreaga pasiune a nopţii ne stăpînea şi ne arunca pe unul în braţele celuilalt. Te-am primit toată în minte ca pe un val... Şi acum văd că nu te mai pot despărţi de singele meu, şi că nici tu nu te mai poţi depărta de mine, şi că noi trebuie să ne îndreptăm împreună spre nu ştiu ce zori...

El îi vorbea în şoaptă, învăluit în întregime în cuvintele lui, devenit o substanţă vibrantă în care toate mutaţiile creaturii nocturne păreau că se imprimă din clipă în clipă. El nu mai vedea în faţa lui o formă trupească, o carne opacă şi de nepătruns, greaua închisoare umană, ci un suflet descoperit într-o succesiune de apariţii expresive ca melodiile, o sensibilitate peste măsură de delicată şi puternică ce creaa în învelişul acela, pe rînd, frăgezimea florilor, vigoarea marmurei, elanul văpăii, toate umbrele şi toate luminile.

— Stelio !

Abia rosti numele acela ; şi totuşi, în suflarea ei aproape stînsă, printre buzele nemişcate, era o imensitate de bucurie şi de uimire, ca în strigătul cel mai strident. Simţise

iubirea în glasul acela viril : iubirea, iubirea ! Ea care ascultase de atâtea ori frumoasele și desăvârșitele cuvinte fluide în glasul acela limpede, suportându-l ca pe un supliciu și ca pe un joc, vedea acum în noul accent transfigurându-se dintr-o dată atât viața ei cât și viața întregului univers. Sufletul ei păru că se schimbă : povara se lăsă la fund, dispăru într-o obscuritate fără sfârșit ; și se ridică ceva ușor și luminos, ceva ce aducea a eliberare și a imaculat, care luă proporții și se arcui aidoma cerului de dimineață. Și, așa cum valul de lumină se ridică de la orizont spre văzduh într-o armonie mută, iluzia fericirii i se ridică pînă pe buze. Un zîmbet larg îi luminează chipul, încît liniile buzelor îi tremurau ca frunzele în adierea zefirului, dinții îi străluceau ca florile de iasomie în lumina stelelor ; forme nespuse de delicate în vastul element.

„Totul s-a dus, totul a dispărut. Eu nu am trăit, nu am iubit, nu m-am bucurat, nu am suferit. - Sînt nouă. Nu cunosc decît această iubire. Sînt pură. Vreau să mor în voluptatea pe care mi-o vei dezvălui. Anii și întâmplările au trecut peste mine fără să atingă acea parte a sufletului meu pe care eu o păstram pentru tine, cerul tainic care s-a deschis dintr-o dată și a învins orice umbră și a rămas singur pentru a păstra în el forța și gingășia numelui tău. Iubirea ta mă salvează ; îmbrățișarea totală a iubirii mele te va face divin...” Cuvinte de beție îi zvîcneau din inima eliberată, dar buzele ei nu îndrăzneau să le rostească. Și ea zîmbea, zîmbea cu zîmbetul ei fără de sfârșit, tăcută.

— Nu este adevărat ? Spune ! Răspunde, Perdita ! Nu simți și tu această necesitate, mai puternică decît toate renunțările noastre, decît toată constanța în așteptarea orei împlinirii ? Mi se pare că speranțele și presimțirile mele nu ar mai fi nimic, Perdita, dacă această oră nu ar veni odată. Spune-mi că nu vei putea ajunge pînă în zori fără mine, așa cum eu nu aș putea fără tine ! Răspunde !

— Da, da...

Pierdută, ea se dăruie odată cu șoptirea acelei silabe. Zîmbetul i se stinse; gura își reluă conturul firesc, se arată în paloarea chipului cu un relief aproape dur, ca și cum o sete ar fi mărit-o, ar fi făcut-o aptă pentru a atrage, a reține, nesătulă. Și întreg trupul, care păruse istovit de durere și teroare, se înfiripă din nou, ca și cînd în el ar fi crescut o osatură nouă, își redobîndi vigoarea lui carnală, străbătut de un val impetuos; redeveni atrăgător și impur.

— Să nu mai amînăm. E tîrziu !

Tremura de nerăbdare. Furia puse din nou stăpînire pe el; dorința nestăpînită îi cuprinsese gîtul cu gheare de felină.

— Da, repetă femeia, dar cu un accent deosebit, cu ochii în ochii lui, avidă și dominatoare, ca și cum ar fi fost sigură că stăpînește elixirul care avea să-l lege de ea în cele din urmă.

El simți pătrunzînd în inima lui voluptățile cuibărite în carnea aceea profundă. O privi, pîlînd, de parcă singele lui s-ar fi scurs și infiltrat în pămînt, ca să ude rădăcinile roadelor, în vis, în afara timpului, singur cu ea singură.

Ea stătea sub arbustul împodobit cu șiraguri și încărcat de fructe, viu arcuită în forma buzelor ei, din toate fibrele ființei ei emanîndu-i-se febra, așa cum de pe buze se emană respirația. Frumusețea neașteptată care o luminase la cînaclu, concepută în mii de forțe ideale, se reinnoia în ea, dar mult mai intensă, alcătuită din flacăra care nu se stinge niciodată, din fervoarea care nu se mistuie. Fructele magnifice atîrnau deasupra capului ei, purtînd în vîrf coroana unui rege donator. Mitul rodiei rețrăia în noapte așa cum rețrăise la trecerea bărcii încărcate pe apa crepusculului. Cine era ea? Persefona, doamna Umbrelor? Trăise ea acolo unde toate neliniștile omenești par un joc al vîntului în colbul unui drum fără capăt? Păzise ea lumea izvoarelor, numărase ea în pămîntul subteran rădăcinile florilor neclintite ca venele

Într-un trup împietrit ? Era ea oare obosită sau îmbătăită de lacrimile și de risetele și de desfriurile omenеști, și de a fi atins unul cîte unul toate lucrurile muritoare pentru a le face să înflorească, pentru a le face să piară ? Cine era oare ? Devastase orașele ca un flagel ? Închisese pentru veșnicie cu sărutul ei buzele care cîntau, oprise bătăile unei inimi tiranice, îi intoxicase pe tineri cu sudoarea ei sărată ca spuma mării ? Cine era ? Cine era ? Ce trecut o făcea atît de lipsită de viață, atît de fierbinte și atît de primejdioasă ? Își destăinuise ea toate tainele și își dăruise toate darurile ? Sau mai putea încă uimi cu noi fapte pe noul ei iubit, pentru care viața, dorința și victoriă erau un singur lucru ? Toate acestea, și altele și altele, ofereau visului venele subțiri ale timpelor ei, freamătul obrazilor ei, forța șoldurilor ei, umbra verde-albăstrie, aproape marină, ce constituia elementul în care trăia chipul ei întocmai ca ochiul în propria-i umiditate.

„Tot răul, tot binele, ceea ce știu și ceea ce nu știu, ceea ce tu știi și ceea ce tu nu știi, totul a fost pentru plinătatea nopții noastre“. Viața și visul erau un singur lucru. Simțurile și gîndurile erau ca vinurile amestecate într-un singur potir. Veșmintele, chipul gol, speranțele, privirea erau asemenea plantelor din grădina aceea, asemenea aerului, stelelor, liniștii. Devenea clară armonia aceea ascunsă în care natura a amestecat și tănuț diferențele și controversale.

Clipă sublimă și ireversibilă. Mai înainte ca sufletul să devină conștient, mîinile schițară gestul dorinței, atinseră carnea, și o traseră, bucurîndu-se de ea, rece și dulce.

Simțînd mîinile bărbătești pe brațele ei goale, femeia își lăsă capul pe spate în umbra nopții, ca o cedare. Printre pleoapele care mureau, printre buzele care mureau, albul ochilor, albul dinților strălucea, asemenea elementelor care ar străluci pentru ultima oară. Apoi, iute, capul se ridică, reveni la viață, gura căută gura care o căuta. Una o pecetlui pătimaș pe cealaltă. Niciodată o pecete nu a fost mai

puternică. Întocmai ca un arbust, iubirea îi acoperi pe cei doi plini de iluzii.

Se despărțiră ; se fixară fără a se vedea. Nu mai vedeau nimic. Erau orbi. Auzeau un uruit îngrozitor, ca și cum vibrația bronzului s-ar fi redeșteptat în interiorul frunților lor înseși. Totuși au putut să perceapă zgomotul surd al unui fruct căzut pe iarbă, desprins de pe ramura pe care o scuturaseră în timpul îmbrățișării lor violente. Se mișcară ca și cum ar fi vrut să arunce de pe ei un veșmînt care i-ar fi îngreunat. Se priviră din nou ; redeveniră lucizi. Auzeau glasurile prietenilor împrăștiati prin grădină, un zgomot nedeșlășit îndepărtat dinspre canale, pe unde treceau acum poate vechile cortegii.

— Ei bine ? întrebă tînărul cu lăcomie, ars pînă în măduvă de sărutul acela de carne și de suflet.

Femeia se aplecă să culeagă rodia din iarbă. Era coaptă, se deschisese în cădere, își revărsase sucul singeriu, care îi scaldă mîna uscată și îi păta rochia albă. Cu viziunea bărcii încărcate și a insulei palide și a pajiștei cu crini de pădure, în spiritul îndrăgostitului reveniră cuvintele animatorului : „Acesta este trupul meu... Luați, mîncăți !”

— Ei bine ?

— Da.

Ea strînse fructul în pumn, cu o mișcare instinctivă, vrînd parcă să-l stoarcă. Lichidul țîșni, mînjindu-i încheietura mîinii. Tot trupul ei se contorsionă, atunci, și vibră în jurul unui nucleu de foc, cerînd să se supună. Din nou torentul de gheață o cotropea, îi trecea pe deasupra, pătrunzînd-o de la rădăcina părului pînă-n vîrfurile degetelor, dar fără a atinge nucleul acela fierbinte.

— Cum ? Spune ! reluă tînărul, aproape cu cruzime, fiindcă simțea redeșteptîndu-se în el furia și revenindu-i de departe gustul orgiei.

— Du-te cu ceilalți, apoi întoarce-te... Te voi aștepta la intrarea în Grădina Gradenigo.

Ea tremura din cauza chinuitoarei frenezii trupești, pradă unei forțe de neînvins. El o revăzu într-o străfulgerare, întinsă, acoperită de sudoare, palpitând ca o Menadă după dans. Se priviră din nou ; dar nu reușiră să suporte privirea felină a lăcomiei lor. Sufetiră amîndoi. Apoi se îndepărtară.

Ea porni înspre glasurile poezilor care îi slăviseră puterea ideală.

Pierdută, pierdută, ea era acum pierdută. Ea încă mai trăia înfrîntă, umilită și rănită, ca și cum ar fi fost călcată în picioare fără milă ; încă mai trăia, și se iveau zorile, zilele reîncepeau și marea răcoroasă revenea în frumosul Oraș, iar Donatella era pură pe perna ei. Într-o infinită depărtare se destrăma ora, totuși atît de apropiată, în care ea își așteptase iubitul la intrare, auzise pașii lui în liniștea aproape funebră a pavajului pustiu, simțise genușii săi îndoindu-se ca după o lovitură și răsunîndu-i în cap zgomotul teribil. Ora aceea era foarte depărtată ; și totuși în trupul ei, sub tremurul spasmelor, persistau cu o ciudată intensitate senzațiile așteptării : răceala fierului de care își sprijinise fruntea, izul acru. înăbușitor care se ridica din ierburi ca dintr-o topitoare de cîneapă, limba călduță a ogarilor Myrtei care se apropiaseră pe nesimțite să-i lingă mîinile,

— Adio, adio !

Era pierdută. El se ridicase din patul acela ca din patul unei curtezane, înstrăinat parcă, nerăbdător, atras de proștețimea zorilor, de libertatea dimineții.

— Adio !

De la fereastră, ea îl zări pe malul canalului, respirînd cu nesaț aerul răcoros ; apoi, în liniștea imensă, auzi glasul lui limpede și sigur chemîndu-l pe gondolier :

— Zorzi !

3 Omul dormea în fundul gondolei nemișcate, iar somnul lui omenesc era asemenea somnului acelei bărci arcuite care i se supunea. Când Stelio îl atinse ușor cu piciorul, el se trezi brusc, se repezi la pupă și apucă vîsla. Omul și barca se treziră în același timp, în acord cu un singur trup, gata să alunece pe apă.

— *Servo sua, paron*¹, spuse Zorzi cu un zîmbet binevoitor, privind cerul care se lumina încet-încet. *La se senta, che adesso me toca vogar mi*².

În fața palatului se deschise ușa unui atelier. Un atelier de pietrari, unde se tăiau trepte din piatra adusă din Val di Sole.

„Ca să urci !“ se gîndi Stelio ; iar inima lui superstițioasă se bucură, era semn bun. Numele carierei de piatră i se păru că strălucește pe firmă. Imaginea unei scări îi simboliză propria lui ascensiune. El o mai văzuse în grădina părăsită, pe stema familiei Gradenigo. „Sus, tot mai sus !“ Bucuria îi venea din adîncuri. Dîmineața sti-mula activitatea umană.

„Și Perdita ? Și Ariadna ?“ El le revăzu în vîrfurile scării de marmură, în pîlpierea torțelor fumegînde, atît de strînse una de alta, în mulțime, încît se confundau într-o singură lumină albă, cele două seducătoare, ieșite împreună din mulțime ca din îmbrățișarea unui monstru. „Și Tanagra ?“ Siracusana cu ochii căprui, migdalați, îi apăru întinsă una cu pămîntul mamă, așa cum figura unui basorelief stă prinsă de planul în care e sculptată. „Trinitatea dionisiacă !“ El și le imagina lipsite de orice pasiune, imune față de orice rău, aidoma creaturilor artei. Suprafața sufletului său se acoperea de imagini splendide și rapide, ca o mare presărată cu pinze involburate. Inima lui nu mai suferea. O senzație aspră de nou se răspîndea în întreaga lui substanță, odată cu difuzarea luminii. Zăpușeala

¹ Sclavul dumneavoastră, stăpîne (dialect venețian) (n.t.).

² Permiteți-mi, acum e rîndul meu să vislesc (dialect venețian) (n.t.).

febrei nocturne se pierdea cu totul în răcoarea brizei, aburii se rarefiau. În el se petrecea ceea ce se petrecea și în jurul lui. Renăștea odată cu dimineața.

— *Adesso no serve più che ti fazzi chiaro*¹, murmură malițios vîslașul, stingînd felinarul gondolei.

— Prin San Giovanni Decollato, spre Canal Grande !
îi strigă Stelio, așezîndu-se.

Și, în timp ce prora dințată o apuca pe canalul San Giacomo dall'Orio, el se întoarse să privească din nou palatul plumburiu în umbră. O fereastră luminată se întuneacă, asemenea unui ochi care orbește. „Adio, adio !“ Inima lui tresări ; voluptatea îi pulsă din nou în vene ; imaginile durerii și ale morții trecură deasupra tuturor celorlalte. Femeia, care nu mai era tînără, rămase singură, acolo sus, cu înfățișarea unei creaturi în agonie ; fecioara ferecată se pregătea să se reîntoarcă la locul supliciului ei. El n-a știut să compătăimească, ci numai să promită. Din prisosul forței lui, el își făcu iluzia că poate schimba cele două destine spre bucuria lui. Inima lui nu mai suferea. Toate neliniștile cedau în fața plăcerii simple pe care i-o ofereau ochilor spectacolele dimineții. Ramurile înfrunzite care năpădeau zidurile grădinilor, și în desișul cărora se trezea ciripitul păsărilor, îi șterseră paloarea Perditei. Buzele sinuoase ale cîntăreței se pierdură în unduirile apei. Ceea ce se întîmpla în jurul lui se întîmpla și în el. Arcul și ecoul podurilor, algele plutitoare, geamătul porumbeilor erau întocmai ca respirația lui, încrederea lui, foamea lui.

— Oprește-te în fața Palatului Vendramin-Calergi, îi spuse el vîslașului.

De-a lungul zidului unei grădini, el smulse, în trecere, cîteva plante firave înflorite în spațiile dintre cărămidile de culoarea închisă și densă a singelui închegat. Florile erau violete, de o extremă gingășie, aproape imateriale. El se gîndi la mirtul care creștea de-a lungul golfului

¹ Acum nu mai e nevoie să luminezi (dialect venețian) (n.t.).

Egina, robust și mîndru, aidoma unor tufișuri de bronz : se gîndi la chiparoșii mici și sumbri care încununează piscurile de piatră ale colinelor toscane, la dafinii semeți care ocrotesc statuile vilelor din Roma. Odată cu gîndul, cresc și oferta acelor flori de toamnă, prea modestă pentru Cel ce știuse să dea vieții sale marea victorie făgăduită.

— Aproprie-te de țarm.

Canalul era pustiu, străvechi fluviu de liniște și de poezie. Cerul verde se oglindea în el cu ultimele lui stele muribunde. La prima privire, palatul avea o aparență aeriană, ca a unui nor modelat care s-ar fi așezat pe apă. Umbra, în care mai era cufundat încă, avea calitatea catifelei, frumusețea unui lucru magnific și moale. Și întocmai cum în adîncimea unei catifele se descoperă ochiului operele, încet-încet liniile arhitecturii se revelară în cele trei ordine corintice care se înălțau cu un ritm de grație și de forță spre culmea pe care acvilele, armăsarii, amforele, emblemele vieții nobile alternau cu trandafirii Loredanilor. NON NOBIS, DOMINE, NON NOBIS ¹.

Marea inimă bolnavă palpita acolo. Imaginea creatorului barbar îi reapăru vie : ochii lui albaștri îi sclipiră sub fruntea înaltă, buzele se strinseră deasupra bărbiei puternice, încărcate de senzualitate, de mîndrie și de dispreț. Oare dormea ? Putea să doarmă ? Sau era treaz, cu gloria lui ? Tînărul se gîndi la atîtea zvonuri ciudate care circulau pe seama lui. Să fie oare adevărat că el nu putea dormi decît pe pieptul iubitei sale, strîns îmbrățișați, și că pînă și acum, la bătrînețe, persista în el necesitatea acestui contact afectiv ? Îi veni în minte cele spuse de Lady Myrta care vizitase, la Palermo, villa d'Angri, în care dulapurile din camera locuită cîndva de bătrîn rămăseseră impregnate de o esență de trandafiri atît de violentă încît îi mai dădea și acum ameteți. Văzu micul trup obosit, înfășurat în stofe somptuoase, împodobit cu pietre prețioase, înmiresmat ca

¹ Nu pentru noi, Doamne, nu pentru noi (lat.) (n.t.).

un cadavru pregătit pentru rug. Oare nu Veneția îi dăduse, și lui, după cum îi dăduse altădată lui Albrecht Dürer, gustul voluptății și al fasturilor? El auzise limpede, în liniștea canalurilor, trecînd cel mai fierbinte suflu al melodiilor lui : patima ucigătoare a lui Tristan și a Isoldei.

Acum inima aceea mare, bolnavă, palpita acolo ; vîntul lui uriaș se calma acolo. Palatul patrician, cu acvilele, cu armăsarii, cu amforele și cu trandafirii era închis și mut ca un mormînt uriaș. Deasupra acelei marmuri cerul se inflcăra sub suflarea aurorei.

„Sănătate, Învingătorului !“ Și Stelio Effrena aruncă florile în fața porții.

— Înainte ! Înainte !

Îmboldit de nerăbdarea aceea subită, gondolierul se aplecă asupra vislei. Gondola subțire ca o suveică țîșni peste ape. Tot canalul era acum luminat pe o parte. O pînză roșcată aluneca fără nici un zgomot. Marea, valurile sprintene, veselia pescărușilor, vîntul din larg, toate apăreau parcă la dorința lui.

— Vislește, Zorzi ! La Marina Veneta, pe canal del'Olio, îi strigă tînărul.

Canalul i se părea prea îngust pentru respirația inimii lui. Și întocmai ca respirația îi era acum necesară victoria. El voia să recunoască în lumina dimineții și în asprul mării, calitatea robusteții lui, ieșit din delirul nocturn. Nu-i era somn. Simțea în jurul ochilor un cerc de răcoare, de parcă i-ar fi spălat cu rouă. Nu simțea deloc nevoia de a se odihni, iar patul hotelului îi dădea repulsia unui culcuș ordinar. „Puntea unei bărci, mirosul de catran și de sare, fluturarea unei pînze roșii...”

— Vislește, Zorzi !

Vigoarea gondolierului se înteți. Furchetul bărcii, supusă efortului, scîrțîia cînd și cînd. Se pierdea în urmă

Fondaco dei Turchi¹, ca un फिल्деş decolorat şi consumat uluitor de frumos, ca şi porticul supravieţuitor al unei moschei în ruină ; trecură pe lângă palatul Cornaro şi palatul Pesaro, cei doi coloşi opaci, innegriţi de vreme ca de fumul unui incendiu ; lăsară în spatele lor Ca' d'Oro, joc divin al pietrei şi al aerului ; şi iată că Ponte di Rialto îşi arată spatele uriaş, răsunînd de zgomotul vieţii obişnuite, încărcat de magazinele lui înghesuite, mirosînd a zarzavaturi şi a peşte, asemenea unui corn al abundenţii care ar revărsa în jur, deasupra ţărmurilor, belsugul roadelor lui pămîntene şi marine ca să hrănească Oraşul Dominator.

— Mi-e foame, Zorzi, mi-e o foame nemaipomenită, spuse Stelio rîzînd.

— *Bon segno co' la notolada fa fame : xe ai vechi che la ghe fa sono*², îi răspunse Zorzi.

— Acostează !

Îşi cumpără, de pe o barcă mare, struguri aduşi din Vignole şi smochine din Malamocco, orînduite pe un strat de frunze de viţă-de-vie.

— Visleşte mai departe !

Gondola viră pe sub Fondaco dei Tedeschi³ ; lunecă pe canalele înguste şi întunecate spre Canal di Palazzo. Clopotele de la San Giovanni Crisostomo, San Giovanni Elemosinario, San Cassiano, Santa Maria dei Miracoli, Santa Maria Formosa, San Lio băteau a bucurie în aurora dimineţii. Gălăgia pieţii se pierdea în ecoul bronzurilor, contopite cu mirosul pescăriei, al legumelor, al verdeţurilor şi al vinului. Printre zidurile de marmură şi de cără-

¹ *Fondaco*, în evul mediu, se numea clădirea ce folosea drept locuinţă pentru comercianţii străini aflaţi în oraşele maritime ale Mediteranei. În cazul de mai sus, această clădire aparţinea turcilor, de aceea purta numele *Fondaco dei Turchi* (n.t.).

² Semn bun dacă noaptea pierdută v-a stîrnit foamea : deoa-rece bătrînilor le stîrneşte somnul (în dialect veneţian) (n.t.).

³ Locuinţa şi depozitul nemţilor (n.t.).

midă, încă adormite, sub dîra cerului, dîra apei devenea din ce în ce mai luminoasă înaintea fierului prorei, ca și cum ar fi aprins-o viteza ; iar creșterea aceea de strălucire îi dădea lui Stelio iluzia unei scăpărări de foc. El se gîndi la lansarea navelor, care, în momentul coborîrii, prin frecare cu apa, scot scînteii : valul fumegă de o parte și de alta a navei, și poporul aclamă și aplaudă...

— La Ponte della Paglia !

Un gînd spontan ca un instinct îl ducea spre locul glorios unde i se părea că rămăseseră încă urmele însuflețirii sale lirice și ecurile marelui cor bachic. „Trăiască puternicul...” Gondola trecu razant pe lîngă zidul Palatului ducal, compact ca un monolit de piatră lucrat de dalte iscusite în a descoperi melodii asemenea arcușurilor muzicanților. El îmbrățișă dintr-o privire uriașa clădire cu tot sufletul lui renăscut ; auzi din nou sunetul propriului glas și răpăitul aplauzelor ; revăzu uriașa himeră cu ochii la pîndă, cu pieptul acoperit de solzi strălucitori, lungă și neagră sub enormele volute de aur ; și se revăzu pe el însuși clătînîndu-se în fața mulțimii ca un corp concav și sonor, stăpînit de o voință misterioasă. El spunea : „Să crezi cu bucurie. Este atributul divinității. Nu e cu putință să concepi în culmea spiritului un act mai triumfal. Cuvintele înseși care îl exprimă au strălucirea aurorei...”

Își repeta sie însuși, aerului, apei, pietrei, vechiului Oraș, tinerei aurore : „Să crezi cu bucurie ! Să crezi cu bucurie !”

Cînd prora trecu pe sub pod și intră în oglinda de lumină, el puse, în cea mai largă respirație, odată cu speranța și curajul lui, toată frumusețea și toată puterea vieții dinainte.

— Găsește-mi o barcă, Zorzi, o barcă să mă ducă în largul mării !

Avea nevoie de o respirație și mai amplă, de vînt, de mirosul sărat al mării, de spuma ei, de o pînză umflată, și prora să fie îndreptată spre orizontul nemărginit.

— La Veneta Marina, găsește-mi o barcă de pescari, o barcă solidă de Chioggia !

El zări o pînză mare roșie și neagră, chiar atunci înălțată, care se unduia la primele adieri ale vîntului, trufașă ca un vechi drapel republican, cu Leul și Cartea.

— Iat-o ! Iat-o ! Prinde-o din urmă, Zorzi !

Nerăbdător, agită mîna făcîndu-i semn să încetinească.

Omul de la vislă, aprins și plin de sudoare, strigă spre oamenii de pe corabia cu pînze. Gondola zbura ca o luntre în timpul unei regate. Se auzea răsuflarea grea a pieptului robust.

— Bravo, Zorzi !

Dar și el respira gîfîind, de parcă în barca aceea avea să-și găsească norocul, o țintă strălucită, certitudinea unui regat.

— *Semo andai in bandiera*¹, spuse vîslașul frecîndu-și palmele aprinse, cu un zîmbet deschis care păru să-i învioroze întreaga ființă. *Vardé che stravaganza*² !

Gestul, tonul, istețimea populară, fețele înmărmurite ale pescarilor care se aplecau peste parapet, reflexele pînzei care dădeau apei culoarea sîngelui, mirosul îmbietor de piine caldă care ieșea dintr-un cuptor, mirosul smoalei care începea să fiarbă într-un șantier din apropiere, glasurile muncitorilor de la arsenal care se duceau să lucreze la ceva ce pregătea războiul, toată emanația puternică a țărmlui de pe care se simțeau încă vechile galere putrezite ale Serenissimei și bubuiau sub ciocane cuirasele vaselor italiene, toate aceste aspecte aspre și sănătoase stîrniră în inima tînărului un elan de bucurie care izbucni într-un rîs cu poftă. Rîdeau și el și gondolierul, lîngă parapetul peticit și mînjit de catran al bărcii de pescuit, care avea aspectul viu al unui animal de povară, cu pielea aspră, cu zbîrcituri, excrescențe și cicatrici.

¹ Am mers cît am putut de repede (dialect venețian) (n.t.).

² Vedeți ce nebunie ! (dialect venețian) (n.t.).

— *Cossa vorla ?*¹, întrebă cel mai vîrstnic dintre marinari, aplecîndu-și fața bărboasă și arsă de soare spre risetele gălăgioase ; pe chipul lui nu era nimic deschis decît cîteva fire de păr alb și ochii cenușii între pleoapele înroșite de vînturile sărate. *Cossa comandela, paron ?*²

Vela principală se zbătea și flutura ca un stindard.

— *El paron voria montar a bordo*³, răspunse Zorzi.

Catargul scîrțîia puternic de jos și pînă în vîrf.

— *Ch'el monta pur. Co nol vol altro, paron !*⁴ spuse bătrînul cu simplitate ; și se întoarse ca să ia scara mobilă.

O agăță la jumătatea pupei. Era făcută din cîțiva țaruși uzați și dintr-o singură funie de odgon și mai uzată. Dar și scara aceea, cu toate particularitățile lemnului uzat, lui Stelio i-a lăsat impresia de ceva extraordinar de viu. Punînd piciorul pe ea, se rușină de pantofii lui fini și lustruiți. Mîna puternică a marinarului, tatuată cu embleme albastre, îl ajută, îl trase la bord dintr-o singură mișcare.

— Strugurii și smochinele, Zorzi !

Din gondolă, vislașul îi întinse talerul din foi de viță.

— *Che i vada in tanto sangue !*⁵

— Și piinea ?

— *Ghavemo et pan caldo*, spuse un marinar, ridicînd în mînă forma frumoasă și rotundă, *apena cavà dal forno*⁶.

Foamea trebuia să-i dea un gust delicios, făcîndu-l să descopere adunată în ea toată bunătatea grîului.

¹ Ce doriți ? (dialect venețian) (n.t.).

² Ce porunciți, domnule ? (dialect venețian) (n.t.).

³ Domnul vrea să urce la bord (dialect venețian) (n.t.).

⁴ Puteți să urcați. Dacă nu doriți altceva, domnule ! (dialect venețian) (n.t.).

⁵ Să vă meargă la inimă ! (dialect venețian) (n.t.).

⁶ Avem piine caldă... abia scoasă din cuptor (dialect venețian) (n.t.).

-- *Servo suo, paron ! E vento in pope !*¹ îi strigă gondolierul salutînd.

— Odgonul !

Vela latină se umflă, purpurie, cu Leul și cu Cartea. Barca o porni spre larg, îndreptîndu-și prora spre San Servolo. Țărnuțu păru că se arcuiește ca să o împingă. În dîra de apă se amestecară cele două filoane, unul verde, altul trandafiriu, producînd un vîrtej de opal ; apoi se schimbară, alternînd toate culorile, ca și cum valul de la proră ar fi fost un curcubeu fluid.

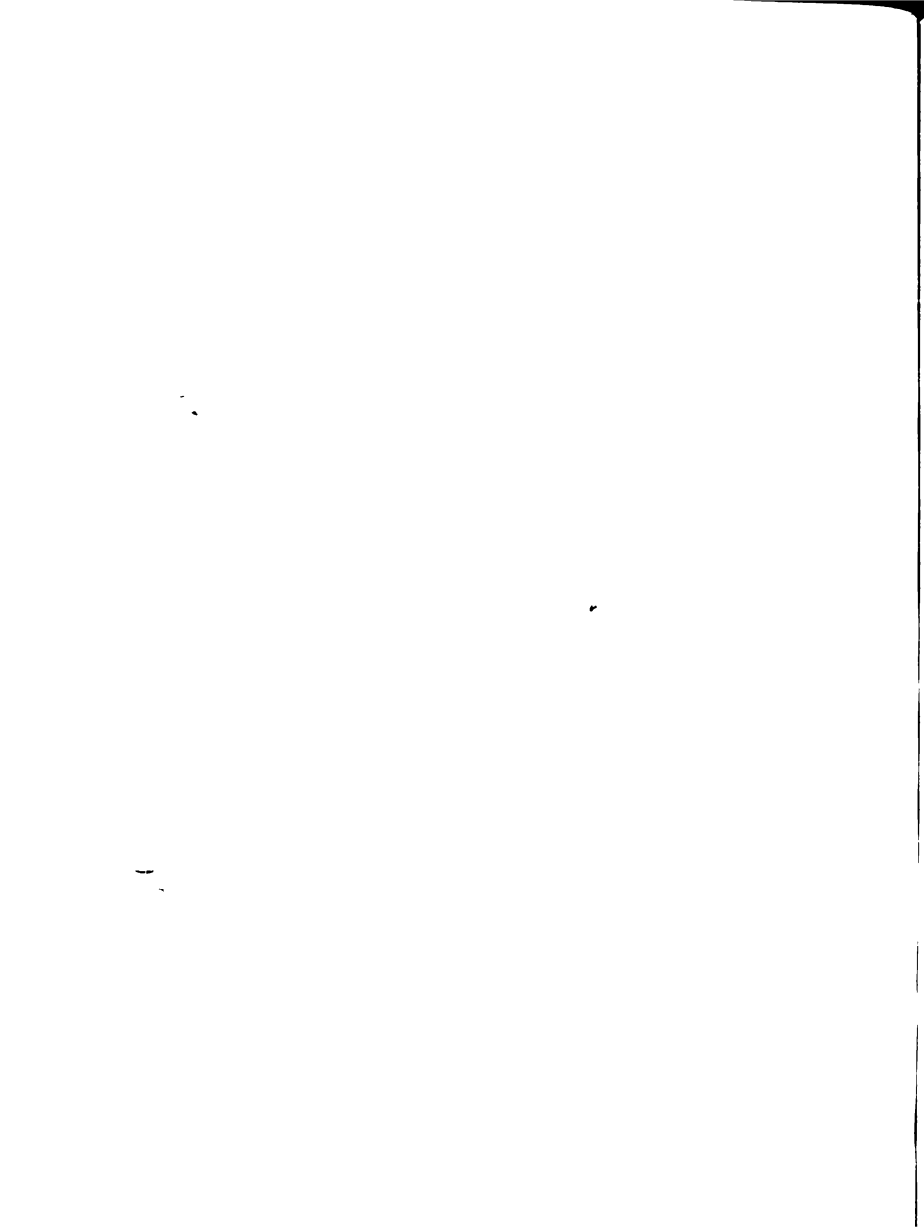
— Manevră !

Corabia viră iute și cu putere. O ajută un miracol. Primele raze ale soarelui străbătură vela palpitîndă, fulgerară îngerii inaccesibili de pe campanilele bisericilor San Marco și San Giorgio Maggiore, aprinseră sfera bisericii Fortuna, încununară cu fulgere cele cinci cupole ale Bazilicii. Orașul anadiomen deveni regina apelor cu toate vălurile ei sfișiate.

„Glorie Miracolului !“ Un sentiment supraomenesc de putere și de libertate pătrunse în inima tînărului, întocmai cum pătrunde vîntul vela transfigurată pentru el. În splendoarea purpurie a velei, el se așeză ca în splendoarea propriului său sînge. I se păru că tot misterul acelei frumuseți îi cerea un act triumfal. Se simți în stare să-l îndeplinească. „Să crezi cu bucurie !“

Și lumea era a lui.

¹ Șluga dumneavoastră, stăpîne ! Și vînt prielnic ! (dialect venețian) (n.t.).

II.

IMPERIUL TĂCERII

Cu timpul. Într-o sală a Academiei, Foscarina se oprise în fața Bătrînei lui Francesco Torbido, în fața acelei femei zbîrcite, știrbe, flască și gălbejită care nu mai putea nici să rîdă, nici să plîngă, un fel de ruină umană, care e mai rea decît descompunerea, un fel de Parcă terestră care în loc de furcă sau de fuior sau de foarfece ține între degete sulul de hîrtie pe care e scris avertismentul.

— Cu timpul ! repetă ea, afară, în aer liber, întrerupînd tăcerea gînditoare în care-și simțise inima îngreunîndu-i-se încet-încet și cufundîndu-i-se ca un pietroi într-o apă adîncă. Stelio, tu știi care e casa închisă de pe Călea Gămbara ?

— Nu. Care ?

— Casa contesei de Glanegg.

— N-o cunosc.

— Nu știi povestea frumoasei austriece ?

— Nu, Fosca. Povestește-mi-o tu.

— Vrei să mergem pe Călea Gămbara ? E la cîtiva pași de aici.

— Să mergem.

O porniră, unul lîngă altul, spre casa închisă. Stelio rămase ceva mai în urmă pentru a o privi pe actriță, pentru a o vedea cum înaintează în aerul mort. Cu privirea lui caldă îmbrățișă toată ființa aceea : linia umerilor, ușor

lăsați, cu o grație atât de nobilă, cordonul mlădios căzînd liber pe șoldurile puternice, genunchii care se mișcau cu suptele printre cutele fustei, și chipul acela palid, și pățimaș, gura ei plină de sete și elocvență, fruntea frumoasă, bărbătească, ochii migdalați printre genele parcă abia evaporate de o lacrimă ce se furișa mereu, fără să se poată prelinge pe chipul ei pățimaș, chip de lumină și umbră, de dragoste și de durere, forța aceea febrilă, viața ei emoționantă.

— Te iubesc, te iubesc ; numai tu îmi placi ; totul îmi place la tine, îi spuse el la un moment dat, încet, șoptit, lîngă obraz, strîngîndu-se lîngă ea, pășind odată cu ea, strecurîndu-și brațul sub al ei, neputînd suporta ca ea să se mai lase iar sub stăpînirea acelei viziuni a timpului care trece, să sufere din nou din cauza acelui avertisment atroce.

Ea tresări, se opri, își lăsă pleoapele în jos, albă ca varul.

— Dragul meu prieten ! îi vorbi ea cu o voce atât de slabă încît cele trei cuvinte nu păreau modulate de buzele ei, ci de zîmbetul sufletului ei.

Toată durerea ei devenise fluidă, preschimbată într-un singur val de duiosie, revărsat abundent asupra prietenului ei. O grațitudine infinită îi dădu senzația necesității anxioase de a găsi un dar de preț pentru el.

— Ce pot să fac, ce pot să fac pentru tine ? Spune-mi !

Mintea ei născoci o dovadă minunată, o mărturie de dragoste nemaiauzită și fulgerătoare. „Să slujesc, să slujesc !” Ea dori lumea întreagă ca să i-o ofere lui.

— Ce vrei ! Spune-mi ! Ce pot face pentru tine ?

— Să mă iubești, să mă iubești.

— Dragostea mea e tristă, biet prieten !

— E perfectă, îmi umple viața.

— Tu ești tînăr...

— Te iubesc.

— Tu trebuie să posezi forțe care să-ți semene...

— Tu îmi exalți puterea și speranța în fiecare zi. Singele meu se îmbogățește când sînt alături de tine, și tu taci. Atunci se nasc în mine idei care te vor uimi cu timpul. Tu îmi ești necesară.

— N-o spune !

— În fiecare zi tu mă asiguri că toate făgăduințele nu se vor dezminți.

— Da, tu te vei bucura de destinul tău frumos. Nu mă tem pentru tine. Tu ești sigur pe tine. Nici un pericol nu te poate speria ; nici un obstacol nu-ți poate stăvili drumul... Oh, să poți iubi fără să te temi ! Cine iubește se teme. Eu nu mă tem pentru tine. Pentru mine tu îmi pari invincibil. Îți mulțumesc și pentru asta.

Ea își arăta credința ei profundă ca și pasiunea ei, nelimitată și lucidă. Multă vreme, chiar în frenezia luptei sale și în peripețiile peregrinărilor sale, ea își încordase privirea asupra acelei tinere existențe victorioase ca asupra unei forme ideale, născută din purificarea propriei sale dorinți. De mai multe ori, în tristețea iubirilor goale și în noblețea interdicției impuse, ea se gîndise : „Ah, dacă la capătul întregului meu curaj, înăsprit în furtuni, dacă la capătul tuturor aspectelor puternice și limpezi pe care durerea și răzvrătirea le-au descoperit în adîncul sufletului meu, dacă din ce e mai bun în mine aș putea, într-o zi, să-ți făuresc aripile pentru cel mai înalt zbor ! De ne-numărate ori, melancolia ei fusese învinsă de un sentiment aproape eroic. Uneori ea își supusese sufletul constrîngerii și efortului, alteori, îl ridicase la cea mai înaltă frumusețe morală, îl condusese spre acte dureroase și pure, doar pentru a merita ceea ce ea spera și în același timp se temea, doar pentru a se simți demnă de a-și oferi devotamentul celui care era nerăbdător să învingă.

Și acum, dintr-o ciocnire bruscă și violentă a destinului, ea fusese aruncată în fața lui, ca o femeie plină de dorinți, vibrînd din toată ființa. Se contopise cu el cu tot

sîngele ei pătimaş. Îl văzuse dormind pe aceeaşi pernă somnul profund al extenuării iubirii; cunoscuse alături de el trezirile brusce, agitate de temeri crude, şi imposibilitatea de a închide din nou pleoapele obosite, bănuind că el ar putea să o privească dormind, că i-ar căuta pe figură amprenta anilor, că ar putea fi dezgustat, rîvnind prospeţimea unei tinereţi neştiutoare.

— Nimic nu valorează atît cît valorează ceea ce-mi dăruieşti tu, îi spuse Stelio, apăsîndu-i braţul, căutîndu-i cu degetele pulsul, sub mînuşă, dintr-o nevoie aproape nebunească de a simţi bătăile acelei vieţi devotate, pulsaţia acelei inimi credincioase, în locurile pustii pe unde treceau, sub fumul palid care-i învăluia, anihilînd zgomotul paşilor lor. Nimic nu are valoarea acestei certitudini de a nu mai fi singur pînă la moarte.

— Ah, tu simţi, prin urmare, tu ştii că asta e pentru totdeauna ! exclamă ea într-un elan de bucurie, văzîndu-şi iubirea triumfînd. Pentru totdeauna, orice s-ar întîmpla, oriunde te va duce soarta, oricum vei voi să te slujesc, Stelio, de aproape sau de departe...

Prin aerul îmbibsit de fum se răspîndea o monotonie confuză pe care ea o recunoscuse. Era corul vrăbiilor din grădina Contesei de Glanegg, adunate pe impresionanţi copaci muribunzi. Cuvîntul i se stînsese pe buze. Schiţă gestul instinctiv de a se întoarce, de a-l trage cu ea şi pe prietenul ei, într-o altă direcţie.

— Unde mergem ? o întrebă el, zdruncinat de mişcarea ei bruscă şi de întreruperea aceea neaşteptată întocmai ca sfîrşitul unei vrăji sau al unei muzici.

Ea se opri. Surîse cu surîsul ei blînd care ascundea ceva. „Cu Timpul.“

— Voiam să fug, spuse, dar nu se poate.

Ea era acolo ca o flacără palidă.

— Uitasem că te conduceam spre casa închisă, Stelio.

Ea era acolo, în ziua cenuşie, lipsită de orice putere, rătăcită ca într-un deşert.

— Credeam că avem o altă țintă. Dar am ajuns. Cu timpul !

Ea îi apărea acum ca în noaptea aceea de neuitat când implorase : „Să nu-mi faci rău !” Era acolo, învăluită în taina sufletului ei duios, atât de ușor de a fi ucisă, de a fi distrusă, jertfită fără vărsare de sânge.

— Să mergem, să mergem, o îndemnă el, făcând gestul de a o lua de acolo, să mergem mai departe.

— Nu se poate.

— Să mergem la tine acasă, să mergem la tine ; să aprindem focul, primul foc de octombrie. Lasă-mă să rămân la tine diseară, Foscarina ! În curînd o să plouă. Va fi atât de plăcut să stăm la tine în cameră, să vorbim, să tăcem, mină în mină... Hai ! Să mergem !

El ar fi vrut s-o ia în brațe, s-o legene, s-o mîngîie, s-o audă plîngînd, să-i soarbă lacrimile. Însuși sunetul cuvintelor lui mîngîietoare îi sporea duiosia. Din toată ființa iubitoare, el iubi atunci cu disperare semnele delicate care porneau din colțul ochilor spre tîmple, și vinișoarele obscure care făceau ca pleoapele să semene cu violetele, și rotunjimea obrazilor, și bărbia extenuată, și tot ceea ce părea atins de răul toamnei, toată umbra de pe pătimașul chip.

— Foscarina ! Foscarina !

Cînd o chema pe adevăratul ei nume, inima îi bătea mai tare, de parcă ceva profund uman ar fi pătruns în dragostea lui, și deodată tot trecutul s-ar fi reunit cu figura pe care el o izola în vis, și nenumărate fire ar fi legat din nou toate fibrele de viață implacabilă.

— Hai ! Să mergem !

Ea schiță un zîmbet amar.

— Dar de ce, din moment ce casa e acolo ? Să trecem pe Calea Gâmbara. Nu vrei să afli povestea contesei de Glanegg ? Privește ! Pare o minăstire.

Calea era singuratecă, aidoma potecii unui schit, cenușie, umedă, presărată cu frunze mucegăite. Vîntul de

nord-est crea în atmosferă un fum apăsător și umed care absorbea zgomotele. Monotonia confuză semăna din când în când cu scîrțaiul de lemne sau de fiare vechi.

— În spatele zidului acela, un suflet dezolat supraviețuiește frumuseții unui trup, spuse cu un fir de voce Foscarina. Privește ! Ferestrele sînt închise, obloanele fixate în cuie, ușile sigilate. Una singură a fost lăsată deschisă, aceea a servitorilor, pe unde ei intră cu hrana morții, ca în mormintele egiptene. Servitorii hrănesc un trup stins.

Arborii, trecînd dincolo de zidul claustal, păreau că fumegă în vîrfurile aproape goale ; și vrăbiile, mai numeroase decît frunzele bolnave pe ramuri, ciripeau, ciripeau fără răgaz.

— Ghicește-i numele. Este frumos și rar, de parcă l-ai fi căutat tu.

— Nu știu.

— Radiana ! Prizoniera se numește Radiana.

— Dar a cui prizonieră este ?

— A Timpului, Stelio. Timpul veghează la porți cu coasa și cu clepsidra, întocmai ca în vechile stampe...

— O alegorie ?

Trecu un copil, fluierînd. Cînd îi văzu pe cei doi că priveau spre ferestrele închise, se opri să privească și el cu ochii săi mari, curioși și speriați. Ei tăcură. Cîrîpîtul insistent al păsărilor nu acoperea liniștea zidurilor, a trunchiurilor, a cerului ; deoarece monotonia era în urechile lor ca vuetul din scoicile marine, și ei prin acel vuet auzeau tăcerea lucrurilor din jur și cîte un glas îndepărtat. Tîpătul răgușit al unei sirene se prelungi în depărtarea plină de fum, devenind, încet-încet, suavă ca o notă de flaut. Se stinse. Copilul se plictisi să mai privească : nu se întîmpla nimic vizibil ; ferestrele nu se deschideau ; totul rămînea neclintit. O porni în goană.

Se auzi fuga pașilor lui mici, desculți, pe pietrele umede și peste frunzele mucedede.

— Prin urmare ? întrebă Stelio. Ce face Radiana ? Nu mi-ai spus încă cine este și de ce e închisă. Povestește-mi. M-am gândit la Soranza Soranzo.

— Este contesa de Glanegg, una dintre cele mai înalte doamne din nobilimea vieneză, poate cea mai frumoasă creatură pe care am întâlnit-o vreodată pe pământ. Franz Lenbach a pictat-o în armura Valchiriilor, cu coiful cu patru aripi. Nu-l știi pe Franz Lenbach ? N-ai intrat niciodată în atelierul său roșu din Palatul Borghese ?

— Nu, niciodată.

— Du-te, într-o zi. Și cere-i să-ți arate portretul acela. Nu vei uita niciodată chipul Radianei. Îl vei vedea așa cum îl văd eu acum dincolo de ziduri, neschimbat. Așa a vrut ea să rămână în amintirea celor care au văzut-o strălucind. Într-o dimineață prea senină, când și-a dat seama că venise pentru ea timpul să se ofilească, s-a hotărât să-și ia rămas bun de la lume pentru ca oamenii să nu asiste la pieirea și dezastrul frumuseții ei ilustre. Poate că simpatia pentru lucrurile care se descompun și cad în ruină o reține la Veneția. Ea a dat o minunată petrecere de rămas bun, în care a apărut încă o dată nespuse de frumoasă. Apoi s-a retras pentru totdeauna în casa asta pe care o vezi, înăuntrul acestei grădini zidite, cu servitorii ei, așteptând sfârșitul. A devenit o figură legendară. Se spune că în casă nu există nici o oglindă și că ea și-a uitat chipul. Chiar și prietenilor ei cei mai credincioși și rudelor ei cele mai apropiate le e impusă interdicția de a o vizita. Cum trăiește ? Ce gânduri o însoțesc ? Cu ce artă înșeală plictiseala așteptării ? Sufletul său se află într-o stare de grație ?

Fiecare pauză a vocii ei voalate, ce interoga misterul, se umplea de o melancolie atât de densă, încât părea aproape materială, aproape măsurată de ritmul acela de suspin pe care îl are apa când intră într-o urnă.

— Se roagă ? Contemplă ? Plinge ? Sau poate a devenit inertă ; nu suferă, așa cum nu suferă un măr care se zbircește în fundul unui dulap vechi.

Femeia tăcu. Buzele ei se lăsară în jos, de parcă cuvintele acelea le făcuseră să se ofilească.

— Dacă acum ar apare pe neașteptate la fereastra aceea ? spuse Stelio ; care părea să fi simțit în urechi, ca o senzație reală, scirțitul țîținelor.

Amîndoi spionară spațiile goale ale obloanelor bătute în cuie.

— S-ar putea să fie acolo și să ne privească, adăugă el șoptit.

Fiecare îi transmise celuilalt fiorul său.

Stăteau sprijiniți de zidul din fața casei contesei, neavînd forța de a mai face un pas. Inerția lucrurilor îi invada, fumul umed și cenușiu îi învăluia, devenind din ce în ce mai dens ; monotonia confuză îi amețea ca medicamentul care-i ametește pe febrili. Sirenele șuierau în depărtare. Urletele răgușite se potoleau încet-încet, căpătînd blîndețea unor note de flaut în aerul moleșit, pîrînd că întîrzie ca și frunzele colorate, care părăseau ramul, una cîte una, fără să geamă. Ce lung părea timpul care se scurgea între desprinderea frunzei și momentul ajungerii ei pe pămînt ! Totul era toropeală, abur, abandon, consum, cenușă.

— Trebuie să mor, dragul meu prieten, trebuie să mor ! spuse femeia, după o lungă tăcere, cu o voce sfîșietoare, ridicîndu-și fața de pe perna pe care și-o apăsase pentru a-și potoli convulsiile de voluptate și de durere provocate de mîngîierile neașteptate și violente.

Își văzu prietenul pe celălalt divan, ceva mai departe de ea, acolo, lângă balcon, în atitudinea celui ce e pe punctul de a atîpi, cu ochii întredeschiși, cu capul lăsat pe spate, învăluit în auriul luminii crepusculare. Pe buza lui

observă un semn roșu, o mică rană. pe fruntea lui, părul răvășit. Simți că din semnele acelea se hrănea dorința ei, ca apoi să se reaprindă tulbure. Simți că pleoapele făceau să o doară pupilele, cu cât privea mai mult, și că privirea îi ardea genele, și că din pupile se infiltra și se răspindea prin tot trupul ei ofilit acel rău de netălmăduit !

— Să mori ? replică prietenul ei, cu o voce slabă, fără să deschidă ochii, fără să se miște, ca din adîncul melancoliei și al toropelii.

Ea zări mica rană sîngerindă mișcîndu-i-se sub buză, în timp ce vorbea.

— Mai înainte ca tu să mă urăști...

El deschise ochii, se ridică, întinse mîna spre ea, vrînd parcă să o împiedice să mai continue.

— Ah, de ce te chinuiești ?

O văzu aproape lividă, cu șuvițele de păr căzute pe obraji, sfîrșită ca și cum ar chinui-o o otravă, ghemuită, de parcă sufletul i s-ar fi sfîșiat în trupul ei, înspăimîntat și nenorocit.

— Ce faci din mine ? Ce facem din noi ? întrebă, cu groază, femeia.

Ei se luptaseră, răsuflete în răsuflete, inimă pe inimă ; se contopiseră ca într-o mixtură ; simțiseră în salivă gust de sînge. Deodată cedaseră unui impuls de dorință ca unei oarbe voințe de a se distruge. Unul zdruncinase viața celuilalt de parcă ar fi vrut s-o zmulgă din cele mai fine rădăcini. Suspinînd, simțiseră ascuțimea dinților în sărutările lor sălbatice.

— Te iubesc.

— Nu așa, nu așa așa vrea...

— Mă tulburi. Deodată mă cuprinde furia...

— E ca o ură...

— Nu, nu, nu spune asta !

— Tu mă zbuciumi și mă zdrobești de parcă ai vrea să mă omori...

— Tu mă orbești. Nu mai știu nimic.

- Ce te tulbură ? Ce vezi în mine ?
 - Nu ştiu, nu ştiu ce-o fi.
 - Eu ştiu.
 - Nu te mai chinui ! Te iubesc. Asta e dragostea...
 - Care mă condamnă. Ar trebui să mor din asta.
- Mai chiamă-mă pe numele pe care tu mi l-ai dat !
- Eşti a mea ; îmi aparţii ; nu te voi pierde.
 - Mă vei pierde.

— Dar de ce ? Nu înţeleg. Ce nebunie e asta a ta ?
 Dorinţa mea te jigneşte ? Dar tu, oare tu nu mă doreşti ?
 Nu eşti stăpînită de aceeaşi frenezie de a mă poseda şi de
 a fi posedată ? Îţi clănţăneau dinţii, chiar înainte de a te
 fi atins...

Insuportabil, el îi ardea plaga şi mai adînc, făcînd-o să
 devină şi mai dureroasă. Ea îşi acoperi faţa cu palmele.
 Inima îi bătea în pieptul devenit rigid, ca un ciocan
 ale cărui lovituri dure le simţea repercutîndu-se în
 creştetul capului.

— Priveşte !

El îşi atinse buza acolo unde-l dureau, stoarse mica rană ;
 întinse spre femeie degetele minjite de picătura de sînge
 care ieşise de acolo.

— Tu mi-ai lăsat semnul. Muşcai ca o fiară...

Imediat ea se ridică în picioare, răsucindu-se de parc-o
 înţepase un fier înroşit. Îşi deschise larg ochii spre el ca
 să-l devoreze cu privirea. Nările-i palpitară. O forţă în-
 spăimîntătoare se agită în cordonul care-i încingea talia.
 Trupul ei, vibrînd sub tunică, şi-l simţi gol de parcă
 faldurile tunicii n-ar mai fi atins-o. Chipul ei, ieşit din
 căuşul palmelor ca dintr-o mască oarbă, arse din nou, in-
 tunecat, ca un foc fără flacără, mocnit. Era foarte fru-
 moasă, teribilă şi demnă de milă.

— Ah, Perdita ! Perdita !

Niciodată, niciodată, niciodată omul acela nu va uita
 pasul pe care Luxuria l-a făcut spre el, felul în care ea
 s-a apropiat, valul iute şi mut care i s-a revărsat pe piept,

care l-a cuprins, care l-a aspirat și care pentru câteva clipe i-a dat teama și bucuria de a suferi o violență divină, de a se dizolva într-un fel de caldă umiditate mortală, ca și cum trupul femeii ar fi dobândit brusc calitatea unei guri care să-l absoarbă cu totul.

Închise ochii ; uită lumea, gloria. Un adânc tenebros și sacru se săpă în el ca într-un templu. Spiritul îi era opac și încremenit ; în schimb toate simțurile, devenite sublime, aspirau să depășească limita umană, să se bucure dincolo de orice obstacol, simțuri apte să pătrundă misterele cele mai îndepărtate, să descopere tainele cele mai ascunse, să extragă o voluptate din altă voluptate ca o armonie din altă armonie, minunate instrumente, infinite virtuți, realități ca moartea de sigure. Totul dispărea ca vaporii : energiile și aspirațiile Universului convergeau în contopirea trupurilor ; cerul o consacra ; umbra și cortina o făceau religioasă ; o însoțea spectrul morții.

Deschise ochii. Văzu camera întunecată, prin balconul deschis, cerul foarte îndepărtat, copacii, cupolele, turnurile, laguna, la o distanță nemaipomenită, asupra căreia se înclina fața crepusculului, Colinele Euganee, azurii și tăcute ca aripile îndoite ale pământului din odihna serii. Văzu formele tăcerii și tăcuta formă care se lipea de el ca scoarța de trunchiul copacului.

Femeia se lăsa asupra-i cu toată greutatea ei, îl ținea înlănțuit și acoperit, își apăsa fruntea de umărul lui, cu fața ascunsă, sufocată, cu o strînsoare care nu ceda, indisolubilă ca aceea a cadavrului când brațele rigide îi încremenesc în jurul ființei vii. Părea că ea nu mai voia să-și slăbească strînsoarea, că ea nu mai putea fi desprinsă decît dacă i s-ar fi tăiat coatele. În încheștarea aceea el simțise soliditatea și tenacitatea oaselor, în timp ce pe piept și de-a lungul picioarelor simțea moliciunea acelei cărnii care fremăta cînd și cînd, cum freamătă apa curgătoare pe prundiș. Imagini nedefinite tot treceau și treceau

prin tremurul acela de apă, nenumărate, continue, revărsate de departe ; treceau și treceau, mereu mai multe, mai întunecate, mai impure, fluviu de viață tulbure. El își dădu seama încă o dată că din impuritatea aceea se hrănea dorința lui pătimasă, din necunoscutul obstacol, din urmele unor iubiri pierdute, din tristețea acelui trup, din disperarea aceea de nespus. Își dădu seama încă o dată că fantezmele altor gesturi provocau violența gestului său lacom față de femeia nomadă. Acum el suferea pentru ea, pentru el ; și o simțea suferind, și o simțea a lui, după cum lemnul aparține flăcării care-l mistuie ; și auzea din nou cuvintele neașteptate care au urmat furiei : „Trebuie să mor !“

Își întoarse din nou privirea spre viața de afară ; văzu grădinile întunecându-se în timp ce casele se lumineau, o stea cădea din durerea cerului, o spadă lungă, palidă, lucea foarte departe în lagună, colinele se confundau cu faldurile nopții, depărtările se întindeau spre locuri bogate de bunuri necunoscute. Erau acțiuni de împlinit pentru omenire, cuceriri de înfăptuit, vise de exaltat, destine de forțat, enigme de rezolvat, lauri de cules. Erau acolo drumuri misterioase cu întâlniri imprevizibile. Cite o fericire învăluită trecea pe acolo, fără ca vreo ființă s-o întâlnească sau s-o recunoască. Nu trăia oare pe lume, la ora aceea, un egal, un frate sau un dușman îndepărtat, pe a cărui frunte, după o zi de așteptare chinuitoare, să apară inspirația fulgerătoare din care se naște o operă eternă ? Cineva, la ora aceea, terminase vreo operă măreață sau găsisese, în cele din urmă, o rațiune eroică de a trăi. Dar el se afla acolo, ferecat în temnița trupului său, zăcînd sub greutatea femeii disperate. Soarta aceea magnifică de durere și putere, ca o corabie încărcată cu fier și aur, venea să se strivească de el ca de o stîncă. Ce făcea, ce gîndea în seara aceea Donatella Arvale, pe colina ei toscană, în casa ei solitară, lîngă tatăl ei nebun ? Își tempera voința printr-o luptă chibzuită ? Își ascundea ea taina ? Era pură ?

El deveni inert sub strînsoare ; își simți brațele blocate de înlănțuirea rigidă. Mută și neclintită, respingerea puse stăpînire pe întreaga lui ființă. O melancolie puternică asemenea unei mari amărăciuni se acumula în jurul inimii lui. I se păru că tăcerea aceea aștepta un strigăt. În membrele lui amortite, sub greutate, venele îi pulsă dureros. Strînsoarea slăbea încet-încet ca și cum viața s-ar fi pierdut. Cuvintele sfîșietoare îi reveniră în minte. O groază bruscă îl asaltă la apariția unei imagini funebre. Și totuși el nu se clinti, nu vorbi, nu încercă să risipească norul acela de neliniște care se aduna asupra amîndurora. Rămase inert. Pierdu cunoașterea locurilor, măsura timpului. Se văzu pe el și pe femeie în mijlocul unei pajiști infinite, presărată cu iarbă pîrlită, sub un cer alburii. Ei așteptau, așteptau o voce care să-i cheme, o voce care să-i ridice... Un vis confuz se năștea din toropeala lui, se legăna, se schimba, se întrista sub acel coșmar. Acum el credea că suie o pantă abruptă cu tovarășa lui, gîfîind, și gîfîiala ei, mult prea inumană, înăsprea oboseala lui...

Dar tresări, redeschise pleoapele, auzind un sunet. Era clopotul din San Simeone Profeta, atît de aproape, de parcă ar fi sunat în interiorul camerei. Sunetul metalic străpungea urechile ca un vîrf de spadă.

— Ai adormit și tu ? o întrebă el pe femeie, simțind-o inertă de parcă ar fi fost fără viață.

Și ridică o mîna, îi mîngîie părul, obrazii, bărbia.

Dar ea izbucni în hohote de plîns, ca și cum atingerea mîinii-lui i-ar fi zdrobit inima. Și plinse în hohote. acolo. pe pieptul lui, dar fără să moară acolo...

— Am o inimă, Stelio, spuse femeia privindu-l în ochi cu un efort dureros, care făcu să-i tremure buza, de parcă ea ar fi trebuit să învingă o timiditate sălbatică pentru a rosti cuvintele acelea. Sufăr din cauza inimii care e vie

aici, ah, Stelio, vie și avidă, și îngrozită cum n-ai să știi niciodată...

Ea surise cu surîsul ei blind tănuitor, ezită, întinse mîna spre un buchet de violete, îl luă, îl apropie de nări. Pleoapele ei se lăsară, fruntea îi rămase descoperită între păr și flori, minunat de frumoasă și de tristă.

— O rănești uneori, spuse încet cu respirația înăbușită în violete, uneori ești crud cu ea...

Părea că floarea aceea umilă și parfumată o ajută să-și mărturisească durerea, să-și dezvăluie și mai mult dojana timidă față de prietenul său. Ea tăcu; el înclină capul. Se auzeau trosnind tăciunii în cămin; se auzea ploaia bătînd monoton în grădina îndoliată.

— O sete nemaipomenită de bunătate, ah, n-o să știi niciodată ce sete !... Bunătatea, dragul meu prieten, cea adevărată, profundă, care nu știe să vorbească dar înțelege și știe să dea tot într-o singură privire, cu un gest mărunț, și e puternică, și e sigură, totdeauna împotriva vieții care pătează și seduce... O cunoști ?

Vocea ei era cînd fermă cînd șovăitoare, atît de caldă de lumina aceea interioară, atît de plină de sufletul dezvăluit, încît tînărul o simțea trecîndu-i prin tot sîngele, nu ca un sunet, ci ca o esență spirituală.

— În tine, în tine o cunosc !

El îi luă mîinile care țineau pe genunchi violetele ; le sărută pe amîndouă cu supunere, înclinîndu-se. Rămase, umil, la picioarele ei. Delicatul parfum îi înnobila duioșia. În pauză, focul și apa vorbiră.

Femeia întrebă clar :

— Crezi că sînt sigură de tine ?

— Nu m-ai privit dormind pe inima ta ? îi răspunse el, cu vocea schimbată, surprins dintr-o dată de o nouă emoție, pentru că văzuse în întrebare sufletul gol și înălțat înfățișîndu-i-se, simțise descoperită nevoia lui ascunsă de a crede și de a mărturisi.

— Da, dar ce importanță are ? Tinerețea are somnul liniștit pe orice pernă. Tu ești tânăr...

— Te iubesc și cred în tine ; mă las ție cu totul. Tu ești tovarășa mea. Mina ta e puternică.

El văzuse binecunoscuta ei neliniește descompunându-i trăsăturile chipului drag ; și accentul ei tremurase de dragoste.

— Bunătate ! spuse femeia mângâindu-i părul de la temple cu un gest ușor. Tu știi să fii bun, tu ai nevoie de consolare, dulcele meu prieten ! Dar am făcut o greșală, și trebuie s-o isprăvesc. Înainte mi se părea că aș fi putut face pentru tine lucrurile cele mai umile și cele mai înălțătoare ; și acum mi se pare că nu mai pot face decât un singur lucru : să plec, să dispar, să te las liber cu soarta ta...

El o întrerupse și, ridicându-se, îi cuprinse în mâini chipul drag.

— Asta pot eu, ceea ce dragostea nu poate ! spuse ea încet, pâlind, privindu-l așa cum nu-l mai privise niciodată.

El simți în căușul palmelor sale un suflet, o imagine a unui izvor viu, infinit de frumoasă și de prețioasă.

— Foscarina, Foscarina, suflet, viață, da, da, mai mult decât dragostea ; eu știu că tu îmi poți da mai mult decât dragostea ; și nimic nu contează mai mult pentru mine decât ceea ce-mi poți da tu ; și nici un alt dar n-ar putea să mă mângâie dacă nu te-aș avea lângă mine pe drumul meu. Crede-mă, crede-mă ! Ți-am repetat-o de atâtea ori, și atunci când tu încă nu erai cu totul a mea, și când ne mai despărțea încă interdicția...

Ținînd-o înlănțuită, el se înclină și o sărută cu pasiune.

Ea se înfioră toată ; riul rece ca gheața îi trecea pe deasupra, o îngheța.

— Nu, nu ! se rugă ea, palidă.

Își îndepărtă prietenul de lângă ea... Nu putu să-și stăpînească răsuflarea în piept. Se înclină, ca în vis, să culeagă violetele căzute pe jos.

— Interdicția ! spuse după un moment de tăcere.

Dintr-un tăciune care mai rezista încă la mușcătura flăcării se auzi un șuierat surd ; ploaia răpăia peste pietre, peste ramuri. Din cînd în cînd, zgomotul imita, vuietul mării ; evoca singurătăți ostile, depărtări neprimitoare, ființe rătăcitoare sub puterea cerului.

— De ce am nesocotit-o ?

Stelio avea ochii ațintiți în strălucirea mobilă a focului ; dar în mîinile lui deschise și întinse stăruia senzația cu totul neobișnuită, vestigiul miracolului, urma acelei aparențe umane prin a cărei tristă paloare trecuse unda aceea de sublimă frumusețe.

— De ce ? repetă femeia, cu durere. Ah, mărturisește, mărturisește că și tu, în noaptea aceea, înainte de a ne cuprinde furia oarbă și de a ne tîrî în ea, și tu ai simțit că totul era gata să fie devastat și distrus, că și tu ai simțit că nu trebuia să cedăm dacă am fi vrut să salvăm binele care se născuse în noi, acel ceva puternic și amănunțit care mi se părea singurul merit al vieții mele. Mărturisește, Stelio, spune adevărul ! Aș putea chiar să-ți amintesc momentul cînd ți-a vorbit vocea cea bună. N-a fost pe apă, cînd veneam spre casă, cînd era și Donatella cu noi ?

Avusese un moment de ezitare, înainte de a rosti acest nume ; apoi simțise cum o amărăciune, aproape fizică, de pe buze i-ar fi pătruns în tot trupul, ca și cum silabele acelea s-ar fi prefăcut în venin pentru ea. Suferind, așteptă ca prietenul să-i răspundă.

— Nu mai știu să mă întorc înapoi, Fosca, îi răspunse el, și nici n-aș vrea. Nu am pierdut ceea ce e bun în mine. Îmi place că sufletul tău are o gură care apasă, și că singele își dispăre de pe chip cînd te ating și simți că te doarec...

— Taci, taci, imploră ea, nu mă mai tulbura ! Lasă-mă să-ți vorbesc de chinul meu ! De ce nu mă ajuți ?

Se retrase puțin între perne, se contractă ca sub o violență brutală, privind fix văpaia, ca să nu-și privească iubitul.

— De mai multe ori am văzut în ochii tăi ceva ce mi-a provocat oroare, putu să spună la sfârșit, cu un mare efort, încît glasul îi redeveni răgușit.

El tresări, dar nu îndrăzni să o contrazică.

— Oroare ! repetă ea, mai clar, implacabilă împotriva ei însăși, învingîndu-și acum teama și regăsindu-și curajul.

Erau amîndoi în fața adevărului, cu inimile palpitînd, goale.

Femeia vorbi fără slăbiciune.

— Prima oară a fost acolo jos, în grădină, în noaptea aceea... Știu ce vedeai în mine : tot noroiul prin care am mers, toată infamia pe care am călcat-o în picioare, tot desfriul de care mi-a fost silă... Ah, tu n-ai fi putut să mărturisești viziunile care îți aprindeau febra ! Tu aveai ochii cruzi și gura convulsionată. Cînd ai simțit că mă rănești, ți-a fost milă... Dar după, dar după ?

Ea se îmbujorase toată, vocea îi devenise impetuoasă și pupilele-i străluceau.

— Să hrănesc, ani și ani, din ce era mai bun în mine, un sentiment de devotament și de admirație fără limite, de aproape, de departe, în bucurie, în tristețe ; să primesc cu cel mai pur gest de recunoștință orice mîngîiere oferită oamenilor de poezia ta, și să ating cu teamă alte haruri, mereu mai înalte și mereu mai mîngietoare ; să cred în marea forță a geniului tău chiar de la început și să nu-mi desprind ochii de pe urcușul tău și să-l însoțesc cu o dorință fierbinte care a fost întocmai ca rugăciunea mea de dimineață și de seară ani și ani de-a rîndul ; în tăcere, cu pasiune, să continui efortul de a da o oarecare frumusețe, o oarecare armonie sufletului meu pentru a-l face mai puțin nedemn de a se apropia de al tău ; de atîtea ori, pe scenă, în fața unui public înflăcărat, să rostesc printr-un fior vreun cuvînt nemuritor gîndindu-mă la cel pe care

într-o zi tu ai fi vrut să-l dai mulțimii prin gura mea ; să muncesc fără încetare, să încerc mereu să ajung la o artă mai simplă și mai intensă, să aspir mereu spre perfecțiune, de teamă că nu ți-aș plăcea, să nu apar prea inegală în visul tău ; să-mi iubesc gloria trecătoare numai pentru că ar fi putut într-o zi să servească gloriei tale ; să grăbesc cu fervoarea încrederii celei mai sigure noile tale revelații, pentru a mă putea oferi ție ca un instrument al victoriei tale înaintea decăderii mele ; și să apăr, împotriva a tot și a tuturor, acest idealism al sufletului meu ascuns, împotriva tuturor și chiar împotriva mea însămi, ba chiar într-un mod și mai curajos și mai dur împotriva mea însămi ; să fac din tine melancolia mea, speranța mea tenace, încercarea mea eroică, simbolul tuturor lucrurilor bune, puternice și libere, ah, Stelio, Stelio...

Se opri o clipă, sufocată de avânt, jignită de amintire ca de o nouă rușine.

— ...și să ajung în zorii dimineții aceleia, și să te văd plecând astfel din casa mea, în zorii aceia îngrozitori !
Ea se albi, pierindu-i tot sângele din obraji.

— Îți aduci aminte ?

— Fericit, fericit, eram fericit ! îi strigă el cu vocea sugrumată, peste măsură de emoționat.

— Nu, nu... Îți amintești ? Te-ai sculat din patul meu ca din patul unei curtezane, sătul, după câteva ore de plăcere dezlănțuită...

— Te înșeli, te înșeli !

— Mărturisește ! Spune adevărul ! Numai cu adevărul ne mai putem salva încă !

— Eram fericit, aveam toată inima deschisă, visam și speram, credeam că reasc...

— Da, da, fericit că respiri, că te regăsești liber, că te simți încă tânăr, în bătaia vântului și în plină zi. Ah, tu amestecaseși prea multe lucruri aspre în mîngîierile tale, prea multe veninuri în plăcerea ta. Ce-ai văzut tu în cea care agonizase de-atîtea ori în renunțare — și tu o știi —

da, mai degrabă agonizase decât să distrugă interdicția necesară pentru a face să trăiască visul pe care ea îl purta cu sine în continua ei rătăcire prin lume? Spune, ce vedeai tu, dacă nu creatura coruptă, carne de voluptate, rămășițele iubirilor aventuroase, actrița vagabondă care e în patul ei ca și pe scenă, a tuturor și a nimănui...

— Foscarina ! Foscarina !

Se aruncă asupra ei, îi închise buzele cu mîna tremurătoare, zdruncinat, agitat.

— Nu, nu, nu spune asta ! Taci ! Ești nebună, ești nebună !

— Oroare ! murmură ea, căzînd întinsă pe perne, de parcă-și pierduse cunoștința extenuată, pildă sub unda aceea de amărăciune care-i țîșnise din fundul inimii.

Dar ochii ei rămîneau deschiși și dilatați, imobili ca două cristale, împietriți de parcă nu ar mai fi avut gene, fixați asupra lui. Îi împiedicau să vorbească : să nege sau să atenueze adevărul pe care ei îl descoperiseră. După cîteva clipe, îi deveniră intolerabili. El îi închise cu degetele, așa cum se închid ochii morților. Ea văzu gestul care era de o melancolie infinită, simți pe pleoape degetele care o atingeau așa cum doar iubirea și mila știu să atingă. Amărăciunea dispărea ; nodul aspru se desfăcu ; genele se umeziră. Ea întinse brațele, îi cuprinse gîtul, și se ridică puțin, sprijinindu-se de el. Păru că se strînge toată în sine, devenind încă o dată ușoară și slabă, plină de o implorare tăcută.

— Trebuie, deci, să plec ! suspină, cu vocea umedă de plînsul interior. Nu există scăpare ? Nu există iertare ?

— Te iubesc, spuse iubitul.

Ea își eliberă un braț și întinse mîna deschisă spre cămin, ca pentru o implorare. Apoi îl îmbrățișă din nou pe tînăr, strîns.

— Da, încă puțin, încă pentru puțină vreme ! Lasă-mă să mai rămîn cu tine ! Apoi am să plec, am să plec să

mor departe, la poalele colinelor, sub un copac, pe o piatră. Mai lasă-mă să stau puțin.

— Te iubesc, spuse iubitul.

Părea că forțele oarbe și neîmblinzite ale vieții se răsuceau deasupra capetelor lor, peste îmbrățișarea lor. Deoarece le simțeau și le era groază de ele, ei se strîngeau și mai tare ; și din strînsoarea corpurilor lor se nașteau pentru sufletele lor un bine și un rău, ambele foarte chinuitoare, amestecate și contopite și imposibil de separat. Vocea elementelor vorbea în tăcere un limbaj obscur care era ca un răspuns neînțeles la întrebarea lor mută. Focul și apa, de aproape, de departe, vorbeau, răspundeau, povesteau. Încet-încet, atraseră spiritul animatorului, îl seduseră, puseră stăpînire pe el, tirîndu-l în lumea nenumăratelor mituri născute din eternitatea lor. El auzi în urechi, ca o senzație reală și profundă, răsunînd cele două melodii care exprimau intima esență a celor două Voințe elementare, cele două melodii minunate pe care el le descoperise pentru a le țese în urzeala simfonică a noii tragedii. Împunsăturile durerii, tremuratul neliniștii încetară brusc, ca pentru un răgaz fericit, pentru un interval de fermecătoare încîntări în mizerie. Și brațele femeii se desfăcură ca și cum s-ar fi supus unei misterioase porunci de eliberare.

— Nu există scăpare, își spuse ea sieși, repetînd parcă sentința unei condamnări, auzită cu propriile-i urechi în același fel în care celălalt auzise marile melodii.

Se aplecă, își sprijini bărbia în palmă și cotul pe genunchi ; rămase în poziția aceea, neclintită, cu ochii spre cămin, cu fruntea încruntată.

El o privi, reveni la durerea lui. Răgazul trecuse, prea scurt ; dar spiritul i se orientase spre propria-i operă, rămîinîdu-i o stare de agitație care semăna cu nerăbdarea. Acum durerea aceea i se părea inutilă ; neliniștea femeii i se părea chiar nepotrivită, din moment ce el o iubea, din moment ce el o dorea și mîngîierile lui erau în-

flăcărare și amîndoi erau liberi și locul unde trăiau era favorabil viselor și plăcerilor. Ar fi vrut să găsească o cale neașteptată de a frînge cercul ei de fier, de a risipi norul trist, de a-și readuce prietena la veselie. Ceru stării lui de grație o născocire delicată prin care s-o readucă pe ființa aceea tristă la surîs, ceva s-o îmbuneze. Dar acum îi lipsea acea melancolie abandonată și aceea milă tremurătoare care transmisese degetelor lui o atingere atît de suavă în clipa cînd îi închisese pleoapele peste ochii disperați. Instinctul nu-i sugera decît gestul senzual, mîngîierea care potolește sufletul, sărutarea care crează confuzie în gînduri.

Șovăi ; o privi. Ea rămăsese în aceeași atitudine, aplecată, cu bărbia sprijinită-n palmă, cu fruntea încruntată. Limbile jucăuse ale flăcării îi luminau fața, părul. Fruntea era frumoasă ca o frumoasă frunte bărbătească ; dar avea ceva sălbatic în cuta naturală și în reflexul roșcat al șuvițelor dese în pornirea lor dinspre tîmple, ceva mîndru și aspru care amintea de aripile păsărilor răpitoare.

— La ce te uiți ? spuse ea, simțindu-i privirea. Îmi descoperi un fir de păr alb ?

El se înclină, se așeză în genunchi în fața ei, docil, tandru.

— Te văd frumoasă ; descopăr mereu în tine ceva care îmi place, Foscarina. Priveam linia ondulată a părului tău, aici, stranie, care nu-i făcută de pieptăne ci de furtună.

El își furișă mîinile senzuale în șuvițele părului des. Ea închise ochii, cuprinsă de un frison rece, dominată de teribila putere ; deveni pentru el ca un lucru ce-l poți ține într-un pumn, ca un inel într-un deget, ca o mînușă, ca o haină, ca un cuvînt care poate fi rostit sau nu, ca un vin care poate fi băut sau vărsat pe jos.

— Te văd frumoasă. Cînd îți închizi ochii așa, te simt a mea pînă la ultima particică, a mea, în mine, așa cum sufletul e unit cu corpul ; o singură viață, a mea și a ta... ah, nu știu ce să-ți spun... Tot chipul tău pălește în adîncul

meu... Simt dragostea în toate venele tale, în părul tău, urcînd, urcînd ; o văd răzbind de sub pleoapele tale... Cînd ți se bat pleoapele, mi se pare că bat odată cu singele meu și că umbra genelor tale îmi atinge adîncul inimii...

Ea asculta, în întunecimea în care vibrația roșie a flăcării îi străbătea țesutul viu ; și din cînd în cînd i se părea că vocea aceea era îndepărtată și că nu-i vorbea ei ci alteia și că ea asculta o declarație de dragoste, pe ascuns, și că era sfîșiată de gelozie și că era străpunsă de fulgerele unei voințe ucigăse, că era cuprinsă de un spirit de răzbunare sîngeroasă, și că atîta timp cît corpul ei rămînea imobil, mîinile ei atîrneau cuprinse de o toropeală foarte apăsătoare, lipsite de apărare, neputincioase.

— Tu ești voluptatea mea și ești trezirea mea. Există în tine o forță de stimulare de care tu însăși ești înconștientă. Cel mai simplu gest al tău e suficient pentru a-mi revela un adevăr pe care-l ignoram. Și dragostea e ca și intelectul : strălucește odată cu adevărurile descoperite. De ce, de ce te întristezi ? Nimic nu e pierdut, nimic nu e distrus. Trebuia să ne unim așa cum ne-am unit, ca să ne înălțăm împreună spre bucurie. Era necesar ca eu să fiu liber și fericit în adevărul iubirii tale întregi pentru a crea o operă frumoasă, așteptată de atîția ani. Am nevoie de încrederea ta, am nevoie să mă bucur și să creez... Doar simpla ta prezență mi-este suficientă pentru a da spiritului meu o fecunditate incalculabilă. Adineauri, pe cînd mă țineai îmbrățișat, am auzit deodată trecînd prin liniște un torent de muzică, un fluviu de melodie...

Cui îi vorbea el ? Cui îi cerea el bucurie ? Nevoia lui de muzică nu tindea oare spre cea care cînta și transfigura prin cîntecul ei Universul ? Cui, dacă nu proaspetei tinereti, fecioarei intacte, putea el să-i ceară să se bucure și să creeze ? În timp ce ea îl ținea în brațele ei, cealaltă cînta în sufletul lui ! Și acum, acum, cui îi vorbea el, dacă nu celeilalte ? Numai cealaltă putea să-i dea ceea ce-i era necesar pentru arta și pentru viața lui. Fecioara era o

forță nouă, o frumusețe ferecată, o armă încă neatinsă, magnifică și ascuțită prin beția luptei. Nenorocire ! Nenorocire !

O durere îmbinată cu minie chinui femeia în întunecimea aceea vibrantă și destrămată din care nu îndrăznea să iasă. Suferea de parcă fusese prăvălită într-un coșmar. I se părea că se prăbușește în adânc, cu întortochearea ei de gânduri indestructibile, cu viața ei trăită, cu anii ei de mizerie și de triumf, cu chipul ei ofilit și cu miile ei de măști cu sufletul ei disperat și cu miile de suflute care-și găsiseră lăcaș în trupul ei. Pasiunea aceea care trebuia s-o salveze, acum o împingea iremediabil spre ruină și moarte. Pentru a ajunge la ea, pentru a se bucura de ea, dorința iubitului trebuie să treacă de piedica aceea confuză pe care ea o credea făurită din nenumărate iubiri necunoscute și trebuia să se contamineze, să se corupă, să se înăsprească, să devină crudă, și, consumată, asprimea să devină dezgust, poate ură, dispreț. El vedea probabil aproape întotdeauna umbra altor bărbați în mîngîierea ei și din umbra aceea își simțea aproape întotdeauna stimulat instinctul de ferocitate bestială care se ascundea în adîncul senzualității lui puternice. Ah, ce făcuse ea ? Ea înarmase un devastator furibund și-l pusese acolo, între ea și prietenul ei. Nu mai exista scăpare pentru ea. Ea însăși îi adusesese înainte, în seara aceea de incendiu, frumoasa și proaspăta pradă asupra căreia el își fixase privirea, ceea ce însemna o alegere și o făgăduință. Cui îi vorbea el acum dacă nu celeilalte ? De la cine aștepta el bucurie ?

— Nu fii tristă ! Nu fii tristă !

Acum ea auzea cuvintele confuz, din ce în ce mai slabe, de parcă sufletul ei s-ar fi scufundat și glasul lui ar fi rămas undeva sus ; dar simțea mîinile nerăbdătoare, care o mîngîiau, care abia o atingeau. Și, în întunericul sanguin din care părea să nască deliruri și nebunii, din măduvă, din vene, din toată ființa ei tulburată, izbucni deodată o revoltă sălbatică.

— Vrei să te duc la ea ? Vrei s-o chem ? strigă scoasă din fire, deschizînd ochii mari în fața lui, uluit, cuprînzîndu-l de încheieturile mîinilor și zgîlțîindu-l cu o forță frenetică și o cumplită agresivitate. Du-te, du-te ! Te așteaptă. De ce mai stai aici ? Du-te, aleargă ! Te așteaptă.

Ea se ridică, îl ridică și pe el, încercă să-l împingă spre ușă. Era de nerecunoscut, transfigurată de violență într-o creatură amenințătoare și periculoasă. Incredibilă era forța mîinilor ei, energia nocivă care se amplifică în toate membrele ei.

— Cine mă așteaptă ? Ce spui ? Ce ai ? Vino-ți în fire ! Foscarina !

El se bilbiia, o chema, tremurînd de spaimă pentru că avea impresia că vede figura nebuniei schițîndu-se pe obrazul ei tulburat. Cu mintea întunecată, ea nu-l mai auzea.

— Foscarina !

O strigă cu tot sufletul, alb de groază, de parcă voia să oprească prin strigătul lui rațiunea care părea să o părăsească.

Ea avu o zvîcnitură puternică ; își desfăcu mîinile, aruncă o privire rătăcită în jurul ei, ca și cum s-ar fi trezit și nu și-ar fi amintit. Gîfîia greu.

— Vino, așează-te.

El o conduse înapoi spre perne, o așează acolo cu delicatețe. Ea se lăsă mîngîiată, îngrijită de duioșia lui dezolată. Părea că își revine după ce își pierduse cunoștința și că nu-și mai amintește nimic. Se tîngui :

— Cine m-a bătut ?

Își pipăi brațele amortite, își atinse obrajii spre capătul maxilarelor care o dureau. Începu să tremure de frig.

— Întinde-te, lasă-ți capul aici...

El o ajută să se întindă, să-și așeze capul, îi acoperi picioarele cu o pernă, încet, cu blîndețe, aplecat spre ea ca spre o ființă dragă bolnavă, dăruindu-i toată inima lui care bătea, bătea, înspăimîntată încă.

— Da, da, repetă ea respirînd ușor, la fiecare gest al lui, vrînd să prelungească blîndețea îngrijirilor acelea.

— Ți-e frig ?

— Da.

— Vrei să te învelesc ?

— Da.

El căută o pătură, găsi pe masă o catifea veche. O acoperi cu ea. Ea schiță un zîmbet.

— Te simți bine, acum ?

Ea abia-abia făcu un semn cu pleoapele care i se închideau. El culese atunci violetele, ofilite și moleșite de căldură. Puse buchețelul pe perna unde-și odihnea ea capul.

— Așa ?

Ea își mișcă genele, făcîndu-i un semn și mai vag. El o sărută pe frunte, simți parfumul de violete ; apoi se întoarse să ațîțe focul, puse multe lemne, se înălță o flacără mare.

— Simți căldura ? Te încălzești ? o întrebă el cu o voce scăzută.

Se apropie din nou de ea, se aplecă spre bietul suflet. Își ținu respirația. Ea ațipise. Contractiile de pe chipul ei se destindeau, liniile gurii se recompuneau în ritmul egal al somnului, un calm asemenea celui al morții i se așternuse peste paloare. „Dormi ! Dormi !“ El era atît de plin de milă și de dragoste, încît ar fi putut să insuflă în somnul acela o infinită consolare și uitare. „Dormi ! Dormi !“

Rămase acolo, pe covor, s-o vegheze. Cîteva clipe îi măsură respirația. Buzele acelea spusese : „Eu pot ceva de dragostea nu poate !“ Buzele acelea strigaseră : „Vrei să te duc la ea ? Vrei s-o chem ?“ El nu judeca, nu hotărî ; își lăsa gîndurile să rătăcească. Încă o dată simți forțele oarbe și neîmblînzite ale vieții răsucindu-se dea-

supra capului său, în somnul acela, și teribila sa voință de a trăi. „Arcul are ca nume BIOS și ca operă moartea.”

În tăcere, focul și apa vorbiră. Vocea elementelor, femeia adormită în durere, iminența destinului, imensitatea viitorului, amintirea și presentimentul, toate semnele acelea crează în sufletul lui o stare de mister muzical în care opera neexprimată se reînsuflește și se luminează. El își auzi melodiile dezvoltându-se nedefinit. Auzi o persoană din poveste spunând : „Numai ea ne potolește setea ; și toată setea care e în noi tinde avid spre prospețimea ei. Dacă n-ar fi ea, nimeni n-ar putea trăi aici, toți am muri arși de sete...” Văzu o câmpie brăzdată de matca aridă și albă a unui bătrîn fluviu, presărată cu ruguri aprinse în seara extraordinar de calmă și pură. Văzu o funebră fulgerare de aur, un mormînt plin de cadavre, toate acoperite cu aur, cadavrul Casandrei încoronat printre vasele sepulcrale. O voce spunea : „Cît e de fină cenușa ei ! Se strecoară printre degete ca nisipul mării...” O voce spunea : „Ea vorbește despre o umbră care trece peste toate lucrurile și despre un burete umed care șterge toate urmele...” Apoi se făcea noapte : străluceau stelele, mirtul își răspîndea mireasma, o fecioară deschidea o carte, citea un bocet. Și o voce spunea : „Ah, statuia Niobei ! Înainte de a muri, Antigona a văzut o statuie de piatră din care se revărsa un izvor etern de lacrimi...” Eroarea timpului dispăruse ; depărtările veacurilor erau abolite. Vechiul suflet tragic era prezent în noul suflet. Prin cuvînt și prin muzică poetul recompunea unitatea vieții ideale.

Într-o după-amiază de noiembrie el se întorcea de la Lido pe vaporaș, însoțit de Daniele Glăuro. Lăsaseră în urma lor Adriatica în furtună, vuietul valurilor verzi și cărunte pe plajele pustii, copacii din San Niccolò despuiați

de un vînt prădalnic, virtejurile de frunze moarte, fan-
tomele eroice ale plecărilor și ale acostărilor. amintirea
arcașilor în întrecere pentru cucerirea purperei, și a ga-
lopurilor Lordului Byron, devorat de nerăbdarea de a-și
depăși destinul.

— Și eu aș fi dat astăzi un regat pentru un cal, spuse
Stelio Effrena, luîndu-se în rîs pe sine, iritat de me-
diocritatea vieții. Nici arbaletă, nici cal, la San Niccolò,
nici măcar curajul unui vislaș ! *Perge audacter*¹... Iată-ne
pe această mizerabilă carcasă cenușie care fumegă și
sfirîie ca o tigaie. Privește Veneția care dansează, acolo jos !

Încruntarea mării se propaga în lagună. Apele erau
agitate de un freamăt puternic și aveai impresia că agitația
se comunica și străzilor orașului și că palatele, cupolele,
clopotnițele, se legănau și pluteau întocmai ca navele.
Algele smulse din străfunduri unduiau cu rădăcinile lor
albicioase. Stoluri de pescăruși se roteau în văzduh și din
cînd în cînd se auzea rîsul lor straniu pendulînd peste ne-
număratele creste ale furtunii de pe mare.

— Richard Wagner ! spuse încet Daniele Glăuro, cu
o emoție spontană, indicînd un bătrîn aplecat pe parapetul
de la proră. Acolo, cu Franz Liszt și cu Donna Cosima.
Îl vezi ?

Și inima lui Stelio Effrena bătu mai puternic ; și pen-
tru el dispărură brusc toate celelalte figuri înconjurătoare,
plictiseala amară se întrerupse, opresiunea inerției încetă ;
și rămase numai sentimentul puterii supraomenești pro-
vocat de acel nume, singura realitate deasupra tuturor ace-
lor fantome indistincte a fost lumea ideală evocată de acel
nume în jurul firavului bătrîn aplecat spre tumultul
apelor.

Geniul victorios, credința în dragoste, prietenia con-
stantă, supreme apariții ale naturii eroice, erau acolo
laolaltă, încă o dată pe furtună, în tăcere. Aceeași can-

¹ Înainte cu curaj (lat.) (n.t.).

doare orbitoare le încorona pe cele trei persoane vecine : părul lor era extraordinar de alb pe gândurile lor triste. O tristețe neliniștită se dezvăluia pe chipurile lor, în atitudinile lor, de parcă o aceeași presimțire întunecată le-ar fi apăsât inimile care comunicau. Femeia avea fața ca zăpada, o gură frumoasă, cărnoasă, făcută din linii ferme și nete, care dezvăluiau un temperament tenace ; și ochii săi de oțel lucios erau tot timpul fixați pe cel ce o alesese drept tovarășă în războiul măreț, tot timpul plini de adorație, veghind asupra celui care, după ce învinsese orice obstacol, n-ar fi putut să învingă moartea de care era veșnic amenințat. Acea privire feminină de teamă și de ocrotire se opunea astfel privirii invizibile a celeilalte Femei, creînd în jurul protejatului o vagă umbră funebră.

— Pare că suferă, spuse Daniele Glăuro. Nu vezi ? Parcă s-ar pierde. Vrei să ne apropiem ?

Stelio Ėffrena privea cu o emoție de nespus pletele albe pe care vîntul nemilos le agita peste ceafa bătrînă, sub borurile largi ale pălăriei de fetru, și peste urechea aproape lividă, cu lobul umflat. Corpul acela, care fusese susținut în luptă de un instinct atît de mîndru de dominare, avea acûm aparența unei zdrențe pe care vijelia trebuia s-o ducă și s-o risipească.

— Ah, Daniele, ce-am putea face pentru el ? îl întrebă Stelio pe prietenul lui, cuprins de o dorință pioasă de a-și manifesta prin vreun semn prețuirea și compasiunea față de inima aceea largă și oprimată.

— Ce-am putea face ? repetă prietenul căruia i se transmise instantaneu voința fierbinte de a oferi ceva eroului care pătimea destinul omenesc.

Ei deveniră un singur suflet în atitudinea aceea de grațitudine și de elan, în acea neprevăzută izbucnire înălțătoare a nobleței lor profunde. Dar ei nu puteau da nimic altceva, decît ceea ce dădeau. Nimic nu puteau întrerupe subminarea tainică a răului. Și amîndoi sufereau privind părul acela alb, plăpîndeale șuvițe semi-vii agitîndu-se pe

ceafa bătrînului la suflarea vehementă a vîntului venit din larg, aducînd lagunei înapămintate vuetul valurilor însumate ale mării.

„Ah, mare mîndră, tu va trebui să mă mai porți încă ! Salvarea pe care o caut pe pămînt n-o voi găsi niciodată. Vouă vă voi rămîne credincios, o, valuri ale nesfîrșitei mării...” Armoniile impetuoase ale *Vasului Fantomă* se redeșteptau în memoria lui Stelio Effrena cu disperatul avertisment care le străbate din cînd în cînd ; și i se părea că aude din nou în vînt cîntecul sălbatic al echipajului de pe nava cu pînze sîngerii : „Iohohè ! Iohohè ! Coboară pe uscat, o, negru căpitan : au trecut șapte ani...” Și el recompunea în imaginația lui figura lui Richard Wagner tînăr, și-l reprezenta pe singuraticul pribeag în via oroare a Parisului, sărman și mîndru, devorat de o febră minunată, fixat de steaua lui și hotărît să constrîngă lumea s-o recunoască. În mitul palidului navigator, pribeagul exilat regăsise o imagine a goanei sale neobosite, a luptei sale furioase, a speranței sale supreme. „Dar într-o zi omul palid va putea fi eliberat, dacă va întîlni pe pămînt o femeie care să-i fie fidelă pînă la moarte !”

Femeia aceea era acolo, lingă erou, ca o paznică mereu vigilantă. Și ea, ca și Senta, cînuștea legea suverană a credinței ; și moartea era pe cale să distrugă făgăduința sacră.

— Crezi tu că el, cufundat în poezia miturilor, a visat un mod extraordinar de a trece în lumea de dincolo și că el roagă zilnic Natura să-i acorde un sfîrșit în armonie cu visul lui ? întrebă Daniele Glăuro, avînd în vedere voința misterioasă care determinase acvila să ia fruntea lui Eschil drept o stîncă și-l făcuse pe Petrarca să-și dea sufletul, însingurat, pe paginile unei cărți. Ce sfîrșit ar putea fi demn pentru el ?

— O melodie nouă, de o forță nemaiauzită, care apăruse nedeslușită în prima tinerețe și pe care el n-putut-o opri atunci, îi va sfîșia deodată inima ca o spadă cu un tăiș cumplit.

— E adevărat, zise Daniele Glăuro.

Stîrnite de vîntul puternic, falangele de nori se luptau în spațiu, învingîndu-se unele pe altele ; cupolele, turnurile, legănîndu-se la mari depărtări, păreau că se deformează și ele ; și umbrele orașului și umbrele cerului la fel de vaste și neclintite peste apele involburate, se confundau și se preschimbau mereu de parcă ar fi fost produse de ceva ce era gata să se dizolve.

— Privește-l pe Maghiar, Daniele. Fără îndoială că el e un suflet generos : l-a slujit pe erou cu un devotament și cu o credință fără margini. Și această servitute îl consacră gloriei mai mult decît însăși arta lui. Dar privește cum din sentimentul lui sincer și puternic el extrage o reprezentare aproape histrionică, din nevoia continuă de a impune spectatorilor o magnifică imagine a sa ca să-i amăgească !

Abatele își îndrepta pieptul slab și osos care părea strîns în zale de fier ; și, ținîndu-se așa drept, își descoperea capul pentru rugăciune, pentru a-și îndrepta ruga sa mută spre Zeul Furtunilor. Vîntul îi răvășea părul cărunț, des, bogat, impresionantele plete leonine, din care porniseră atîtea freamăte și străluciri ca să tulbure mulțimea și femeile. Ochii săi magnetici se înălțaseră spre nori, în timp ce cuvintele încă nerostite se desemnau pe lungile sale buze subțiri, răspîndind o aură mistică asupra chipului acela asprit de riduri și de negi enormi.

— Ce contează ? spuse Daniele Glăuro. El are divinul har al fervoarei și gustul forței atotputernice și al pasiunii dominatoare. Artă lui nu a aspirat spre Prometeu, Orfeu, Dante, Tasso ? El a fost atras de Richard Wagner ca de marile energii naturale ; a auzit poate în el ceea ce a

încercat să exprime printr-unul din poemele sale simfonice : „ceea ce se aude pe creasta muntelui“.

— E adevărat, spuse Stelio Effrena.

Dar tresăriră amîndoi văzîndu-l pe bătrînul aplecat întorcîndu-se brusc cu gestul celui ce se sufocă în întuneric și agătîndu-se convulsiv de tovarășa sa, care scoase un tipăt. Dădură fuga. Toți cei ce erau pe vapor, impresionati de strigătul înspăimîntat, alergară, se îngrămădiră în jurul lui. O privire a femeii a fost de ajuns ca nici unul să nu îndrăznească să se apropie de corpul ce părea fără viață. Ea însăși îl sprijini, îl așeză pe scaun, îi luă pulsul, se aplecă pe inima lui, ascultînd. Dragostea și durerea ei trasau un cerc inviolabil în jurul omului inert. Toți s-au dat înapoi, tăcuți, în așteptare, spionînd pe chipul livid semnele de revenire la viață.

Fața-i era imobilă, sprijinită pe genunchii femeii. Două cute adinci brăzdau obrajii, coborînd spre gura întredeschisă, se adînceau spre marginile nărilor nasului său acvilin trufaș. Rafalele de vînt agitau șuvițele rare și foarte fine pe fruntea bombată, colanul alb al bărbii sub bărbia pătrată, unde robustețea maxilarului apărea printre zbîrciturile flasce. De pe timplă se strecura o sudoare vîscoasă, și un tremur ușor îi agita unul din picioare care-i atîrna. Cel mai mic semn de pe figura aceea fără viață rămase imprimat pentru totdeauna în mintea celor doi tineri.

Cît a durat chinul ? Succesiunea umbrelor continua peste unduirea întunecată a apei, întreruptă din cînd în cînd de mari fișii de rază, care păreau că străbat aerul și apoi se cufundă cu greutatea unei lovituri. Se auzea zgomotul cadentat al mașinii, și uneori risul batjocoritor al pescărușilor, și chiar urletul surd care venea dinspre Canal Grande, geamătul puternic al orașului lovit.

— O să-l ducem noi, spuse Stelio Effrena la urechea prietenului, amețit de tristețea lucrurilor și de solemnitatea viziunilor sale.

Chipul imobil abia dădea cîte un semn de revenire la viață.

— Da, să ne oferim noi, spuse Daniele Glăuro, pîlînd. Ei o priviră pe femeia cu chipul de zăpadă ; înaintară, palizi ; își oferiră brațele.

Cît dură cumplitul transport ? Trecerea de pe vapor pe țarm era scurtă ; dar acei cîțiva pași au durat cît un drum nespus de lung. Apa se lovea cu zgomot de birnele debarcaderului, urletul se năpustea din Canal Grande ca din meandrele cavernelor, clopotele de la San Marco băteau de vecernie ; dar zgomotul confuz își pierdea orice realitate imediată și părea infinit de profund și îndepărtat ca o lamentație a Oceanului.

Ei duceau pe brațe greutatea Eroului, purtau corpul amortit al Celui care răspindise puterea sufletului său oceanic peste lume, carnea muritoare a Revelatorului care transformase esențele Universului în cîntec infinit pentru credința oamenilor. Cu un fior inefabil de spaimă și de bucurie, ca omul care vede un rîu prăvălindu-se de pe o stîncă, un vulcan care érupe, un incendiu care devorează o pădure, un meteor orbitor care ascunde cerul înstelat, ca omul în fața unei forțe naturale care se manifestă spontană și irezistibilă, Stelio Éffrena simți sub mîna care susținea bustul, trecută pe sub subțiori — se opri o clipă să-și recapete forța care-l părăsea și privi capul acela alb ca neaua lingă pieptul lui — simți sub mîna lui bătînd din nou inima sacră.

— Ai dovedit forță, Daniele ; tu care nu ești în stare să rupi o trestie. Era greu trupul acela de bătrîn barbar, parcă ar fi avut un schelet de bronz : bine făcut, robust, în stare să rămînă în picioare pe un pod care s-ar clătina : structura unui bărbat destinat largului mării. Dar de unde îți venea forța aceea, Daniele ? Mă temeam pentru tine. Nu te clătina ! Am dus un-erou pe brațele noastre. Trebuie

să însemnăm ziua asta și s-o sărbătorim. Ochii lui s-au redeschis în fața mea, inima lui a bătut din nou sub mina mea. Eram demni să-l purtăm noi, Daniele, pentru elanul nostru.

— Demn, tu, nu numai să-l duci dar și să culegi ca să păstrezi unul din darurile cele mai frumoase oferite de arta lui oamenilor care mai speră încă.

— Ah, dacă n-aș fi depășit de năvala propriilor mele sentimente și dacă aș reuși să domolesc această neliniște care mă sufocă, Daniele !...

Mergeau, mergeau cei doi prieteni, unul lângă altul, amățiți și legați de aceeași taină de parcă prietenia lor ar fi devenit mai înaltă, de parcă s-ar fi îmbogățit cu vreo comoară ideală ; mergeau în vînt, în vuiet, prin seara agitată, grăbiți de furia mării.

— Se pare că Adriatica s-a revărsat peste Murazzi ¹ în seara asta și vrea să-și bată joc de interdicția Senatului, spuse Daniele Glăuro, oprindu-se în fața valurilor care se abăteau asupra Pieții și amenințau Procurațiile ². Trebuie să ne întoarcem.

— Nu, să trecem dincolo cu barca. Uite o luntre. Privește San Marco pe apă !

Vislașul îi ducea spre Turnul Orologiului. Piața era inundată, întocmai ca un lăc înconjurat de porticuri, oglinzind cerul care se descoperea în spatele norilor ce goneau, colorat de crepusculul verde-gălbui. Mai vie, Basilica de aur, de parcă ar fi prins viață în contact cu apa asemenea unei păduri uscate, strălucea de aripi și aureole în în-

¹ Digul care proteja laguna venețiană, între Pellestrina și Chioggia ; proiectat de matematicianul Zendrini, a fost desăvîrșit pe timpul dogelui Renir (1741—1782) (n.t.).

² Procurație, reședință a procurorilor din Piața San Marco din Veneția. Palatul vechi (latura nordică) a fost construit în 1480 de P. Lombardo, iar Palatul Nou (latura sudică), a fost început de Scamozzi, în 1588, și terminat de arhitectul Baldassare Longhena (n.t.).

depărtata lumină ; și crucile mitrelor sale se zăreau pe fondul oglinzii întunecate, ca vîrfurile unei alte basilici scufundate.

— *EN VERUS QUI FREGIT VINCULA MORTIS*¹, citi Stelio Effrena pe coarda unui arc, sub mozaicul *Invierii*. Știi că la *Veneția* a avut Richard Wagner primele convorbiri cu moartea, cu peste douăzeci de ani în urmă, pe timpul lui *Tristan* al lui ? Devorat de o pasiune disperată, a venit la *Veneția* să moară în liniște ; și aici a compus acel delirant act al doilea, care este un imn închinat nopții eterne. Acum destinul lui îl aduce din nou pe lagune. Pare a fi destinat să-și aibă sfîrșitul aici, ca și Claudio Monteverdi. Nu e o dorință muzicală, oare, de care e plină *Veneția*, imensă și de nedefinit ? Toate zgomotele, aici, se transformă în voci expresive. Ascultă !

La suflarea puternică a vîntului, orașul de piatră și de apă devenise sonor ca o orgă nemărginită. Șuieratul și huruitul se schimbau într-un fel de implorare corală care se amplifică și se diminuea în mod ritmic.

— Urechea ta nu percepe linia unei melodii în acest cor de gemete ? Ascultă !

Ei coborîseră din luntre și porniseră pe străzi, treceau peste micile podețe, înaintau pe trotuare, mergînd la voia întâmplării ; dar, chiar în dorința lui de a se grăbi, Stelio se orienta aproape din instinct spre o casă îndepărtată care, din cînd în cînd, îi apărea ca în sclipirea unui fulger, în-suflețită de o profundă așteptare.

— Ascultă ! Eu disting o temă melodică și simt cum se pierde și din nou apare fără să aibă puterea de a se dezvolta...

Stelio se opri, atent, cu o expresie atît de intens încordată, încît prietenul se miră de parcă l-ar fi văzut scufundîndu-se în fenomenul natural pe care el îl scruta,

¹ Iată pe cel adevărat care a rupt lanțurile morții (lat.) (n.t.).

anulindu-se treptat într-o voință mai puternică și mai vastă care îl absorbea și îl făcea identic cu ea însăși.

— Ai auzit ?

— Mie nu mi-e dat să aud ceea ce auzi tu, îi răspunse ascetului steril spiritului genial. Voi aștepta ca tu să-mi poți repeta cuvântul pe care ți l-a spus Natura.

Amândoi tremurau în adâncul inimii : unul foarte lucid, altul neștiutor.

— Nu știu, spuse acesta, nu mai știu... Mi se părea...

Acum conștiinței sale îi scăpa mesajul pe care el îl primise într-o stare fugară de inconștiență. Frământarea spiritului său reîncepea ; voința sa reapărea agitându-se în aspirații anxioase.

— Ah, să poți reda melodiei simplitatea ei naturală, perfecțiunea ei ingeună, divina ei inocență ; s-o extragi vie din izvorul etern, din însuși misterul Naturii, din însuși sufletul lucrurilor universului ! Te-ai gândit vreodată la mitul acela care se referă la copilăria Casandrei ? Ea a fost lăsată o noapte în templul lui Apollo ; și dimineața a fost găsită întinsă pe marmură, strinsă în încolăcirile unui șarpe care îi lungea urechile. De atunci ea înțelege toate vocile răspândite în aer ; ea cunoscuse toate melodiile lumii. Puterea Profetesei nu era altceva decât o putere muzicală. O parte din acel har apolinic intră în poezii care au conlucrat la crearea Corului tragic. Unul dintre acei poeți se lăuda că el cunoaște vocile tuturor păsărilor ; un altul, că vorbește cu vântul ; și un altul, că înțelege perfect limbajul mării. Nu numai o dată am visat că zac pe o marmură, strîns în spiralele celui șarpe... Ar trebui, Daniele, ca mitul să reînvie pentru ca să ne fie dat să creăm arta nouă.

Încet-încet, el se înflăcăra în discuție, lăsându-se pradă fluxului gândurilor sale dar simțind totuși o parte întunecată din sine în comunitate cu aerul sonor.

— Te-ai gândit vreodată care ar putea fi muzica acelei ode pastorale pe care Corul o cântă în *Oedip rege* cînd Io-

casta fuge îngrozită și fiul lui Laios se lasă totuși amăgit de o ultimă speranță ? Ți amintești de ea ? „O, Cicerone, fie martor Olimpul, mai înainte de a se împlini o nouă lună plină...” Imaginea munților întrerupe pentru câteva clipe oroarea dramei ; seninătatea agrestă dă un răgaz spaimei umane. Ți amintești ? Încearcă să-ți reprezinți strofa pusă ca într-o ramă, între liniile căreia se desfășoară o serie de mișcări corporale, o figură expresivă de dans, pe care melodia s-o însuflețească cu viața ei perfectă. Iată evocat în fața ta spiritul Pământului în conturul esențial al lucrurilor ; iată apariția consolatoare a mării Mame comune a nenorocirii fiilor ei străpunși și înfiorați ; iată, în sfârșit, o celebrare a ceea ce e divin și etern, asupra oamenilor țiriți la demență și la moarte de Destinul cel crud. Încearcă acum să intuiești în ce mod m-a ajutat acel cînt să găsesc pentru tragedia mea mijloacele celei mai înalte și celei mai simple expresii...

— Tu intenționezi să restabilești Corul pe scenă ?

— O, nu ! Nu vreau să reînvie o formă antică ; vreau să inventez o formă nouă, ascultînd numai de instinctul și de geniul neamului meu, așa cum au făcut grecii cînd au creat acel minunat edificiu de frumusețe, de neimitat, care este drama lor. Pentru că de mult cele trei arte practice, muzica, poezia și dansul, s-au despărțit, și primele două și-au continuat dezvoltarea către o putere superioară de expresie iar a treia a decăzut, eu mă gîndesc că nu mai e posibil să le unești. Într-o singură structură ritmică fără să-i iei uneia caracterul propriu și dominant pe care l-a dobîndit. Concurînd pentru un efect comun și total, ele renunță la efectul lor deosebit și suprem ; ele apar deci diminuate. Printre materiile apte să primească ritmul, Cuvîntul este baza oricărei opere de artă care tinde spre perfecțiune. Poți să-ți dai seama că în drama wagneriană, Cuvîntului îi este recunoscută întreaga sa valoare ? Și nu ți se pare că conceptul muzical își pierde aici puritatea

sa primitivă, depinzînd deseori de reprezentări străine geniului Muzicii ? Richard Wagner are fără îndoială sentimentul acestei slăbiciuni, și o mărturisește, cînd în Bayreuth se apropie de unul dintre amicii săi și îi acoperă ochii cu mîinile sale pentru ca acela să se lase cu totul în voia farmecului simfoniei pure, și să fie astfel fascinat de o mai adîncă viziune, de o bucurie mai înaltă.

— Aproape tot ce îmi spui mi se pare nou spuse Daniele Glăuro, totuși mie îmi dă o frenezie aidoma aceleia pe care o încerci cînd afli lucruri presimțite și prevăzute. Deci tu nu vei suprapune cele trei arte ritmice, ci le vei prezenta cu manifestări diferențiate, legate între ele printr-o idee suverană care să le înalțe la supremul grad al energiei lor semnificative.

— Ah, Daniele, cum să-ți redau o imagine a operei care trăiește în mine ? exclamă Stelio Effrena. Mecanice și dure sînt cuvintele cu care tu încerci să formulezi ceea ce e în intenția mea... Nu, nu... Cum am să-ți comunic viața și misterul infinit de fluid care există în mine ?

Erau pe prima treaptă a podului Rialto. Stelio urcă repede treptele și se opri sus pe pod, în vîrfurile arcului său, așteptîndu-și acolo prietenul. Vîntul îi sufla pe deasupra capului ca o armată de steaguri ale căror margini i-ar fi biciuit obrazii ; Canalul se pierdea sub el, în umbra palatelor, curbîndu-se ca un curent de apă spre stăvilarul gălăgios din depărtare ; un petec de cer era liber, sus, printre aglomerările de nori, cristalin și vioi ca acea seninătate care se revarsă asupra piscurilor de ghețari.

— E imposibil să rămînem aici, spuse Daniele Glăuro, sprijinindu-se cu spatele de ușa unei prăvălii. Vîntul ne ia pe sus.

— Coboară. Te ajung din urmă. O clipă ! îi strigă maestrul, aplecat peste pod, acoperindu-și ochii cu palmele, concentrîndu-și tot sufletul în ascultare.

Formidabil era glasul vârtejului de apă în imobilitatea aceea de veacuri împietrită : singura stăpînă peste soli-

tudine, ca atunci cînd marmura dormea în poala munților și din insulele mîloase ale lagunei creșteau ierburile sălbatice în jurul cuiburilor de păsări, cu mult înainte ca în Rialto să-și aibă sediul dogele, cu mult înainte ca patriarhii să-i conducă pe fugari spre marele destin. Viața omenească dispăruse; acolo, sub cer, nu era decît un imens mormînt în ale cărui despărțituri vuia glasul acela, numai glasul acela. Mulțimile încinerate, fastul risipit, mărețiile decăzute, nenumăratele zile de naștere și de moarte, lucrurile timpului fără formă și fără nume le comemora ea cu cîntul ei fără liră, cu vaietul ei fără speranță. Toată melancolia lumii trecea prin vîntul care sufla peste sufletul aplecăt.

— Ah, te-am prins ! strigă bucuria artistului triumfător.

Întreaga linie melodică i se dezvăluise, acum era a lui, nemuritoare în spiritul lui și în lume. Dintre toate lucrurile vii, nici unul nu i se păru mai viu ca acela. Viața lui însăși ceda energiei nelimitate a ideii sonore, forței generatoare a acelui germen capabil de nedefinite evoluții. El și-o imagină cufundată în marea simfonică, desfășurîndu-se în mii de aspecte pînă la perfecțiune.

— Daniele, Daniele, am găsit !

El ridică ochii, văzu pe cerul diamantin primele stele, întui înalta tăcere în care ele palpitau. Imagini de cer arcuit spre țări îndepărtate îi străbătură spiritul; erau agitații de nisip, de copaci, de ape, de praf în zile cu vînt : Desertul libic, livada de măsline în micul golf Sâlona, Nilul lingă Memfis, Argolida însetată. Alte imagini se adăugară. El se temu să nu piardă ceea ce găsisese. Cu un efort își adună memoria așa cum îți aduni degetele cînd strîngi pumnul în care ții ceva. Zări aproape de un pilastru umbra unui bărbat, o sclipire în vîrful unei sulii lungi; auzi scăpărarea mică a flăcării aprinsă într-un felinar. Cu o iuțeală nerăbdătoare, la lumina aceea, schiță notele temei

pe o pagină din carnetul său ; fixă în cele cinci linii cuvîntul elementului.

— Zi de minunății ! exclamă Daniele Glăuro, privindu-l cum cobora zvelt și ușor, de parcă i-ar fi răpit aerului virtutea lui de elasticitate. Să fii totdeauna alesul Naturii, frate !

— Să mergem ! Să mergem ! îl îndemnă Stelio luîndu-l de braț și trăgîndu-l după el, cu o veselie copilărească. Simt nevoia să alerg.

El îl țira pe străzi, spre San Giovanni Elemosinario. Își repeta lui însuși numele celor trei biserici pe care trebuia să le întâlnească în drum ca să ajungă la casa aceea îndepărtată care îi apărea din cînd în cînd ca scînteerea unui fulger, însuflețită de o profundă așteptare.

— E adevărat, Daniele, ceea ce mi-ai spus într-o zi : vocea lucrurilor este esențial diversă de sunetul lor, spuse el oprindu-se în fața bisericii Ruga Vecchia, lângă clopotniță, pentru că își dădu seama că prietenul lui obosise din cauza grabei. Sunetul vîntului simulează cînd gemetele unei mulțimi înspăimîntate, cînd urletele fiarelor, cînd vuietul cascadelor, cînd freamătul faldurilor unor stindarde desfășurate, cînd batjocura, cînd amenințarea, cînd disperarea. Șuieratul vîntului este sinteza tuturor acestor sunete, este vocea care cîntă și povestește frămîntarea cumplită a timpului, cruzimea destinului uman, războiul veșnic purtat pentru o amăgire veșnic reînoită.

— Te-ai gîndit vreodată că esența muzicii nu se află în sunete ? întrebă învățatul mistic. Ea se află în tăcerea care precede sunetele și în tăcerea care le urmează. Ritmul apare și trăiește în aceste intervale de liniște. Fiecare sunet și fiecare acord trezesc în tăcerea care le precede și care le urmează o voce care nu poate să fie auzită decît de spiritul nostru. Ritmul este inima muzicii, dar bătaile ei nu sînt percepute decît în intervalul dintre sunete.

Acea lege de natură metafizică, enunțată de contemplator, îi confirmă lui Stelio justetea propriei intuiții.

— Într-adevăr, afirmă el, gîndește-te la intervalul dintre două simfonii scenice în care toate motivele converg în a exprima esența interioară a caracterelor care luptă în dramă, în a releva fondul intim al acțiunii, ca, de exemplu, în marele preludiu beethovenian al *Leonorei* sau în cel al lui *Coriolan*. Acea liniște muzicală, în care vibrează ritmul, este la fel ca atmosfera vie și misterioasă unde nu poate să apară decît cuvîntul poeziei pure. Acolo personajele par să iasă din marea simfonică întocmai ca din adevărul însuși al ființei ascunse care acționează în ele. Și limbajul lor vorbit va avea în acea tăcere ritmică o rezonanță extraordinară, va atinge limita extremă a puterii verbale, pentru că va fi animată de o continuă aspirație spre cîntec, care nu se va putea liniști decît în melodia executată de orchestră la sfîrșitul episodului tragic. Ai înțeles ?

— Tu plasezi deci episodul între două simfonii care îl pregătesc și îl desăvîrșesc, deoarece muzica este începutul și sfîrșitul cuvîntului omenesc.

— Eu alătur astfel personajele dramei de spectator. Îți amintești de figura aceea pe care Friedrich Schiller, în oda compusă de el pentru celebrarea traducerii goethiene a lui *Mahomed*, o folosește pentru a arăta că pe scenă nu poate avea viață decît o lume ideală ? Carul lui Tespi¹, ca și Barca de pe Acheron², este atît de ușor, încît nu poate suporta decît greutatea umbrelor sau a imaginilor omenești. Pe scena comună acele imagini sînt atît de distante încît orice contact cu ele pare la fel de imposibil ca și con-

¹ *Tespi din Icare* (sec. VI î.e.n.), poet și actor grec, care a transformat ditirambul în acțiune dialogată între cor și corifeu ; legenda spune că ar fi condus o trupă de actori ambulanți într-un car (Carul lui Tespi) (n.t.).

² Barca lui Caron, personaj mitologic, care conducea sufletele morților pe rîul Acheron în Infern (n. t.).

tactul cu fantezmele minții. Ele sînt distanțe și străine. Dar făcîndu-le să apară în liniștea ritmică, făcîndu-le să fie însoțite de muzică în pragul lumii vizibile, eu le apropîi în mod minunat după ce clarific adîncurile cele mai ascunse ale voinței care le produce. Înțelegi ? Esența lor intimă e acolo, descoperită și pusă în legătură imediată cu sufletul mulțimii care simte sub Ideile exprimate de voci și de gesturi profunzimea Motivelor muzicale care le corespund în simfonii. Eu arăt, așadar, imaginile pictate pe vâl și ceea ce se petrece dincolo de vâl. Înțelegi ? Și prin intermediul muzicii, dansului și cîntecului liric creez în jurul eroilor mei o atmosferă ideală în care vibrează toată viața Naturii, astfel ca în fiecare act al lor să pară că nu converg numai forțele destinelor lor predestinate, ci și cele mai ascunse voințe ale lucrurilor din jur, ale sufletelor elementare care trăiesc în marele cerc tragic ; pentru că așa vrea ea, după cum creaturile lui Eschil poartă în ele ceva din miturile naturale din care au ieșit, și creaturile mele să fie simțite palpitînd în torentul forțelor sălbatice, să simtă durerea la contactul cu pămîntul, să se unească cu aerul, cu apa, cu focul, cu munții, cu norii în lupta patetică împotriva Destinului care trebuie învins, și Natura să fie în jurul lor așa cum a fost văzută de străvechii părinți ai tragediei : actrița pasionată a unei eterne drame.

Intrau în Campo din San Cassiano, pustiu lîngă canalul său livid ; vocea și pașii lor răsunau aici ca într-un cerc de stînci ascuțite, clar, în zgomotul care venea dinspre Canal Grande ca dinspre un fluviu. O umbră violetă părea să se ridice din apa febrilă, răspîndindu-se în aer ca o exaltare ucigătoare. Moartea părea că ocupase locul de multă vreme. La o fereastră înaltă, un oblon se izbea de zid din cauza vîntului, scîrțîind în țîțîni, semn de părăsire și ruină. Dar toate acele aparențe operau în spiritul animatorului transfigurări extraordinare. El revedea un loc singuratic și sălbatic lîngă mormintele din Micene, într-o

depresiune dintre cel mai mic corn al muntelui Eubea și latura inaccesibilă a cetății. Mirtii apăreau robuști în mijlocul stîncilor aride și a ruinelor ciclopice. Apa izvorului Perseia, scurgîndu-se printre pietre, se aduna într-o cavitate asemenea unei scoici : de unde curgea apoi și se pierdea prin cheiul pietros. Aproape de margine, lîngă un tufiș, era întins cadavrul Victimei, cu fața în sus, rigid, alb. În liniștea de moarte se auzea clipocitul apei și suflarea vîntului prin mirtii care se inclinau...

— Într-un loc plin de măreție — spuse el — am avut prima viziune a noii mele opere : la Micene, la poarta Leilor, recitînd *Orestia*... Pămînt de foc, țară de sete și de delir, patria Clitemnestrei și a Hidrei, sol sterilizat pentru totdeauna de oroarea celui mai tragic destin care a devorat vreodată un neam omenesc... Te-ai gîndit vreodată la acel explorator barbar care, după ce și-a petrecut o mare parte din existență printre mirodenii și arome, în spatele unei teighele de negustor, s-a dedicat cercetării mormintelor atrizilor, printre ruinele de la Micene, și într-o zi (s-a împlinit de curînd a șasea aniversare) a avut cea mai mare și cea mai stranie viziune care s-a oferit vreodată ochilor unui muritor ? Te-ai gîndit vreodată la marele Schliemann în momentul descoperirii celei mai strălucitoare comori pe care Moartea a adunat-o în întunecimea pămîntului de veacuri, de milenii ? Te-ai gîndit vreodată că spectacolul acela supraomenesc și teribil ar fi putut să apară altuia, adică unui spirit tînăr și înflăcărat, unui poet, unui animator, ție, poate mie ? Atunci să fi văzut febră, frenezie, demență... Închipuie-ți !

El se înfierbînta și vibra tot, simțindu-se vrăjit deodată de ficțiunea lui ca de un nimb. Ochii lui de vizionar străluceau de comorile funebre. Forța creatoare îi năvălea în spirit ca sîngele în inimă. El era actorul dramei sale : accentul ca și gestul său indicau o frumusețe și o pasiune transcendentă, depășind puterea cuvîntului spus, limita

literei. Fratele îi sorbea cuvintele de pe buze, tremurînd în fața acelei splendori neașteptate care adevărea prezviuniile sale.

— Închipuie-ți ! Închipuie-ți ! Pămîntul pe care tu îl scotocești e rău : se pare că mai are încă de emanat miasmele culpelor monstruoase. Blestemul care a planat asupra acelor atrizi era atît de atroce încît se pare că a mai rămas încă unele urme de temut în praful călcat de ei. Te-a ajuns blestemul. Morții pe care tu îi cauți, și pe care nu reușești să-i descoperi, prind din nou viață în sufletul tău, cu violență, și respiră în tine cu suflarea îngrozitoare pe care le-a dat-o Eschil, enormi și însîngerăți, așa cum ți-au apărut în *Orestia*, străpuși fără încetare de pumnal și arși de făclia Destinului lor. Iată că toată viața ideală cu care te-ai hrănit capătă în tine formele și reliefurile realității ! Și tu te încăpățînezi, în țara setei, la poalele muntelui pleșuv, ferecat în farmecul orașului mort, să sapi pămîntul, să sapi pămîntul, cu fantomele acelea înspăimîntătoare, mereu drepte înaintea ochilor, în praful arzător. La fiecare lovitură de tîrnăcop îți tremură tot corpul, nerăbdător să vezi apărînd cu adevărat chipul unui atrid, încă intact, purtînd încă semnele violenței suferite, ale omorului crud... Și iată, îl vezi apărînd. Aurul, aurul, cadavrele, o imensitate de aur, toate cadavrele acoperite de aur...

Erau acolo, în întunericul străzii, întinși pe piatră, miracol evocat, principii atrizi. Amîndoi, evocatorul și ascultătorul, simțiseră același fior, în aceeași frîntură de secundă.

— O succesiune de morminte : cincisprezece cadavre intacte, unul lîngă altul, pe un pat de aur, cu chipurile acoperite de măști de aur, cu frunțile încoronate de aur, cu piepturile înfășurate în aur ; și peste tot, peste corpurile lor, lîngă ei, la picioarele lor, peste tot, o abundență de obiecte de aur, nenumărate ca frunzele căzute dintr-o pădure fermecată... Vezi ? Vezi ?

Îl sufoca dorința de a face palpabil tot aurul acela, de a transforma viziunea sa halucinantă în realitate sensibilă.

— Văd, văd !

— Pentru o clipă sufletul a trecut peste secole și peste milenii, a respirat în înspăimântătoarea legendă, a palpitat în oroarea vechiului măcel ; timp de o secundă sufletul a trăit o viață foarte îndepărtată și violentă. Cei uciși sînt acolo : Agamemnon, Eurimedon, Casandra și escorta regală : acolo, sub ochii tăi, pentru o clipă, nemișcați. Și iată — vezi ? — ca un abur care se ridică, sau ca o spumă care se topește, ca praful care se împrăstie ca un nu știu ce nespus de labil și de fugar, toți dispar în tăcerea lor, sînt înghițiți de aceeași liniște fatală care domnește în jurul imobilității lor strălucitoare. Acolo, un pumn de pulbere și o grămadă de aur...

Acolo, pe pietrele străzii pustii ca și pe pietrele mormintelor, miracolul vieții și al morții ! Tulburat de o emoție inexprimabilă, Daniele Glăuro apucă tremurînd mîinile prietenului său ; și animatorul văzu în ochii credincioși flacăra mută a entuziasmului consacrată capodoperei.

Rămaseră un timp rezemați de peretele întunecat, lîngă o poartă, Exista în amîndoi un sentiment tainic de depărtare, ca și cum spiritele lor s-ar fi pierdut în adîncul timpurilor iar în spatele porții aceleia ar fi trăit o lume antică, aservită Destinului neclintit. În casă se auzea un leagăn balansîndu-se în ritmul unei cantilene șoptite : o mamă își adormea copilul cu melodia transmisă de strămoși ; cu vocea ei tutelară domina zumzetul amenințător al elementelor. Deasupra, pe fișia îngustă de cer, stelele ardeau ; acolo jos, acolo jos, în fața dunelor, în fața zidurilor, vuietul mării ; undeva, inima unui erou suferea așteptînd moartea ; și totuși leagănul acela se balansa, aproape, și vocea maternă invoca fericirea asupra scîncetului copilului.

— Viața ! spuse Stelio Effrena pornind din nou, trăgîndu-și prietenul cu sine. Numai într-o clipă, iată cum tot ceea ce tremură, plînge, speră, dorește, delirează, în imensitatea vieții, se adună în spiritul tău și se condensează cu o sublimare atît de rapidă încît tu crezi că poți s-o manifesti într-o singură vorbă. Care ? Care ? Tu o știi ? Cine o va spune vreodată ?

Începea să sufere din nou, cuprins de neliniște și de nemulțumire, vrînd să îmbrățișeze totul și să exprime totul.

— Tu ai văzut vreodată, în cîteva clipe, Universul întreg în fața ta ca un cap omenesc ? Eu da, de mii de ori. Ah, să-l poți reteza ca acela care a retezat dintr-o singură lovitură capul Meduzei ; și să-l ții suspendat în fața mulțimii, de pe o estradă, pentru ca lumea să nu-l mai uite niciodată ! Te-ai gîndit vreodată că o mare tragedie ar putea să semene cu gestul lui Perseu ? Eu îți spun că aș vrea să iau bronzul¹ lui Benvenuto, din Loggia dell'Orchestra și să-l transport în holul noului teatru, ca un avertisment. Dar cine-i va da unui poet spada lui Hermes și oglinda Atenei ?

Daniele Glăuro tăcea, ghicind frămîntarea spiritului fraternal, el căruia-i fusese hărăzit de Natură darul de a se bucura de frumusețe dar nu de a o crea. Mergea, mut, alături de fratele său, cu enorma-i frunte meditativă aplecată, frunte ce părea plină de o lume nenăscută încă.

— Perseu ! adăugă animatorul, după o pauză umplută de străfulgerările născocirilor. La poalele cetății Micene, în depresiune, se află un izvor numit Perseia : singurul lucru viu în locul acela unde totul e mort și ars. Oamenii sînt atrași de el ca de un izvor de viață, pe pămîntul acela unde pînă tirziu după amurg se văd albind dureros

¹ Referire la celebra statuie în bronz *Perseu și Medusa*, executată între 1545—1554, pentru ducele Cosimo I al Florenței, de Benvenuto Cellini (1500—1571) (n.t.).

mătcile apelor secate. Orice sete umană se îndreaptă avid spre răcoarea lui. Se va auzi în întreaga mea operă murmurul aceluia filon ; apa, melodia apei... Am găsit-o ! În ea, în purul element, se va împlini Actul pur care e sfârșitul noii tragedii. Pe apa lui rece și clară va adormi fecioara destinată să moară „lipsită de nuntă“ ca Antigona. Înțelegi ? Actul pur pecetluiește înfrângerea anticului Destin. Sufletul nou sfarmă brusc cercul de fier în care e strîns, cu o determinare generată de nebunie, de un delir lucid asemenea extazului, asemenea unei mai profunde viziuni a Naturii. Ultima odă orchestrală cîntă salvarea și eliberarea omului, obținute prin durere și sacrificiu. Destinul monstruos este învins, acolo, lîngă mormintele în care a coborît neamul lui Atreu, chiar în fața cadavrelor victimelor. Înțelegi ? Cel ce se eliberează prin Actul pur, fratele care-și ucide sora ca să-i salveze sufletul de oroarea care era gata s-o copleșească, a văzut cu adevărat fața lui Agamemnon !

Farmecul aurului funerar îl cuprindea din nou ; evidența viziunii sale interioare îi dădea aspectul unui halucinat.

— Unul dintre cadavre, acolo, le întrece pe toate celelalte prin statură și maiestuozitate, încununat cu o amplă coroană de aur, cu platoșa, cu centironul, cu jambierele de aur, înconjurat de spade, lănci, pumnale, cupe, presărat cu nenumărate discuri de aur, aruncate din belșug peste trupul său aidoma unor corole, mai impunător ca un semizeu. Se apleacă spre el, care pare că e gata să se dizolve în lumină, și-i ridică masca greoaie... Ah, nu vede el așadar fața lui Agamemnon ? Nu este acela oare Regele Regilor ? Gura lui e deschisă, pleoapele lui sînt deschise... Ți-aduci aminte, ți-aduci aminte de Homer ? „Cum zăceam pe moarte, am ridicat mîinile spre spada mea ; dar femeia cu ochi de cîine se îndepărtă, și nu voi să-mi închidă pleoapele și gura în clipa cînd eu coboram spre lăcașul lui Hades.“ Ți-aduci aminte ? Acum, gura cadavrului e

deschisă, pleoapele sînt deschise... El are o frunte mare, împodobită cu o frunză rotundă de aur; nasul lung și drept; bărbia ovală...

Evocatorul se opri o clipă, cu ochii dilatați și fiși. El vedea, era vizionarul. Totul dispărea în jur, și ficțiunea lui rămînea o singură realitate. Daniele Glăuro se înfioră, pentru că el însuși văzu prin ochii aceia.

— Ah, și pata albă de pe umăr! A ridicat platoșa... Pata, pata, semnul ereditar al neamului lui Pelop¹ „cu umăr de fildes!” Nu este Regele Regilor?

Vorbele vizionarului întrerupte și iuți păreau o succesiune de fulgere de care el însuși era orbit. Se minuna el însuși de acea apariție subită, de acea neașteptată descoperire care, iluminîndu-se în întunericul spiritului său, se exterioriza și devenea aproape tangibilă. Cum putuse el să descopere pata aceea pe umărul descendentului lui Pelop? Din care abis al memoriei ieșise brusc acea particularitate atît de stranie și totuși precisă și decisivă ca un semn distinctiv pentru recunoașterea unui corp stins ieri?

— Tu erai acolo! spuse Daniele Glăuro cuprins de încîntare. Tu însuși ai ridicat masca și platoșa... Dacă ai văzut cu adevărat ceea ce spui, tu nu mai ești un simplu om...

— Am văzut, am văzut!

Încă o dată el se transforma în actor al dramei sale, și cu o puternică tresărire auzea din gura unei persoane vii cuvintele interlocutorului, aceleași care aveau să fie rostite în episod. „Dacă ai văzut cu adevărat ceea ce spui, tu nu mai ești un simplu om.” Din clipa aceea, exploratorul de morminte luă aspectul unui ilustru Erou luptător im-

¹ Fiul lui Tantal, regele Frigiei. Se spune că Tantal și-ar fi tăiat fiul în bucăți, oferindu-l zeilor la un ospăț. Aceștia, știind adevărul, pun bucățile la loc și-i redau viața. Singură zeița Demeter apucase, din greșeală, să-i mănince un umăr, și atunci îi puse, în schimb, un umăr de fildes (n.t.).

potrivea anticului Destin reînviat chiar din cenușa atrizilor pentru a-l contamina și a-l distruge.

— Nu fără a fi pedepsit — spuse — un om deschide mormintele și privește chipurile morților ; și încă ale căror morți ! Acela trăiește singur cu sora lui, cu cea mai blindă creatură care a respirat vreodată aerul terestru, numai cu ea, în casele pline de lumină și de liniște, ca într-o rugăciune, ca într-o făgăduință... Acum închipuie-ți pe cineva care bea, fără să știe, o otravă, un elixir vrăjit, ceva impur care-i otrăvește singele și-i înveninează gîndul : așa, deodată, în timp ce sufletul său e liniștit... Închipuie-ți această cumplită nelegiuire, această răzbunare a morților ! El e invadat deodată de o pasiune incestuoasă, devine prada mizerabilă și tremurătoare a unui monstru, poartă o luptă disperată și ascunsă, fără încetare, fără scăpare, zi și noapte, în fiecare oră și în fiecare clipă, cu atît mai atroce cu cît mai mult se pleacă asupra răului său mila neștiutoare a bieteii creaturi... În ce fel va putea fi el eliberat ? Din momentul cînd se declanșează tragedia, din momentul cînd tovarășa inocentă începe să vorbească, ea apare destinată să moară. Și tot ceea ce se spune și se împlinește în episoade, și tot ceea ce e exprimat de muzică, de cîntecul liric și de dans în intervale, totul contribuie la conducerea ei, în mod lent și inexorabil, spre moarte. Ea este egala Antigonei. În scurta oră tragică ea trece însoțită de lumina speranței și de umbra presentimentului, ea trece însoțită de cîntece și de plîsete, de dragostea înălțătoare care oferă bucuria, de dragostea furioasă care generează doliul, și nu se oprește decît pentru a adormi pe apa rece și clară a fîntîinii care o cheamă neîncetat cu geamătul ei în singurătate. De îndată ce a ucis-o, fratele primește de la ea, prin moarte, darul mîntuirii sale. „Orice pată a dispărut din sufletul meu !“ strigă el. „Eu am devenit pur, cu totul pur. Toată sfințenia primei mele iubiri a revenit în sufletul meu ca un torent de lumină... Dacă ea s-ar ridica acum, ar putea merge pe

sufletul meu ca pe o zăpadă imaculată... Dacă ea ar trăi din nou, toate gândurile mele pentru ea ar avea puritatea crinilor, a crinilor... Acum ea este perfectă ; acum ea poate fi adorată ca o creatură divină... În cel mai adânc dintre mormintele mele eu o voi așeza și în jurul ei voi pune toate comorile mele..." Astfel actul de moarte, spre care el a fost tirat de delirul său lucid, este un act de purificare și de eliberare și marchează înfrângerea anticului Destin. Ieșind din marea simfonică, oda cântă victoria omului, luminează cu o strălucire neobișnuită tenebrele catastrofei, ridică pe culmile muzicii primul cuvânt al dramei reînnoite.

— Gestul lui Perseu ! exclamă Daniele Glăuro captivat de vrajă. La sfârșitul tragediei, tu tai' capul Moirei și-l arăți poporului mereu tânăr și mereu nou care închide spectacolul cu strigăte puternice.

Amândoi au văzut în vis teatrul de marmură de pe Gianicolo, mulțimea dominată de ideea aceea de adevăr și de frumusețe, măreața noapte înstelată asupra Romei ; au văzut mulțimea frenetică în timp ce coboră pe colină purtând în inimile primitive revelarea confuză a poeziei ; au auzit zgomotul prelungindu-se în umbra orașului nemuritor.

— Acum, adio, Daniele, spuse maestrul, din nou grăbit de parcă-l aștepta cineva sau îl chema.

Ochii muzei tragice stăteau imobili în adâncul visului său, fără privire, împietriți în orbirea divină a statuiilor.

— Unde te duci ?

— La Palatul Capello.

— Foscărina cunoaște intriga operei tale ?

— Vag.

— Și care va fi rolul ei ?

— Ea va fi oarbă, trecută de mult într-o altă lume, pe jumătate vie, dincolo de viață. Ea va vedea ceea ce nu vor vedea alții. Va avea piciorul în umbră, fruntea în eternul adevăr. Contrastele orei tragice se vor repercuta în bezna ei interioară, multiplicându-se ca tunetele în

văgăunile adînci ale stîncilor solitare. Întocmai ca Tiresias, ea va înţelege toate lucrurile îngăduite şi interzise, cereşti şi pămînteşti, şi va şti „cît de dură e cunoaşterea, cînd cunoaşterea este inutilă“. Ah, ce cuvinte minunate aş vrea să pun în gura ei şi ce tăceri, din care să ia naştere frumuseţi infinite...

— Puterea ei pe scenă, cînd vorbeşte şi cînd tace, este mai mult decît omenească. Ea trezeşte în inimile noastre răul cel mai ascuns şi speranţa cea mai tainică ; şi prin farmecul ei, trecutul nostru devine prezent, şi prin harul aspectelor ei, noi ne recunoaştem în durerile suferite de alte creaturi, indiferent cînd, de parcă sufletul revelat de ea ar fi însuşi sufletul nostru.

Se opriră pe Ponte Savio. Stelio tăcea sub stăpînirea unui fluid de dragoste şi de melancolie care-l năpădise pe neaşteptate. El auzea din nou vocea tristă : „Mi-am iubit gloria trecătoare numai ca să poată servi cîndva gloriei tale !“ Auzea din nou propria lui voce : „Te iubesc şi cred în tine ; mă las cu totul în voia ta. Tu eşti prietena mea. Mîna ta e sigură.“ Forţa şi siguranţa acelei alianţe îi stimulau orgoliul ; dar în adîncul cel mai tănuşit al inimii, simţea tremurul unei aspiraţii şi al unui presentiment nedefinite care uneori se aglomerau, apăsîndu-l, dîndu-i o stare de angoasă.

— Îmi pare rău că ne despărţim în seara asta, Stelio, mărturisi bunul frate, umbrit şi el de un val de melancolie. Cînd sînt cu tine, respiraţia mea devine mai amplă şi simt că trăiesc într-un ritm de viaţă mai intens.

Stelio tăcea. Vîntul părea să se mai domolească. Suflarea lui întreruptă răpea frunzele salcîmilor din Campo San Giacomo, ducîndu-le departe. Biserica întunecată şi clopotniţa pătrată, de cărămidă goală, se rugau în tăcere la stele.

— Ştii coloana verde care e în San Giacomo dall'Orio ? adăugă Daniele, în dorinţa de a-şi reţine încă vreo cîteva clipe prietenul, deoarece se temea de despărţire. Ce materie sublimă ! Pare condensarea fosilă a unei imense

păduri înverzite. Urmărind nenumăratele ei nervuri, ochiul călătorește în vis prin misterul silvan. Privind-o, am vizitat Sila¹, Ercinia².

Stelio o cunoștea. Într-o zi, Perdita rămăsese îndelung sprijinită de trunchiul prețios pentru a contempla magica friză de aur care se curba pe pînza lui Bassano³, întunecînd-o.

— Să visezi, mereu să visezi ! suspină el, printr-o revenire a acelei amare nerăbdări care-i sugerasese cuvinte, batjocoritoare pe vaporul ce pleca de la Lido. Să trăiești din relicve ! Dar gîndește-te la acel Dandolo⁴ care a doborît, în același timp, coloana aceea și un imperiu, și a vrut să rămînă doge, deși putea să devină împărat. El a trăit, poate, mai mult decît tine, care rătăcești prin păduri, dacă cercetezi marmura lui prăpădită. Adio, Daniele.

— Nu-ți umili soarta.

— Aș vrea s-o forțez.

— Gîndul este arma ta.

— Deseori ambiția mea îmi arde gîndurile.

— Tu poți crea. Ce mai cauți altceva ?

— În alte timpuri aș fi fost în stare poate să cuceresc un Arhipelag.

— Ce-ți pasă ? O melodie valorează cît o provincie. Pentru o imagine nouă nu ai ceda un principat ?

— Aș vrea să trăiesc viața din plin, nu să fiu doar un creier.

— Un creier conține lumea.

— Ah, tu nu poți să înțelegi. Tu ești ascetul ; tu ți-ai înăbușit dorința.

¹ Podiș din Calabria (n.t.).

² Nume dat de romani lanțului muntos dintre Rin și Dunărea de sus, în Germania, regiunea Teutoburg (Teutoburger Wald) (n. t.).

³ *Jacopo Bassano* (1510—1592), pictor venețian, în maniera lui Tintoretto (n.t.).

⁴ *Enrico Dandolo* (1107—1205), amiral și doge al Veneției ; a cucerit Imperiul bizantin în timpul celei de a IV-a cruciade (n.t.).

— Și tu ți-o vei înăbuși
— Nu știu dacă o să vreau.
— Sînt convins.
— Adio, Daniele. Ești martorul meu. Mi-ești mai drag decît oricare altul.

Își strînseseră puternic mîinile.

— Voi trece pe la Palatul Vendramin ca să aflu vești, spuse bunul frate.

Cuvintele evocară din nou marea inimă bolnavă, greutatea eroului pe brațele lor, teribila povară.

— El a învins ; poate să moară, spuse Stelio Effrena.

Intră în casa Foscarinei ca un duh. Efervescenta lui intelectuală schimba aspectele lucrurilor: Holul luminat de de un felinar de galeră i se păru imens O banchetă de gondolă cu cabina protectoare așezată pe podea, lingă ușă, îl tulbură ca întîlnirea unui sicriu.

— Ah, Stelio ! strigă actrița cînd îl văzu apărînd, ridicîndu-se dintr-un salt și alergînd spre el, impetuoasă, cu tot elanul dorinței acumulate în așteptare. În sfîrșit !

Se opri deodată în fața lui, fără să-l atingă. Repeziciunea frînată vibră în tot corpul ei, din călcîi și pînă în ceafă, vizibil ; păru că i se repercutează în gît cu o respirație scurtă. Ea era ca suflarea vîntului potolit brusc.

„Cine mi te-a luat ?“ se gîndi ea, cu inima strînsă de îndoială ; pentru că simțise deodată în iubitul ei ceva care-l făcea intangibil pentru ea, zărise în ochii lui ceva străin și îndepărtat.

Dar el o văzuse frumoasă, țîșnind din umbră, animată de o violență asemănătoare vârtejului care agita lagunele. Strigătul, gestul, saltul, oprirea bruscă, vibrația mușchilor sub tunică, chipul pîlînd aidoma flăcării care se preface în cenușă, intensitatea privirii ca fulgerul unei bătălii, respirația care-i deschidea buzele așa cum căldura deschide buzele pămîntului, toate acele aspecte ale persoanei ade-

vărate manifestau o patetică putere de viață care nu se putea compara decît cu fermentul energiilor naturale, cu acțiunea forțelor cosmice. Maestrul recunoștea în ea creatura dionisiacă, materia vie aptă să primească ritmurile artei, să fie plăsmuită după figurile poeziei. Și, pentru că o vedea infinită ca undele mării, i se păru inertă masca oarbă pe care el voia să i-o pună pe chip, meschină povestea tragică pe care ea trebuia să o străbată suferind, prea limitată ordinea sentimentelor de unde trebuia să-și extragă expresiile, aproape subteran sufletul pe care ea trebuia să-l dezvăluie: „Ah, tot ce tremură, plînge, speră, dorește, delirează în imensitatea vieții !” Fantasmеle sale mintale fură cuprinse de un fel de panică, de o teroare bruscă, dizolvantă. Ce putea să însemne opera aceea singură în fața imensității vieții ? Eschil compusese mai mult de o-sută de tragedii, Sofocle și mai multe. Ei formaseră o lume din fragmente colosale ridicate de brațele lor titanice. Munca lor era vastă ca o cosmogonie. Figurile eschileene păreau calde încă de focul eteric, lucind de lumina siderală, umede de norul fecundant. Statuia lui Oedip părea sculptată în însăși stînca mitului solar ; cea a lui Prometeu părea scoasă din unealta primitivă cu care păstorul Arya aprindea focul pe podișul asiatic. Spiritul Pămîntului îi chinuia pe creatori.

— Ascunde-mă, ascunde-mă ; și nu mă întreba nimic, și lasă-mă să tac ! se rugă el, neștiind să-și disimuleze tulburarea, neputînd să-și domine tumultul gîndurilor sale răvășite.

Inima neștiutoare a femeii tremură de teamă.

— De ce ? Ce-ai făcut ?

— Sufăr.

— De ce ?

— De anxietate, de anxietate, de răul pe care tu mi-l

cunoști.

Ea îl înconjură cu brațele. El simți că ea tremurase de îndoială.

— Ești al meu ? Încă al meu ? întrebă ea, cu gura pe umărul lui, sufocată.

— Da, al tău întotdeauna.

Un tremurat groaznic o cuprindea pe femeie de câte ori îl vedea plecând, de câte ori îl vedea venind. Plecând, se ducea oare spre mireasa necunoscută ? Reapărind, venea să-și ia ultimul rămas bun de la ea ?

Ea îl strînse în brațe, cu dragostea iubitei, a sorei, a mamei, cu toată dragostea umană.

— Ce pot să fac, ce pot să fac pentru tine ? Spune-mi !

O chinuia asiduu nevoia de a da, de a servi, de a se supune unei porunci care s-o împingă spre pericolul și spre lupta pentru un bine pe care să i-l aducă lui la întoarcere.

— Ce pot să-ți dau ?

El suridea vag, surprins de oboseală.

— Ce vrei ? Ah, știu eu !

El suridea ; se lăsa mîngîiat de glasul ei, de mîinile ei adoratoare.

— Totul ; nu-i așa ? Tu vrei totul.

El suridea melancolic, ca un copil infirm căruia un prieten îi vorbește de zburdălnicii atrăgătoare.

— Ah, dac-aș putea ! Dar nimeni nu va putea vreodată să-ți dea ceva valoros pe pămînt, dragul meu prieten. Numai muzicii și poeziei tale poți să le ceri totul. Îmi amintesc de oda aceea a ta care începe : „Eu am fost Pan.“

El înclină fruntea pe inima ei credincioasă, plină de frumuseți care se luminau.

— „Eu am fost Pan !“

Splendoarea aceluia moment liric, delirul acelei ode îi străbătura din nou spiritul.

— Ți-ai văzut marea, astăzi ? Ai văzut furtuna ?

El dădu din cap, fără să răspundă.

Era furtună mare ? Tu îmi spuneai într-o zi că aveai mulți marinari printre străbunii tăi. Te-ai gîndit la casa ta de pe dună ? Ți-e dor de nisipuri ? Vrei să te întorci acolo ? Ai muncit mult, acolo, și ai muncit din greu. Casa

aceea e binecuvîntată. Mama ta era cu tine cînd lucrai. Tu o auzai păşind uşor în camerele alăturate... Asculta, uneori, la uşă ?

El o strînse, în tăcere. Vocea ei îl pătrundea adînc, umezindu-i parcă sufletul închis.

— Şi sora ta era cu tine ? Mi-ai spus într-o zi numele ei. Nu l-am uitat. Se numeşte Sofia. Ştiu că-ţi seamănă. Aş vrea s-o aud vorbind o dată sau s-o văd trecînd pe o cărare... Tu mi-ai lăudat într-o zi mîinile ei. Frumoase, nu-i aşa ? Mi-ai spus într-o zi că atunci cînd e supărată o dor, „de parcă ar fi rădăcinile sufletului ei“. Aşa mi-ai spus : rădăcinile sufletului ei !

El o asculta ca într-o stare de beatitudine. În ce mod descoperise ea taina acelui balsam ? Din ce izvor ascuns scotea ea fluiditatea melodioasă a acelor amintiri ?

— Sofia nu va şti niciodată binele pe care i l-a făcut bieteii peregrine ! Eu ştiu puţine despre ea, dar ştiu că-ţi seamănă la chip ; şi mi-am putut-o închipui. (Chiar şi acum o văd). În ţările îndepărtate, acolo departe, acolo, prin lumea străină şi dură, cînd mă simţeam pierdută, ea mi-a apărut de multe ori ; a venit să-mi ţină de urît. Apărrea deodată, fără ca eu s-o aştept sau s-o chem... Odată, la Mürren, unde ajunsesem după o călătorie lungă şi oboşitoare, ca să-mi revăd a biată prietenă pe patul morţii... Se iveau zorile ; munţii aveau culoarea delicată şi rece de beriliu care se vede doar la gheţari, culoarea celor ce vor rămîne o veşnicie îndepărtate şi intacte, oh, invidiate, invidiate ! De ce a venit ea ? Am aşteptat împreună. Soarele atinsese punctul cel mai înalt al vîrfurilor. Atunci un iris orbitor a pornit spre margini, a durat cîteva clipe şi a dispărut. Şi ea a plecat cu curcubeul, cu miracolul...

El o asculta ca într-o stare de beatitudine. Toată frumuseţea şi tot adevărul pe care el voia să le exprime nu erau oare cuprinse într-o piatră sau într-o floare din munţii aceia ? Nici cea mai tragică luptă a pasiunilor omeneşti nu valora cît apariţia acelui iris peste zăpezile eterne.

— Și altă dată ? întrebă el încetișor, pentru că pauza se prelungea și lui îi era teamă că ea n-o să continue. Ea zîmbi ; apoi se întristă.

— Altă dată, la Alexandria, în Egipt, într-o zi tulburată de groază, ca după un naufragiu... Orașul avea aspectul putreziciunii ; părea un oraș mucegăit... Îmi amintesc : o stradă plină de apă mîloasă ; un cal ca un schelet albi-cios care necheza, cu coama și coada vopsite în ocră ; stelele funerare ale unui cimitir arab : strălucirea îndepărtată a mlaștinii Mareotide ¹... Dezgust, ruină !

„Acum, suflet drag, nu vei mai fi niciodată desnădăjduită și singură !“ spuse el, în inima lui plină de bunătate fraternă, femeii nomade care evoca tristețile continuei sale emigrări. Acum spiritul lui întins cu atîta violență spre viitor părea să se retragă cu un fior ușor spre trecutul pe care puterea acelei voci îl făcea prezent. Se simțea într-o stare de reculegere plăcută și plină de imagini ca aceea generată de povestirile de iarnă lingă foc. Se simțea cuprins de farmecul Timpului, după cum se simțise și în fața claustrării Radianei.

— Și altă dată ?

Ea surîse ; apoi se întristă.

— Altă dată, la Viena, într-un muzeu... O sală mare, pustie, răpăitul ploii în ferestre, nenumărate moaște prețioase în vitrinele de cristal, pretutindeni semnul morții, obiecte în exil, la care nu se mai roagă nimeni, nemaifolosite de nimeni... Ne-am aplecat împreună fruntea spre un cristal care închidea o colecție de brațe sfinte cu mîinile lor de metal, într-un gest încremenit... Miini de martiri, împodobite cu agate, ametiste, topaze, granate, turcoaze bolnăvicioase... Prin unele fisuri se zăreau în interior frînturi de oase. Era acolo o mîină care ținea un crin de aur ; alta, un orașel în miniatură ; alta, o coloană. Una era

¹ Denumirea veche a unui lac din preajma orașului Alexandria din Egipt (n.t.).

mai fină, cu un inel pe fiecare deget și ținea un mic vas cu balsam ; moaștele Mariei Magdalena... Obiecte în exil, devenite profane, la care nu se mai ruga nimeni, nemai-adorate de nimeni... Sofia e credincioasă ? Obişnuiește să se roage ?

El nu-i răspundea. Avea impresia că nu trebuie să vorbească, adică nu trebuie să dea nici un semn sensibil despre propria-i existență în vraja aceea de viață îndepărtată.

— Intra uneori în camera ta, în timp ce lucrezi, și pune un fir de iarbă pe pagina începută.

Vrăjitoarea se înfioră ; pentru că o imagine învăluită i se desvălui deodată, sugerindu-i alte cuvinte, care nu au fost rostite. „Știi că am început să iubesc creatura aceea care cîntă, pe care nu cred că ai uitat-o ; știi că am început s-o iubesc gîndindu-mă la sora ta ? Pentru a revărsa într-un suflet curat afecțiunea pe care inima voia s-o dea sorei tale de care mă despărțeau atîtea lucruri crude ! Știi tu, oare ?” Aceste cuvinte erau vii, dar n-au fost rostite. Și totuși din cauza prezenței lor mute îi tremură glasul.

— Tu îți îngăduiai atunci cîte o clipă de răgaz. Te duceai împreună cu ea la fereastră și rămîneați acolo să privești marea. Un plugar mîna doi boi tineri înjugați la plug ; și ara nisipul ca să-i învețe pe juncani brazda dreaptă. Tu îi priveai împreună cu ea, în fiecare zi, la aceeași oră. După ce erau gata învățați, nu mai veneau să are nisipul ; se duceau pe colină... Cine mi-a spus toate lucrurile astea ?

El însuși i le spusese într-o zi, aproape cu aceleași cuvinte ; dar acum amintirile acelea îi reveneau sub forma unor viziuni neașteptate.

— Apoi treceau turmele, de-a lungul țărmului mării ; veneau de la munte, mergeau spre cîmpiile Pugliei, dintr-o pășune spre altă pășune. Oile lînoase, în mersul lor, imitau mișcarea valurilor ; dar marea era mai totdeauna liniștită cînd treceau turmele cu păstorii lor. Totul era liniștit ; pe plajă se așternuse o tăcere de aur. Cîinii alergau pe lângă turme ; ciobanii se sprijineau în bîte ; talangele aveau un

sunet stins în imensitatea aceea. Tu urmăreai cu privirea drumul lor pînă la promontoriu. Ceva mai tîrziu, te duceai cu sora ta să vezi urmele lăsate în nisipul umed, găurit ici-colo și auriu asemenea unor faguri... Cine mi-a spus mie toate astea ?

El o asculta într-o stare de beatitudine. Febra lui scăzuse. O pace lentă cobora asupra lui ca o toropeală.

— Apoi veneau furtunile ; marea trecea dincolo de dună, invadea mărăcinișurile, își lăsa spuma prin ienuperi și prin tamariscă, prin tufișurile de mirt, și de rozmarin. O mare cantitate de alge și de gunoaie era aruncată pe țărm. Cîte o barcă naufragiase acolo jos. Marea aducea lemne săracilor și doliu cine știe pe unde ! Plaja se popula cu femei, bătrîni, copii și toți se întreceau în a culege bucățile cele mai mari. Atunci sora ta dădea alte ajutoare : piine, vin, legume, lenjerie. Binecuvîntările acopereau vuietul talazurilor. Tu priveai de la fereastră ; și ți se părea că nici una dintre imaginile tale frumoase nu valora cît mirosul de piine caldă. Lăsai pagina la jumătate și coborai s-o ajuți pe Sofia. Vorbeai cu femeile, cu bătrînii, cu copiii... Cine mi-a spus toate astea ?

De atunci, din prima noapte, Stelio prefera să meargă în casa prietenei sale, intrînd pe porțița grădinii Gradenigo și trecînd printre copacii și arbuștii redeveniți sălbatici. Foscarina reușise să-și unească grădina cu aceea a palatului părăsit, printr-o spărtură făcută în zidul despărțitor. Dar de cîtva timp lady Myrta venise să locuiască în imensele camere tăcute care primiseră ca ultim oaspete pe fiul împărătesei Josefina, viceregele Italiei. Camerele fuseseră împodobite cu vechi instrumente fără coarde și grădina se populase cu frumoși cîini de vînătoare fără pradă.

Nimic nu i se părea lui Stelio mai plăcut și mai trist decît drumul acela spre femeia care-l aștepta, numărînd

orele atît de lente și totuși atît de fugare. După-amiază, caldarîmul de la San Simeon Piccolo se aurea ca un țărîm de alabastru fin. Reflexele soarelui se jucau pe partea de fier a prorelor, aliniate lingă debarcader, tremurau deasupra treptelor bisericii, deasupra coloanelor peripterului, însuflețind pietrele despărțite și corodate. Cîteva cabine de gondole putrezite zăceau la umbră, pe caldarîm, cu postavul stricat de ploii și decolorat, aidoma unor sicrie uzate de folosința funeabră, învechite pe aleile cimitirului. Mirosul sufocant al cînepii ieșea dintr-o casă dărîmată, transformată în fabrică de cordaj, prin grătiile împinzite de scame cenușii ca de multiple pinze de păianjen întortocheate. Și acolo, în fund, la Campiello della Comare, ierbos ca cimitirul unei parohii de țară, se deschidea ușița grădinii printre doi pilaștrii decorați cu statui mutilate, pe ale căror brațe, ramurile uscate de iederă dădeau imaginea unor vene în relief. Nimic nu i se părea mai plăcut și mai trist vizitatorului. Coșurile caselor umile din jurul piațetei scooteau fum, în pace, spre cupola verde. Din cînd în cînd, un zbor de porumbei traversa canalul, pornind de pe sculpturile bisericii Scalzi¹-lor; se auzea fluieratul unui tren care trecea peste podul lagunei, cantilena unui frînghier, sunetul unei orgi, psalmodierea preoților. Vara morților amăgea melancolia iubirii.

— Helion ! Sirius ! Altair ! Donovan ! Ali-Nour ! Ne-fissa ! Piuchebella !

Așezată pe un scaun lingă zidul îmbrățișat de tufe de trandafiri, Lady Myrta își chema cîinii. Foscarina stătea lingă ea, în picioare, într-o rochie roșcată, care părea făcută dintr-o stofă scumpă, numită rovana, folosită în vechea Venetie. Soarele le cuprindea pe cele două femei și pe trandafiri în aceeași căldură blondă plăcută.

¹ Numită și biserica Santa Maria di Nazareth, mai de mult a carmelitanilor Scalzi, în stil baroc, a fost construită de Longhena (1649), și are fațada ornată de multe statui executate de Giuseppe Sardi (1689) (n.t.).

— Astăzi ești îmbrăcată la fel ca Donovan, îi spuse Lady Myrta actriței, zîbind. Știi că Stelio îl preferă pe Donovan tuturor celorlalți ?

Foscarina se îmbujoră. Căută din ochi ogarul roșcat.

— Cred că el și-l dorește, adăugă bătrîna doamnă cu o blîndețe indulgentă.

— Ce nu dorește el ?

Bătrîna simți melancolia pe care o dezvăluia vocea femeii îndrăgostite. Se așternură cîteva minute de tăcere.

Cîinii erau aproape, gravi și triști, plini de somnolență și de vise, departe de cîmpii, de stepe și de deșerturi, ghemuiți pe pajiștea de trifoi, pe unde șerpuiau vrejurile dolevlecilor cu fructele lor searbăde de un verde gălbui. Arborii stăteau neclintîți, de parcă ar fi fost turnați și ei în bronzul care acoperea cele trei cupole descrescînde din San Simeone. Același aspect sălbatic îl aveau și grădina și casa cea mare de piatră, întunecată de fumul tenace al Timpului, brăzdată de rugina fierului picurată de ploile infinitelor toamne. Și coroana unui pin înalt răsuna toată de ciripitul vrăbiilor, care ajungea, în momentul acela și la urechile bieteii Radiana din grădina ferecată.

„Te face să suferi ?“ ar fi vrut s-o întrebe bătrîna doamnă pe femeia îndrăgostită, pentru că tăcerea aceea o apăsa și ea simțea căldura emanată de înflăcărarea inimii femeii îndurerate ca și căldura verii aceleia intempestive. Dar nu îndrăzni. Suspină adînc. Inima ei, mereu tînără, bătea în fața pasiunii disperate și a frumuseții amenințate. „Ah, tu ești încă frumoasă, și gura ta atrage încă sărutări, și bărbatul care te iubește mai poate fi încă fermecat de paloarea și de ochii tăi !“ se gîndea ea, privind-o pe actrița absorbită, spre care se întindeau trandafirii de noiembrie. „Dar eu sînt un spectru.“

Își lăsă privirea în jos, își văzu pe genunchi propriile miini deformate ; și se minună că erau ale ei, atît de contorsionate și de moarte, monștri mizeri care nu puteau să

atingă fără să provoace repulsie, care nu mai puteau să mîngîie decît cîinii somnoroși. Își simții ridurile de pe față, dinții falși ascunși în gingii, peruca, toată ruina bietului său trup care fusese cîndva supus grațiilor spiritului ei delicat ; și se minună de propria ei persistență în luptă împotriva ravagiilor vîrstei, amăgîndu-se singură, prin recompunerea, în fiecare dimineată, a iluziei hazlii, cu ape, uleiuri, unguente, sulemeneli, vopsele. Dar în continua primăvară a visului ei, tinerețea ei nu era tot prezentă ? Nu mîngiase ea ieri, chiar ieri, un chip plăcut cu degetele perfecte, nu vînase ea vulpea și cerbul în înaltele comitate, nu dansase cu logodnicul ei într-un parc pe o arie de John Dowland ?

„Nu sînt oglinzi în casa contesei de Glanegg ; sînt prea multe în casa Lady-ei Myrta !“ se gîdea Foscara. „Acea a ascuns celorlalți și sieși propria-i decădere ; aceasta s-a văzut în fiecare dimineată îmbătrînind, și-a numărat unul cîte unul ridurile, și-a adunat firele de păr rămase în pieptene, și-a simțit dinții clătînîndu-i-se în gingiile palide ; și a vrut să repare cu artificii pierderea ireparabilă. Biet suflet duios care ar mai vrea să trăiască, fermecînd și surizînd ! Trebuie să dispari, să mori, să te afunzi în pămînt !“ Ea zări buchetul de violete prins cu un ac de marginea rochiei Lady-ei Myrta. În fiecare anotimp o floare proaspătă era prinsă acolo într-o cută abia vizibilă, ca semnul cotidienei iluzii de primăvară, al mereu înnoitei vrăji pe care ea și-o făcea sieși cu amintirea, cu muzica, cu poezia, cu toate artele visului, împotriva bătrîneții, împotriva infirmității, împotriva singurătății. „Trebuie să trăiești o oră supremă de patimă și apoi să pieri pentru totdeauna sub pămînt, înainte de a-ți dispărea orice farmec, înainte de a-ți fi pierit toate grațiile“.

Ea simți frumusețea ochilor ei, voracitatea buzelor, forța aspră a pletelor răvășite de vijelie, toată puterea ritmurilor și a impulsurilor care dormeau în mușchii și în oasele ei. Auzi din nou cuvintele prietenului care o

lăudase ; îl revăzu în furia dorinței, în plăcerea langorii, în uitarea cea mai adâncă. „Încă pentru puțin timp, încă pentru puțin timp îi voi plăcea, îi voi părea frumoasă, îi voi înfierbînta singele. Încă pentru puțin timp“ ! Cu picioarele în iarbă, cu fruntea spre soare, în parfumul trandafirilor care se vestejeau, în rochia aceea roșcată care o făcea să semene cu magnificul animal de pradă și de curse, ea ardea de pasiune și de așteptare, cu o bruscă pulsație de viață, de parcă acel viitor la care ea renunța prin hotărîrea morții ar fi izbucnit în prezent. „Vino ! Vino !“ În sinea ei își chema amantul, aproape ametit, sigură că el era aproape pentru că ea îl simțea și nu fusese niciodată înșelată de presimțirile ei. „Încă pentru puțin timp !“ Fiecare clipă trecută i se păru un furt josnic. Încrămenită, ea dori și suferi enorm. Odată cu pulsul ei palpită toată grădina sălbatică, străbătută de căldură pînă în rădăcini. Ea crezu că se prăbușește.

— Ah, uite-l pe Stelio ! exclamă Lady Myrta, văzîndu-l pe tînăr apărînd printre lăuri.

Îndrăgostita se întoarse repede, îmbujorată. Ogarii se ridicară, își ciuliră urechile. Întîlnirea dintre cele două priviri avu strălucirea fulgerului. Încă o dată, ca întotdeauna, în prezența minunatei creaturi, iubitul încerca senzația divină de a fi imediat absorbit într-un eter aprins, într-o aură vibrantă care părea să-l izoleze de atmosfera comună, aproape să-l vrăjească. Într-o zi el unise acel miracol de dragoste cu o imagine fizică, amintindu-și că într-o seară îndepărtată din copilăria lui, trecînd printr-un teren singuratic, se simțise deodată învăluit de flăcări și scosese un țipăt.

— Erai așteptat aici, de tot ce e viu în claustrarea aceasta, îi spuse Lady Myrta cu un suris care disimula tulburarea de care era stăpînită biata inimă tînără în închisoarea bătrînului corp infirm la vederea dragostei și a dorinței. Te-ai supus unei chemări, venind.

— E adevărat, spuse tinărul, ținându-l de zgardă pe Donovan, care se apropiase de el, amintindu-și de mîngîierile trecute. În realitate vin dintr-un loc îndepărtat. De unde ? Ghiciți.

— Dintr-un ținut al lui Giorgione !

— Nu ; de la schitul Santa Apollonia. Cunoașteți schitul Santa Apollonia ?

— Este invenția ta de azi ?

— Invenție ? Este un schit de piatră, adevărat, cu colonete și cu o fîntînă.

— Se poate. Dar toate locurile pe care le privești tu devin invențiile tale, Stelio.

— Ah, Lady Myrta, aș vrea să vă ofer bijuteria aceea ; aș vrea să v-o aduc în grădină. Închipuiți-vă un mic schit tainic, deschis spre un șir de coloane șlefuite și imbinat aidoma unor călugărițe cînd se plimbă postite prin soare, foarte delicate, nici albe, nici cenușii, nici negre, ci cu cea mai misterioasă culoare pe care a dat-o vreodată pietrei marele maestru colorist care se numește Timpul ; și, în mijloc, o fîntînă ; iar pe marginea brăzdată de frînghie, o găleată fără fund. Călugărițele au dispărut, dar cred că umbrele Danaidelor¹ mai vizitează încă locul acela...

Se întrerupse brusc, văzîndu-se înconjurat de ogari, și începu să imite sunetele guturale pe care le scoate omul de la haită în fața cuștilor cîinilor de vînătoare. Cîinii deveniră neliniștiți ; ochii lor triști se înviorară. Doi, care stăteau mai la distanță, alergară cu salturi înalte peste arbuști și se opriră în fața lui, slabi, strălucitori, numai nerv, ghemotoace de corzi de mătase.

— Ali-Nour ! Crissa ! Nerissa ! Clarissa ! Altair ! Helion ! Hardicanute ! Veronese ! Hierro !

¹ Cele 50 de fiice ale lui Danaos, regele Libiei, care și-au ucis mirii în noaptea nunții, urmînd sfatul tatălui lor (n.t.).

Îi ştia pe toţi după nume şi, pe măsură ce-i chema, fiecare părea să-l recunoască drept stăpîn. Era şi ogarul de Scoţia, născut în munţii înalţi, cu păr aspru şi des, mai aspru şi mai des în jurul botului, cenuşiu ca fierul nou ; era şi ogarul de Irlanda, care se repezea asupra lupilor, roşcat, vinjos, ai cărui ochi căprui se roteau lăsînd să se vadă albul scleroticei ; era şi cel de Tartaria¹, cu pete galbene şi negre, originar din imensele stepe asiatice, unde păzea noaptea cortul, adulmecînd hienele sau leoparzii ; era şi cel de Persia, blond şi plăpînd, cu urechile acoperite de fire de păr lung şi mătăsos, cu coada lăţoasă, albicios pe coapse şi în jos, spre glezne, mai graţios ca antilopele pe care le omorîse : era un *galgo*² spaniol, emigrat cu maurii, acel superb exemplar pe care piticul pompos îl poartă de zgardă pe pînza lui Diego Velasquez, dresat să ajungă şi să doboare prada în pustiile cîmpii de la Mancia sau în tufişurile de la Murcia şi Alicante, pline de uscături ; era arabul *stoughi*³, ilustrul vînător din deşert, cu limba şi cerul gurii negre, cu toate tendoanele vizibile, cu tot scheletul revelat de pielea fină, suflet nobil, făurit din orgoliu, curaj şi eleganţă, obişnuit să doarmă pe covoare frumoase şi să bea lapte dintr-un vas curat. Şi, adunaţi la un loc, fremătau în jurul celui ce ştia să trezească în sîngele lor moleşit instinctele primitive ale hăituirii şi ale uciderii.

— Care dintre voi era cel mai bun prieten al lui Gog ? întrebă el privind pe rînd frumoşii ochi neliniştiţi care se fixau asupra lui. Tu, Hierro ? Tu, Altair ?

Accentul lui deosebit aţîta animalele sensibile, care-l ascultau cu un mirîit slab şi întrerupt. Fiecare dintre mişcările lor provoca un val lucios în părul lor diferit colorat ; şi lungile cozi, încîrligite la vîrf ca adevărate cîrlige, băteau uşor coapsele muşchiuloase, gleznele joase.

¹ Nume dat, în Evul mediu, regiunii din Asia locuită de tătari.

² Ogar (sp.) (n.t.).

³ *Stoughi*, *slugo*, specie de ogari de Barbaria (n.t.).

— Ei bine, vă voi spune ceea ce v-am ascuns până acum ; Gog, înțelegeți ? cel ce sfirteca iepurele cu o singură mușcătură, Gog este schilodit.

— Oh, într-adevăr ? exclamă Lady Myrta, exprimându-și părerea de rău. Cum s-a întâmplat, Stelio ? Și Magog ?

— Magog n-are nimic, e teafăr.

Era perechea de ogari pe care Lady Myrta i-i dăduse tinărului prieten și pe care el îi dușese la casa lui de la mare.

— Dar cum s-a întâmplat ?

— Ah, bietul Gog ! Omorise treizeci și șase de iepuri. Avea toate calitățile nobilei rase ; iuțelă, rezistență, o promptitudine nemaipomenită în schimbarea de direcție, și dorința constantă de a ucide vinatul, și maniera clasică de a înșfăca din spate, sărind asupra prăzii în linie dreaptă și făcând unghiul aproape întotdeauna în același timp cu ea. Ai văzut vreodată o cursă de ogari, Foscari ?

Era atât de atentă, încît rezonanța neașteptată a numelui ei o făcu să tresară.

— Niciodată.

Ea îi sorbea cuvintele, fermecată de instinctiva lor expresie crudă în descrierea singeroasei acțiuni.

— Niciodată ? Atunci nu cunoști unul dintre cele mai rare spectacole ale îndrăzelii, ale vehemenței și ale grației din lume. Privește !

Îl trase pe Donovan lângă el, se aplecă la pământ și începu să-l mîngie cu mîini experte.

— Nu există o mașină mai precisă și mai puternică pentru destinația ei în natură. Botul e ascuțit ca să despice aerul, este lung, pentru ca maxilarele să poată istovi prada din prima lovitură. Craniul este lat între cele două urechi, pentru a cuprinde cel mai mare curaj și cea mai mare pricepere. Falcile sînt uscate și numai mușchi, buzele scurte, încît abia-abia acoperă dinții...

Cu o ușurință sigură, el deschise gura ciinelui care nu încercă să-i reziste. Apăru dantura orbitoare, cerul gurii marcat cu valuri negre, limba subțire și roză.

— Privește ce dinți ! Privește cât de lungi sînt caninii, și puțin îndoiiți la vîrf, pentru a reține și mai bine prada ! Nici o altă specie de cîini nu are gura mai bine construită pentru a mușca într-un fel atît de perfect.

Miinile lui întîrziiau în examinare și părea că admirația lui pentru exemplarul acela superb n-avea limite. Pusese un genunchi în trifoi, primind în față răsufierea animalului care se lăsa mîngîiat cu o docilitate neobișnuită, de parc-ar fi înțeles elogiul bunului cunoscător și s-ar fi bucurat.

— Urechile sînt mici, plantate foarte sus, drepte într-o atenție încordată, dar blegi și aproape lipite de craniu în repaus. Ele permit punerea și scoaterea zgardei fără a desface catarama : așa.

El scoase și puse din nou zgarda care-i înconjura perfect gîtul.

— Gît de lebădă, lung și flexibil, care-i permite să apuce vînatul în cea mai mare viteză fără să-și piardă echilibrul. Ah, l-am văzut odată pe Gog oprind în aer un iepure care se avîntase să sară peste un șanț... Dar observați acum părțile cele mai importante : lărgimea și adîncimea toracelui, pentru o respirație lungă, oblicitatea spatelui proporționată cu lungimea picioarelor, formidabila masă musculară a coapselor și picioarelor scurte, șira spinării scobită între două șiruri de mușchi solizi... Priviți ! Vertebrele lui Helion sînt vizibile în relief : astea sînt ascunse într-o brazdă ! Picioarele seamănă cu cele ale pisicilor, cu ghearele strînse, dar nu complet, elastice, sigure. Și cîtă eleganță în coastele dispuse sub forma unei frumoase carene și în linia aceasta curbată spre abdomenul ascuns în întregime ! Totul tinde spre același scop. Coada, groasă la bază și subțire la vîrf — priviți ! — aproape ca aceea a unui soricel, îi servește animalului ca o timonă și

îi e necesară pentru a se răsuși cînd iepurele face un unghi. Să vedem, Donovan, dacă și în asta ești perfect.

El prinse virful cozii, îl trecu pe sub coapsă, trase coada spre osul șoldului și ajunse să atingă cu ea exact proeminența osului.

— Perfect ! Am văzut într-o zi un arab din tribul Arbâa făcînd asemenea măsurătoare pe *sloughi*-ul lui. Ali-Nour, tu tremurai cînd zăreai turma de gazele ? Închipuie-ți, Foscarina : *sloughi*-ul tremură cînd descoperă o pradă, tremură ca o trestie și își privește stăpînul cu ochi rugători și blînzi ca să-l deslege ! Nu știu de ce îmi place asta foarte mult și mă emoționează. E teribilă dorința lui de a ucide, tot trupul îi e gata să se destindă ca un arc, și tremură. Nu de teamă, nici de nesiguranță ; tremură de dorință. Ah, Foscarina, dacă ai vedea un *sloughi* în clipa aceea, fără îndoială că i-ai răpi felul lui de a vibra și ai izbuti să-l umanizezi cu arta ta de tragediană dîndu-le oamenilor încă un fior nou... Hai, Ali-Nour, torent de iuteală în deșert ! Ți-amintești ? Acum tremuri doar de frig !...

Vesel și volubil, el îl lăsă pe Donovan și prinse cu mîinile lui capul ca de șarpe al ucigașului de gazele, îl privi în adîncul pupilelor unde palpita nostalgia țărilor toride și tăcute, a corturilor întinse după călătoria amăgită de fantasmă, a focurilor aprinse pentru cină, sub stelele mari, care par să trăiască în suflarea vîntului peste virful palmierilor.

— Ochi de vis și de melancolie, de curaj și de fidelitate ! V-ați gîndit vreodată, Lady Myrta, că ogarul cu ochi frumoși este tocmai dușmanul de moarte al animalelor cu ochi frumoși, cum sînt gazelele și iepurii ?

Iubita intrase în acea corporală vrajă de iubire, în care parcă limitele persoanei se difuzează și se pierd în aer, încît fiecare cuvînt și fiecă act al iubitului provoca în ea un fior mai plăcut decît orice mîngiere. Tînărul prinsese în mîinile lui capul lui Ali-Nour, dar ea simțea privirea lui

În adîncul propriului ei suflet. Și i se păru că lauda ochilor fusese pentru proprii ei ochi.

Ea era acolo, dreaptă în iarbă, ca animalele acelea mindre pe care el le îndrăgea, îmbrăcată în culoarea celui preferat de el dintre toți ceilalți cîini, plină ca și ei de amintirea confuză a unei origini îndepărtate și ușor uimită de căldura razelor pe care le reflecta zidul acoperit de trandafiri, uimită și înflăcărată ca de o febră ușoară. Ea îl auzea vorbind despre lucruri vii, despre membrele apte pentru alergare, despre prinderea vînatului, despre vigoare, despre agilitate, despre putere naturală, despre virtuțile singelui ; și-l vedea aproape de pămînt, în mireasma ierbii, în căldura soarelui, aplecat și mîngiind cu putere pielea și oasele, măsurînd energia mușchilor reliefați, bucurîndu-se de contactul celor două trupuri generoase, participînd aproape la bestialitatea delicată și crudă pe care-i plăcuse în multe rînduri s-o reprezinte în născocirile imaginației sale. Și ea însăși, cu picioarele pe pămîntul cald, sub suflarea cerului, ca și cîinii aceia, îmbrăcată în rochia roșie, aidoma nuanței părului ogarului roșcat, simțea izvorînd din rădăcinile substanței ei un straniu sentiment de bestialitate primitivă, aproape iluzia unei lente metamorfoze în care ea și-ar fi pierdut o parte din conștiința ei umană și ar fi devenit o fiică a naturii, o forță ingenuă și de scurtă durată, o viață sălbatică.

Nu atîngea el, astfel, în ea, cel mai tainic mister al ființei ? N-o făcea el să simtă, astfel, originea animalică din care izbucniseră acele revelații neașteptate ale geniului ei tragic care zdruncinaseră și fermecaseră mulțimea, ca spectacolele cerului și ale mării, ca aurorele și furtunile ? Cînd el îi vorbise despre acel *sloughi* fremătător, nu ghicise el din ce analogii naturale își extrăsese ea puterea de expresie care uimea poezii și popoarele ? Pentru că regăsise sentimentul dionisiac al naturii creatoare, antica

fervoare a energiilor instinctive și creatoare, entuziasmul zeului multiform, izvorit din fermentul tuturor sevelor, ea apărea în teatru atît de nouă și atît de măreață. Simțise uneori în sinea ei un fel de iminență a acelui miracol care făcea ca sînul Menadelor să se umfle de un lapte divin la apropierea panterelor mici, averse de hrană.

Era acolo, dreaptă în iarbă, agilă și roșcată ca ogarul preferat, plină de amintirea confuză a unei origini îndepărtate, vie și doritoare să trăiască fără opreliști în scurta oră care-i era îngăduită. Dispăruseră vaporii ușori ai lacrimilor, aspirațiile dureroase spre bunătate și renunțare, și toate melancoliile cenușii din grădina păraginită. Prezența animatorului lărga spațiul, altera timpul, accelera bătaia sîngelui, amplifică posibilitatea bucuriei, crea încă o dată ficțiunea unei sărbători magnifice. Ea era încă o dată așa cum voia el s-o plăsmuiască, ființa care uită de mizerii și de temeri, lecuită de toate relele triste, creatură din carne fremătînd în lumină, în căldură, în parfum, în jocurile aparențelor, gata să străbată cu el evocatele cîmpii și dunele și deșerturile în furia urmăririlor, să se îmbete de acel farmec, să se bucure la vederea curajului, a istețimii, a vînatului însîngerat. Din clipă în clipă, vorbind, mișcîndu-se el o modela după asemănarea lui.

— Ah, ori de cîte ori vedeam iepurele sfișiat de dinții cîinelui, o străfulgerare de amărăciune îmi străbătea bucuria, din cauza ochilor aceia mari, umezi, care se stingeau ! Mai mafi decît ai tăi, Ali-Nour, și decît ai tăi, Donovan, și strălucitori ca mlaștinile în serile de vară, cu pădurile lor de trestii, ce se scaldă acolo, și cu tot cerul care se oglindește în ele și-și schimbă locul. Ai văzut vreodată un iepure, dimineața, ieșind din brazdele proaspăt lăsate de plug, alergînd cîtva timp pe argintul brumei și apoi oprindu-se în liniște, ca să se așeze pe labele dinapoi, ciulindu-și urechile, privind orizontul ? Pare că privirea lui împacă Universul. Iepurele nemișcat care contemplă cîmpurile aburite într-un răgaz al veșnicei lui neliniști !

Nu s-ar putea imagina un indiciu mai sigur de pace perfectă în jurul lui. În clipa aceea este un animal sacru pe care trebuie să-l adori...

Lady Myrta izbucni în râsul ei tineresc care-i descoperi dantura din aur și fildeș și-și clătină zbîrciturile de broască testoasă de sub bărbie.

— Drăguțule, Stelio ! exclamă ea rîzînd. Mai întîi îl adori și apoi îl sfișii ; acesta e ritualul tău ?

— Foscarina o privi uimită, pentru că o uitase ; și, acolo, așezată pe scaunul acela de piatră îngălbenită de licheni, cu miinile contorsionate, cu strălucirea aceea de aur și de fildeș între buzele subțiri, cu ochii mici verzui sub pleoapele flasce, cu vocea răgușită și cu râsul cristalin, îi dădu imaginea unei bătrîne zîne palmipede care rătăcește prin pădure. urmată de o broască rîioasă ascultătoare. În uitarea în care ea se pierduse, straniile cuvinte nu o pătrunseră ; totuși i se părură aspre ca un scrișnet.

— Nu e vina mea, răspunse Stelio, dacă ogarii sînt făcuți să ucidă iepurii și nu să dormiteze într-o grădină înconjurată de ziduri pe apa unui canal mort.

El începu să imite din nou vocile guturale pe care le scoate hăitașul cînd îndeamnă cîinii de vînătoare.

— Crissa ! Nerissa ! Altair ! Sirius ! Piuchebella ! Helion !

Cîinii ațîțați se agitau : ochii lor se aprinseră din nou ; mușchii lor slabi zvîchiră iar sub părul roșcat, negru, alb, cenușiu, pătat, combinat ; coapsele lungi se arcuîră spre glezne, gata să se destindă pentru a-și lansa în spațiul arcuit osatura lor, mai ușoară și mai zveltă decît un mănunchi de săgeți.

— Acolo, acolo, Donovan ! Acolo !

El arăta o formă gri-roșcată, la suprafața ierbii, în fundul grădinii, care avea aparența unui iepure cu urechile lăsate în jos, așezat pe etichete din spate. Vocea poruncitoare înșela ogarii care șovăiau. Și era frumos să vezi, în soare, corpurile acelea uscățive și puternice, strălucind

ca o mătase vie, fremătind, legănându-se la chemarea stimulatorie a vocii omenеști asemenea celor mai ușoare drapele de pavoazare la suflarea zefirului.

— Acolo, Donovan !

Și cîinele robust și roșcat îl privi în ochi, făcu un salt formidabil, se lansă spre prada iluzorie, cu toată vehemența instinctului trezit. Într-o clipă o ajunse ; se opri, deziluzionat ; rămase în poziția aceea, aplecat pe labela din față, cu gîtul întins ; apoi sări din nou, se amestecă în jocurile haitei care-l urmasе în mare învălmășeală, se încăieră cu Altair ; urmări, cu botul ascuțit întins, lătrind, un zbor de vrăbii care se ridicaseră din coroana pinului cu un ciripit vesel în azur.

— Un dovleac ! Un dovleac ! striga înșelătorul printre hohote de rîs. Nici măcar un iepure de casă ! Sărmane Donovan ! O mușcătură într-un dovleac. Sărmane Donovan, ce umilintă ! Aveți grijă, Lady Myrta, să nu se înnece în canal de rușine...

Molipsită de ilaritate, Foscarina rîdea împreună cu el. Rochia ei roșcată și blana ogarilor străluceau în soarele oblic pe verdele trifoiului. Albul dinților și rîsul cristalin îi umpleau gura de o nouă tinerețe. Plictiseala grădinii seculare părea că se sfișie aidoma pînzelor de păianjen cînd o mînă violentă deschide o fereastră închisă de ani.

— Îl vrei pe Donovan ? întrebă Lady Myrta, cu grația malițioasă a temperamentului ei, care i se pierdu printre riduri ca un pîrîu printre văi. Îți știu eu, îți știu eu, arta cu care...

Stelio se opri din rîs, și se înroși ca un copil.

O undă de duioșie răscoli pieptul Foscarinei, pentru roșeața aceea puerilă. Ea sclipi toată de iubire. Și o dorință nebună de a-și cuprinde iubitul în brațe o făcu să-i tremure miinile și buzele.

— Îl vrei ? întrebă din nou Lady Myrta, mulțumită că putea să dăruiască și recunoșcătoare celui ce știa să pri-

mească darul cu o plăcere atît de spontană şi de vie. Donovan este al tău !

Înainte de a mulţumi, el căută ogarul din ochi, aproape neliniştit. Îl revăzu strălucind, viguros, nespus de frumos, cu amprenta stilului în toate membrele lui de parcă ar fi fost desenat de Pisanello pe reversul vreunei medalii.

— Dar Gog ? Ce i s-a întîmplat lui Gog ? Nu ne-ai mai spus nimic ! i se adresează cea care-i dăruise ciinele. Ah, ce iute sînt daţi uitării bieţii invalizi !

Stelio o privea pe Foscarina care se întorsese, cu intenţia de a ajunge la grupul de ogari, păşind prin iarbă cu o legănare zveltă, amintind pasul sprinten al vechilor veneţieni, numit întocmai „*alla levriera*”¹. Rochia ei roşcă, aurită de soarele care cobora, părea că arde pe chipul ei aplecat. Şi era evident că ea se îndrepta astfel spre animalul care avea culoarea ei, cu care dintr-un adînc instinct mimetic actriţa se asemăna în mod straniu, parcă pe punctul de a se transfigura.

— S-a întîmplat după o cursă, începuse să povestească Stelio. Aveam obiceiul să dau drumul unui iepure, în sus pe dune, aproape în fiecare zi, de-a lungul ţărmului mării. Țăranii îmi aduceau adesea iepuri vii, cei de pe pămînturile mele, cafenii, viguroşi, în stare să se apere, foarte vicleni, capabili chiar să zgîrie sau să muşte. Ah, Lady Myrta, nu există loc mai frumos de alergat decît plaja mea liberă. Dumneavoastră cunoaşteţi imensele podişuri din Lancashire, pămîntul uscat din Yorkshire, păşunile aspre din Altcar, mlaştinile din sudul Scoţiei, nisipurile Angliei meridionale ; dar un galop pe dunele mele, mai blonde şi mai luminoase decît norii de toamnă, dincolo de tufişurile de ienuperi şi de tamariscă, dincolo de micile cheiuri limpezi ale riuleţelor, dincolo de micile mlaştini sărate, de-a lungul mării, mai verzi decît o pajiste, de unde

¹„În pas de ogar” (n.t.).

se văd munții de zăpadă și de albastru, ar întuneca amintirile voastre cele mai plăcute, Lady Myrta.

— Italia ! Italia ! suspină bătrîna zîna bună. Floarea lumii !

— Pe nisipul de pe plaja aceea am lansat iepurele. Spusesem unui om să dea drumul ciinilor din zgardă la momentul oportun ; și eu urmăream cursa călare... Desigur că Magog e un alergător minunat ; dar n-am văzut un vînător mai înflăcărat și mai prompt ca Gog...

— Din cuștile de ciini de vînătoare de la Newmarket ! spuse cea care i-l dăruise, cu mîndrie în glas.

Într-o zi mă întorceam spre casă pe țărmul mării. Cursa fusese scurtă : Gog ajunsese iepurele din urmă după două-trei mile. Mă întorceam în galop, agale, pe marginea apei calme. Gog galopa cu Cambise în linie, repezindu-se și lătrînd din cînd în cînd spre sălbăticiunea care atîrna de oblîncul șei mele. Deodată, fiindcă pe țărm era un stîrv, calul meu se mișcă brusc în dreapta și, în salt, îl lovi cu copita pe ciine, care începu să schelălăie, ridicînd în sus laba stîngă din față, care părea ruptă de la gleznă. Am frînat cu greu animalul speriat și m-am întors. Dar cum Cambise a văzut din nou stîrvul, a făcut o răsucire neașteptată. și mi-a scăpat mîna de pe friu. A început o goană furioasă peste dune. Cu o emoție de nedescris, am auzit după cîteva clipe în spatele calului răsufierea lui Gog. Înțelegeți ce-a fost ? El alerga după mine... Cu picioarul rupt, îmboldit de generozitatea singelui său, uitînd de durere, mă ajunsese din urmă, venea după mine, mi-o lua înainte. Ochii mei întîlniră ochii lui frumoși și blînzi : și, în timp ce mă străduiam să-mi domolesc calul înnebunit, mi se rupea inima de cîte ori biata lui lăbuță rănită atîngea nisipul. L-am adorat, l-am adorat... în clipele acelea. Mă credeți în stare să plîng ?

— Da, răspunse Lady Myrta, chiar și să plîngi.

— Ei bine, cînd Sofia, sora mea, a început să spele rana cu miinile ei frumoase pe care şiroiau lacrimile, cred că şi eu...

Foscarina stătea acolo cu Donovan, pe care-l ţinea de zgardă ; acum era din nou palidă, parcă slăbită, pătrunsă de frigul serii. Umbra cupolei de bronz se alungea pe iarbă, pe lauri, pe carpeni. O umiditate de violete, prin care pluteau ultimii atomi de aur solar, se răspîndea printre tulpinile şi printre ramurile care tremurau la adierile intermitente. Şi urechile auzeau din nou ciripitul care umplea coroana pinului presărată cu conuri goale.

„Iată, îţi aparţine“, părea că spune femeia însoţită de ogarul care se ghemuia lîngă genunchii ei, cuprins de primii fiori. „Îţi vom aparţine pentru totdeauna. Sîntem aici ca să te slujim“.

— Nimic nu mă emoţionează şi nu mă impresionează mai mult pe lume decît aceste apariţii spontane ale virtuţii singelui, continua tînărul, căutînd o alinare în amintirea orei care-l emoţionase atît de mult.

Se auzi şuierratul lung al unui tren care trecea pe podul lagunei. O adiere desfrunzi cu totul un trandafir mare alb, nemairămînînd decît un boboc în vîrful unui ram uscat. Cîinii se apropiară, se regrupară, strînşi unii lîngă alţii, înfriguraţi : oasele descărnate tremurau sub pielea subţire, iar în căpşoarele lor prelungi şi plate ca ale reptilelor le luceau din nou ochii melancolici.

— Nu ţi-am povestit niciodată, Stelio, modul în care a murit o femeie, de cel mai nobil sînge, din Franţa, chiar la o mare vînătoare la care asistam şi eu ? il întrebă Lady Myrta, în care imaginea tragică şi demnă de milă fusese trezită de expresia pe care o descoperise pe chipul palid al Foscarinei.

— Nu, niciodată. Cine era ?

— Jeanne d'Elbeuf. Prin imprudenţa sau lipsa ei de experienţă, sau a cavalerului de lîngă ea, a fost rănită — nu s-a ştiut niciodată de cine — împreună cu iepurele care

trecea printre picioarele calului ei. A fost văzută căzînd de pe cal. Am alergat toți spre ea, și am găsit-o acolo pe iarbă, înghemuită într-un lac de sînge, lingă iepurele care se zbătea. În tăcerea și spaima care ne stăpînise pe toți cîți ne aflam acolo, împietriți, fără ca vreunul să îndrăznească să vorbească sau să se miște, biata creatură abia reuși să ridice mîna, să arate spre animalul rănit care suferea și să spună : (nu voi uita niciodată accentul ei) : „Tuez-le, tuez-le mes amis ¹... Ça fait si mal !” Și muri în clipa următoare.

Sfîșietoare blîndețe a acelui noiembrie zîmbitor ca un infirm care se crede în convalescență și încearcă în sine o stare de bine neobișnuită fără să știe că i se apropie agonia !

— Dar ce ai azi, Fosca ? Ce ți s-a întîmplat ? De ce ești atît de tăcută cu mine ? Spune ! Vorbește-mi !

Stelio, intrînd întîmplător în piața San Marco, o văzuse sprijinită de ușa Capelei unde e Baptisterul. Stătea acolo singură, nemișcată, cu un chip devorat de febră și de umbră, cu ochii plini de spaimă, fixați asupra figurilor teribile de pe mozaicurile care ardeau într-un foc galben. În spatele ușii, un cor făcea repetiții : cîntul se întrerupea, apoi începea din nou, în aceeași cadență.

— Te rog, te rog, lasă-mă singură ! Simt nevoia să fiu singură ! Te implor !

Sunetul cuvintelor ei dezvăluia uscăciunea gurii convulsive. Ea făcu gestul de a se întoarce, de a fugi. El o opri.

— Dar vorbește ! Spune-mi măcar un cuvînt, ca să înțeleg !

Din nou încercă să se sustragă ; și mișcarea ei exprimă o suferință de nespus. Avea aspectul unei creaturi sfîșiată de un supliciu chinuită de un călău. Părea mai nenorocită decît un corp legat pe o roată, torturat cu fierul înroșit.

¹ Omorîți-l, omorîți-l, prieteni... E atît de dureros ! (fr.) (n.t.).

— Te implor ! Dacă ți-e milă de mine, un singur lucru poți face pentru mine : să mă lași să plec...

Ea vorbea încet ; și faptul că nu țipa, că din gîtul ei nu ieșeau urlete și vaiete, părea ceva inuman, atît de evident era chinul întregului suflet zdruncinat.

— Dar un cuvînt, măcar unul, ca să înțeleg !

O străfulgerare de furie se ivi pe chipul acela descompus.

— Nu. Vreau să fiu lăsată singură.

Vocea îi era dură ca și privirea. Ea se întoarse, făcu primii pași nesiguri, ca și cum ar fi fost cuprinsă de amețeală și s-ar fi grăbit spre un sprijin.

— Foscarina !

Dar nu îndrăzni s-o rețină. O văzu pe femeia disperată mergînd în zona de soare ce invadea Basilica cu puterea unui torent prin ușa deschisă de o mîină necunoscută. Profunda cavernă de aur, cu apostolii săi, cu martirii săi, cu animalele sale sacre, străluci toată în spatele ei de parcă s-ar fi prăbușit acolo miile de torțe ale zilei. Cîntul se opri, apoi reîncepu.

„Mă sufocă tristețea... Dorința de a mă revolta împotriva soartei mele, de a o porni la împlinire, de a căuta... Cine îmi va salva speranța ? De la cine-mi va veni lumina ?... Să cînt, să cînt ! Dar aș vrea să cînt, în sfîrșit, un cîntec de viață.. Ai putea să-mi spui unde este în zilele acestea Maestrul Focului ?“ Ea avea întipărite în ochi, întipărite în suflet, cuvintele din scrisoarea Donatellei Arvale, cu toate caracteristicile ortografiei, cu toată diversitatea semnelor, vii ca și mîina care le scrisese, palpitînd ca și acel puls neliniștit. Ea le vedea întipărite în pietre, conturate în nori, reflectate în ape, de neșters și inevitabile ca sentințele Destinului.

„Unde am să mă duc ? Unde am să mă duc ?“ Agitația și disperarea ei erau permeate totuși de blîndețea lucrurilor din jur, de toropeala marmurii aurite, de mirosul plăcut al aerului calm, de langoarea leneviei omenești. Ea

privi o femeie, îmbrăcată în cafeniu, care stătea pe treptele Basilicii, nici tânără nici bătrână, nici frumoasă nici urâtă, și o vedea cum se bucură de soare, mîncînd o bucată de pîine din care rupea bucățele cu dinții, mesteca molcom, cu ochii deschiși, savurînd starea aceea de bine ; îi vedea genele blonde reflectate pe pomeții obrazilor. „Ah, de-aș putea să-mi schimb soarta cu a ta, să fiu mulțumită că stau la soare cu o bucată de pîine în mînă, să nu mă mai gîndesc la nimic, să nu mai sufăr !“ Minutele de răgaz ale sărmaneii femei i se păsură o fericire infinită.

Ea se răsuci cu o tresărire, temîndu-se și sperînd ca iubitul s-o urmeze. Nu-l zări. Ar fi fugit dacă l-ar fi zărit ; dar inima i se strînse de parcă el ar fi trimis-o la moarte fără s-o mai strige. „Totul s-a sfîrșit.“ Ea pierduse orice măsură și orice siguranță. Gîndurile îi treceau prin minte frînte și tîrîte de angoasă. Învălmășite ca plantele și pietrele tîrîte de un șuvoi. În fiecare aspect al lucrurilor, ochii ei rătăciți vedeau o confirmare a propriei condamnări sau o amenințare ascunsă a unor noi nenorociri sau o reprezentare a stării ei sau o semnificație de adevăruri ascunse care păreau să existe ca să opereze crud asupra existenței ei. În colțul din San Marco, lîngă Porta della Carta, ea simți că trăiesc, plămădiți parcă din sînge întunecat, cei patru regi de porfir care se îmbrățișează pentru un legămint cu un singur braț, în timp ce strîng cu putere în pumn lancea terminată cu un cioc de șoim. Nenumăratele venaturi ale diferitelor marmuri în care e încrustată latura templului, acele urzeli indistincte de diverse culori, acele labirinte și meandre amestecate păreau că-i redau aproape vizibilă însăși diversitatea ei interioară, confuzia gîndurilor ei. Ea simțea lucrurile uneori străine, îndepărtate, inexistente. alteori familiare, apropiate, participînd la viața ei intimă. Uneori credea că se regăsește în locuri necunoscute, alteori în mijlocul unor forme care îi aparțineau de parcă ea le-ar fi materializat prin propria-i substanță. La fel ca o ființă în agonie, era luminată din cînd

în cînd de imagini din cea mai îndepărtată copilărie a ei, de amintiri ale unor evenimente foarte îndepărtate, de apariția rapidă și clară a unui chip, a unui gest, a unei camere, a unui ținut. Și, deasupra tuturor acestor fantasmе, dintr-un cîmp de umbră o priveau ochii materni, iertători și neclintiți, nu mai mari decît ochii omenеști cînd trăiesc pe pămînt și totuși infiniți ca un orizont spre care ea ar fi fost chemată. „Să vin spre tine ? Mă chemi tu, într-adevăr, pentru ultima oară ?“

Intrase sub Porta della Carta, traversase intrarea. Amețeala durerii o ducea în locul unde, într-o noapte de glorie, se întîlniseră cele trei destine. Ea căuta fîntîna întîlnirii. În jurul marginii aceleia de bronz, toată viața acelor puține momente reveni cu evidența și reliefu realității. Acolo spusese ea surîzînd, întorcîndu-se spre prietena ei : „Donatella, iată-l pe Maestrul Focului !“ Strigătul imens al mulțimii îi acoperise vocea, și cerul se aprinsese deasupra capetelor lor de mii de porumbei scînteietori.

Se apropie de fîntînă. Cum o privea ea, fiecare amănunt i se imprima în minte și dobîndea o stranie forță de viață fatală : brazda funiilor în metal, oxidul verde, care lăsa o diră în piatra de la bază, mamelele cariatidelor, roase și tocite de genunchii femeilor care le atinseseră și le apăsaseră pe timpuri în efortul de a scoate apă, și profunda oglindă interioară pe care lovirea găleților n-o mai tulbura, micul cerc subteran care reflecta cerul divin. Se aplecă peste margine, își văzu chipul, își văzu spaima și disperarea, văzu Meduza neclintită pe care o ducea în centrul sufletului ei. Fără să-și dea seama, repeta mișcarea celui pe care-l iubea. Și văzu și chipul lui și pe acela al Donatellei așa cum le văzuse o secundă, strălucind, în noaptea aceea, unul lîngă altul, aprinse de luciri cerești de parc-ar fi fost aplecate peste un cuptor sau peste un crater. „Iubiți-vă, iubiți-vă ! Eu o să plec, o să dispar. Adio.“ Își strînse pleoapele la gîndul morții ; și în întuneric apărură

din nou pupilele clemente și ferme, infinite ca un orizont de pace. „Tu ești liniștit și mă aștepti, tu care ai trăit și ai murit în patimă.” Se ridică. O tăcere extraordinară domnea în curtea pustie. Bogația înaltelor ziduri sculptate se odihnea jumătate în umbră, jumătate în lumină; cele cinci mitre ale Basilicii depășeau incinta, ușoare ca norii de zăpadă care făceau să pară cerul mai albastru, așa cum florile de iasomie fac să pară mai verzi frunzele. Din nou, prin chinul ei, ea a fost atinsă de delicatețea plăcută a lucrurilor. „Viața ar mai putea fi frumoasă !”

O luă spre debarcader, intră într-o gondolă, care o duse la Giudecca. Bazinul, Basilica della Salute, Riva degli Schiavoni, toată piatra și toată apa erau un miracol de aur și de opal. Ea privi cu neliniște spre Piazzetta să vadă dacă nu apare cineva. Îi reveni brusc în minte imaginea Verii defuncte îmbrăcată în aur și închisă în învelișul de sticlă opalină. Se imagină pe ea însăși cufundată în lagună, așezată pe un pat de alge. Dar amintirea promisiunii, făcută pe apa aceea și menținută în delirul nocturn, îi strâpunsese inima ca un cuțit, o aruncă din nou în oribila convulsie. „Niciodată, așadar ? Niciodată ?” Toate simțurile ei își aminteau de toate mângâierile. Gura, mâinile, forța, ardoarea tinărului trecură în sîngele ei de parcă s-ar fi distrus în ea. Veninul o arse pe dinăuntru, pînă în cea mai infimă fibră. Ea găsise lingă el, la limita extremă a voluptății, un chin care nu era încă moartea și totuși era dincolo de viață. „Niciodată, acum ? Niciodată ?”

Ajungea la rio della Croce. Verdeăta ieșea dintr-un zid roșu. Gondola se opri la o poartă închisă. Ea coborî, căută o cheie mică, deschise, intră în grădină.

Era refugiul ei, locul tainic al singurătății ei, păstrat de credința melancoliilor ei ca de paznici tăcuți. Toate i-au venit în întîmpinare, cele vechi și cele noi : o înconjurară, o însoțiră.

Cu lungile sale umbrare, cu chiparoșii săi, cu arborii săi fructiferi, cu gardurile de levănțică, cu leandrii, cu

garoafele, cu tufele de trandafiri, purpurii și galben-roșcați, minunat de blîndă și obosită totodată în culorile vlaguirii ei, grădina părea pierdută în cea mai îndepărtată lagună, într-o insulă uitată de oameni, la Mazzorbo, la Torcello, la San Francesco del Deserto. Soarele o îmbrățișa și o pătrundea de pretutindeni, încît umbrele, mult prea firave, nu răzbeau. Atît de mare era liniștea aerului, încît frunzele de viță uscate nu se desprindeau de coarde. Nu cădea nici o frunză, deși muriseră toate.

„Niciodată ?“ Ea merse pe sub bolțile de viță, se îndreptă spre apă, se opri pe movilița ierboasă, se simți obosită, se așază pe o piatră, își strînse tîmplele în mîini, făcu un efort pentru a se aduna, pentru a-și recăpăta stăpînirea de sine, pentru a se gîndi, pentru a hotări. „El e încă aici, aproape, pot să-l revăd. Poate îl voi regăsi în curînd, în pragul porții melè. El o să mă ia în brațe, o să-mi sărute ochii și buzele, o să-mi repete că mă iubește, că-i place totul la mine. El nu știe, nu înțelege. Nu s-a întîmplat nimic ireparabil. Atunci ce anume mă zdruncină și-mi zdrobește inima ? Am primit o scrisoare de la o persoană care e departe, prizoniera unei vile singuratice, lîngă un tată dement, și care se plînge de starea ei și speră să o schimbe. Acesta e faptul. Nu există altceva. Scrisoarea, iat-o.“ Ea o căută, o deschise ca să o recitească. Degetele îi tremurau ; și ea credea că simte parfumul Donatellei de parcă ar fi fost alături de ea, acolo, pe piatra aceea.

„Este frumoasă ? Într-adevăr ? Cum e ?“ La început, liniile imaginii se confundau. Ea căuta să le oprească din nou, și ele dispăreau. O particularitate, înaintea de oricare alta, se opri, deveni precisă și evidentă : mîna mare și grea. O văzuse el în seara aceea ? Este foarte sensibil la frumusețea mîinilor. Le privește întotdeauna cînd întîlnește o femeie. Nu adoră el mîinile Sofiei ?“ Se lăsă furată de considerațiile ei copilărești, se opri citeva clipe asupra lor, apoi surîse amar la gîndul acela. Și deodată imaginea se întregi, trăi, străluci din nou de forță și de tinerețe ; o

copleși, o orbi. „E frumoasă. Și e frumoasă așa cum o vrea el.“

Rămase cu privirea fixă în strălucirea tăcută a apelor, cu scrisoarea pe genunchi, încremenită de adevărul inflexibil. Și în descurajarea aceea inertă o străfulgerau gânduri involuntare de distrugere : chipul Donatellei ardea într-un incendiu, corpul rămânea deformat de o căzătură, vocea îi era alterată de o boală. Simți oroare față de ea însăși, apoi milă față de ea și de cealaltă. „Nu are ea dreptul să trăiască ? Să trăiască, să iubească, să-și aibă partea ei de bucurie !“ Imagină pentru ea o aventură minunată, o dragoste fericită, un soț adorabil, prosperitate, lux, plăceri. „Nu există oare pe lume decît un singur om pe care ea să-l poată iubi ? N-ar putea ea mîine să întîlnească pe cel ce-i va robi inima ? Nu s-ar putea ca deodată soarta ei să o îndrepte în altă parte, s-o atragă foarte departe, s-o conducă spre un drum necunoscut, s-o despartă pentru totdeauna de noi ? E oare necesar ca ea să fie iubită de omul pe care-l iubesc eu ? Ar putea să nu se mai întîlnească niciodată... Încearca astfel să fugă de însăși presimțirea ei. Dar un gând advers îi spunea : „S-au întîlnit o dată, se vor căuta, se vor mai întîlni. Ea nu e sufletul obscur care se pierde în mulțime sau pe o cărare depărtată. Ea este dotată cu un har care strălucește ca un astru, făcînd-o să fie totdeauna recunoscută de la distanță : cîntecul ei. Miracolul vocii sale va fi semnalul ei. Ea, desigur, își va valorifica virtutea aceea în lume ; va trece și ea printre bărbați, lăsînd în urmă o brazdă de minunății. Așa cum are frumusețe, va avea și glorie : două faruri de chemare la care el va sosi ușor. S-au întîlnit o dată, se vor mai întîlni“.

Îndurerăta se încovoie ca sub un jug. La picioarele ei, firele de iarbă primeau razele și păreau să le rețină, respirînd într-o lumină verde, pe care ele o colorau cu transparența lor tăcută. Ea simți cum lacrimile îi vin în gene. Prin vîlul acela privi laguna care tremura din cauza tre-

muratului ei. O claritate de perlă încînta apele. Insulele Follia, San Clemente și San Servilio erau învăluite într-un abur nespus de palid ; din cînd în cînd, trimeteau în depărtare strigăte slabe ca ale unor naufragiați pierduți în liniștea mării, cărora le răspundea cînd țiuitul unei sirene, cînd rîsul gălăgios al pescărușilor răzleți. Tăcerea devénea înfricoșătoare, apoi se îndulcea.

Își regăsi bunătatea ei profundă. Își regăsi duioșia față de frumoasa creatură în care-și amăgise într-o zi nevoia de a o iubi pe Sofia, buna lui soră. Se gîndi din nou la orele petrecute în vila singuratică de pe colina Settignano, unde Lorenzo Arvale își crea statuile în plinătatea forței și a zelului său, neștiutor de trăznetul care avea să-l lovească. Retrăi vremea aceea, revăzu locurile acelea : ea stătea în fața faimosului artist care-i modela chipul în lut, în timp ce Donatella cînta un cîntec vechi, și spiritul cîntului anima modelul și efigia, și gîndurile ei și vocea pură și misterul artei compuneau parcă o aparență de viață divină în acel atelier mare, deschis din toate părțile spre lumina zilei, de unde se zărea în valea primăvăratică Florența și riul ei.

De ce anume, în afara reflexului Sofiei, fusese ea atrasă spre fata aceea care nu cunoscuse mîngîierile mamei, deoarece părăsise lumea asta cînd i-a dat ei naștere ? Ea o revedea gravă și neclintită lîngă tatăl ei, consolatoarea înaltei arte, paznică a flăcării sacre și chiar a unei proprii voinți secrete care trebuia să se păstreze lucidă și tăioasă ca o spadă în teacă.

„Ea e sigură de sine, e stăpîină pe forța ei. Cînd se va simți liberă se va dezvălui dominatoare. Ea e făcută să subjuge bărbații, să le stîrnească curiozitatea și visele. Instinctul ei o conduce de pe acum îndrăzneț și prudent ca experiența...” Și medită asupra atitudinii ei față de tînăr în noaptea aceea, tăcerea ei aproape disprețuitoare, cuvintele scurte și aspre, felul ei de a se ridica de la masă, de a se sustrage din mijlocul comensalilor, de a dispărea pen-

tru totdeauna, lăsându-și imaginea închisă în cercul unei melodii de neuitat. „Ah, ce bine cunoștea ea arta de a tulbura sufletul unui visător ! Fără îndoială că el n-a putut-o uita. Mai mult, fără îndoială că el așteaptă clipa când îi va fi dat să se ducă în întâmpinarea ei și e nerăbdător ca și ea care mă întreabă unde se află el.“

Luă scrisoarea și începu s-o parcurgă ; dar memoria ei o lua înaintea iuțelii pupilelor. Întrebarea enigmatică era în josul paginii ca un post-scriptum, aproape disimulată. Revăzându-i scrisul, ea încercă aceeași sfîșiere acută ca și prima oară. Și, 'din nou, totul i se răsturnă în inimă, de parcă pericolul ar fi fost iminent, de parcă pasiunea și speranța ei ar fi fost definitiv pierdute. „Ce va face ea ? Care e gândul ei ? Se aștepta oare ca el s-o caute fără întîrziere, și, dezamăgită, vrea acum să-l ispitească ? Ce va face ?“ Era frămîntată de tot felul de incertitudini, așa cum se întîmplă în fața unei porți de fier, dincolo de care s-ar afla lumina vieții sale. „Să-i răspund ? Și dacă i-aș răspunde în așa fel încît s-o fac să înțeleagă adevărul ? Dragostea mea ar putea însemna o interdicție pentru a ei ?“ Sufletul i se înălță din nou într-o mișcare de repulsie, de pudoare, de mîndrie. „Niciodată, niciodată nu va afla ea de la mine rana pe care o am ; niciodată, chiar dacă mă va întreba.“ Și simți întreaga oroare a rivalității evidente dintre amanta care nu mai e tinără și fata puternică prin tinerețea ei intactă. Simți umilința și cruzimea luptei inegale. „Dar dacă nu ar fi ea“, îi spunea un gând advers „n-ar fi alta ? Crezi tu că poți să păstrezi cu patima ta tristă un om cu asemenea fire ? Cu o singură condiție puteai să-l iubești și puteai să-i oferi dragostea ta fidelă pînă la moarte, cu condiția acelei interdicții pe care ai violat-o.“

— E adevărat ! E adevărat ! murmură ea răspunzînd parcă unei voci deslușite, unei sentințe clare, rostită în tăcere de Destinul invizibil.

„Cu o singură condiție va putea el să accepte acum dragostea ta și s-o recunoască, și anume, ca tu să-l lași liber, să renunți la posesiunea ta, să dai totul mereu și să nu ceri niciodată nimic : cu condiția să fii eroică. Înțelegi ?“

— E adevărat ! E adevărat ! repetă ea, ridicînd fruntea, pentru că toată frumusețea ei morală strălucea din nou pe înaltul sufletului ei.

Dar veninul o mușcă. Încă o dată, toate simțurile ei își amintiră de toate mîngîierile lui. Gura, mîinile, forța, inflăcărea tinărului trecură prin sîngele ei ca și cum s-ar fi distrus în ea. Și ea rămase așa, încremenită în răul ei, mută în febra ei, mistuindu-se în sufletul și în trupul ei, asemeni frunzelor de viță roșii și pătate care păreau că ard pe margini ca hîrțiile aruncate în flăcări.

Un cînt îndepărtat străpunse atunci aerul imobil, vibrînd în imensa amortire : un cîntec de voci feminine, care părea că iese din piepturi rupte, din gîtlejuri tăiate ca trestiiile fragile, întocmai ca sunetele care se trezesc din adîncul bătrînelor spinete cu corzile rupte, dacă o mîină ar atinge clapele lor uzate, slab și strident, cu un ritm vulgar și vesel, dar care era trist cum sînt cele mai triste lucruri din viață în imobilitatea și în lumina aceea.

— Cine cîntă ?

Cu emoție ascunsă, ea se ridică, se apropie de țarm, aplecă urechea să asculte.

— Sînt nebunele din San Clemente !

Din insula aceea a Nebuniei, din ospiciul acela dezolat și vesel, de la ferestrele cu bare de fier ale îngrozitoarei temnițe venea corul vesel și lugubru, tremura, șovăia în imensitatea extatică, devenea aproape copilăresc, slăbea, era gata să se stingă ; apoi se ridica din nou, se întărea, striga, devenea aproape sfîșietor ; apoi se întrerupea de parcă toate corzile vocale ar fi pleznit în aceeași clipă, se înălța din nou ca un strigăt de durere, ca o chemare

a naufragațiilor pierduți care văd o navă trecînd la orizont, ca un strigăt de muribunzi ; se stîngea, se sfîrșea, nu se mai auzea.

Sfîșietoare blindește a acelui noiembrie zîmbitor ca un infirm căruia îi încetează durerile pentru o clipă, și știe că este ultima, și savurează viața care-i dezvăluie cu o grație nouă cele mai delicate aspecte ale ei tocmai în clipa în care-l părăsește, și somnul lui diurn seamănă cu somnul unui prunc care adoarme, plin de laptele ușor, pe genunchii morții !

— Prijește acolo departe, Colinele Euganee, Foscarina. Dacă se stîrnește vîntul, vor porni să rătăcească prin aer ca niște vâluri, ne vor trece pe deasupra capetelor. Nici-odată nu le-am văzut atît de transparente... Într-o zi aș vrea să merg cu tine la Arquà. Acolo satele sînt transdairii ca scoicile care se găsesc pe pămînt cu miile. Cînd vom ajunge, primele picături ale unei ploicele neașteptate vor lua cîteva petale florilor de piersici. Ne vom opri sub un arc de la Palladio, ca să nu ne udăm. Apoi vom căuta fîntîna lui Petrarca, fără să întrebăm pe nimeni pe unde e drumul. Vom lua cu noi *Rimele*, în mica ediție a lui Missirini, cărticica aceea pe care o ții la căpătîi și care nu se mai poate închide acum, umflată cum e de ierburi ca un ierbar de păpușă... Vrei să mergem, într-o zi de primăvară, la Arquà ?

Ea nu răspundea, dar îi privea buzele care spuneau lucrurile acelea plăcute ; și, fără speranță, se bucura de sunetul și de gesturile lui și de nimic altceva, în fugă. În imaginile acelea de primăvară ca și într-o sextină de Petrarca, pentru ea era aceeași vrajă îndepărtată. Dar într-una ea putea să pună un semn ca s-o găsească, pe cînd celelalte se pierdeau cu vremea. „Eu nu voi bea din fîntîna aceea“, voia să răspundă ; dar tăcu, ca să se

lase mîngîiată fără suspine. „Oh, da, amăgește-mă, amăgește-mă, fă-ți jocul, fă ce vrei din mine.“

— Iată San Giorgio în Alga. În curînd sîntem la Fusina. Trecu insulița împrejmuită de ziduri, cu *Madonna* ei de marmură care se ogîndește veșnic în apă ca o nimfă.

— De ce ești atît de tăcută și supusă, prietenă dragă ? Nu te-am mai simțit niciodată, niciodată așa. Ești de nepătruns azi. Nu știu să-ți spun ce sentiment de infinită melodie găsesc azi în prezența ta. Ești aici, lîngă mine, te iau de mînă ; și totodată ești răspîndită totuși în orizont, ești orizontul cu apele, cu insulele, cu colindele pe care aș vrea să urc. Cînd vorbeam, adineauri, mi se părea că fiecare silabă crea în tine cercuri care se dilată la infinit, asemenea celor de acolo, din jurul frunzei care a căzut din copacul acela numai aur... Nu-i așa ? Spune-mi că așa e ! Sau privește-mă.

El se simțea înconjurat de dragostea femeii ca de aer și ca de lumină ; respira în sufletul acela ca într-un element, și primea o plinătate inefabilă de viață de parcă din ea și din profunzimile zilei s-ar fi născut același fluviu de lucruri misterioase și i s-ar fi revărsat în sufletul prea plin. Nevoia de a reda fericirea care-i era dată îl ridica la un grad de recunoștință aproape religioasă și-i sugera cuvinte de mulțumire și de laudă pe care le-ar fi rostit dacă s-ar fi aplecat în fața ei în umbră. Dar splendoarea cerului și a apelor se făcuse atît de mare în jurul lor, încît el tăcu la fel cum tăcea și ea. Și pentru amîndoi a fost o clipă minunată de fuziune în lumină, a fost o călătorie scurtă și totuși imensă, în care au depășit amenințătoarele distanțe pe care ei le aveau în adîncul lor.

Vaporul atinse țărmul Fusinei. Zguduiți, se priviră cu ochi orbiți ; și amîndoi simțiră un fel de rătăcire care semăna cu deziluzia, punînd piciorul pe pămînt, și văzînd țărmul acela posomorît unde creșteau ierburi firave și rare. Și mișcarea primilor pași a fost pentru amîndoi su-

părătoare, deoarece au simțit greutatea cărnii lor care li se păruse mai ușoară în timpul traiectului fluid.

„Prin urmare mă iubește?“ În inima femeii revenea aceeași frământare îmbinată cu speranță. Nu se îndoia că pasiunea iubitului ei n-ar fi fost sinceră, că vorbele lui n-ar fi răspuns unei fervori interioare. Ea știa cum se lăsa el atras de fiecare undă a sensibilității lui și cum n-ar fi fost în stare de simulare și minciună. Ea îl auzise de mai multe ori proferînd adevăruri crude cu aceeași grație mlădioasă și felină pe care o au cînd mint anumiți bărbați care vor să seducă. Ea cunoștea bine privirea lui limpede și fătîșă care devenea uneori glacială sau tăioasă, dar niciodată piezișă. Dar cunoștea și uluitoarea labilitate și diversitate de sentimente și gânduri care făceau spiritul lui de nepătruns. Totdeauna exista în el ceva șovăielnic, volubil, puternic care-i provoca imaginea dublă și diferită a flăcării și a apei. Și ea voia să-l oprească, să-l țină, să-l domine! Avea totdeauna o ardoare nemărginită de a trăi, de parcă fiecare clipă ar fi fost clipa supremă, iar el ar fi fost gata să se despartă de bucuria și de durerea existenței ca de mingîierile și de lacrimile unei despărțiri de dragoste. Și ea voia să atragă numai spre hrana ei cea aviditate insatiabilă!

Așadar ce era ea, pentru el, dacă nu un aspect al acelei „Vieți cu mii și mii de chipuri“, față de care dorința, după o imagine a poeziei lui, își scutura într-una „toate tîrsurile?“ Ea era pentru el un motiv de viziuni și de invenții, aidoma colinelor, pădurilor, ploilor. El sorbea din ea misterul și frumusețea ca din toate formele Universului. Și iată, el era acum departe, spre o nouă căutare; ochii lui ingenui și mobili căutau în jur mirăcolul pentru a se uimi și a-l adora.

Ea îl privi, fără ca el să-și întoarcă fața spre ea, preocupat să scruteze cîmpiile umede și aburinde pe care trăsura le parcurgea, încet. Ea era acolo, vlăguită de orice forță, fără să mai fie capabilă să trăiască în sine și pentru

sine, să respire cu propria i suflare, să urmărească un gând, străin de dragostea ei, ezitînd chiar și în bucuria lucrurilor naturale dacă nu i-ar fi fost arătate de el; dornică să aștepte ca el să-i comunice preferințele și viselē lui pentru a-și îndrepta spre cîmpiile acelea inima ei îndurerată.

Viata ei părea că se dizolvă și se condensează în intervale. O clipă de intensitate trecuse și ea aștepta alta; și între una și alta, ea nu avea decît sentimentul timpului care fuge, al lămpii care se consumă, al corpului care se ofilește, al infinitelor lucruri care se alterează și pier.

— Dragă prietenă, dragă prietenă, spuse Stelio deodată, întorcîndu-se și luînd-o de mînă, cu o emoție care i se urcase încet-încet pînă în gît și-l sufoca, de ce am venit în locurile acestea? Par atît de plăcute și totuși sînt pline de spaimă.

El o fixa cu privirea aceea care îi apărea uneori în ochi neașteptată ca un plîns, cu privirea aceea care atîngea însuși secretul conștiinței altuia și cobora în cea mai adîncă obscuritate a inconștienței, profundă ca a unui bătrîn, profundă ca a unui copil. Și ea tremura de parcă sufletul ei ar fi fost o lacrimă a acelor gene.

— Suferi? o întrebă el cu o milă înspăimîntătoare, făcînd-o pe femeie să pălească. Simți această spaimă?

Ea privi în jur cu nerăbdarea celui grăbit și crezu că vede ieșind din cîmpuri mii de fantome funeste.

— Statuile acelea! spuse Stelio cu un accent care le transformă în ochii ei în martori ai propriei ruine.

Și cîmpia se întindea în jurul lor tăcută de parcă locuitorii ei ar fi părăsit-o de secole sau ar fi adormit cu toții, culcați în gropi de ier.

— Vrei să ne întoarcem? Vaporul e încă aici.

Părea că nu-l aude.

— Răspunde, Foscarina!

— Să mergem, să mergem, răspunse ea. Oriunde am merge, soarta tot nu se schimbă.

Corpul ei, consimțea la mișcarea roților, la mersul lor lent ; și se temea să-l întrerupă, îi era groază de cel mai ușor efort, de cea mai mică oboseală, stăpînit de o inerție apăsătoare. Chipul ei era ca acei fulguleți delicați de cenușă care se formează în jurul cărbunilor aprinși și le acoperă mistuirea.

— Drag suflet drag, îi vorbi iubitul, aplecîndu-se spre ea și atingîndu-i ușor cu buzele obrazul stîns, strînge-te lingă mine, lasă-te în seama mea, cu încredere. Eu nu te voi părăsi și nici tu pe mine. Vom găsi, vom găsi adevărul tainic în care dragostea noastră se va putea așeza pentru totdeauna, neschimbată. Nu te închide în tine, nu suferi singură, nu-mi ascunde nimic din ceea ce te chinuiește ! Vorbește-mi cînd inima ți se umple de durere. Lasă-mă să sper că eu te voi putea consola. Să nu fie nimic tănuțit între noi și nimic ascuns. Îndrăznesc să-ți amintesc de o condiție pe care tu însăși ai pus-o. Vorbește-mi și-ți voi răspunde întotdeauna fără să te mint. Lasă-mă să te ajut, deoarece de la tine îmi vine atîta bine ! Spune-mi că nu ți-e teamă de suferință... Cred că sufletul tău e în stare să suporte toată durerea din lume. Fă în așa fel încît să nu-mi pierd credința în această forță a ta de pătimire, prin care tu mi-ai apărut de nenumărate ori divină. Spune-mi că nu ți-e teamă de suferință... Nu știu ; poate mă înșel... Dar am simțit în tine o umbră, ca o voință disperată de a te îndepărta, de a te sustrage, de a găsi un sfîrșit... De ce ? De ce ?... Și mai adineauri, pe cînd priveam această teribilă dezolare care ne surîde, o teamă nemai-pomenită mi-a strîns inima deodată, fiindcă m-am gîndit că și dragostea ta s-ar putea schimba așa cum totul se schimbă, trece, dispăre. „Mă vei pierde“. Ah, cuvîntul acesta e al tău, Foscarina, de pe buzele tale a ieșit !

Ea nu-i răspundea. Și, pentru prima oară de cînd îl iubea, cuvintele lui i se păreau deșarte, sunete inutile care mișcau aerul fără a avea nici o altă putere. Pentru prima oară pînă și el îi păru o creatură slabă și anxioasă,

doborită de legile de neînfrînt. I se făcu milă de ei, ca și de ea. Iată că și el îi punea condiția de a fi eroică, pactul durerii și al violenței. În timp ce el căuta s-o aline și s-o încurajeze, îi prezenta totuși încercări grele, o pregătea pentru supliciu. Dar ce rost mai avea curajul? Ce rost mai avea efortul? Ce rost mai aveau nefericitele frământări omenești? Și de ce oare se gîndea ea la viitor, la acel mîine incert? Trecutul domnea singur în jurul lor și ei doi erau nimic și totul era nimic. „Sîntem muribunzi; și tu și eu sîntem doi muribunzi. Visăm și murim“.

— Taci! spuse ea cu o suflare slabă de parcă ar fi mers printr-un loc presărat cu mormînte; și-i apărură pe buze un surîs foarte ușor, la fel ca acela răspîndit peste cîmpii, și acolo se opri, rămase încremenit ca pe buzele unui portret.

Roțile goneau, goneau, pe drumul alb, pe lîngă malul Brentei. Rîul, minunat și glorios în sonetele abaților curtezani pe vremea cînd coborau pe curentul lui cu bărcuțele încărcate de muzică și de plăceri, avea acum aspectul umil al unui canal pe care măcăiau cîrduri de rațe verzi-albăstrii. Pe cîmpia joasă și irigată, ogoarele fumegau, plantele se desfrunzeau, frunzișul putrezea în umiditatea brazdelor. Vaporii de aur, leneși, fluctuau pe o imensă descompunere vegetală, părădind că ating și pietrele și zidurile și casele și că le desprind ca pe frunze. De la Foscara la Barbariga, vilele patricienilor — unde viața cu palide vene, delicat înveninată de farduri și parfumuri, se stinsese în languroase jocuri în jurul unei alunite, în jurul unui cățeluș, sau în spatele unei bombé — se dezagregau în părăsire și în liniște. Unele aveau aspectul unor ruine umane, cu deschizăturile lor goale, asemenea unor orbite fără ochi, sau unor guri fără dinți. Altele, la prima vedere, păreau gata să se fărîmîteze în bucățele și pulbere, ca părul moartelor cînd se dezgroapă mormintele, ea vechile rochii roase de molii cînd se deschid dulapurile, de multă vreme închise. Zidurile împrejmuitoare erau dă-

rimate, cu pilaștrii ruși, cu grilajul porților răsucit, cu grădinile invadate de buruieni. Dar, ici și colo, de aproape, de depărte, de pretutindeni, în livezi, în vii, printre verzele argintate, printre legume, în mijlocul pășunilor, pe movițele de îngrășământ și de borhot, sub clăile de fin, în pragurile bordeielor, pretutindeni prin luncă se înălțau statuile supraviețuitoare. Erau nenumărate, erau un popor dispersat, încă albe, sau cenușii, sau îngălbenite de licheni, sau verzui din cauza mușchiului, sau pătate, și în toate atitudinile și cu toate gesturile, Zeițe, Eroi, Nimfe, Anotimpuri, Ore, cu arcuri, cu săgeți, cu ghirlande, cu cornul abundenței, cu făclii, cu toate însemnele puterii, ale bogăției și ale voluptății, expulzate din fântâni, grote, labirinturi, bolți, porticuri, prietene ale merisorului și ale mirtului, veșnic verzi, protectoare ale amorurilor fugare, martore ale jurămintelor eterne, figuri dintr-un vis cu mult mai vechi decât minile care le-au plăsmuit și decât ochii care le-au privit în grădinile distruse. Și în soarele plăcut al acelei veri târzii a morților, umbrele lor, care se alungeau din ce în ce mai mult pe cîmpie, erau ca umbrele Trecutului irevocabil, a ceea ce nu mai iubește, a ceea ce nu mai rîde, a ceea ce nu mai plînge, a ceea ce nu va mai trăi niciodată, a ceea ce nu va mai reveni niciodată. Și cuvîntul mut de pe buzele lor de piatră era același pe care-l spunea surîsul imobil de pe buzele femeii trecute : — NIMIC.

Dar ei cunoscură în ziua aceea alte umbre, alte spaimе. Sensul tragic al vieții îi îngrijora acum pe amîndoi ; și degeaba încercau să învingă tristețea corporală în interiorul căreia spiritele deveneau din clipă-n clipă mai lucide și mai neliniștite. Se țineau de mîna de parcă ar fi pășit prin întuneric sau prin locuri periculoase. Rareori vorbeau, dar din cînd în cînd se priveau în ochi, și privirea unuia revărsa în privirea celuilalt o undă confuză

care nu era altceva decît oroarea şi dragostea lor nemărginită. Totuşi inimile lor nu se uşurau.

— Mergem mai departe ?

— Da, să mergem.

Se ţineau strîns de mîină, ca într-o încercare stranie, hotărîţi să experimenteze pînă la ce adîncime ar fi putut ajunge forţa melancoliei lor amalgamate. La Dolo roţile făcură să trosnească frunzele castanilor care acopereau drumul ; şi copacii înalţi, decoloraţi arseră deasupra capetelor lor, asemenea unor cortine de purpură incendiate. Mai departe, Vila Barbariga apăru singură şi dezolată, în mijlocul grădinii ei goale, roşcată, cu urmele vechilor picturi pe crăpăturile faţadei ca resturile de fard în ridurile unei bătrîne galante. Şi, cu fiecare privire, depărtările cîmpiilor se atenuau mai mult, devenind mai albastre, ca lucrurile care se cufundă.

— Iată Stră.

Coborîră în faţa vilei Pisanilor ; intrară însoţiţi de paznic şi vizitară apartamentele goale. Auziră sunetul paşilor lor pe marmura care-i oglindea, ecoul în boltele ilustrate, geamătul uşilor care se deschideau şi se închideau din nou, glasul plictisit care trezea amintirile. Camerele erau vaste, ornate cu stofe decolorate, elegant mobilate în stil *Empire*, cu emblemele napoleonice. Într-una din ele, pereţii erau acoperiţi cu portretele Pisanilor — procuratori ai Republicii veneţiene ; în alta, cu medalioane marmoreene ale tuturor dogilor ; în alta, cu o serie de flori pictate în acuarelă şi aşezate în rame delicate, palide ca florile uscate care se pun sub sticlă în amintirea unei iubiri sau a unei morţi. Intrînd în alta, Foscara spuse :

— Cu timpul ! Şi aici.

Era acolo, pe o consolă, o reproducere în marmură a figurii lui Francesco Torbido, devenită şi mai oribilă datorită reliefului, datorită studiului minuţios al sculptorului în a distinge, una cîte una, cu dalta, zbîrciturile, venele, adînciturile. Şi la uşile camerei apărură fantomele femei-

lor încoronate care-și ascunseseră nenorocirea și ruina în locuința aceea imensă ca o reședință și ca o minăstire.

— Maria Luisa de Parma, în 1817, continuă vocea plictisită.

Și Stelio :

— Ah, regina Spaniei, soția lui Carol al IV-lea, amanta lui Manuel Godoy ! Dintre toate, ea mă atrage. A trecut pe aici pe vremea exilului. Știți dacă a rămas aici cu regele și cu favoritul ?

Custodele nu știa decît numele și data.

— De ce te atrage ? întrebă Foscarina. Nu știu nimic despre ea.

— Sfîrșitul ei, ultimii ani ai vieții ei de exilată, după atîta pasiune și atîtea lupte, sînt, de o poezie insolită.

Și el îi reprezenta figura aceea violentă și tenace, regele slab și credul, frumosul aventurier care s-a bucurat de patul reginei și care fusese tîrit pe caldarîm de mulțimea furioasă, zbuciumul celor trei vieți legate de soartă și izgonite de voința lui Napoleon ca așchiile într-un vîrtej, răzmerița din Aranjuez, abdicarea, exilul.

— Acel Godoy, deci, Principele Păcii, cum îl numise regele, i-a urmat pe suverani în exil cu fidelitate : a fost fidel amantei sale regale și ea lui. Și au trăit mereu împreună sub același acoperiș, iar Carol n-a suspectat nicio dată virtutea Mariei Luisa, copleșindu-i cu bunătatea sa pe cei doi amanți, pînă la moarte. Închipuie-ți popasul lor în locul acesta, închipuie-ți aici o asemenea dragoste care ieșise teafără dintr-un asemenea uragan. Totul era distrus, prăbușit, făcut pulbere sub forța distrugătorului. Bonaparte trecuse pe acolo fără a sufoca, sub ruine, dragostea aceea încărunțită ! Atît de mult mă emoționează fidelitatea celor doi violenți cît și credulitatea blîndului rege. Au îmbătrînit așa. Gîndește-te ! Mai întîi a murit regina, apoi regele ; și favoritul care era mai tînăr decît ei a mai trăit încă vreo cîțiva ani, rătăcind...

— Aceasta era camera Împăratului ! spuse custodele, solemn, deschizînd altă uşă.

Umbra cea mare părea omniprezentă în vila dogelui Alvisse. Vulturii imperiali, semnul puterii lui, dominau de la înălţime toate acele palide relicve. Dar în camera galbenă umbra ocupă vastul pat, se culcă sub baldachin, între cele patru coloane, deasupra cărora se aflau făcliile de aur. Formidabila iniţială în cununa de lauri strălucea la căpătîi. Şi acel soi de pat nupţial funebru se prelungea în oglinda mohorită între două Victorii care susţineau candelabrele.

— În patul acesta a dormit Împăratul ? întrebă tinărul pe custodele care-i arăta pe perete efigia condotierului cu o mantie de hermină, cu lauri, cu sceptru, cu un aspect ridicol, ca în consacrarea binecuvîntată de Pius al VII-lea. E sigur ?

Se uimea că nu simţise emoţia pe care o transmit inimilor ambiţioase vestigiile eroului, pulsul energetic pe care-l cunoştea bine. Poate că mirosul de cameră închisă îi desensibiliza spiritul, izul de mucegai al stîfelor vechi, al saltelelor, tăcerea aceea surdă unde măreţul nume pierduse orice rezonanţă în timp ce pîriitul cariilor persista acolo atît de clar de credea că-l avea în urechi.

Ridică un colţ al cuverturii galbene şi o lăasă iute să cadă, de parcă perna de sub ea ar fi avut viermi.

— Hai să plecăm ! Să ieşim de aici ! îl rugă Foscarina, care privise prin geamurile ferestrei parcul unde soarele oblic îşi alterna fişile lui roşcate cu zonele verzui ale umbrei. Aici nu se mai poate respira.

Intr-adevăr, nu era aer, ca într-o criptă.

— Acum trecem în camera lui Maximilian de Austria, urmă vocea plictisită, care îşi așezase patul în budoarul Amaliei Beauharnais.

Traversară camera într-o strălucire roşie-carmin. Soarele bătea într-o canapea cîrmizie, îşi dezvăluia spectrul într-un lampadar graţios cu picături de cristal care atîrna

din tavanul boltit, aprindea benzi roșii perpendiculare pe perete. Stelio se opri în prag, se întoarse, evocă în singele acela strălucitor figura tristă a tinărului arhiduce cu ochi albaștri, frumoasa floare de Habsburg căzută pe pământul barbar într-o dimineață de vară.

— Să mergem ! se rugă din nou Foscarina, văzînd că el mai întîrzie.

Ea fugea prin sala imensă a cărei istorie era ilustrată de Tiepolo, în timp ce în spatele ei, bronzul corintic al ușii, cînd se închidea, scotea un sunet clar, ca un clinchet care se propaga prin concavitate în lungi vibrații. Ea fugea înspăimîntată, de parcă totul ar fi fost gata să se prăbușească asupra ei și lumina gata să se stingă, iar ea se temea să nu fie singură în întuneric cu fantomele acelea de nenorocire și moarte. Alergînd prin aerul agitat de fuga ei, între pereții grei de relicve și spectre, în spatele faimoasei actrițe care simulase pe toate scenele lumii furia pasiunilor mortale, eforturile disperate ale voinței și ale dorinței, contrastul violent al destinelor orgolioase, Stelio Effrena pierdea căldura din venele lui ca și cum ar fi mers sub un vînt geros, își simțea inima înghețîndu-i, curajul slăbindu-i, rațiunea de a trăi pierzînd orice forță, legăturile lui cu ființele și cu lucrurile reducîndu-se, oscilînd și dispărîndu-i treptat iluziile minunate pe care el i le dăduse sufletului său pentru a-l îndemna să se depășească pe sine însuși și propriul său destin.

— Sîntem încă vii ? spuse el cînd ajunseră afară, în parc, departe de mirosul greu.

Și o luă de mîini pe femeie, o zgîlții puțin, o privi în adîncul ochilor, încercă să suridă : apoi o trase spre soare, pe iarba pajistii.

— Ce căldură îmbietoare ! Simți ? Ce plăcută e iarba !

El închise ochii pentru a primi razele pe pleoape, cuprins deodată de voluptatea de a trăi. Ea îl imită, sedusă de plăcerea prietenului ei ; și printre gene privea gura lui fragedă și senzuală. Rămaseră așa cîteva clipe sub mîn-

giierea soarelui, cu picioarele în iarbă, mină în mină, simțind în liniște venele lor palpitând ca riulețele care devin mai iuți primăvara când se topește gheața. Ea se gândi din nou la Colinele Euganee, la sătulețele trandafirii ca scoiștile fosile, la primele picături de ploaie pe frunzele noi, la fântina lui Petrarca, la toate lucrurile plăcute.

— Viața ar mai putea fi încă frumoasă ! suspină cu o voce care exprima miracolul speranței în clipa când renaște.

Inima iubitului semăna cu un fruct pe care o rază miraculoasă l-ar coace pe neașteptate și l-ar îmbiba cu suc. Bunătatea și plăcerea îi pătrunseră în suflet și în carne. Încă o dată el se bucură de clipă asemenea celui ce e gata de plecare. Dragostea era glorificată deasupra destinului.

— Mă iubești ? Spune !

Femeia nu răspunse ; dar deschise ochii mari și în cercul irișilor ei se vedea imensitatea Universului. Niciodată dragostea profundă n-a fost dezvăluită printr-un semn mai puternic de vreo creatură terestră.

— Dulce, ce dulce e viața alături de tine, pentru tine, ieri ca și mine !

El părea fermecat de ea, de soare, de iarbă, de cerul divin ca de ceva nemaivăzut, nemaiaut. Prizonierul care iese în zori din temnița sufocantă, convalescentul care privește marea după ce privise moartea nu puteau fi mai fermecați decît el.

— Vrei să mergem ? Vrei să lăsăm în urma noastră tristețea ? Vrei să mergem în țările unde nu e toamnă ?

„Toamna e în mine și eu o voi duce oriunde cu mine !“ se gîndea ea ; dar zîmbea cu zîmbetul ei delicat, care știa să ascundă. „Eu, eu voi pleca, voi dispărea, mă voi duce să mor departe, iubitele, iubirea mea.“

Ea nu reușise să-și învingă tristețea și nici să-și reînnoiască speranța în popasul acela ; totuși durerea ei se mai domolise, își mai șlefuiseră asperitățile, ranchiuna.

— Vrei să plecăm ?

„Să plecăm, mereu să pleci, să rătăcești prin lume, să te duci departe !“ se gândi femeia nomadă. „Fără răgaz, fără pace. Neliniștea cursei nebunești nu e domolită ; și iată, că se și sfîrșește popasul. Tu ai vrea să mă consolezi, drag prieten ; și pentru a mă consola îmi propui să mergem departe, încă o dată, cînd eu abia m-am întors ieri acasă !“

Deodată ochii ei semănară cu izvorul unui torent năvalnic.

— Lasă-mă în casa mea încă puțin ! Și dacă poți, rămîi și tu ! După aceea vei fi liber, vei fi fericit... Tu mai ai atîta timp în fața ta ! Ești tînăr. Vei avea ceea ce ți se cuvine. Cine te așteaptă nu te pierde.

Ochii ei aveau două viziere de cristal care străluceau în soare, aproape fixe, pe chipul ei febril.

— Ah, mereu aceeași umbră ! exclamă Stelio, lamentîndu-se cu o nerăbdare pe care nu reuși să și-o stăpînească. Dar ce-ți închipui ? De ce te temi ? De ce nu-mi spui ce te chinuie ? Să vorbim deschis. Cine mă așteaptă ?

Ea tremură de spaimă la întrebarea lui care i se păru neașteptată și nouă, deși nu făcea decît să-i repete ultimele ei cuvinte. Tremură la ideea de a fi atît de aproape de pericol, de parcă mergînd prin iarba aceea plăcută i s-ar fi deschis o prăpastie sub picior.

— Cine mă așteaptă ?

Iată că deodată, acolo, în locul acela străin, pe pajiștea frumoasă, la sfîrșitul zilei, după atîtea apariții de spectre înșingurate, sau fără pic de sînge, răsărea o formă vie de voință și de dorință care îi transmisea o teroare cu mult mai intensă. Iată că deodată deasupra tuturor acelor figuri ale trecutului se ridica o figură din viitor ; și aspectul vieții se schimba din nou, și binele celui scurt popas se și pierduse, și iarba aceea plăcută sub picioare nu mai avea nici o valoare.

— Da, o să vorbim dacă vrei... Nu acum...

Gura crispată abia lăsa să se strecoare glasul ; și ea ținea capul ușor ridicat pentru ca genele să-i poată stăvili plînsul.

— Nu fi tristă ! Nu fi tristă ! o rugă tînărul, cu sufletul agățat de genele ei, aidoma acelor lacrimi care nu picurau. Tu ai inima mea în mîinile tale. Nu te voi părăsi. Nu te mai chinui ! Sint al tău !

Și pentru el Donatella era acolo, înaltă, cu șoldurile arcuite, cu trupul mlădios și robust al unei Victorii fără aripi, înarmată cu virginitatea ei, atrăgătoare și ostilă, gata să se lupte și să se dăruiască. Dar sufletul lui era afirmat de genele celeilalte, aidoma lacrimilor care împăienjneau pupilele în care el văzuse imensitatea iubirii ei.

— Foscarina !

În cele din urmă picăturile fierbinți se revărsară ; dar ea nu le lăsă să i se prelingă pe obraji. Prin gestul cu care obișnuia să iasă din durerea ei, cu grația neprevăzută a unei aripi care se eliberează, le opri, își umezi degetele, împrăstie umiditatea pe tîmple, fără să și le șteargă. Și, în timp ce își lăsa astfel plînsul asupra ei însăși, încercă să zîmbească.

— Iartă-mă, Stelio, că sint atît de slabă.

El iubi atunci cu disperare semnele delicate ce porneau din colțul ochilor spre tîmplele acelea umezite, și vinișoarele obscure care făceau ca pleoapele să fie ca violetele, și vaga zbîrcire a obrazilor, și bărbia extenuată și tot ceea ce părea atins de răul toamnei, toată umbra de pe chipul ei pătimaș.

— Ah, degete dragi, frumoase ca degetele Sofiei ! Lasă-mă să ți le sărut așa, umede încă !

În mîngîierea lui, o trăgea pe pajiște, spre o zonă de aur verde. Ușor, ținîndu-și brațul sub al ei, îi săruta una cîte una falangele mai fine decît tuberozele încă nedeschise. Ea se înfiora. El îi simțea fiorii la fiecare atingere a buzelor.

— Sint sărate.

— Hai, Stelio. Ne vede cineva.

- Nu-i nimeni.
- Acolo jos, în sere.
- Nu se aude nici o voce. Ascultă.
- Stranie liniște. Extaz !
- Se aude căzînd o frunză.
- Și custodele acela ?
- S-a dus în întîmpinarea altor vizitatori.
- Cine vine aici ?
- Știu că alaltăieri a venit Richard Wagner cu Daniela von Bülow.
- Ah, nepoata contesei D'Agoult, a lui Daniel Stern.
- Cu care a vorbit marea inimă bolnavă despre acele fantome ?
- Cine știe ?
- Sau, poate, numai cu el însuși.
- Poate.
- Privește geamurile serelor cum strălucesc. Par irizate. Ploaia, soarele și vîrsta le pictează astfel. N-ai impresia că acolo s-ar odihni un crepuscul îndepărtat ? Te-ai oprit poate vreodată pe strada Pesaro să privești frumoasa *pentaforă*¹ a Evangheliștilor. Dacă ți-ai fi ridicat ochii ai fi văzut ferestrele palatului pictate încîntător de intemperii.
- Tu cunoști toate tainele Veneției.
- Încă nu pe toate.
- Ce cald e aici ! Uită-te cit de mari sînt cedrii acolo !
- E un cuib de rîndunele acolo, agățat de grindă.**
- Au plecat tîrziu rîndunelele, anul ăsta.
- O să mă duci, într-adevăr, pe Colinele Euganee la primăvară ?
- Da, Fosca, aș vrea.
- Ce departe e primăvara !
- Viața mai poate fi încă frumoasă !

¹ Fereastră cu 5 despărțituri (sau cameră despărțită în cinci părți prin patru pilaștri sau colonete) (n.t.).

- Visăm.
- Orfeu cu lira lui, înveșmîntat tot în licheni !
- Ah, ce alee de vis ! Nimeni nu mai trece pe aici. Iarbă, iarbă... Nu e nici o urmă.
- Deucalion cu pietrele, Ganimede cu acvila, Diana cu cerbul, toată mitologia.
- Cîte statui ! Cel puțin ele nu sînt în exil. Bătrînii carpeni încă le mai înconjoară.
- Pe aici se plimba Maria-Luisa de Parma, între rege și favorit. Se oprea din cînd în cînd să asculte zgomotul foarfecelor care tundeau carpenii sub formă de arcuri. Lăsa să-i cadă batista parfumată cu iasomie și Don Manuel Godoy i-o ridica cu o mișcare încă sprintenă, disimulînd durerea pe care o simțea în șold cînd se apleca : amintirea chinului suportat pe străzile din Aranjuez pradă gloatei. Cum soarele era călduț și tutunul excelent în cutiuța de email, regele fără coroană spunea surîzînd : „Desigur că dragul nostru Bonaparte stă mai prost la Sfînta Elena“. Dar demonul puterii, al luptei și al pasiunii se re-deștepta în inima reginei... Privește trandafirii roșii !
- Ard. De parcă ar avea în corolă un cărbun aprins. Ard cu adevărat.
- Soarele se împurpurează. Asta e ora velelor din Chioggia, pe lagună.
- Culege-mi un trandafir !
- Poftim.
- Oh, îi cad petalele !
- Poftim altul.
- Îi cad petalele !
- Toți sînt pe moarte. Uite, ăstuia parcă nu.
- Nu-l culege !
- Privește. Devin din ce în ce mai roșii. Catifeaua lui Bonifazio... Ți-aduci aminte ? Aceeași intensitate.
- „Floarea interioară a focului.“
- Ce memorie !
- Auzi ? Se închid porțile serelor.

— E timpul să ne îndreptăm spre ieșire.

— Aerul începe să se răcorească.

— Ți-e frig ?

— Nu, încă nu.

— Ți-ai lăsat haina în trăsură ?

— Da.

— Vom aștepta la Dolo să treacă un tren. Ne vom întoarce la Veneția cu trenul.

— Da.

— Mai e destul timp.

— Ce e asta ? Privește.

— Nu știu...

— Ce parfum amar ! Un boschet de merișori și de carpeni...

— Ah, e labirintul.

O poartă ruginită de fier îl închidea între doi pilaștri care susțineau doi Amorași călare pe delfini de piatră. Nu se vedea dincolo de poartă decât începutul unei cărări și un fel de pădure încilcită și aspră, imagine misterioasă și densă... În mijlocul încilcelii se înălța un turn, iar în vârful lui, statuia unui războinic ce părea că stă la postul de observație.

— Ai mai intrat vreodată într-un labirint ? o întreabă Stelio pe prietena sa.

— Niciodată, răspunse ea.

Se opriră puțin să privească jocul acela înșelător compus dintr-o grădină ingenioasă făcută pentru plăcerea doamnelor și a curtezanilor pe timpul tocurilor înalte și al malacovurilor. Dar părăsirea și vârsta o sălbăticeseră, o întristaseră ; îi luaseră orice aspect de veselie și de ordine ; o transformaseră într-o pădurice întunecată, între brun și gălbui, plină de cotituri întortocheate, unde răzele oblice ale apusului se înroșeau, încît, ici și colo, tufișurile păreau ruguri care ardeau fără fum.

— E deschis, spuse Stelio, simțind că, împingînd poarta, cedează. Vezi ?

El împinse fierul ruginit care scîrîi pe balamalele şubrede ; apoi făcu un pas, trecînd peste prag.

— Ce faci ? îl întrebă prietena lui, cu o teamă instinctivă, întinzînd mîna să-l reţină.

— Nu vrei să intrăm ?

Ea rămase nemişcată. Dar labirintul îi atrăgea cu misterul lui, luminat de flacăra aceea intensă.

— Şi dacă ne pierdem ?

— Uite : e mic. Vom regăsi uşor ieşirea.

— Şi dacă n-o vom regăsi ?

El rise de frica ei copilărească.

— Vom rămîne aici să ne învărtim o veşnicie.

— Nu-i nimeni pîmprejur. Nu, nu, să ieşim de aici.

Ea încercă să-l tragă înapoi. El se eschivă, o luă îndărăt spre cărare, dispăru brusc, rîzînd.

— Stelio ! Stelio !

Ea nu-l mai vedea, dar îi auzea rîsul cristalin în împresurarea sălbatică.

— Întoarce-te înapoi ! Întoarce-te !

— Vino tu să mă cauţi.

— Stelio, întoarce-te ! O să te pierzi.

— O voi găsi pe Ariadna.

Ea simţi că-i tresaltă inîma la acel nume, apoi că i se strînge, zbătîndu-i-se tulburată. Oare nu o numise el astfel pe Donatella, în prima seară ? Nu o numise Ariadna, acolo, pe apă, aşezat cu genunchii lîngă genunchii ei ? Ea îşi amintea chiar şi cuvintele : „Ariadna are un har divin, datorită căruia puterea ei depăşeşte orice limită...” Ea îşi amintea accentul, gestul, privirea lui.

O anxietate tumultuoasă o tulbură peste măsură, îi întunecă raţiunea, o împiedică să se mai gîndească la spontaneitatea întîmplării, să recunoască inconştienţa prietenului. Teroarea care se furişase în adîncul iubirii ei desperate izbucni, puse stăpînire pe ea, o orbi groaznic. Măruntul fapt fără sens căpătă un aspect de cruzime, de

batjocură. Ea auzea încă răsunind risul acela în împresurarea sălbatică.

— Stelio !

Strigă de parcă l-ar fi văzut înlănțuit de cealaltă, smuls pentru totdeauna din brațele ei, într-o halucinație frenetică.

— Stelio !

— Caută-mă ! îi răspunse el rîzînd, invizibil.

Ea se avîntă în întortocherea aceea de plante ca să-l găsească ; merse direct spre glasul și risul lui, condusă de impuls. Dar cărarea o coti ; un zid compact de merișor îi apăru în față, o țintui locului, impenetrabil. Ea urmă întortocherea înșelătoare ; și o cotitură urmă alteia, și toate erau la fel, încît ocolul părea fără sfîrșit.

— Caută-mă ! repetă glasul lui de departe, dincolo de bariera tufișurilor vii.

— Unde ești ? Unde ești ? Mă vezi ?

Ea căută ici și colo un luminiș prin care să poată vedea. Nu zărea decît urzeala deasă a ramurilor și roșul crepuscular care le aprindea pe toate pe o parte, în timp ce umbra le înnegrea pe cealaltă parte. Merișorul și carpenii se amestecau, frunzele veșnic verzi se confundau cu cele uscate, cele mai întunecate cu cele mai palide, într-un contrast de putere și slăbiciune, într-o ambiguitate ce amplifică buimăcirea femeii care gîfîia.

— Mă pierd. Vino la mine !

Din nou risul tineresc răsună în desiș.

— Ariadna, Ariadna, firul !

Acum sunetul venea din partea opusă, o străpungea în spate ca o spadă.

— Ariadna !

Ea se întoarce, alergă, se răsuci, încercă să treacă prin desiș. dădu în lături frunzișul, rupse un ram. Nu văzu nimic altceva decît împletitura multiplă și egală. Auzi, în fine, un pas atît de aproape încît crezu că e în spatele ei, și tresări. Dar se înșela. Exploră încă o dată carcera de

arbori fără ieşire care o fereca, ascultă, aşteptă ; îşi auzi propria-i respiraţie şi propria-i bătaie a pulsului. Liniştea devenise profundă. Privi cerul care se boltea imens şi pur pe cei doi pereţi de ramuri în care era prizonieră. Părea că nu mai exista pe lume decît imensitatea şi locul acela îngust. Şi ea nu reuşea să separe cu gîndul realitatea locului de imaginea supliciului ei interior, aspectul firesc al lucrurilor de alegoria aceea vie, creată de propria ei angoasă.

— Stelio, unde eşti ?

Nu-i răspunse nimeni. Ascuţă. Aşteptă zadarnic. Clipele i se păreau ore.

— Unde eşti ? Mi-e frică.

Nu-i răspunse nimeni. Dar unde se dusesese ? Găsise poate ieşirea ? O lăsase acolo singură ? Voia să continue jocul acela crud ?

O nevoie furioasă de a urla, de a hohoti, de a se arunca la pămînt, de a se zbate, de a-şi face rău, de a muri o cuprinse pe femeia înnebunită. Ea îşi ridică din nou ochii spre cerul tăcut. Vîrfurile tufişurilor înalte se înroşeau ca tăciunii cînd nu mai au flăcări şi sînt gata să devină cenuşă.

— Te văd, spuse deodată în umbra joasă vocea răzătoare, foarte apropiată.

Ea tresări ; se aplecă în umbră.

— Unde eşti ?

El rîse printre frunze, fără să se arate, ca un faun la pîndă. Jocul îl întărita : toate membrele i se încălzeau, dezmoţîndu-i-se în exerciţiul agilităţii ; şi misterul sălbatic, contactul cu pămîntul, mireasma toamnei, ciudăţenia aventurii neprevăzute, spaima femeii, însăşi prezenţa zeităţilor de piatră adăugau plăcerii lui corporale o iluzie de veche poezie.

— Unde eşti ? Oh, nu te mai juca ! Nu mai ride aşa ! Încetează !

El se strecurase în tufiş de-a buşilea, cu capul descoperit. Simţea sub genunchi frunzele putrezite, muşchiul moale. Şi cum el respira printre ramuri şi palpita printre ele, cu toate simţurile cuprinse de plăcere, legătura dintre viaţa lui şi cea a arborilor deveni mai strinsă şi vraja imaginaţiei sale reinnoi în întortocherea aceea de drumuri confuze ingeniozitatea primului făuritor de aripi, mitul monstrului născut din Pasifae şi Taur, antica legendă a lui Teseu în Creta. Toată lumea deveni reală pentru el. În seara purpurie de toamnă el se transfigura după instinctele singelui său şi după amintirile intelectului său într-una din formele acelea imprecise, bestiale şi în acelaşi timp divine, într-unul din geniile acelea agreste, al cărui gît era umflat de înseşi glandulele acelea care atîrnă la gîtul caprelor. O lascivitate hilară îi sugera acte şi gesturi stranii, surprinzătoare, insinuante; îi reprezenta veselie unei împreunări fugare pe muşchi sau lîngă merişorul neştiutor. El dori atunci o creatură care să-i semene, un piept proaspăt căruia să-i poată comunica rîsul lui, două picioare iuţi, două braţe gata de luptă, o pradă de apucat, o fecorie de forţat, o violenţă de împlinit. Donatella cu soldurile arcuite îi apăru din nou.

— Încetează! Nu mai pot, Stelio... Mă lasă puterile, cad!

Foscarina scoase un ţipăt cînd se simţi apucată de poala rochiei de o mîină care se strecurase prin tufiş. Se aplecă, zări în umbră, printre ramuri, chipul rizător al faunului. Risul acela îi fulgeră sufletul fără s-o urnească din loc, fără să destrame groaznicul chin care o învăluia. Suferi şi mai mult din cauza contrastului dintre veselie lui şi tristeţea ei, dintre bucuria lui, mereu nouă, şi perpetua ei nelinişte, dintre uşurinţa uitării lui şi povara gîndurilor ei răvăşite. Cu mai multă luciditate îşi dădu seama de greşeala ei şi de cruzimea vieţii care plasa tocmai acolo unde suferea ea figura celeilalte. Aplecîndu-se, în clipa în care zări chipul tineresc, cu aceeaşi evidenţă îl zări şi

pe acela al cîntăreței care se apleca odată cu ea, imitîndu-i mișcarea, așa cum umbra repetă un gest pe peretele luminat. Totul i se confundă în minte ; și gîndul ei nu reuși să pună o limită între realitate și imaginea ei. Cealaltă i se suprapuse, o oprimă, o suprimă.

— Lasă-mă ! Lasă-mă ! Nu sînt cea pe care o cauți...

Vocea îi era atît de schimbată, încît Stelio își întrepruse rîsul și jocul ; își retrase brațul ; se ridică în picioare. Ea nu-l mai văzu. Zidul de ramuri stătea între ei doi, impenetrabil.

— Scoate-mă de aici ! Nu mă mai pot ține pe picioare, nu mai am putere... Mi-e rău.

El nu găsea cuvinte s-o liniștească, s-o mîngîie. Simultanitatea dorinței sale recente și descoperirea aceea bruscă îl zdruncinase profund.

— Așteaptă, așteaptă puțin ! O să încerc să regăsesc ieșirea. O să chem pe cineva...

— Pleci !

— Nu-ți fie teamă, nu-ți fie teamă. Nu e nici un pericol.

Și vorbindu-i astfel ca s-o liniștească, el simțea zădărnicia a ceea ce spunea, dezacordul dintre aventura lui veselă și emoția întunecată care izbucnea din cu totul altceva. Și acum avea și el în sine însuși strania ambiguitate prin care micul eveniment apărea sub două aspecte confuze, persistînd, sub solitudinea, dorința lui de a rîde, reprimată, încît suferința aceea era nouă pentru el, ca anumite întristări care se nasc din ciudătenia viselor.

— Nu pleca ! se ruga ea, pradă halucinației. Poate că ne vom întîlni acolo la cotitură. Să încercăm. Dă-mi mîinile.

Printr-o rariște, el îi luă mîinile și tresări cînd i le atinse, atît de reci îi erau.

— Foscarina ! Ce ai ? Te simți într-adevăr rău ? Așteaptă ! O să încerc să fac o spărtură în hățîșul ăsta de tufișuri !

El forță desişul, rupse cîteva ramuri, dar împletitura rezista, fiind foarte puternică. Se zgîrie inutil.

— Nu-i cu putință.

— Strigă, cheamă pe cineva !

El strigă în tăcerea aceea. Vîrfurile tufişurilor înalte se stinseseră dar în cerul înalt se răspîndea o roşată ca o reverberație de păduri incendiate la orizont. Un stol negru de rațe sălbatice zbura în formă de triunghi, cu gîturile lungi întinse.

— Lasă-mă să plec ! Voi găsi turnul cu ușurință. De la turn o să strig. De acolo vor auzi strigătul meu.

— Nu ! Nu !

Ea îl auzi depărtîndu-se, urmări zgomotul pașilor, se simți din nou cuprinsă de imagini confuze, se trezi din nou singură și pierdută. Se opri. Așteptă. Ascultă. Privi cerul ; văzu stolul triunghiular dispărînd în depărtare. Pierdu măsura timpului. Clipele i se păcură ore.

— Stelio ! Stelio !

Nu mai era în stare de alte eforturi pentru a domina dezordinea nervilor exasperați. Simțea cum începe să o cuprindă accesul suprem al furiei așa cum simți apropierea unei vijelii.

— Stelio !

El auzea vocea îngrozită și se străduia să găsească o ieșire prin cărările curbe, care cînd îl apropiiau cînd îl depărtau de turn. Risul îi înghețase în inimă. Tot sufletul îi tremura din străfunduri ori de cîte ori îi ajungea la urechi numele lui rostit de invizibila agonie. Și pâlirea treptată a luminii îi dădea imaginea singelui care picură, a vieții care se stinge.

— Iată-mă ! Iată-mă !

Una dintre cărări dădea în sfîrșit în piațeta unde era turnul. El urcă în goană scara în formă de melc ; ameți cînd ajunse în vîrf, închise ochii, ținîndu-se de balustradă, îi deschise iar ; văzu la orizont o zonă lungă de foc, discul lunii fără raze, cîmpia ca o mlaștină cenușie, labirintul

de sub el, negricios din cauza merișorului și pătat de carpeni, îngust în interminabilele lui întortocheri, cu aspectul unui edificiu dărîmat și invadat de mărăcini, ca o ruină și ca o pădurice, sălbatic și lugubru.

— Oprește-te, oprește-te ! Nu alerga așa ! Cineva a auzit. Vine un om. Îl văd venind. Așteaptă ! Oprește-te !

El o privea pe femeie cum alerga ca o nebună pe potecile oarbe și nesigure, ca o creatură condamnată la un supliciu zadarnic, la o trudă inutilă dar veșnică, soră a martirilor mitici.

— Oprește-te !

Părea că ea nu înțelegea, sau că nu putea să-și oprească agitația fatală ; și că el nu putea s-o ajute, nevoit să rămînă martor al acelei groaznice pedepse.

— Uite-l !

Unul dintre paznici auzise strigătele, se apropiase ; trecea pragul. Stelio îl întâlni la picioarele turnului. Împreună porniră în căutarea celei care se rătăcise. Omul cunoștea secretul labirintului. Stelio îl împiedică să vorbească și să glumească, stînjenindu-l cu generozitatea lui.

„Și-a pierdut cunoștința ? A căzut ?“ Umbra și liniștea i se păreau sinistre, îl înspăimîntau. Strigată, nu răspundea ; și nici nu i se auzeau pașii. Locul se întunecase, sub umezeala care cobora din cerul vînat. „O s-o găsesc leșinată, pe jos ?“

El tresări cînd văzu apărînd deodată la o cotitură figura misterioasă, fața palidă care atrăgea toată lumina crepusculului strălucind ca o perlă, cu ochii mari și ficși, buzele strînse, rigide.

Se întoarseră spre Dolo, reluară același drum, de-a lungul Brentei. Ea nu vorbi. Nu deschise gura, nu răspunse la nici o întrebare, de parcă nu și-ar fi putut descleșta dinții, întinsă în fundul trăsurii, acoperită cu haina pînă la bărbie, scuturată cînd și cînd de fiori puternici care o făceau să tresară, iar fața de o paloare ca aceea dată de febra palustră. Prietenul ei îi lua degetele și i le ținea

intr-ale lui ca să i le încălzească, dar inutil : erau inerte, păreau lipsite de viață. Și statuile treceau, treceau. .

Riul curgea întunecat între malurile lui, sub cerul violet și argintiu pe care urca luna plină. O barcă neagră cobora pe curentul apei, trasă cu o funie de doi cai cenușii care goneau prin iarba de pe mal sub loviturile surde ale unui om care mergea fluierînd, liniștit ; și un tăciune fumega pe pod ca hornul unei vetre pe acoperișul unui bordei, și o lumină galbenă pîlpîia într-o magazie, iar prin aer se răspîndea mirosul mîncării de seară. Și ici și colo, pe cîmpia irigată, statuile treceau, treceau.

Era ca o landă întunecată, ca o viziune a Hadesului : o lume de umbre, de aburi și de ape. Toate lucrurile se abureau și dispăreau aidoma spiritelor. Luna fermeca și atrăgea cîmpia așa cum farmecă și atrage marea : bea din orizont umezeala terestră, cu o lăcomie de nepotolit și tăcută. Peste tot străluceau bălțile singuraticе ; se vedeau mici canale argintii scînteind din nou într-o depărtare nedefinită, printre șiruri de sălcii aplecate. Pămîntul părea că își pierde soliditatea din clipă în clipă și că se lichefiază ; cerul putea să-și privească în el melancolia reflectată de nenumărate oglinzi neliniștite. Și ici și colo, pe țărnul decolorat, ca Manii unei lumi dispărute, statuile treceau, treceau.

— Te gîndești deseori la Donatella Arvale, Stelio ?
întrebă brusc Foscарina, după o lungă pauză în care amîndoi nu auziseră decît cadența pașilor lor pe *Fondamenta dei Vetrai*¹ luminată de strălucirea nenumăratelor opere fragile care umpleau vitrinele prăvăliilor alăturate.

Glasul ei era întocmai ca o sticlă care se sparge. Stelio se opri, cu mișcarea celui ce se află în fața unui obstacol neașteptat. Mîntea îi era risipită prin insula aceea roșie

¹ Strada Sticlarilor. *Fondamenta* se numeau, în trecut, străzile aflate de-a lungul canalelor din Veneția (n.t.).

și verde care era Murano, înflorită toată de florile acelea prețioase în sărăcia neconsolată în care ea își pierdea pînă și amintirea vremilor fericite cînd o cîntaseră poezii numind-o „loc de nimfe și de semizee“. El se gîndea la ilustrele grădini în care Andrea Navagero, Bembo, Aretino, Aldo și corul doct se întreceau în eleganță în dialogurile platonice *lauri sub umbra*¹; se gîndea la minăstirile blînde ca gineceele, locuite de călugărițele îmbrăcate în stofe din păr de cămilă, albe și în dantele, cu fruntea înghirlandată de bucle și cu sînii dezgoliți, semănînd cu acele curtezane oneste, pricepute în amoruri secrete, foarte căutate de patricienii libertini, chemate cu nume dulci ca Ancilla Soranzo, Cipriana Morosini, Zanetta Balbi, Beatrice Falier, Eugenia Muschiera, pioase maestre de lascivitate. Visul neguros îi era însoțit de o arietă pe care o auzise, în muzeu, gemînd ușor, în picături sonore, dintr-o mică invenție metalică pe care răsucirea unei chei o făcea să se miște, disimulată sub o grădină de sticlă, unde amanții gătiți cu cîte o mică margaretă dansau în jurul unei finții mici de calcedonie. Era o melodie nedeslușită, o arie de dans uitată, căreia îi lipseau unele note, amuțite din cauza stricăciunilor și a prafului, totuși destul de expresivă, încît el n-o mai putea goni din urechi. Și totul în jurul lui avea fragilitatea și melancolia îndepărtată a figurilor care dansau în sunetele acelea mai lente decît o picurare. Sufletul istovit al insulei Murano șoptise în vechea jucărie.

La întrebarea neașteptată, arieta tăcu, imaginile se risipiră, vraja vieții îndepărtată dispăru. Spiritul rătăcitor se retrase și se contractă cu părere de rău. Stelio simți alături de el bătînd o inimă vie pe care în mod inevitabil el trebuia s-o rănească. Își privi prietena.

Ea mergea de-a lungul canalului, printre verzele apei bolnăvicioase și irizațiile vaselor delicate, fără a fi agitată,

¹ La umbra laurului (lat.) (n. t.).

aproape camă. Abia-abia îi tremura bărbia, slăbită, între marginea voaletei și gulerul de zibelină.

— Da, uneori, răspunse el, după un minut de ezitare, fiindu-i silă de minciună și simțind nevoia să ridice dragostea aceea deasupra înșelăciunilor și a pretențiilor comune ca să poată rămîne pentru el o cauză de forță și nu de slăbiciune, un acord liber și nu un lanț apăsător.

Femeia mergea înainte fără șovăire, dar pierduse controlul tuturor membrelor sale în bătaia puternică a inimii care se repercuta din cap pină-n picioare ca pe o singură coardă. Nu mai vedea nimic, dar simțea alături prezența apei fascinante.

— Vocea ei nu se poate uita, adăugă el după o pauză, adunîndu-și tot curajul. Este de o putere nemaiauzită. Chiar din prima seară m-am gîndit că ea ar putea fi un instrument minunat pentru opera mea. Aș vrea ca ea să consimtă să cînte părțile lirice ale tragediei mele, odele care se înalță din simfonii pentru a se transforma la sfîrșit în figuri de dans, între un episod și celălalt. Tanagra consimte să danseze. Mă încred în spiritul tău, dragă prietenă, pentru a obține consimțămîntul Donatellei Arvale. Trinitatea dionisiacă ar fi astfel reconstituită într-un mod perfect pe noua scenă, spre bucuria oamenilor...

Vorbind, el își dădu seama că frazele lui aveau un sunet fals, că dezinvoltura lui contrasta prea crud cu umbra mortală care stăpînea chipul întunecat al amantei. În ciuda voinței lui, el își exagerase sinceritatea, considerînd-o pe cîntăreața ca pe un simplu instrument de artă, ca o pură forță ideală pe care s-o atragă în cercul operei sale magnifice. În ciuda acestui fapt, tulburat de suferința care mergea alături de el, se plecase ușor spre disimulare. Desigur, ceea ce spunea el era adevărat, dar amanta ceruse un alt adevăr. El se întrerupse brusc, nemaiputînd tolera sunetul cuvintelor lui. Simți că în momentul acela între el și actriță arta nu avea nici un ecou, nici o valoare vie. O altă forță mai imperioasă, mai tulbure, îi domina. Lumea

creată de intelect. era inertă ca și acele pietre vechi pe care călcau. Singura putere adevărată și formidabilă era veninul care curgea în sîngele lor omenesc. Voința unuia spunea : „Eu te iubesc și te vreau întreg numai pentru mine trup și suflet“. Voința celuilalt spunea : „Eu vreau ca tu să mă iubești și să mă slujești, dar nu pot renunța la viață la nimic din ceea ce-mi cere dorința“. Lupta era inegală și atroce.

Pentru că femeia tăcea, grăbind pasul involuntar, el se hotărî să înfrunte și celălalt adevăr.

— Înțeleg că nu asta voiai să știi...

— Da, nu asta. Și atunci ?

Ea se întoarse spre el cu un fel de violență chinuită care îi aminti furia unei seri îndepărtate și strigătul nebunesc : „Du-te, aleargă ! Te așteaptă !“ Pe drumul acela liniștit între apa leneșă și sticlele acelea delicate, în insula dominată de plictiseală, fața pericolului îi reapărea fulgerătoare.

Dar un nepoftit le tăie calea, oferindu-se să-i conducă la cel mai apropiat cuptor.

— Să intrăm, să intrăm, spuse femeia urmîndu-l pe omul acela, pătrunzînd în antreu ca într-un refugiu, pentru a evita rușinea străzii, lumina zilei profane asupra nenorocirii ei.

Locul era umed, pătat de sare și apă, mirosind a sare ca o peșteră marină. Străbătînd o curte plină cu lemne de foc, trecînd pe o poartă prăpădită, ajunseră în sălașul focului, unde i-a învăluit un suflu fierbinte, pomenindu-se în fața marelui altar incandescent, care le-a izbit ochii cu o strălucire dureroasă de parcă li s-ar fi aprins deodată și genele.

„Să dispar, să fiu înghițită, să nu las nici o urmă !“ striga inima femeii avidă de distrugere. „Într-o clipă focul acela m-ar putea devora ca pe un butuc, ca pe o așchie.“ Și ea se apropia de gurile deschise pe unde se scurgeau flăcările fluide, mai splendide decît după-amiezile de vară,

cuprinzînd vasele de pămînt în care se topea mineralul inform pe care meşterii din jur, dispuşi în spatele unor parapete, îl luau cu o ţeavă de fier pentru a-l modela cu suflarea buzelor şi cu poruncile artei.

„Virtute a focului !” se gîdea animatorul, sustras din neliniştea lui de miraculoasa frumuseţe a elementului care îi era familiar ca un frate din ziua cînd găsise melodia revelatoare. „Ah, să pot da vieţii creaturilor care mă iubesc formele perfecţiunii la care aspir ! să pot topi în cea mai mare fervoare toate slăbiciunile lor şi din ele să fac o materie ascultătoare pentru a imprima în ea poruncile voinţei mele eroice şi imaginile poeziei mele pure ! De ce, de ce, prietena mea, nu vrei tu să fii divină statuie mobilă a spiritului meu, opera de credinţă şi de durere cu care viaţa noastră ar putea să ne depăşească arta ? De ce sîntem pe cale să semănăm cu amanţii meschini care se vaită şi blestemă ? Eu credeam că într-adevăr tu ai fi putut să-mi dai mai mult decît iubirea, cînd am auzit de pe buzele tale cuvîntul minunat : Eu pot, ceea ce dragostea nu poate. Trebuie întotdeauna să poţi tot ceea ce poate şi ceea ce nu poate dragostea, pentru a ajunge la nivelul firii-mele insaşiabile.”

Munca era în toi în jurul cuptorului. În vîrfurile ţevilor de fier, sticla topită se umfla, şerpuia, devenea argintie ca un nou raş, strălucea ca luna, exploda, se împărţea în mii de fragmente foarte mici, pîrîind, roşii-strălucitoare, mai subţiri decît firicelele care se văd dimineaţa în păduri între un ram şi altul. Meşterii plăsmuiau cupe armonioase, fiecare supunîndu-se unui ritm al său propriu, generat de calitatea materiei şi de obişnuinţa mişcărilor apte s-o domine. Ucenicii puneau o mică pară de pastă arzîndă în punctele indicate de maeştri ; şi para se alungea, se răsucea, se transforma într-o toartă, într-o buză de pahar, într-un cioc, într-un picioruş, într-o bază. Roşeata se

răspîndea încet-încet sub unelte ; și potirul care se năsterea expus din nou la flacără, fixat de țevă ; apoi era tras ușor, ductil, sensibil la cele mai plăpînde atingeri care-l împodobeau, care-l șlefuiau, care-l făceau conform modelului transmis de strămoși sau invenției libere a noului creator. Extraordinar de agile și de ușoare erau gesturile omenеști în jurul acelor elegante creaturi ale focului, ale răsufllării și ale țevilor de fier, ca gesturile unui dans tăcut. Figura Tanagrei îi apăru animatorului în unduirea perpetuă a flăcării, ca o salamandră. Vocea Donatellei îi cîntă puternica melodie.

„— Și azi, tot eu ți-am dat-o ca tovarășă !“ se gîndea Foscarina. „Eu am chemat-o între noi, am evocat figura ei în timp ce, poate, gîndul tău era în altă parte, ți-am adus-o deodată înaintea ochilor, ca în noaptea aceea de delir !“

Era adevărat, era adevărat. Încă din clipa în care numele cîntăreței a răsunat în cuirasa navei de război, rostit pentru prima oară de buzele prietenului în umbra produsă de flancul colosului gata de luptă pe apele crepusculare, chiar din clipa aceea, ea răscolise inconștient în spiritul lui noua imagine, o nutrise cu gelozia ei, cu aceeași teamă a ei, o întărise și lăudase din zi în zi, în sfîrșit, o luminase de certitudine. De mai multe ori ea îi repetase, cînd poate el nu-și mai amintea : Te așteaptă ! De mai multe ori ea îi reprezentase imaginației lui, poate indiferente, așteptarea aceea îndepărtată și misterioasă. După cum în noaptea dionisiacă incendiul Veneției aprinsese cele două chipuri tinere cu un singur reflex, tot astfel acum pasiunea ei îi aprindea pe amîndoi și ei nu ardeau decît pentru că ea voia ca ei să ardă. „Desigur, își spunea, el e acum stăpînit de imaginea ei și la rîndul lui o stăpînește. Însă și teama mea îi stîrnește dorința. El se bucură s-o iubească sub ochii mei disperati...“ Și chinul ei era covîrșitor ; și pentru că vedea, alimentată de propria ei iubire, iubirea

aceea care o făcea să moară, ea simțea propria ei ardoare cum îl cuprinde ca o atmosferă necesară și fără de care el n-ar fi putut trăi poate.

— Abia format, vasul se introduce în camera cuptorului pentru a fi călit, răspundea unul dintre meșterii sticlari lui Stelio care îl întreba. S-ar sparge în mii de bucăți dacă ar fi expus brusc la aer.

Se vedeau de fapt printr-o deschizătură, adunate într-un loc care era prelungirea cuptorului de topit, vasele strălucitoare, încă sclave ale focului, încă în stăpînirea lui.

— Sint acolo de peste zece ore, spunea sticlarul arătînd către vesela familie.

Apoi frumoasele creaturi subțiri își părăseau tatăl, se despărțeau de el pentru totdeauna ; se răceau, deveneau podoabe de gheață, trăiau din viața lor nouă în lume, se supuneau oamenilor voluptuoși, mergeau în întîmpinarea pericolelor, urmau variațiile de lumină, primeau floarea culeasă sau băutura așteptătoare.

— *Xela la nostra gran Foscarina ?*¹ îl întreabă șoptit pe Stelio omulețul cu ochii roșii care o recunoscuse pe actriță în momentul în care ea își ridicase voaleta, deoarece simțise că o sufocă.

Tremurînd de o emoție pură, meșterul sticlar făcu un pas spre ea și se înclină umil.

— *Una sera, parona, Ella me ga fato tremar e pianzer come un putèlo. Me permetela che in memoria de quella sera, che no podarò desmentegar fin che vivo, ghe ofra un piccolo lavoro vegnuo fora da le man del povaro Seguso ?*²

¹ Ea este marea, noastră Foscarina ? (dialect venețian) (n.t.).

² Într-o seară, stăpină, m-ai făcut să tremur și să plîng ca un copil. Îmi permiteți ca în amintirea acelei seri, pe care n-o voi putea uita cît voi trăi, să vă ofer o mică lucrare, făurită de mîinile bietului Seguso ? (dialect venețian) (n.t.).

— Un Seguso ? exclamă Stelio Ėffrena, aplecându-se vioi spre omuleț, pentru a-i privi mai bine chipul, din marea familie de sticlari ? Direct din nobilul neam ?

— *Per obedirla, paron.*¹

— Un principe, așadar.

— *Sì, un Arlechin finto principe.*²

— Cunoști toate secretele, nu-i așa ?

Muranezul făcu un gest misterios, care evocă tainica știință strămoșească din care el se afirma drept ultim moștenitor. Ceilalți sticlari zîmbeau lîngă parapete, după ce-și intrerupseră lucrul, în timp ce sticlele din vîrfurile țevilor de fier își schimbau culorile.

— *Dunque, parona mia, se dégnela de acetar ?*³

Părea ieșit dintr-o pictură a lui Bartolomeo Vivarini, fratele unuia dintre acei credincioși care stau în genunchi lîngă mantia Fecioarei în Santa Maria Formosa : încovoiat, slab, uscățiv, șlefuit parcă de foc, fragil de parcă pielea lui ar fi acoperit un schelet de sticlă, cu cîrlionți cărunți și rari, un nas subțire și rigid, o bărbie ascuțită, două buze foarte subțiri, din ale căror colțuri plecau cutele istețimii și ale atenției, două mîini flexibile, mlădioase, prudente, înroșite de cicatricile arsurilor, forme expresive ale dibăciei și exactității, deprinse cu gesturile călăuzitoare ale liniilor frumoase în materia sensibilă, adevărate instrumente de artă delicată, ajunse perfecte la acest urmaș prin exercițiul neînterupt al atîtor generații laborioase.

— Da, dumneata ești un Seguso, spuse Stelio Ėffrena care-l privea cu atenție. Dovada nobleții dumitale este în mîinile dumitale.

Sticlarul și le privi, surîzînd, cu palmele în sus și umile.

— Lasă-le, prin testament, Muzeului din Murano, împreună cu țeava dumitale de suflat.

¹ Pentru a vă sluji, stăpîne (dialect venețian) (n.t.).

² Da, un Arlechin fals principe (dialect venețian) (n.t.).

³ Prin urmare, stăpînă, îmi faceți onoarea să primiți ? (dialect venețian) (n.t.).

— *Sì perché i le meta in composta come el cuor de Canova e le vissole padovane.*¹

Risul sincer al lucrătorilor se răspîndi în aer și cupele născînd oscilară în vârful țevilor de fier roz-azurii ca o inflorescență de ortensie în clipa cînd își schimbă culoarea.

— Dar dovada decisivă va fi în sticla dumitale. Să vedem.

Foscarina nu scosese nici un cuvînt, temîndu-se de vreo alterare a vocii ; dar toată grația ei plăcută, reapărută pe neașteptate la suprafața tristeții ei, acceptase darul și-l răsplătise pe donator.

— Să vedem, Seguso.

Bietul om se scărpină pe fruntea asudată cu un gest de perplexitate, intuind pe rafinatul cunoscător.

— Poate ghicesc, adăugă Stelio Ėffrena, apropiindu-se de camera cuptorului și aruncînd o privire de alegere peste vasele adunate acolo. Dacă e acela...

Iată că, odată cu prezența lui, adusese în mijlocul muncii obișnuite o animație neobișnuită, ardoarea plăcută a jocului pe care el îl continua în viața lui neîntrerupt. Toate suflătele acelea simple, după ce zîmbiseră, erau copleșite de emoție în fața probei ; așteptau alegerea cu aceeași curioasă nerăbdare cu care așteptă sfîrșitul unui rămășag ; stimulau confruntarea dintre rafinamentul maestrului și

¹ Da, ca să ajungă să fie puse în compot (spirt) ca inima lui Canova și ca vișinile padovane (dialect venețian).

Antonio Canova a murit, pe neașteptate, la 13 octombrie 1822 : trupul lui a fost înhumat în orașul de naștere, Possagno, dar inima, la intervenția colegilor lui de la Accademia Di San Luca, a fost adusă la Veneția și închisă într-un vas de porfir, pe care au fost scrise cuvintele : COR MAGNI CANOVAE (Inima marelui Canova). În 1827, cînd mausoleul construit de elevii și admiratorii lui în Biserica dei Frari din Veneția a fost terminat, inima artistului a fost depusă în interiorul acestuia. Pe mausoleu este reprezentat un cor-tegiu, format din personificarea a trei arte : Sculptura, Arhitectura și Pictura ; prima din ele înaintează, ducînd în mînă o reproducere a inimii artistului (n.t.).

cel al judecătorului. Și tinărul necunoscut, care se regăsea în atelier ca într-un loc familiar, socotindu-se egal cu oamenii și lucrurile, cu o simpatie atât de rapidă și de spontană, nu mai era pentru ei un străin.

— Dacă-i acela...

Foscarina se simțea atrasă în joc și aproape constrinsă să i se supună, brusc despărțită de amărăciune și de ranchiună în fața fericirii prietenului ei. Și acolo, fără efort, el aprinsese cu frumusețe și pasiune clipele fugare, molipsind cu fervoarea vitalității lui și pe ceilalți din jur și ridicând spiritele către o sferă superioară, trezind din nou în acei meșteri decăzuți vechea mândrie a artei lor. Armonia unei linii pure devenise în clipele acelea centrul lumii lor. Și animatorul se întindea spre vasele adunate de parcă de alegerea aceea depindea norocul micului sticlărilor șovăitor.

„Da, e adevărat, numai tu stii să trăiești“, îi spunea ea, privindu-l cu duioșie. „Trebuie ca tu să ai totul. Eu voi fi mulțumită să te văd trăind, să te văd bucurându-te. Și fă din mine ce vrei tu !“

Zimbi, pierdută. Îi aparținea ca un lucru pe care-l ții în pumn, ca un inel în deget, ca o mânășă, ca o haină, ca un cuvânt care poate fi rostit sau nerostit, ca un vin care poate fi băut sau poate fi vărsat pe jos.

— Prin urmare, Seguso ? exclamă Stelio Effrena, nemaisuportînd ezitarea care se prelungea.

Omul îl privi în adîncul ochilor ; luîndu-și apoi libertatea de acțiune, se încredință flerului înăscut. Cinci vase dintre nenumăratele care erau acolo ieșiseră din mîna lui : se deosebeau de parcă ar fi aparținut vreunei specii diferite. Dar care era cel mai frumos din cele cinci ?

Muncitorii își aplecau chipurile spre el, în timp ce expuneau la foc cupele fixate pe țevi, ca să nu se răcească. Și flăcările clare, ca acelea pe care le dă frunzișul de laur cînd trosnește în foc, se unduiau dincolo de parapete, părăind că-i țin înlănțuiți pe oamenii cu țevile de fier ale artei.

— Da, da ! strigă Stelio Effrena văzindu-l pe meșterul stielar extrăgînd cu infinită precauție vasul ales. Sîngele nu minte. Darul e demn de *dogaressa* Foscarina, Seguso.

Muranezul, ținînd piciorul potirului între arătător și degetul mare, zîmbea în fața femeii, luminat de caldă laudă. Aspectul său de iscusință și istețime amintea de vulpea de aur care aleargă după coada cocoșului pe stema insulei Murano. Pleoapele înroșite de reflexele puternice clipeau peste privirea sa îndreptată către fragila operă care îi strălucea încă în mină înainte de a pleca ; și în degetele sale mîngietoare, cum parcă și în toată atitudinea lui, se dezvăluia harul moștenit de a simți frumusețea dificilă a liniilor simple și a colorației nespus de fine. Întocmai ca o floare miraculoasă care răsare, dreaptă, din arbuștii prăpădiți și întortocheați, era potirul, drept, ținut de omul încovoiat care-l crease.

Foarte frumos, ce-i drept, și, ca toate cele naturale, misterios, purtînd în concavitatea lui viața suflării umane, în transparența lui, emul al apelor și al cerului, prin marginea lui violetă asemuindu-se cu meduzele rătăcitoare prin mări, simplu, pur, fără altă podoabă în afara marginii marine, fără alte membre decît piciorușul lui, axul și buza ; și de ce era atît de frumos, nimeni n-ar fi putut spune nici cu un cuvînt nici cu o mie. Iar valoarea lui era nulă sau incalculabilă, depinzînd de calitatea ochiului care-l contempla.

— Se va sparge, spuse Stelio.

Foscarina voise să ducă darul așa cum se ține o floare, fără să-l împacheteze.

— O să-mi scot mînușa.

Ea puse potirul pe marginea fîntîinii care se afla în fața bisericii. Rugina scripetelui, fațada învechită a bisericii, cu vestigiile ei bizantine, cărămida roșie a clopotniței, aurul clăilor de dincolo de zid și bronzul semetilor lauri,

și chipurile femeilor care înșirau mărgelile de sticlă colorată în praguri, și ierburile, și norii, și toate aparițiile din jur diversificau sensibilitatea sticlei luminoase. În culoarea ei se contopeau toate culorile. Și astfel păru că trăiește o viață multiplă în fragilitatea ei, ca irisul animal în care se oglindește Universul.

— Imaginează-ți ce culme a experienței a putut crea acest lucru frumos ! spuse Stelio, uimit. Toate generațiile familiei Seguso au concurat, de-a lungul secolelor, prin suflare și prin atingere, la nașterea acestei opere, la clipă fericită în care micul sticlar a putut să urmărească impulsul îndepărtat în mod inconștient și să-l transmită exact materiei. Focul era egal, pasta era densă, aerul era potrivit, totul era favorabil. Miracolul s-a petrecut.

Foscarina prinse cu degetele piciorușul potirului.

— Dacă s-ar sparge, ar trebui să i se înalțe un mausoleu cum le-a făcut Nero zeilor Mani din ceașca sa care s-a spart. Dragoste față de lucruri ! Un alt despot, Xerxes, te-a precedat, dragă prietenă, împodobindu-și cu șiraguri un copac frumos...

Ea avu pe buze un surîs abia vizibil, dar continuu, acolo unde se lăsa marginea voaletei ; și el cunoștea surîsul acela, din cauza căruia suferise pe țărmul Brentei, pe cîmpia îndoliată de statui.

— Grădini, grădini, peste tot numai grădini ! Cîndva erau cele mai frumoase din lume, paradisuri terestre, cum le numește Andrea Calmo, dedicate poeziei, muzicii și dragostei. Poate vreunul din acei bătrîni lauri l-a auzit pe Aldo Manuzio vorbind grecește cu Navagero, sau pe Madonna Gasparina suspinînd pe urmele contelui de Collalto...

Mergeau pe o stradă închisă între zidurile grădinilor mohorîte. La înălțimea zidurilor, între golurile dintre cărămizile sîngerii tremurau ierburi ciudate, lungi și rigide ca degetele. Laurii de bronz aveau vîrfurile aurite de

soarele care asfințea. Aerul strălucea într-o densă pulbere de aur, ca aventurinii.

— Dulce și înfiorătoare, soarta Gasparei Stampa ! Tu cunoști Rimele ei ? Așa-i, le-am văzut într-o zi pe masa ta. Amestec de gheață și ardoare. Din când în când, pasiunea ei distrugătoare scoate câte un strigăt inspirat, prin petrarchismul cardinalului Bembo. Știu un minunat vers de-al ei :

Să trăiești arzînd și să nu simți durerea !

— Ți-amintești, Stelio, spuse Foscarina cu zîmbetul ei inefabil care-i dădea aspectul unei somnambule, ți-amintești de sonetul care începe :

*Seniore, eu știu că-n sufletu-mi nu mai sînt vie,
Și văd acum că și în gîndul tău sînt moartă...*

— Nu-mi aduc aminte, Fosca.

— Ți-aduci aminte de frumoasa ta alegorie cu Vara defunctă ? Vara zăcea în barca mortuară, îmbrăcată în aur ca o soție de doge ; cortegiul o conducea în insula Murano, unde un maestru al Focului trebuia s-o închidă într-un înveliș de sticlă opalin pentru ca, deși cufundată în lagună, să mai poată totuși privi unduirea algelor... Ți-aduci aminte de asta ?

— Era o seară de septembrie.

— Ultima din septembrie, seara Alegoriei. O lumină puternică deasupra apei... Erai puțin amețit : vorbeai, vorbeai... Cîte ai mai spus ! Veneai din singurătate, erai mult prea plin. Ai revărsat un fluviu de poezie peste prietena ta. A trecut o barcă încărcată de rodii... Eu mă numeam Perdita... Ți-aduci aminte ?

Ea însăși, mergînd, simțea extrema ușurință a pasului și înlăuntrul ei ceva care dispărea, de parcă trupul i s-ar fi schimbat cu încetul într-o fantomă. Sentimentul persoanei sale fizice părea că depinde de sticla aceea pe care o ținea în mînă, că nu subzistă decît în neliniștea aceea pe care i-o dădeau fragilitatea obiectului și teama de a-l lăsa

să cadă pe jos, în timp ce mina ei goală se răcea din ce în ce mai tare și venele luau culoarea marginii marine care se rotea în jurul buzei potirului.

— Încă mă mai numeam Perdita... Îți amintești, Stelio, un alt sonet al Gasperei care începe :

*Aș vrea totuși ca Amor să-mi spună
Cum trebuie să-l urmez...*

Și madrigalul acela care începe :

Dacă tu crezi că-i place stăpînului meu...

— Nu știam că ești atît de apropiată de nefericita de Anassilla, prietenă dragă.

— Ah, o să-ți povestesc... Abia împlinisem 14 ani cînd am declamat, într-o veche tragedie romantică intitulată *Gaspara Stampa*. Jucam rolul protagonistei... Era la Dolo, pe unde am trecut alaltăieri ca să mergem spre Strà ; într-un mic teatru de țară, într-un fel de baracă... A fost cu un an înainte de a muri mama... Îmi amintesc bine... Îmi aduc aminte de unele lucruri de parcă ar fi fost ieri. Și au trecut douăzeci de ani ! Îmi amintesc de sunetul pe care-l avea vocea mea, încă firavă, cînd o forțam în tirade, pentru că cineva din culise îmi șoptea să strig mai tare, mereu mai tare... Gaspara era disperată, suferea îngrozitor, delira din cauza crudului ei Conte... Atîtea lucruri nu le știam, nu le înțelegeam, în micul meu suflet profanat ; și nu știu ce instinct de durere m-a făcut să găsesc accentele și strigătele care trebuiau să zguduie mulțimea aceea mizerabilă de la care așteptam piinea cea de toate zilele. Zece ființe flămînde mă sfîrtecau ca pe o pradă de împărțit ; nevoia brutală tăia și smulgea toate florile de vis care se nășteau în precocitatea mea vibrantă... Vremuri de hohote de plîns, de sufocări, de groază, de trudă nebu-nească, de oroare înăbușită ! Cei ce mă martirizau nu

tiu ce făceau, biată lume obtuză din cauza mizeriei și
poboselii. Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească în pace !
Iamăi mama, care și ea, Stelio,

*Fiindcă a iubit mult și a fost puțin iubită
A trăit și-a murit nefericită,*

numai mamei îi era milă de cât pătimeam, și suferea pro-
pria mea durere și știa să mă țină în brațe, să-mi potolească
tremurul meu groaznic, să plângă cu mine, să mă consoleze.
Binecuvîntată fie ! Binecuvîntată !

Vocea ei se schimbă. Se redeschisera în ea ochii ma-
terni, clemenți, netulburați, infiniți, ca un orizont de pace.
„Spune-mi, spune-mi tu ce trebuie să fac ! Călăuzește-mă,
învată-mă, tu care știi !“ Tot sufletul ei simți din nou strîn-
soarea acelor brațe ; și din depărtarea anilor durerea se
revărsă spre ea plină dar fără asprime, devenită aproape
suavă. Amintirile luptei și ale suferinței păreau s-o puri-
fice cu un val cald, s-o reconforteze, s-o înalțe. Pe ce
nicovale fusese bătut fierul voinței sale, în ce ape fusese
călit ! Dură, într-adevăr, fusese pentru ea încercarea, grea
victoria, obținută cu prețul trudei și al tenacității, îm-
potriva forțelor urite și ostile. Ea fusese martora celor
mai atroce mizerii, ale celor mai negre ruine ; ea cu-
noscuse eforturile eroice, mila, oroarea, hotarul morții.

— Eu știu ce înseamnă foamea, Stelio, și ce înseamnă
apropierea morții cînd adăpostul nu ți-e sigur, spuse ea cu
blîndețe, oprindu-se între cele două ziduri.

Și își ridică voaleta spre frunte, ca să-și privească prie-
tenul cu ochii liberi.

El păli sub privirea aceea, atît de bruscă îi era tul-
burarea și atît de cumplită spaima la apariția aspectului
ei neprevăzut. Mintea-i era confuză ca în incoerența unui
vis, incapabil să lege apariția aceea extraordinară cu re-
centezele urme de viață, incapabil să înlătore sensul cu-
vintelor acelora, acel chip de femeie care-i zîmbea, ținînd
încă în degetele ei delicata sticlă. Și totuși el auzise ; și ea

era acolo, în haina ei frumoasă de zibelină, cu dulceața ochilor ei frumoși, care se alungeau sub genele parcă abia evaporate de o lacrimă ce apărea și se dizolva într-una fără a se prelinge niciodată pe obraji, ea era acolo pe cărarea solitară dintre cele două ziduri.

— Și mai știu și altceva.

Vorbind astfel, ea simțea o stare de bine neobișnuită. Umilința aceea părea să-i întărească inima ca actul cel mai viu de mândrie. De la conștiința dominației și a gloriei ei în lume, ea nu se mai simțise niciodată exultând în prezența aceluia om pe care-l iubea ; dar acum, amintirea întunecatului ei martiriu, a sărăciei, a foamei pătimite năștea în ea un sentiment de superioritate reală asupra aceluia pe care ea îl credea invincibil. Așa cum, de-a lungul țărmului Brentei, pentru prima oară cuvintele lui îi păruseră goale, tot astfel acum, pentru prima oară, ca experiență de viață ea se simțea mai puternică decât el, pe care-l răsfătase norocul încă din leagăn și pe care nu-l îngrozeau decât furiile dorinței lui și anxietatea ambiției. Și-l imagină într-un moment de strîmțorare, constrîns la o muncă de sclav, oprimat de lipsuri materiale, supus la neplăceri josnice. Ar fi găsit oare energia de a rezista, răbdarea de a suporta ? Îi apărură slab și pierdut în cleștele neîndurător al nevoii, umilit și înfrînt. „Ah, pentru tine toate lucrurile sînt ușoare și minunate, cît timp trăiești, cît timp trăiești !“ Ea nu reținu tristețea imaginii aceleia, ci o respinse cu un impuls de apărare și de protejare aproape matern. Și cu un gest involuntar, puse o mîină pe umărul lui ; o retrase, dîndu-și seama ; apoi o puse din nou. Surîse ca aceea care știa ceea ce el nu trebuia să știe niciodată, ca aceea care învinsese ceea ce el n-ar fi putut să învingă. Auzi din nou în mintea ei cuvintele grave ale unui teribil legămint : „Spune-mi că nu ți-e teamă să suferi... Cred că sufletul tău e în stare să suporte toată durerea din lume.“ Pleoapele ei, aidoma violetelor, se lăsară în jos, acoperind mîndria aceea ascunsă ; dar pe trăsăturile chipului său

apăru o frumusețe infinit de fină și complexă, care emana dintr-o concordanță nouă a forțelor ei interioare, dintr-o orientare misterioasă a voinței redeșteptate. În umbra care cobora din faldurile voaletei ridicate deasupra sprincenelor, paloarea ei se îmbujoră cu o înviorare inimitabilă.

— Nu mi-e teamă să sufăr, îi răspunse ea celui ce-i vorbise pe țărmul râului îndepărtat.

Și mîna ei ridicîndu-se de pe umăr mîngîie delicat obrazul prietenului, care înțelesese că răspunsul ei se referea la cuvintele acelea îndepărtate.

El tăcu, amețit, de parcă ea i-ar fi dat să bea însăși esența inimii sale stoarsă ca un strugure în potirul acela. Din toate formele naturale din jur, din cauza luminii difuze, nici una nu i se păru că egalează prin mister și frumusețe acel chip omenesc care lăsa să se întrevadă dincolo de trăsăturile sale o profunzime sacră unde fără îndoială că, în tăcere, se îndeplinise ceva mareț. Tremura, așteptînd ca ea să continue.

Merseră un timp, unul lîngă altul, printre cele două ziduri. Era un drum amărît ; surd și umed sub picior ; dar deasupra lor atîrnau nori luminoși. Ajunseră la o răscruce unde apăru o casă de săraci, parcă pe punctul de a se dărîma. Foscarina se opri s-o privească. Obloanele roase de carii și distruse stăteau deschise datorită unei bare pusă pieziș care le forța să stea astfel. Soarele care coborîse acum pătrundea și acolo, bătînd în peretele plin de funingine, descoperind mobila : o masă, o bancă, un leagăn.

— Stelio, ți-aduci aminte, începu ea, de cîrciuma aceea de la Dolo în care am intrat să așteptăm trenul ? Cîrciuma lui Vampa : un foc mare ardea într-un cămin ; vasele de bucătărie străluceau pe pereți ; feliile de mămăligă se coceau pe grătar. Cu douăzeci de ani în urmă era la fel : același foc, aceleași vase, aceeași mămăligă. Eu intram cu mama acolo, după spectacol, și ne așezam pe o bancă în fața unei mese. Eu plînsesem, urlasem, delirasem, mu-

risem, otrăvită sau înjunghiată, la teatru. În urechi îmi rămânea rezonanța versurilor, ca a unei voci care nu era a mea, și în suflet o voință străină pe care nu reușeam să-mi înlătur, ca o figură care, în ciuda voinții mele, încă ar mai fi încercat să facă pașii aceia, gesturile acelea... Stimularea vieții îmi rămânea în mușchii feței, încît în unele seri nu-mai puteam calma... Masca, senzația măștii vii care se năștea... Deschideam ochii mari de tot... Un fior rece persistent îmi rămânea la rădăcina părului... Nu reușeam să-mi recapăt deplina conștiință a ființei mele și a ceea ce se întîmpla în jurul meu... Mirosul de bucătărie îmi făcea greață; mîncarea din farfurie mi se părea prea grosolană, grea ca pietrele, imposibil de înghițit. Repulsia pornea din ceva nespus de delicat și de prețios pe care-l simțeam în adîncul oboselii mele, dintr-o noblete indistinctă pe care o simțeam în adîncul umilinței mele... Nu știu să spun... Era poate prezența ascunsă a acelei forțe care avea să crească mai tîrziu în mine, a acelei alegeri, a acelei diversități pentru care mă hărăzise Natura... Uneori sentimentul acelei diversități devenea atît de profund, încît aproape că mă despărțeam de mama — Dumnezeu să mă ierte! — aproape că mă îndepărta de ea... O mare singurătate se cuibărea în mine; nimic din tot ce era în jur nu mă impresiona. Rămîneam singură cu destinul meu... Mama, care era alături de mine, se retrăgea într-o depărtare infinită. Ah, ea trebuia să moară și se pregătea să se despartă de mine, și poate că acelea erau presimțiri! Mă îmbia să mînc, cu cuvinte pe care numai ea le știa. Eu îi răspundeam „Așteaptă! Așteaptă!“ Nu puteam decît să beau; eram avidă de apă rece. Uneori, cînd eram mai obosită și încă sub impulsul emoției, surideam îndelung. Și nici ea, fie-i țărîna ușoară, cu inima ei adîncă, nu putea înțelege de unde provenea surîsul meu... Ore inegalabile, în care parcă încătușarea trupului e înfrîntă de spiritul care evadează, rătăcind spre limitele extreme ale vieții! Ce a fost adolescența ta, Stelio? Cine și-o poate imagina?

toți am simțit greutatea somnului care se lasă brusc asupra cărnii după oboseală, sau după beție, greu și iute ca o puitură de ciocan, parcă desființându-ne. Dar și puterea risului, în stare de veghe, pune uneori stăpînire pe noi cu aceeași violență, ne prinde și ne ține ; și voința noastră nu eusește să-i reziste, și pare că întreaga țesătură a existenței noastre se destramă și că din aceleași fire speranțele noastre țin alta, mai luminoasă și mai stranie... Ah, îmi vine în minte cîte un cuvînt frumos din cele ce ni-ai spus despre Veneția, în seara aceea, cînd ți-ai imaginat-o cu mîini minunate intenționînd să-și făurească luminile și umbrele într-o neîncetată operă de frumusețe. Numai tu știi să spui ceea ce e cu neputință de spus... Acolo, pe banca aceea, în fața mesei rudimentare, în circulișul lui Vampa, la Dolo, unde alaltăieri soarta m-a dus din nou cu tine, am avut cele mai extraordinare viziuni pe care visul le-a trezit vreodată în sufletul meu. Am văzut ceea ce nu poate fi uitat : am văzut suprapunîndu-se formelor reale care mă înconjurau, figurile care se nașteau din instinctul meu și din gîndul meu. Acolo, sub ochii mei fierși, pe care lumina roșie și fumegîndă a petrolului de pe estrada improvizată îi arsese, acolo a început să prindă viață lumea expresiilor mele... Primele linii ale artei mele s-au desfășurat în starea aceea de frămîntare, de oboseală, de febră, de repulsiie, în care sensibilitatea mea devenea, aș putea spune, aproape plastică, întocmai ca materia incandescentă pe care o țineau sticlarii în vîrfurile țevilor lor de fier. Era în ea o aspirație naturală de a se lăsa modelată, de a primi un suflu, de a umple golul unui tipar... În unele seri, pe peretele acela acoperit de aramă, mă vedeam, ca într-o oglindă, cuprinsă de durere sau de furie cu un chip de nerecunoscut ; și pentru a fugi de halucinație și pentru a-mi întrerupe fixitatea privirii, clipeam repede. Mama îmi repeta întruna : „Mănîncă, fetițo, mănîncă măcar din asta !“ Dar ce erau oare pîinea, vinul, carnea, fructele, toate lucrurile acelea ce contau ele, cumpărate cu sudoarea

frunții, în comparație cu ce aveam eu în mine ? Repetan „Așteaptă !” Și când ne ridicam să plecăm, luam cu mine un codru de piine. Îmi plăcea să o mănînc, în dimineața următoare, pe cîmp, lângă vreun cîmpac, sau pe țărmul Brente, așezată pe o piatră sau pe iarbă... Statuile acelea

Foscarina se opri încă o dată, la capătul noii cărări dintre ziduri care ducea pe o pajiște părăsită, în Camp din San Bernardo, unde se afla vechea chinovie. În fund se zărea Campanile degli Angeli, pe care un nor frumos imita un trandafir în vârful unei tulpini... Și iarba era moale, îmbietoare, de un verde viu, ca în parcul vilei Pisani, la Strà.

— Statuile acelea ! repetă actrița cu privirea fixă, de parcă ar fi fost acolo înaintea ei, nenumărate, și i-ar fi împiedicat drumul. Nu m-au recunoscut, alaltăieri ; dar eu le-am recunoscut, Stelio.

Orele îndepărtate, cîmpiile umede și învăluite în aburi, plantele despuiate de frunze, vilele în ruină, rîul tăcut, relicvele reginelor și ale împărăteselor, viziunile de cristal pe chipul febril, labirintul sălbatic, urmărirea zadarnică, teroarea și agonia, paloarea splendidă și teribilă, corpul înghețat pe pernele trăsorii, mîinile lipsite de viață, toate acele tristeți se luminau de o nouă lumină în sufletul iubitului. Și el privi creatura minunată, tremurînd de spaimă și de uimire, de parcă o vedea pentru prima oară, iar trăsăturile feței, pasul, vocea, îmbrăcămintea ei, ar fi avut semnificații multiple și extraordinare, de necuprins pentru el, ca fulgerele în iuțea lor și în numărul lor. Ea era acolo, creatură de carne efemeră, supusă legilor triste ale timpului ; și o nemărginită masă de viață reală și ideală grava asupra ei, se amplifica în jurul ei, pulsa cu ritmul aceleiași respirații. Femeia disperată și nomadă ajunsese la limita experienței umane : știa ceea ce el n-ar fi putut să știe niciodată. Omul plăcerii simți atracția unei dureri multă vreme acumulată, a unei mari umilinți, a unei mari mîndrii, a unei mari lupte și a unei mari victorii.

Ar fi vrut să fi trăit el viața ei. Ii invidia soarta. Privea uimit dosul mîinii ei cu delicatele vene violacee, evidente de parcă pielea nu le mai acoperea, unghiile fine strălucind în jurul potirului. Se gîndea la o picătură din sîngele acela care circula prin substanța aceea limitată de contururi comune și totuși incomensurabilă ca Universul. I se păru că un singur templu exista pe lume : trupul omenesc. Încercă o furie, greu de înfrînat, de a o opri pe femeie, de a se așeza în fața ei, de a o cerceta cu atenție, de a-i descoperi toate aspectele, de a o întreba la nesfîrșit. Stranii întrebări îi veneau în minte : „Cînd erai foarte tînără, treceai vreodată pe șosele, în vîrfurile carului încărcat cu toată recuzita scenii, întinsă pe un morman de frunze, urmată de turma histriionilor de-a lungul viilor, și un podgorean îți oferea un coș cu struguri ? Bărbatul care te-a iubit pentru prima oară semăna cu un satir, iar tu, în teoroarea ta, auzeai vîntul șuierînd pe cîmpie și ducînd cu el departe acea parte din tine pe care o vei căuta mereu fără a o mai regăsi niciodată ? Cîte lacrimi ai sorbit tu, în ziua cînd te-am auzit, pentru ca Antigona să vorbească prin tine cu un glas atît de pur ? Ai învins tu popoarele, unul după altul; așa cum se înving bătăliile pentru a cuceri un imperiu ? Le recunoști tu după miros, ca animalele, și simți că sînt diferite ? Un popor s-a răzvrătit, ți-a rezistat, și în timp ce îl îmblînzeai, l-ai îndrăgît mai mult decît pe altele care te-au adorat de la prima ta apariție. Un altul, de dincolo de Ocean, căruia tu i-ai dezvăluit un mod necunoscut de a simți, nu poate să te uite și-ți trimite mesaje să te întorci... Ce frumuseți neașteptate voi vedea eu născîndu-se din dragostea și din durerea ta ?” Ea îi apărea din nou, acolo, pe pajiștea singuratică din insula uitată, sub clarul cer de iarnă, așa cum îi apăruse în îndepărtata noapte dionisiacă printre laudele poezilor care stăteau în jurul mesei. Aceași putere de fertilitate și de revelare emana din femeia care spusese, ridicîndu-și vîlul : „Eu știu ce înseamnă foamea...”

— Era martie : mi-amintesc, continuă Foscarina încet. Ieșeam pe cîmp, devreme, cu bucata mea de pîine. Mergeam la întîmplare. Statuile erau ținta mea. Mă duceam de la una la alta, și mă opream de parcă le-aș fi vizitat. Unele mi se păreau foarte frumoase, și încercam să le imit gesturile. Dar rămîneam mai îndelung alături de cele mutilate, parcă dintr-o dorință instinctuală de a le consola. Seara, pe scenă, declamînd, îmi aminteam de cîte una din ele și aveam un sentiment atît de profund al depărtării și al singurătății ei în cîmpia liniștită, sub stele, încît mi se părea că nu mai pot vorbi. Mulțimea se impacienta la acele pauze prea lungi... Uneori, cînd trebuia să aștept să se sfîrșească lungă tiradă a interlocutorului, luam atitudinea vreuneia care-mi era mai apropiată și rămîneam neclintită de parcă eram și eu de piatră. Începeam să mă sculptez...

Ea surise. Grăția propriei ei melancolii învingea melancolia zilei în declin.

— Am îndrăgit-o cu multă duioșie pe una care nu mai avea brațele cu care ținuse cîndva pe cap un coș cu fructe. Dar mîinile rămăseseră prinse de coș și mi-era milă de ele. Se ridica pe pedestalul ei într-un cîmp de in ; în apropiere lîncezea un mic canal, în care cerul se oglindea continuînd albastrul florilor. Dacă închid ochii revăd fața ei de piatră și soarele care se colorează străbătînd prin tulpinele de in ca printr-o sticlă verde... Mereu apoi, începînd de atunci, în cele mai înflăcărâte clipe ale artei mele scenice îmi răsar în minte viziuni din ținuturile acelea ; și mai ales atunci cînd numai prin forța tăcerii reușesc să transmit un fior puternic mulțimii care mă privește...

Pomeții obrajilor i se aprinseseră ușor ; și, cum soarele oblic o cuprindea făcînd să scînteieze blana de zibelină și potirul, animația ei părea o intensificare a luminii.

— Ce primăvară a fost aceea ! În viața mea rătăcitoare am văzut atunci, pentru prima oară, un rîu mare. Mi-a apărut deodată, umflat și iute, între două țărături sălbate, într-o cîmpie înflăcărată, de parcă era o miriște,

sub razele orizontale ale soarelui care atingea razant hotarul ca o roată roșie. Am simțit atunci ceea ce e divin într-un mare rîu care străbate pămîntul. Era Adigele, cobora dinspre Verona, din orașul Julietei...

O tulburare ambiguă se ascundea în adîncul ei pe cînd evoca astfel mizeria și poezia adolescenței sale. Continua atrasă de un fel de vrajă, și totuși nu știa cum ajunsese la acele confesiuni, ea fiind dispusă să vorbească cu prietenul ei despre o altă tinerețe, nu trecută ci prezentă. Prin ce înșelăciune a dragostei, dintr-o tensiune neașteptată a voinței sale, dintr-o hotărîre fermă de a înfrunta adevărul dureros, dintr-o reculegere a energiei ei pierdute, ajunsese să se destindă în amintirea unor zile atît de depărtate și s-o acopere cu efigia ei virginală pe cealaltă ființă atît de diferită ?

— Am intrat în Verona, într-o seară de mai, prin Poarta Palio. Eram cuprinsă de neliniște. Strîngeam la piept caietul în care-mi transcriseseam cu mîna mea rolul Julietei ; și repetam în gînd cuvintele de pe scenă : „Cine mă cheamă ? Iată-mă. Care e vrerea voastră ?“ Imaginația mea era zdruncinată de o stranie conjunctură : în ziua aceea îplineam paisprezece ani, vîrsta Julietei ! Gînguritul doicii îmi răsuna în urechi ; și încet-încet destinul meu se confunda cu cel al copilei din Verona. La colțul fiecărei străzi credeam că văd venînd înspre mine un cortegiu care însoțește un sicriu, acoperit cu trandafiri albi. Cum am zărit sarcofagele familiei Scaligeri închise cu verigi de fier, i-am strigat mamei : „Uite mormîntul Julietei !“ Și am izbucnit în hohote de plîns, simțind o dorință disperată de a iubi și de a muri. „O, tu, pe care prea curînd te-am văzut fără a te cunoaște și prea tîrziu te-am cunoscut !“

Repetînd cuvintele nemuritoare, glasul ei pătrunse în inima iubitului aidoma unei sfîșietoare melodii. Ea se opri o clipă, apoi repetă :

— Prea tîrziu !

Erau cuvintele atroce pe care iubitul însuși le rostise și ea însăși le repetase în grădina nocturnă, unde stelele ascunse ale iasomiei miroseau puternic și unde pină și fructele miroseau ca în grădinile insulelor, când amîndoi erau gata să cedeze dorinței crude. „E tirziu, e prea tirziu !“ Femeia care nu mai era tînără, acolo, pe iarba plăcută, stătea acum în fața vechii sale imagini, în fața virginității ei, palpitînd în hainele Julietei, și în fața primului ei vis de dragoste. Ajunsă la capătul experienței sale, nu păstrase oare visul acela intact, în afara oamenilor și în afara timpului ? Dar ce importanță avea ? Iată că ea evoca cea mai îndepărtată tinerețe a ei moartă, numai pentru a trece peste ea, pentru a o călca în picioare, conducîndu-și iubitul spre cealaltă, care era vie și care-l aștepta.

Spuse cu zîmbetul inimitabilei ei dureri :

— Eu am fost Julieta.

Aerul din jur era atît de calm încît fumul cuptoarelor lenevea acolo, contaminîndu-l. Aurul părea că tremură peste tot ca în aventurin. Norul de pe campanila degli Angeli se împurpura pe margini. Apa era invizibilă, dar își trecea blindețea ei plăcută în aspectul lucrurilor.

— Într-o duminică de mai, în imensa Arenă, în amfiteatrul antic, sub cerul liber, în fața unei mulțimi de oameni din popor care respiraseră în legenda de iubire și moarte, eu am fost Julieta. Nici un freamăt din stalurile cele mai vibrante, nici un ropot de aplauze, nici un triumf n-a însemnat pentru mine emoția și plinătatea acelei ore minunate. Într-adevăr, cînd l-am auzit pe Romeo spunînd : „Ah, ea învață tortele să ardă...“, într-adevăr m-am aprins, m-am prefăcut în flacără. Din economiile mele cumpărasem un buchet mare de trandafiri, în Piazza delle Erbe, lingă fîntina Madonnei Verona. Trandafirii au fost singura mea pozoabă. I-am amestecat cu cuvintele, cu gesturile mele, cu fiecare atitudine a mea, am lăsat un trandafir să cadă la picioarele lui Romeo cînd ne-am înîtlnit, de la balcon am risipit petalele altuia asupra capului

său, iar cu toți ceilalți, la sfârșit, i-am acoperit cadavrul. Parfumul, aerul, lumina mă vrăjeau. Cuvintele se revărsau cu o stranie ușurință, parcă involuntar, ca în delir ; și le auzeam însoțite de pulsația continuă a venelor mele. Vedeam vastitatea amfiteatrului jumătate în soare, jumătate în umbră, și în partea luminată o pâlpâire de lumină ca din mii și mii de ochi. Ziua era liniștită ca azi. Nici o suflare nu mișca faldurile rochiei mele sau firele de păr care se înfiorau pe gîtul meu gol. Cerul era foarte îndepărtat și totuși, din cînd în cînd, mi se părea că cele mai slabe cuvinte răsunau acolo pînă în cea mai mare depărtare, ca tunetele, sau că albastrul lui devenea atît de închis, încît și eu mă coloram în el ca într-o apă de mare verde-albastră în care m-aș fi înecat. Și ochii mei alergau uneori spre ierburile lungi răsărite în vîrfurile zidurilor ; și aveam impresia că primeam de la ele un fel de consimțămînt la ceea ce declamam sau făceam ; și, cînd le-am văzut clătinîndu-se la prima suflare a vîntului pornit de pe coline, am simțit crescîndu-mi elanul și forța respirației. Ce frumos am vorbit de privighetoare și de ciocîrlie ! De mii de ori le auzisem și pe una și pe cealaltă pe cîmpii : cunoșteam toate melodiile lor din păduri, din pajiști, din nori ; le aveam în urechi vii și sălbaticе. Fiecare cuvînt, înainte de a ieși de pe buzele mele, părea că trece prin toată căldura sîngelui meu. Nu exista nici o fibră în mine care să nu dea un sunet armoniei. Ah, grația, starea de grație ! Ori de cîte ori îmi este dat să ating culmea artei mele, regăsesc acea abandonare inexprimabilă. Am fost Julieta. „Aceasta e ziua ! Aceasta e ziua !“ striga groaza din mine. Simțeam adierea vîntului în păr. Simțeam liniștea extraordinară în care se cufunda tînguirea mea. Părea că mulțimea dispăruse sub pămînt : era mută pe treptele arcuite, în umbră. Acolo jos, partea superioară a zidului rămînea înroșită. Eu vorbeam despre teroarea zilei, dar într-adevăr acum simțeam „masca nopții“ pe chipul meu.

Romeo coborîse. Muriserăm. Intraserăm în beznă. Îți amintești ? „Acum cînd tu ești acolo, tu îmi apari ca un mort în adîncul unui mormînt. Ori ochii mei mă înșală, ori tu ești atît de palid...” Înghețasem toată spunînd cuvintele acelea. Ochii mei căutau lumina din vîrfurile zidurilor : dar ea se stinsese. Poporul se agita în Arenă, cerea moartea ; nu mai voia s-o asculte nici pe mamă, nici pe doică, nici pe frate. Freamătul nerăbdării mulțimii accelera îngrozitor pulsațiile inimii mele. Tragedia se precipita. Am în minte amintirea unui cer vast și alb ca perlele și a unui vuiet aproape marin care se liniștea la apariția mea, și a rășinii care mirosea în torță, și a trandafirilor care mă acopereau vestejiți din cauza febrei mele, și a unui dangăt îndepărtat de clopote care făcea ca cerul să se apropie de noi, și a celui care-și pierdea încet-încet din lumină, așa cum eu îmi pierdeam din viață, și țin minte o stea, prima stea care a tremurat în ochii mei odată cu plînsul meu... Cînd m-am prăbușit din nou peste trupul lui Romeo, mulțimea a urlat în întuneric cu atîta violență, încît m-am speriat. Cineva m-a ridicat și m-a tîrît spre urletul acela. Au apropiat torța de chipul meu scaldat în lacrimi ; sfîrșia tare și mirosea a rășină și era roșie și neagră, fum și vîpaie. Nici torța și nici steaua n-am să le uit niciodată. Iar eu, fără îndoială, cred că aveam culoarea morții... Și astfel, Stelio, într-o seară de mai, a fost arătată poporului din Verona Julieta renăscută.

Ea se opri din nou și își închise pleoapele, ca și cum ar fi fost cuprinsă de amețală ; dar buzele ei îndurerate îi zîmbiră iarăși prietenului.

— Și apoi ? Nevoia de a merge, de a merge oriunde, de a străbate spațiul, de a respira în aer liber... Mama mă urmărea în tăcere. Am trecut peste un pod, am continuat de-a lungul rîului Adige ; apoi am trecut peste un alt pod, am intrat pe o străduță, ne-am înfundat prin ulicioare întunecate, am dat peste o piață cu o biserică, și tot așa mereu înainte. Mama mă întreba din cînd în cînd : Unde

mergem ? Eu voiam să găesc ca din întâmplare minăstirea Capucinilor, în care era ascuns mormîntul Julietei, fiindcă, spre marea mea durere, nu o înmormîntaseră într-una din acele cripte frumoase, înconjurată de un gard frumos de fier. Dar nu voiam s-o spun și nici nu puteam să o spun. Să deschid gura, să rostesc un cuvînt, îmi era cu neputință, întocmai cum ai vrea să desprinzi o stea de pe cer. Glasul meu se pierduse odată cu ultima silabă a muribundei. Buzele îmi rămăseseră pecetluite într-o tăcere necesară ca moartea. Și tot trupul mi se părea doar pe jumătate viu, cînd de gheață, cînd aprins ca o torță, cînd, nu știu, așa ca și cum numai articulațiile oaselor ar fi ars și restul ar fi înghețat. Unde mergem ? mă întrebă din nou buna mea mamă, nelinăștită. Ah, ultimul cuvînt al Julietei îi rămăseam în mine ! Ajunseserăm din nou lîngă apă, lîngă Adige, la capătul unui pod. Cred că începusem să fug, pentru că puțin după aceea m-am simțit prinsă de brațe de mama și am rămas acolo lipită de parapetul podului, sufocată de hohote de plîns. „Să ne aruncăm în apă, așa, în brațe“, voiam să spun ; dar nu puteam. Rîul ducea cu el noaptea cu toate stelele ei. Iar eu am simțit că nu era în mine numai dorința de a dispărea... Ah, fie-i țărîna ușoară !

Deveni palidă ca ceara, resimțind în tot sufletul ei strînsoarea acelor brațe, sărutările acelor buze, lacrimile acelei duișii, profunzimea suferinței aceleia. Dar își privi prietenul, și pe loc un val de sînge viu i se risipi pe obraji, se ridică pe frunte, pulsă parcă de o tainică pudoare.

— Dar ce îți tot spun eu ? De ce îți povestesc toate astea ? Vorbești, vorbești, fără să știi de ce.

Își plecă ochii stînjinită. La amintirea acelei spaime misterioase care precedase semnele pubertății, la amintirea dureroasei iubiri materne, instinctul original al sexului ei se redeștepta în pîntecul ei sterp. Lăcomia ei feminină, care se răzvrătea împotriva intenției eroice a abnegației totale, se turbură în mod straniu, gata să fie amă-

gită. Din înseși rădăcinile firii ei se contura o aspirație informă pe care nu îndrăznea să o fixeze. Posibilitatea unei compensații divine străluci peste tristețea renunțării ei necesare. Își simțea tremurându-i inima, dar era asemenea celui care nu cutează să-și ridice privirea spre un chip necunoscut, temându-se să nu citească în el o sentință de viață sau de moarte. Îi era frică să nu vadă dispărînd deodată ceea ce nu era o speranță, deși semăna totuși cu o speranță, născută din sufletul ei și din carnea ei într-un fel cu totul nou. Nu suporta lumina puternică a cerului care se aprindea, locul pe unde trecea, pașii pe care era constrînsă să-i facă, nici chiar prezența prietenului ei. Se gîndi la lentoarea stării de semiveghe, la voluptatea somnului dinspre zori, cînd voința învăluită conduce ușor visul fericit. Își dori singurătatea, liniștea, camera închisă și îndepărtată, umbra draperiilor grele. Deodată, dintr-o anxietate năvalnică, izbucnită din intoleranța aceea, ca și cum ar fi vrut să oprească cu un act mental o fantomă pe punctul de a dispărea, își formulă aceste cuvinte, care-i ajunseră pe buze, dar fără să le miște : „Un copil, de la tine !”

Se întoarse spre prietenul ei și-l privi în adîncul ochilor, tremurînd toată. Gîndul tainic îi plutea în privire ca o implorare și ca o disperare. De parcă ar fi căutat în el, cu deznădejde, un semn nedezevăluit, parcă o înfățișare necunoscută, parcă un alt om. Îl chemă pe nume, supusă :

— Stelio !

Glasul îi era atît de schimbat, încît tînrul tresări și se aplecă asupra ei vrînd parcă să o ajute.

— Dragă mea prietenă, dragă mea prietenă !

Înmărmurit și temător, el vedea trecînd prin ea amplele valuri de viață, expresiile extraordinare, luminile și umbrele alternate ; și nu îndrăznea să vorbească, nu îndrăznea să întrerupă traviul ascuns în care se agitau puterile sufletului acela mare și totuși-vrednic de milă. Simțea în cuvintele ei frumusețea și tristețea lucrurilor neexprimate,

dar confuze ; și, în timp ce era sigur că o oarecare stare dificilă de bine ar putea să apară dintr-o asemenea febră, nu știa la ce sfârșit avea să fie condusă iubirea aceea, din necesitatea de a se desăvîrși sau de a pieri. Spiritul lui era încordat într-o așteptare minunată, simțind că trăiește cu atîta fervoare în locurile acelea uitate, pe o iarbă umilă, pe drumul acela tăcut. Niciodată n-a avut în el mai adînc sentimentul puterii incalculabile de care este în stare inima omului. Și i se părea, auzind bătaia propriei inimi și presimțind violența celeilalte, că aude răsunînd loviturile de ciocan pe o nicovală dură pe care se făurește desti-nul omenesc.

— Mai vorbește-mi ! spuse. Apropie-mă și mai mult de tine, suflet drag ! Nici o altă clipă, de cînd te iubesc, nu prețuiește cît acest drum pe care l-am făcut azi împreună.

Ea mergea înainte, cu capul plecat, prinsă de amăgire. „S-ar putea oare ?” Își simțea propria sterilitate în jurul soldurilor, ca o centură de fier ; se gîndea la tenacitatea inexorabilă a păcatelor înrădăcinate în carnea brută. Dar puterea pasiunii și a dorinței ei, întărită de o idee de drep-tate, îi părea gata să înfăptuiască un miracol. Și ceea ce era superstițios în natura ei, venind tocmai să-i învăluie luciditatea, îi favoriza speranța care se năștea. „Am mai iubit cu oare pînă acum ? Nu am așteptat toată viața această mare iubire care trebuie să mă salveze sau să mă distrugă ? De la cine, dintre cei care au adîncit tristețea mea, aș fi vrut un copil ? Nu e drept ca o nouă viață să iasă din viața mea, acum cînd m-am dăruit cu totul stă-pînului meu ? Nu i-am oferit intact visul meu de fecioară, visul Julietei ? Toată existența mea, care s-a scurs din seara aceea de primăvară pînă în noaptea de toamnă, nu a fost arîlătată ?” Ea vedea din iluzia ei Universul transfi-gurat. Amintirea mamei îi dădea despre iubirea maternă o imagine sublimă. Ochii clemenți și fermi i se redeschi-

deau în sufletul ei ; și se ruga : „Oh, spune-mi că și eu voi fi, printr-o ființă a trupului meu și a sufletului meu, ceea ce tu ai fost pentru mine ! Asigură-mă, tu care știi !“ Singurătatea trecutului îi reapăru înspăimântătoare. Nu văzu în viitor decît moartea sau salvarea aceea. Se gîndi că ar fi suportat toate problemele pentru a o merita ; o socoti ca o favoare pe care trebuie să o îndupleci ; se simți năpădită de o religioasă dorință de sacrificiu. Părea că fiorul febril al îndepărtatei adolescente evocate se reînnoiește în tulburarea aceea, și că merge ca și atunci sub cerul liber, îndemnată de o putere aproape mistică.

Îi veni în minte figura Donatellei Aryale, care se contura pe orizontul învăpăiat, la capătul unei străzi deschise spre apă. Și prima întrebare neașteptată îi răsuna în cap : „Te gîndești des la Donatella Arvale, Stelio ?“

Drumul scurt ducea la Fondamenta degli Angeli, la canalul plin de bărci de pescari, unde era vizibilă vasta lagună, calmă și radioasă.

Ea spuse :

— Ce luminează ! Ca în seara aceea cînd mă numeam încă Perdita, Stelio.

Repetă o notă pe care ea o mai atinsese într-un preldiu rămas suspendat.

— Ultima seară de septembrie, adăugă. Îți amintești ?

Înima îi plutea atît de sus încît, din cînd în cînd, părea că-i lipsește și că forța sentimentului ei nu mai era în stăpînirea ei, ci că putea, de la o clipă la alta, să-i scape și să o lase în voia furiilor agitate la a căror neașteptată apariție ea cedase de mai multe ori. Voia ca glasul să nu-i tremure la rostirea numelui care în mod necesar trebuia să răsune în tăcerea așternută între ea și prietenul ei.

— Îți amintești de nava aceea de război ancorată în fața arcului ? O salvă a salutat drapelul care se lăsa la pupă. Gondola a trecut atingîndu-i ușor cuirasa.

Ea făcu o pauză de o clipă. Paloarea i se însufleți de o viață inimitabilă.

— Atunci, în umbra aceea, tu ai rostit numele **Dona-**tellei.

Făcu un nou efort, ca un înotător care, acoperit de un nou val, își scoate capul afară scuturîndu-l de spumă.

— De atunci a început să fie a ta.

Se simți înțepenită din cap pînă în picioare, cuprinsă parcă de efectul unei înțepături veninoase. Ținea ochii mari deschiși spre apele ameteitoare.

— Trebuie să fie a ta, spuse cu asprimea necesității în glas, vrînd să respingă cu a doua lovitură gîndurile teribile care încercau să țîșnească din adîncul iubirii ei pătimașe.

Cuprins de o neliniște violentă, incapabil să vorbească, să întrerupă cu un cuvînt aparițiile fulgerătoare ale inimii aceleia tragice, Stelio Ėffrena se opri ; puse mîna pe brațul prietenei lui ca să se oprească și ea.

— N-am dreptate ? îl întrebă ea cu o gingășie aproape liniștită, ca și cum încordarea ei s-ar fi destins subit, iar pasiunea ei ar fi acceptat jugul pe care i-l impusese voința. Vorbește. Nu mi-e teamă să sufăr. Să ne așezăm aici. Sint puțin obosită.

Se sprijiniră de un mic zid în fața apelor. Era atît de pură liniștea lagunei în solstițiu, încît formele norilor și ale țărmurilor oglindite în ea păreau că dobîndesc o calitate ideală ca și cum ar fi fost imitate de artă. Lucrurile din apropiere și din depărtare, palatul roșu al familiei Da Mula, pe canal, și, mai jos, Fortul Tessara, arborînd un drapel, aveau în imaginile lor duble aceeași evidență. Bărcile negre, cu pînzele strînse, cu plasele întinse de-a lungul prăjinilor, adunau în carenele lor sentimentul unui infinit repaos care venea dinspre orizonturi. Nici una din liniile acelea nu putea fi mișcată de cuvintele suferinței ome-nești și toate dezvăluiau liniște și făgăduiau pacea oame-nilor în timp.

— Ce pot să spun ? zise tînărul, cu glas sufocat, vorbindu-și parcă mai degrabă sieși decît femeii, neputînd

învinge zbuciumul pe care i-l dădeau certitudinea iubirii prezente și conștiința dorinței inexorabile ca destinul. Poate că ceea ce ți-ai închipuit este adevărat ; poate că nu este decât un simplu gând produs de mintea ta. Știu (astăzi un lucru cert) : că te iubesc și că văd în tine o imensă noblețe. Mai știu ceva : că am o operă de împlinit și o viață de trăit, așa cum mi-o impune Natura. Aminteste-ți și tu ! În seara aceea de septembrie ți-am vorbit îndelung de viața mea și de spiritul care o conduce acolo unde este destinată. Tu știi că nu pot renunța la nimic...

El tremura de parcă ar fi avut în mâini o armă cu un tăiș ascuțit, și, trebuind să o miște, nu ar fi putut evita să-l atingă pe cel dezarmat.

— La nimic ; și mai ales la iubirea ta, care-mi înflăcărează forța și speranța în fiecare zi. Dar nu mi-ai făgăduit tu ceva mai presus de iubire ? Nu poți face tu pentru mine ceea ce iubirea nu poate face ? Nu vrei să fii un suflu inspirator constant pentru viața mea și pentru opera mea ?

Ea asculta neclintită, fără a clipi. Întocmai ca o infirmă care, fiindu-i suprimată acțiunea mișcării voluntare, asistă la un spectacol de groază ca un spirit într-o statuie.

— Este adevărat, continuă el după o pauză anxioasă, recăpătându-și curajul, dominându-și mila, simțind că de sinceritatea lui din acel minut depindeau destinele liberei alianțe, unde el voia să nu fie diminuat ci mărit, este adevărat : când te-am văzut în seara aceea coborînd pe scări, în mijlocul mulțimii, însoțită de cea care cîntase, am crezut că un gând tainic te călăuzea să-mi vii în întîmpinare însoțită și nu singură...

Ea simți un fior rece strecurîndu-i-se la rădăcina părului, iar ochii împăienjenindu-i-se, deși îi rămîneau uscați. Degetele îi tremurau în jurul potirului, și nuanțele cerului și ale apei colorau sticla ce se clătina în mîna ei îndurerată.

— Am crezut că tu însăți ai ales-o... Aveai înfățișarea cuiva care știe ce face și prevede... Am rămas înmărmurit.

Ea simți, în întorsătura aceea atroce, cât de mult i-ar fi plăcut o minciună. Dori ca el să mintă sau să tacă. Măsură spațiul care o despărțea de canal, de apă care înghite și ucide.

— Era ceva ostil în ea, împotriva mea... Mi-a rămas obscură, de nepătruns... Ți amintești în ce fel a dispărut ? Imaginea se stinse ; rămase dorința cîntecului. Tu, care-ai condus-o spre mine, de mai multe ori ai readus-o și la viață. Ai văzut umbra ei acolo unde nu era.

Ea văzu moartea. Nici o altă întepătură nu a pătruns-o vreodată atît de adînc și n-a rănit-o atît de crud. „Eu însămi, eu însămi !” repeta. Și reauzea mereu strigătul pierderii ei : „Te așteaptă !” Și, din clipă în clipă, genunchii ei erau gata să se întindă, trupul ei învins se pregătea să se supună voinței furioase care o împingea spre apă. Dar rămînea un punct luminos în ea, pentru a o convinge că nu era acela momentul, nici locul. Pe lagună începeau să se întunece bancurile de nisip, descoperite de reflux. Deodată furtuna interioară dispărea în spatele unei aparențe. Se credea inexistentă, se minuna că vede sticla aceea strălucindu-i în mînă ; pierdea sensul trupului ei. Tot ceea ce se întîmpla era o simplă imaginație. Ea se numea Perdita. Vara defunctă zăcea în fundul lagunei. Cuvintele erau doar cuvinte.

— Aș putea să o iubesc ?

Încă o boare, și se făcea întuneric. Așa cum flacăra unei luminări se apleacă la suflarea vîntului și pare că se desprinde de feștilă, dar rămîne totuși lipită printr-o margine subțire, albăstruie, printr-o flăcăruie palidă care se va reaprinde imediat și se va înălța odată cu încetarea vîntului, tot astfel și rațiunea nefericitei ființe părea gata să se stingă. Trecu pe deasupra ei adierea nebuniei. Groaza o pâlî și-i alteră fața.

El nu o privea, ci fixa pietrele.

— Întîlnind-o din nou, aş putea dori să-i îndrept destinelul spre mine ?

El revedea tînăra creatură, cu şoldurile arcuite şi pu-ternice, apărînd din pădurea sonoră, în mişcarea alternată a arcuşurilor care păreau că-şi extrag notele din muzica ascunsă aflată în ea.

— Poate.

El revedea chipul ei ermetic, parcă de diamant, preocupat de un gînd foarte tainic, şi încruntarea sprîncenelor, care îl făcea duşmănos.

— Dar ce valoare ar mai avea acest lucru ? Şi ce valoare ar avea toate întîmplările şi toate necesităţile vieţii faţă de credinţa care ne leagă ? Oare putem noi să ne asemuim cu amanţii meschini care-şi trec zilele asuprindu-se unul pe altul şi plîng şi blestemă ?

Ea strînse din dinţi. O copleşi instinctul sălbatic de a se apăra şi de a lovi ca într-o luptă disperată. Peste oscilaţiile gîndurilor ei, izbucniră fulgerele unei voinţe ucigătoare.

„Nu, nu o vei avea !” Şi cruzimea celui ce o domina i se păru monstruoasă. I se păru că singerează sub loviturile măsurate şi repetate, ca omul acela pe drumul alb în oraşul acela de minieri. Scena îngrozitoare îi revenea în memorie : omul doborît la pămînt de o lovitură de măciucă, ridicîndu-se şi încercînd să se arunce asupra adversarului, şi măciuca îl lovea din nou, loviturile date una după alta de o mînă fermă şi rece, sunetul lor surd în capul omului, strădania lui de a se ridica, tenacitatea vieţii, carnea de pe chip transformată într-o plămădă roşie. Imaginile amintirii înfiorătoare se confundau cu realitatea chipului ei, în incoerenţa ei mintală. Ea se ridică brusc, îngrozită de forţa bestială care îi invadea venele. Sticla se sparse în convulsiile mîinii, căzînd tîndări la picioarele ei.

Cel înşelat de tăcerea imobilă a femeii tresări speriat ; şi o privi, şi o văzu ; o văzu din nou, ca în seara cînd

sfiriau tăciunii în camera ei, văzu cum se conturează nebunia pe chipul ei descompus. Bîlbîia cuvinte de remuşcare ; dar nerăbdarea clocotea în adîncul spaimei lui.

— Ah, spuse femeia învingîndu-şi tremurul, cu o amărăciune care-i schimonosi gura, puternică mai sînt ! Altă dată va trebui ca tăişul tău să fie mai rapid, din moment ce rezist atît de puţin, prietene, după cum vezi.

Constată că îi picura sînge din degete. Le înfăşură într-o batistă care se păta în roşu. Privi ţandările de sticlă care străluceau împrăştiate pe jos.

— S-a spart potirul ! L-ai lăudat prea mult. Vrei să-i ridicăm aici un mausoleu ?

Era foarte amară, aproape zeflemitoare, buzele i se contractară într-un ris acerb, fără ecou. El tăcea, dezamăgit, încărcat de ură, văzînd cum a fost distrusă frumuseţea unui efort, cum era cupa aceea desăvîrşită.

— Să-l imităm pe Nero, care l-a imitat pe Xerxes !

Mai ascuţit decît prietenul ei, simţea ea stridenţa sarcasmului ei, falsitatea glasului, maliţiozitatea rîsului care era ca un spasm al muşchilor. Dar nu reuşea să-şi potolească inima, şi o vedea rătăcind departe de voinţa ei, fără salvare, ca marinarii pe vas după ce le scapă cîrma din mină şi rămîn inerti în faţa scripetelui care se învîrteşte îngrozitor, invers, părăsind odgonul sau lanţurile. Simţea o irezistibilă şi amară nevoie de a batjocori fără milă, de a distruge, de a călca în picioare, parcă posedată de un demon perfid. Orice urmă de duioşie şi de bunătate dispăruse, şi orice speranţă, orice iluzie. Ura surdă, care zace sub iubirea femeilor pătimaşe, se dezvăluia acum dominatoare. Descoperea în privirea bărbatului aceeaşi umbră care trecea şi asupra privirii ei.

— Te-am infuriat ? Vrei să te întorci la Veneţia singur ? Vrei să părăseşti în urma ta Vara defunctă ? Apa scade, dar rămîne totuşi suficientă pentru cine n-are intenţia să se întoarcă la suprafaţă. Vrei să încerc ? Crezi că aş putea să fiu mai supusă ?

Ea rostea aceste cuvinte nesocotite cu un glas şuietător ; devenise aproape vînătă, consumată dintr-o dată de parcă ar fi fost măcinată de un venin. Iar el îşi amintea că văzuse pe chipul ei aceeaşi mască, într-o zi de voluptate, de furie şi de tristeţe, de mult. Inima i se strînse, apoi i se destinse.

— Ah, dacă ți-am făcut rău, iartă-mă ! spuse el, încercînd să-i ia o mînă, ca s-o liniştească, cu un gest cald. Dar nu ne îndreptaserăm amîndoi spre acel punct ? Nu-mi venea de la tine...

Ea îl întrerupse, nesuportînd dovada aceea de afecţiune, leacul acela obişnuit.

— Rău ? Dar ce importanţă are ? Nu-ţi fie milă, nu-ţi fie milă ! Nu plînge din cauza ochilor frumoşi ai iepurelui sugrumat...

Ea mergea de-a lungul canalului violet, prin faţa porţilor unde mai stăteau încă, în ultima geană de lumină, femeile cu coşurile pline de mărgele pe genunchi. Cuvîntul i se frînse între dinţi. Contractarea buzelor i se schimbă într-o convulsie frenetică de rîsete care izbucniră în aer aidoma unor hohote sfîşietoare de plîns. Cel ce o însoţea se înfioră ; şi îi vorbea încet, înmărmurit, sub privirea ceretătoare a curioşilor.

— Stăpîneşte-te ! Stăpîneşte-te ! Oh, Foscarina, te rog ! Nu fi aşa ! Te rog ! Ajungem în curînd la ţarm, imediat acasă... Îţi voi spune tot... Vei înţelege... Sîntem pe stradă... Mă auzi ?

Ea zărise în pragul unei case o femeie gravidă, cu un pîntec enorm, umflat ca un burduf, care umplea spaţiul uşii ; părea dusă pe gînduri, mîncînd dintr-un codru de pîne.

— Foscarina, mă auzi ? Te rog ! Fă-ţi curaj ! Sprijină-te de mine.

El se temea s-o vadă dezlănţuindu-se într-o convulsie oribilă, şi era pregătit s-o susţină. Dar ea grăbea pasul,

neputînd să-i răspundă, înăbuşindu-şi hohotele de plîns cu mîna înfăşurată în batistă; în timp ce avea senzaţia că spasmul acela îi biciuie pielea de pe faţă.

— Ce ai ? Ce vezi ?

Niciodată omul acela nu va uita schimbarea ochilor ei. Erau larg deschişi, fără privire, de o imobilitate mortală în suspinele de neînfrînat, parcă lipsiţi de pleoape ; şi totuşi vedeau : vedeau ceva ce nu era acolo, erau plini de o viziune necunoscută, stăpîniţi de o imagine monstruoasă care genera probabil risul acela de disperare şi de nebunie.

— Vrei să ne oprim ? Vrei o picătură de apă ?

Se aflau pe Fundamenta dei Vetrai, unde prăvăliile erau închise, unde paşii răsunau, unde hohotele îngrozitoare ilarităţi păreau că se prelungesc în ecouri ca pe sub un portic. Dar cînd trecuseră de-a lungul canalului acela mort ? Cît din viaţa lor se strecurase între timp ? Cîtă umbră lăsau ei în urma lor ?

Coborînd în gondolă, ghemuită în mantoul ei, mai vinătă decît pe strada Dolo, femeia încerca să-şi înfrîneze spasmul strîngîndu-şi maxilarele cu ambele mîini. Dar din cînd în cînd risul răutăcios scăpa, răsunînd strident în liniştea deplină, întrerupînd ritmul viselor. Îşi apăsa mai puternic gura, vrînd parcă să se sufoc. Între voaleta ridicată deasupra sprîncenelor şi batista pătată de sînge, ochii ei rămîneau deschişi şi ficşi în imensitatea amurgului.

Laguna şi ceaţa înghiţeau toate formele şi toate culorile. Numai grupurile de stilpi întrerupeau cenuşia uniformitate, asemănători unei procesiuni de călugăriţe pe un drum de cenuşă. În depărtare, Veneţia fumega întocmai ca urmele lăsate de un mare jaf.

Cînd dangătul clopotelor ajunsese pînă la ei, sufletul i s-a potolit, lacrimile au izbucnit din plin, şi groaza a fost învinsă.

Femeia îşi lăsă mîinile în jos, se plecă puţin pe umărul prietenului ei, îşi regăsi glasul pentru a-i rosti :

— Iartă-mă.

Ea se simți umilită, se rușină de ea însăși. Din ziua aceea, în toate gesturile ei implora, în tăcere, iertarea și uitarea.

O nouă grație păru că renaște atunci în ea. Deveni mai suplă, vorbi mai discret, se mișcă prin cameră cu pași delicai, se îmbracă în culori odihnitoare, învălui cu umbră genelor frumoșii săi ochi care nu îndrăzneau să-și privească prietenul. Teama de a-l inoportuna, de a-i fi neplăcută, de a-l plictisi, îi dădu aripile divinației. Sensibilitatea ei mereu trează ascultă și pîndi la poarta interzisă a gândurilor. Ajunse să simtă bătînd, în anumite ore, sub pulsul ei, ritmul celeilalte vieți.

Sufletul său, pregătit să creeze un nou sentiment în stare să învingă violențele instinctului, îi revelă pe chip, cu semne uimitoare, dificultatea sarcinii tănuite. Niciodată arta ei desăvîrșită nu-și găsisese expresii atît de rare ; și niciodată din umbra trăsăturilor ei nu au apărut semnificații atît de obscure. Prietenul ei, privind-o, într-o zi, îi vorbi de infinita putere care se adună în umbra creată de coif pe chipul Gînditorului ¹.

— Michelangelo, spuse el, într-o mică nișă a marmurei sale a concentrat tot efortul meditației omenești. Așa cum riul umple palma care-și adîncește căușul, tot astfel misterul de care sîntem înconjurați a umplut micul spațiu deschis de dalta Titanului în materia munților ; și a rămas acolo și s-a întărit de-a lungul secolelor. Nu cunosc, Fosca, decît umbra mobilă a chipului tău, care uneori să o egaleze pe aceea în intensitate și, alteori, chiar să o depășească.

Ea își concentra asupra lui toată atenția, avidă de poezie și de cunoaștere. Pentru el, ea era figura ideală a aceleia care ascultă și înțelege. Ondulația pronunțată și sălbatecă a părului ei îi simulă nerăbdarea aripilor în jurul frunții ei pure. Un cuvînt frumos îi atrase imediat lacri-

¹ Statuia lui Lorenzo dei Medici, duce de Urbino (1492—1519), din Capela Medicilor (Florența) (n. t.).

mile în ochi, ca picătura căzută într-un vas plin făcînd să se reverse lichidul.

Ea îi citi paginile celor mai mari poeți. Forma augustă a Cărții păru și mai măreață prin felul cum o ținea ea, prin gesturile pe care le făcea întorcînd paginile, prin gravitatea religioasă a atenției, prin armonia buzelor care prefăceau în note muzicale semnele tipărite. Citind poemele lui Dante, era severă și nobilă, ca sibilele de pe bolta Sixtinei care susțin greutatea volumelor sfinte cu tot eroismul trupurilor lor emoționate de suflul profetiilor. Trăsăturile atitudinii ei cît și cele mai fine falduri ale tunicii ei, în ritmul modulațiilor, declamau textul divin.

Încheind ultima silabă, ea își văzu prietenul ridicîndu-se impetuos, tremurînd ca sub efectul febrei, rătăcind agitat prin cameră, gîfiind în anxietatea provocată de tumultul confuz al forței sale creatoare. Ea l-a văzut uneori venind spre ea cu ochii strălucitori, transfigurat de o beatitudine subită, luminat de o flacără interioară, ca și cum dintr-o dată s-ar fi aprins în el o speranță supraomenească sau s-ar fi revelat un adevăr nemuritor. Cu un fior care anula în sînge amintirea oricărei mîngîieri, ea îl văzu venind spre ea și aplecîndu-se pe genunchii ei, doborît de povara teribilă a lumii pe care el o purta în sine, de zdruncinarea care însoțea vreo metamorfoză ascunsă. Ea suferi și se bucură, neștiind dacă el suferă sau se bucură în egală măsură ; simți milă, teamă, și respect la gîndul că trupul lui voluptuos era torturat atît de mult de geneza ideii. Tăcu ; așteptă ; adoră gîndurile necunoscute de ea din capul lui aplecat peste genunchii ei.

Dar îi înțelese mai bine marea lui neliniște cînd într-o zi, după o lectură, el îi vorbi despre Exilatul Dante.

— Închipuie-ți, Fosca, dacă poți, fără să te sperii, elanul și pasiunea sufletului nemărginit al poetului în clipa cînd se contopea cu energiile elementare, pentru a-și concepe lumile lui ! Închipuie-ți-l pe Alighieri, plin de viziunea lui, pe drumurile exilului, pe legrin implacabil, izgo-

nit de patima și de nefericirea lui, dintr-un loc într-altul, din refugiu în refugiu, străbătînd cîmpiile, munții, de-a lungul rîurilor, al mărilor, în orice anotimp, sufocat de aerul dulce al primăverii, străpuns de asprimea iernii, mereu treaz, atent, cu ochii devoratori, larg deschiși, neli-niștit de frămîntarea lui continuă care-l ducea spre concepția operelor uriașe. Închipuie-ți plenitudinea acelui suflet în contrast cu necesitățile comune și cu înflăcăratele apariții care-l întîmpinau, pe neașteptate, la o cotitură de drum, la vreun stăvilar, în grota unei stînci, pe povîrnișul vreunei coline, în desîșul unei păduri, pe pajiștea cu cîntec de ciocirlii. Prin mijlocirea simțurilor, viața multiplă și multiformă i se prăvălea în suflet, transfigurînd în imagini vii ideile abstracte cu care era plin. Oriunde, sub pasul lui îndurerat, îi apăreau izvoare neașteptate de poezie. Glasurile, înfățișările și esențele elementelor intrau în efortul lui ocult și îl amplificau cu sunete, cu linii, culori, mișcări, și nenumărate mistere. Focul, Aerul, Apa și Pămîntul colaborau la poemul sacru, îi pătrundeau culmea doctrinei, o încălzeau, o atenuau, o irigau, o acopereau cu frunze și flori... Deschide această carte creștinească și închipuie-ți de cealaltă parte statuia unui zeu grec. Nu vezi erupînd, din una și din cealaltă, norul sau lumina, fulgerul sau vîntul cerului ?

Atunci, ea începu să simtă cum însăși viața ei deriva din opera care absorbea totul, cum, picătură cu picătură, însuși sufletul ei intra în persoana dramei și aspectele, gesturile, accentele ei concureau la formarea figurii eroinei „care trăiește dincolo de viață“. Ea era ca o adevărată pradă pentru ochii aceia devoratori care o fixau uneori cu o violență de nesuportat. Ea cunoscuse astfel un alt mod de a fi posedată. I se păru că se dizolvă în elementele ei, la focul inteligenței aceleia, și apoi că se recompune într-o desăvîrșire din nevoia unui eroism dominant asupra Destinului. Datoria ei secretă, concordînd cu virtutea creaturii

ideale, tindea să nu fie în discordanță cu imaginea căreia trebuia să-i semene. Artă însoțea apariția noului sentiment pregătit de ea.

Totuși ea suferi din cauza celui simulacru care îi proiecta umbra asupra realității renunțării și a durerii. O ciudată ambiguitate luă naștere din asemănarea dintre ficțiune și ființa sa proprie. Uneori i se părea că efortul ei ascuns o pregătea pentru reușita jocului scenic și nu pentru cucerirea conștiinței ei asupra instinctului întunecat. I se părea alteori că își pierde sinceritatea omenească și că se regăsește în starea de excitație fictivă în care obișnuia să se transpună când studia caracterul personajului tragic pe care avea să-l încarneze. Cunoscu astfel un alt chin. Se închise și se strînse în ea, sub privirea cercetătorului, vrînd parcă să-l împiedice să o pătrundă și să-i răpească viața aceea secretă. Se înfricoșă de puterea clarvăzătorului. „El va citi în sufletul meu cuvintele mute pe care le va pune în gura creaturii sale, iar eu nu le voi putea pronunța decît pe scenă, sub mască !” Simți că spontaneitatea i se oprește. Încercă rătăcirii și descurajări confuze, din care se trezea cîteodată cu o nevoie imperioasă de a destrăma fascinația aceea, de a deveni alta, de a se desprinde de imaginea căreia trebuia să-i semene, de a distruge trăsăturile de frumusețe care o încătușau și o constrîngeau la un sacrificiu bine determinat. Oare nu era și în tragedie o fecioară însetată de iubire, și lăcomă de bucuriile vieții, în care un spirit elevat recunoștea apariția vie a visului său cel mai ușor, Victoria invocată care trebuia să-i încununeze viața ? Și nu era și o femeie iubitoare, trecută de tinerețe, care avea chiar un picior în umbră și care nu avea de făcut decît un singur pas spre a dispărea ? De mai multe ori ea a fost tentată să contrazică printr-un gest violent resemnarea aceea.

Atunci tremura în fața posibilității de a fi din nou cuprinsă de groază, de a fi stăpînită din nou de furia oribilă, de a fi reînălțată de bestia insidioasă care nu

dispăruse, ci mai trăia, pîndind în beznă și așteptînd momentul să se dezlănțuie. Asemenea penitenței, își multiplica împotriva pericolului fervoarea, își înăsprea disciplina, își ascutea vigilența ; repeta ca în transă actul supremei dedicări, izvorît din adîncul nefericirii ei față de focul purificator : „Trebuie ca tu să ai totul. Eu voi fi mulțumită să te văd trăind, să te văd bucurîndu-te de viață. Și fă din mine ceea ce vrei !”

El o iubi atunci pentru viziunile neașteptate pe care ea le crea, pentru sensul misterios al întîmplărilor interioare, pe care ea i le comunica odată cu aparițiile noilor ei înfățișări. Se miră că trăsăturile unui chip, mișcările unui trup uman pot atinge și fecunda atît de puternic inteligența. El se înfioră și păli într-o zi cînd o văzu intrînd în cameră cu pasul ei delicat, cu chipul care reținea o durere extraordinar de calmă, sigură de parcă venea din adîncurile Înțelepciunii, de acolo unde toate agitațiile omenesti par un joc al vîntului în colbul unui drum fără de sfîrșit.

— Ah, eu te-am creat, eu te-am creat ! îi strigă el, amăgit de intensitatea halucinației, crezînd că-și vede eroina însăși apărînd în pragul străvechii camere ocupată de comorile luate din mormintele Atrizilor. Oprește-te un moment ! Nu clipi ! Ține ochii nemișcați, ca două pietre ! Ești oarbă. Și vezi tot ceea ce ceilalți nu văd. Și nimeni nu-ți poate ascunde nimic. Și aici, în această cameră, omul pe care tu îl iubești și-a destăinuit iubirea celeilalte, care mai tremură încă. Și ei sînt aici ; mîinile lor s-au despărțit de curînd și patima lor plutește în aer. Camera este plină de comori funebre. Și pe două mese sînt așezate bogățiile care acopereau cadavrul lui Agamemnon și al Casandrei ; și acolo sînt lăzile pline de colane și dincolo urnele pline cu cenușă. Și balconul este deschis și se vede cîmpia Argos-ului și munții îndepărtați. Soarele e la asfințit și tot acest aur teribil strălucește în umbră. Înțelegi ? Tu ești acolo, în prag, condusă de doică. Ești oarbă și nimic nu-ți este necunoscut. Oprește-te o clipă !

El vorbea în febra provocată de inventivitate. Scena îi apărea și îi dispărea ca scufundată într-un torent de poezie.

— Ce vei face tu ? Ce vei spune tu ?

Actrița simțea o răceală de gheață la rădăcina părului. Sufletul îi vibra la marginea trupului ca o forță sonoră. Ea devenea oarbă și clarvăzătoare. Nimbul tragediei cobora și i se oprea deasupra capului.

— Ce vei spune tu ? Tu îi vei chema ; îi vei chema pe nume, pe el și pe ea, în liniștea unde zac rămășițele regale.

Actrița auzea în urechi pulsul venelor. Glasul ei trebuia să răsună în liniștea mileniilor, în negura vremilor ; trebuia să trezească vechea durere a oamenilor și a eroilor.

— Tu îi vei lua de mână ; și vei simți cele două vieți îndreptându-se una spre cealaltă cu toate forțele și prăvindându-se adânc prin durerea ta neclintită ca printr-un cristal care este gata să se spargă.

Ea avu în ochi orbirea statuielor nemuritoare. Se văzu pe sine însăși sculptată în marea liniște ; și simți freacă multă mure, pătrunsă pînă în adîncul ființei de puterea sublimă a atitudinii.

— Și apoi ? Și apoi ?

Animatorul se îndreptă înspre ea cu avînt ca și cum ar fi vrut să o izbească pentru ca astfel să scape din ea științei.

— Tu trebuie s-o chemi pe Casandra din somnul ei, tu trebuie să simți retrăind cenușa ei în mîinile tale, trebuie să o ai prezentă în clarviziunea ta. Vrei ? Înțelege ! Trebuie ca sufletul tău viu să atingă sufletul antic și să se confunde cu acela, formînd un singur suflet și o singură nenorocire, în așa fel încît eroarea timpului să pară distrusă și să fie dezvăluită unitatea vieții spre care tinde strădania artei mele. Casandra este în tine și tu ești în ea.

Nu ai iubit-o, nu o iubești și tu pe fiica lui Priam ? Cine va uita vreodată dacă te-a auzit cîndva, cine va uita sunetul glasului tău și convulsia buzelor tale, la primul strigăt al furiei fatidice : „Oh, Pămînt ! Oh, Apollo !“ Te revăd mută și surdă pe carul tău, cu înfățișarea ta de fiară abia înlănțuită. Ah, dar printre atîtea strigăte înfricoșătoare era și cîte o respirație infinit de dulce și de tristă. Cei Antici te asemuiau cu „roșcata privighetoare“. Cum sunau, cum sunau oare cuvintele tale cînd îți aminteai de frumosul tău rîu ? Și cînd Cei Antici te întrebau de iubirea zeului ? Nu le mai reții oare ?

Tragediana palpita, invadată parcă din nou de suflarea zeului. Devenise o materie fierbinte și ductilă, maleabilă la orice inspirație a poetului animator.

— Nu le mai reții ?

— O, nuntă, nuntă a lui Paris, funestă pentru cei dragi ! O, voi, ape paterne ale Scamandru¹-ului ! Atunci, lingă țărîmul tău, din tine-mi hrăneam adolescența...

— Oh, divină, melodia ta nu inspiră regretul silabelor lui Eschil ! Îmi amintesc. Inima mulțimii, îndurerată de lamentația „în sunete discordante“, se destinase în beatitudine, grație suspinului tău melodios, și fiecare din noi a avut din nou viziunea anilor săi îndepărtați și a fericirii sale nevinovate. Tu poți spune : „Eu am fost Casandra“. Vorbind despre ea, îți vei aminti de o viață anterioară... Masca ei de aur va fi în mîinile tale...

El îi luă mîinile ; și fără să-și dea seama, le tortura. Ea nu simțea totuși durere. Amîndoi erau sub impresia scînteilor generate din puterile lor unite. O aceeași vibrație electrică se strecura fulgerătoare prin nervii lor exaltați.

— Tu ești acolo, lingă trupul neînsuflețit al prințesei sclave ; și tu pipăi masca... Ce vei spune ?

¹ Scamandru, rîu din Frigia, lingă Troia (n.t.).

În pauză, parcă aşteptau un fulger ca să vadă mai bine. Ochii actriţei deveniră din nou ficşi : orbirea se instala din nou în ei. Tot chipul îi deveni de marmură. Instinctiv, animatorul îi eliberă mâinile care parcă voiau să pipăie aurul sepulcral.

Ea spuse, cu un glas care dobîndi forma tangibilă :

— Ce mare e gura ei !

El tresări cu o nelinişte aproape înfricoşătoare.

— Prin urmare o vezi ?

Ea rămînea cu ochii îndreptaţi într-o anume direcţie, fără privire.

— Şi eu o văd. E mare. Chinul îngrozitor al prevestirii o dilatase. Striga, implora, se văita fără încetare. Îţi închipui gura ei în tăcere ?

În aceeaşi atitudine, aproape în extaz, ea spuse încet :

— Ce stupoare, cînd ea tace !

Părea că ea repeta cuvinte sugerate de un geniu misterios ; în timp ce auzindu-le, poetului i se părea că el însuşi le rostea. Un tremur adînc îl agita, ca în faţa unei minuni.

— Şi ochii ei ? întrebă tremurînd. Ce culoare crezi că aveau ochii ei ?

Ea nu răspunse. Trăsăturile marmoreene ale chipului i se schimbă ca şi cum ar fi fost atinse de o undă uşoară de suferinţă. O cută i se adînci între sprîncene.

— Poate negri, adăugă el, încet.

Ea vorbi.

— Nu erau negri, dar păreau astfel, deoarece pupilele în patima fatidică erau atît de dilatate încît devorau irisurile...

Se opri, ca şi cum dintr-odată i s-ar fi tăiat răsufierea. Un vâl uşor de transpiraţie îi îmbrobonea fruntea. Stelio o privea amuţit, foarte palid ; şi intervalul era umplut de palpităţia puternică a inimii lui agitate.

În pauze, continuă actrița, inspirată, cu o lentoare chinuitoare, când ea își ștergea spuma de pe buzele livide, ochii îi erau dulci și triști ca două violete.

Se opri din nou, sfârșită, cu înfățișarea celei ce visează și visînd suferă. Gura parcă-i era arsă. Tîmplele îi erau umede.

— Astfel trebuie să fi fost înainte de a se închide pentru totdeauna.

Atunci el se simți cu totul copleșit de vraja lirică ; nu mai respiră decît în eterul înflăcărat al poeziei lui. Senti-mentul muzical, generator al dramei, se determină în formele Preludiului pe care-l compunea. Tragedia găsi pe acel sprijin sonor echilibrul său perfect între două forțe care aveau să o însuflețească, între forța scenei și aceea a orchestrei. Un motiv de o penetrație extraordinară anunță în marea simfonică apariția vechiului Destin.

— Tu vei reprezenta pe scena noului Teatru *Agamemnon*, *Antigona* și, în sfîrșit, *Victoria Omului*. Tragedia mea este o luptă : ea celebrează renașterea dramei odată cu înfrîngerea Voinței monstruoase care a anulat neamul lui Labdacus ¹ și Atreu ². Se deschide cu geamătul unei vechi victime și se închide cu „strigătul luminii“.

Stimulată de melodie, Moira ³ reîtrăi pentru el în formă vizibilă, cum trebuia să apară în ochii sălbatici ai Hoefore⁴-lor lingă cadavrul regelui ucis.

— Îți amintești ? o întreba poetul pe actriță, pentru a-i reprezenta mai concret prezența aceea violentă, îți amin-

¹ Regele Tebei, bunicul lui Oedip (n.t.).

² Fiul lui Pelop și al Hipodamiei ; tatăl lui Agamemnon și Menelau (n.t.).

³ Zeița destinului, care hotăra chiar și viața zeilor (n.t.).

⁴ Purtătoare de libații, în ritualurile antice ; *Hoeforele*, alături de *Agamemnon* și *Eumenidele*, formează trilogia *Orestia* (*Orestia*) a lui Eschil (n.t.).

tești de capul tăiat al lui Marcus Crassus¹ în povestirea lui Plutarh ? Într-o zi m-am gândit să scot din acest amănunt istoric un episod scenic. Sub cortul regal, Armeanul Artuasde sărbătorește, la un mare banchet, pe regele parților, pe Irod ; și căpitani stau în jurul mesei și beau ; iar duhul lui Dionisos pune stăpînire pe barbarii aceia, care nu erau indiferenți la efectul ritmului, fiindcă în fața meselor, un Trallian reprezentant al tragediilor, numit Iason², cîntă întîmplările Agavei³ în *Bacantele* lui Euripide. Nu s-au strîns mesele cînd, iată, intră Sylla aducînd capul lui Crassus și, făcînd un gest de adorație în fața regelui, îl aruncă în mijlocul sălii însîngerat. Parții se dezlănțuie atunci într-o manifestare frenetică de bucurie. Atunci Iason încredințează unuia din Cór veșmintele lui Penteu, iar el, apucînd capul lui Crassus, în prada furiei dionisiace, cîntă versurile :

*Aducem din munți
la vetrele noastre o iederă proaspăt tăiată,
ilustră pradă...*

Corul exultă de bucurie. Și fiindcă Agave spune că a prins fără plasă pe acel pui de leu, Corul întreabă cine l-a lovit mai întîi. Și Agave răspunde :

A mea e fala...

¹ Crassus Marcus Licinius (114—53 î.e.n.), om politic roman, cunoscut pentru bogăția lui ; l-a învins pe Spartacus (72—71 î.e.n.), și a format un triumvirat împreună cu Cezar și Pompei ; a fost învins și ucis de parți în bătălia de la Carrhae (n.t.).

² Conducătorul argonauților în timpul exediției pentru obținerea Lînei de aur (n.t.).

³ Agave, fiica lui Cadmus și a Harmoniei și mama lui Penteu. Fiindcă Penteu s-a opus introducerii cultului lui Dionysos în Boetia, zeul se răzbună pe Agave, luîndu-i mințile, iar aceasta, în nebunia ei, își omoară fiul (n. t.).

Dar se ridică brusc în picioare Pomassetre, care mai stătea totuși la masă, și smulge furios din mîna-actorului capul tăiat și strigă cu putere că lui i se cuvin cuvinte de laudă deoarece el a fost ucigașul romanului. Îți dai seama de frumusețea acestui efect de scenă ? Chipul feroce al Vietii strălucește dintr-o dată lîngă Masca de metal și ceară ; mirosul de sînge omenesc excită frenezia ritmică a Corului ; un braț dătător de moarte sfîșie vălurile ficțiunii tragice. Acest nemaiauzit deznodămînt, cu care se termină expediția lui Crassus, mă entuziasmează extraordinar. Ei bine, apariția bruscă a Moirei antice în tragedia mea modernă seamănă cu sosirea neașteptată a lui Sillax la ospățul Armeanului. La început, fecioara, în logia care dă înspre zidurile ciclopice și spre Poarta Leilor, ține în mîini cartea Tragicilor și citește lamentația Antigonei. Divinitatea fatală este închisă în cartea aceea, dominatoare asupra imaginilor durerii și ale crimei. Dar imaginile acelea sînt evocate de cuvintele vii ; și lîngă peplul pur al martirei tebane, se insinuează, roșie, purpura întinsă de Clitemnestra, iar eroii *Orestiei* par că reîncep să trăiască, în timp ce un om explorează mormintele lor în Agora. Par că se agită în întuneric în fundul scenei întocmai ca Umbrele, se apleacă să asculte dialogurile, să intoxice aerul cu suflarea lor. Se aud pe neașteptate strigătele vestitoare ale marelui eveniment. Iată-l pe omul care a ridicat piatra de pe morminte și a văzut chipul atrizilor, iată-l iradiat de minunăția morții și a aurului ! El este acolo, cu înfățișarea celui ce delirează. Sufletele vibrează. Legenda reapare din pămînt pentru a-i amăgi iar pe oameni ? Sufletele vibrează și veghează. Deodată puterea blestemului și a distrugerii se dezlănțuie și le cuprinde în vârtejul ei pentru a le tîrî spre păcatele lor infame. Începe lupta disperată. Tragedia nu mai are masca ei neclintită, ci își arată chipul gol. Iar cartea, pe care o citea fecioara neștiutoare, nu mai poate fi redeschisă fără fior, pentru că sufletele simt că oroarea aceea străveche a devenit pre-

zentă și vie și că ele respiră și trăiesc prin ea ca într-o realitate inevitabilă. Trecutul este o realitate. Iluzia Timpului a căzut. Viața este una singură.

Măreția însăși a concepției sale îl cutremura. Uneori el căuta în jurul lui neliniștit, scruta orizonturile, întreba lucrurile mute, ca și cum ar fi invocat un ajutor, ca și cum ar fi sperat un mesaj. Rămînea timp îndelungat în tăcere, întins pe spate, cu ochii închiși, așteptînd.

— Trebuie, înțelegi ? ca eu să ridic în fața ochilor mulțimii această masă enormă dintr-o dată. Iată în ce constă dificultatea Preludiului meu. Acesta este cel mai mare efort pe care mi-l cere opera. Eu trebuie să creez din nimic lumea mea și, în același timp, să pun sufletul multiplu în cea mai aptă stare muzicală de a primi revelația neobișnuită. Orchestra trebuie să producă acest miracol. „Arta, ca și magia, este o metafizică practică“, spune Daniele Glăuro. Și are dreptate.

El sosea uneori, pe neașteptate, acasă la prietena lui, gîfîind, agitat de parcă ar fi fost urmărit de o Erinie¹. Ea nu-l întreba nimic, dar toată ființa ei devenea o alinare pentru cel neliniștit.

— M-am speriat, îi spuse el într-o zi, zîmbind, m-am speriat că mă sufoc... Mă crezi puțin nebun, nu-i așa ? Îți amintești de seara aceea, pe furtună, cînd m-am întors de la Lido ? Cît de bună ai fost, Fosca ! Cu puțin înainte, pe podul Rialto, descoperisem un Motiv ; transpusesem în note cuvîntul Elementului... Știi ce este un Motiv ? Un mic izvor din care pot lua naștere o mulțime de fluvii, o mică sămînță, din care poate naște o cunună de păduri, o mică scînteie care poate da naștere unui lanț de incendii fără de sfîrșit : un nucleu generator al unei infinite forțe, în fine. Nu există în lumea originilor ideale o ființă mai puternică, un organ generator mai virtuos. Și pentru un creier activ nu există bucurie mai mare decît aceea dată

¹ Erinii, zeițe ale răzbunării, în mitologia greacă (n.t.).

de declanșarea unei asemenea energii... Bucurie, da, și chiar spaimă, câteodată, draga mea prietenă !

El rîse cu rîsul lui nevinovat. Din felul cum vorbea despre lucrurile acelea se vădea extraordinara facultate care egala spiritul lui cu acela al primitivilor transfiguratorii ai Naturii. Există o analogie profundă între formarea spontană a miturilor și nevoia aceea instinctivă de a în-sufleți tot ceea ce-i cădea sub simțuri.

— Cu puțin înainte începusem să desfășor Motivul din seara aceea furtunoasă, pe care vreau să-l numesc Burduful lui Eol. Iată-l. Este acesta.

Se apropie de clavecin și atinse cîteva clape cu o singură mină.

— Nimic altceva decît asta ! Dar tu nu-ți imaginezi forța generatoare a acestor cîteva note. Un vîrtej de muzică s-a născut din ele și nu am reușit să-l domin... Copleșit, sufocat, constrîns să fug !

El izbucni din nou în rîs ; dar sufletul i se agita ca o mare.

— Burduful prințului Eol, deschis de tovarășii lui Odi-seu ! Îți amintești ? Vînturile prizoniere erup și împing corabia. Oamenii tremură de spaimă.

Dar sufletul său nu-și mai găsea liniște, și nimic nu-l putea libera de frămîntarea aceea. Sărută mîinile prietenei, se îndepărtă de ea și rătăci prin cameră, se opri în fața clavecinului pe care îl atinsese. Donatella cîntînd melodia lui Claudio¹ ; agitat se apropie de fereastră, văzu grădina desfrunzită, fascinanții nori singuratici, turnurile sacre. Aspirația lui aparținea acum creaturii muzicale, celei care trebuia să cînte imnurile pe culmea simfoniilor tragice.

Femeia spuse cu un glas calm și limpede :

— Dacă Donatella ar fi aici cu noi !

¹ Claudio Monteverdi (1567—1643), compozitor din Cremona, maestru al melodramei (n.t.).

El se întoarse, făcu câțiva pași spre ea și o privi fix, fără a scoate un cuvânt. Ea zîmbi cu zîmbetul ei vag și tainic, văzîndu-l atît de aproape de ea și totuși atît de departe. Simți că în clipa aceea el nu iubea pe nimeni : nici pe ea, nici pe Donatella : dar că le socotea pe amîndouă drept pure instrumente ale artei, ca forțe de folosit, „arcuri de întins“. El ardea în poezia lui ; și ea era acolo cu biata ei inimă rănită, cu supliciul ei tănuțit, cu implorarea ei tăcută, neavînd alt gînd decît să-și pregătească sacrificiul, să depășească iubirea și viața aidoma eroinei din viitoarea dramă.

„Ah, ce ar mai putea oare să te apropie de mine, să te arunce pe inima mea credincioasă, să te facă să tremuri de o altă suferință ?“ se gîndea ea, văzîndu-l străin, pierdut în vis. „O mare durere, poate ; o lovitură neașteptată, o dezamăgire crudă, un rău ireparabil“.

Își aminti de versul Gasperei Stampa, mult lăudat de el :

Să trăiești arzînd și să nu simți durere !

Și revăzu paloarea lui neașteptată cînd se opriseră pe cărarea dintre cele două ziduri și își declarase primele ei titluri de noblețe în lupta pentru existență.

„Ah, dacă într-o zi ai putea simți într-adevăr cît prețuiește un devotament ca al meu, o sclavie ca aceasta pe care ți-o ofer ! Dacă într-o zi tu ai avea într-adevăr nevoie de mine și, neîncrezător în nimeni, dezamăgit, ai reîncepe să extragi încrederea din mine și, sleit de puteri, ai lua putere din mine !“

Ea ajungea să invoce durerea în ajutorul speranței ; și, în timp ce în sine își spunea „dacă într-o zi...“, sentimentul timpului o preocupa iar, sentimentul timpului care fuge, al flăcării care se consumă, al trupului care se ofilește, al infinitelor lucruri care se degradează și pier. În fiecare zi avea să i se sape o zbîrcitură pe chip, buzele să-i accentueze paloarea, părul să i se rărească ; în fie-

care zi de acum înainte era în serviciul bătrîneții, grăbea opera de distrugere asupra cărnii mizerabile. „Ei bine ?“

Ea recunoscă încă o dată că tot dorința, nebiruita dorință era făurarul tuturor iluziilor și al tuturor speranțelor care păreau că o ajută să împlinească „ceea ce iubirea nu poate“. Ea recunoscă și că orice efort de a o extirpa, ar fi fost zadarnic ; și, descurajată, văzu cum dispăre într-o clipă artifiциul la care voinea ei îi silise inima. Cu o rușine tainică, simți cît de mizerabil ea semăna în clipa aceea cu actrița care reintră din scenă și își depune masca. Rostind acele cuvinte, care întrerupseră liniștea, exprimînd cu accentul sincerității o simulată părere de rău, nu fusese ea ca o artistă care ar interpreta un rol ? Dar suferise, își sfișiasse inima, extrăgînd din sîngele ei, cumplit de amar, atîta gingășie. „Ei bine ?“

Ea recunoscă și că tensiunea chinuitoare din zilele acelea nu ajutase deloc să provoace în ea nici cel mai mic semn al sentimentului nou în care iubirea avea să se sublimeze. Ea era ca unii grădinari care dînd o formă artificială, cu foarfecele lor, plantelor tenace, ele își păstrează totuși trunchiul lor rezistent și toate rădăcinile intacte gata să depășească printr-o expansiune rapidă și sălbatică forma dorită, dacă opera foarfecelor nu ar fi asiduă în jurul ramurilor lor. Efortul ei era deci pe cît de dureros pe atît de inutil ; deoarece nu avea decît o eficacitate exterioară, lăsînd neschimbat fondul, dacă nu chiar intensificîndu-și durerea prin efortul de a o înnăbuși. Misiunea ei tainică se reducea prin urmare la o constantă prefăcătorie ! Merita oare să trăiască doar pentru atît ?

Ea nu putea și nu voia să continue să trăiască decît cu condiția de a-și găsi, în sfîrșit, echilibrul. Dar în experiența zilelor acelea, ea nu reușise decît să facă și mai grav dezacordul între bunătatea și dorința ei, nu reușise decît să-și intensifice neliniștea și tristețea, sau să se piardă cu totul în avîntul sufletului creator care o atrăgea pen-

tru a o topi ca pe o substanță plastică. Și era alit de departe de armonia căutată, încît, la un moment dat, simțise că-i pierde spontaneitatea și că sinceritatea i se sufocă, și că un ferment surd de răzvrătire i se strecoară în inimă, revenindu-i feroarea patimii de care se temea.

Acolo, pe pernele divanului, în umbră, nu era ea aceeași femeie care într-o seară de octombrie, în chinul otrăvii care o ardea, îi spusese prietenului ei : „Trebuie să mor ?“ Nu era ea aceeași femeie care, după ce fusese provocată, sărise de acolo asupra prietenului ei, vrînd parcă să-l devoreze ?

Dacă dorința tulbure a tînărului o făcea atunci să pătimească cumplit, acum nu pătimea ea oare și mai crud, dîndu-și seama că patima aceea se potolise și că prietenul ei era supus unui fel de reținere și uneori, chiar unei indiferențe față de cele mai suave mîngîieri ? Îi era rușine să se plîngă lui, văzîndu-l posedat de idee și preocupat să-și concentreze toate energiile doar în efortul mintal. Dar o îndirjită ciudă punea stăpînire pe ea, în unele seri, cînd el o părăsea ; bănuielile oarbe ale nopților îi sfîșiau sufletul chinuit de veghe.

Ea cedă unei frămîntări nocturne. Vibrantă și febrilă în obscuritatea gondolei, rătăci pe canale ; șovăi, înainte de a indica vîslașului numele unui canal îndepărtat ; voi să se întoarcă ; își plînse rana în hohote sufocate ; simți că nu-și mai putea stăpîni suferința cumplită ; se aplecă înspre atracția ucigătoare a apei ; vorbi cu moartea ; apoi se lăsă pradă durerii nemărginite. Spionă casa prietenului. Rămase ceasuri îndelungi într-o așteptare infricoșătoare și zadarnică.

Acelea au fost cele mai grele agonii, pe nespus de tristul Rio della Panada, care se termină cu un pod, sub arcul căruia apare insula mortuară de la San Michele în largul lagunei. Vechiul palat gotic, la colțul din San Canciano,

era ca o ruină suspendată care părea să se prăbușească pe neașteptate peste ea și să o înmormînteze. Bărcile mari, negre, alunecau de-a lungul zidurilor corodate de vreme, descoperite de reflux, exalînd mirosul de putreziciune. Ea ascultase cîndva, în zori, trezindu-se păsărelele în grădina Clarisșelor ¹.

„Să plece !” Necesitatea hotărîrii o domină, cu o impetuozitate subită. Ea îi mai spusese prietenului ei, într-o zi de neuitat : „Acum mi se pare că nu mai pot decît un singur lucru : să plec, să dispar, să te las liber cu destinul tău. Asta o pot face, ceea ce iubirea nu poate !” Și acum, nu-i mai era îngăduită întîrzierea. Trebuia să înfrîngă orice ezitare, să iasă în sfîrșit din acel fel de imobilitate fatală a întîmplărilor în care se zbătea de atîta timp între viață și moarte, ca și cum ar fi căzut în apa murdară și mută de sub ea, lîngă insula funebră, și s-ar fi zbatut disperată, simțind că-i cedează sub picior terenul moale, crezînd mereu că este înghițită și avînd mereu înaintea ochilor întinderea egală a calmului absolut și nescufundîndu-se niciodată.

Nimic nu se întîmplase însă, nimic nu se întîmpla. Din zorii aceia de octombrie, viața exterioară continua fără schimbare. Nu fusese rostit nici un cuvînt, care să stabilească un termen, care să facă aluzie la vreo întrerupere. Părea că făgăduiala plăcută a călătoriei pe Colinele Euganee avea să fie menținută, odată cu înflorirea piersicilor ! Și cu toate acestea ea simțea în situația în care era imposibilitatea absolută de a mai continua să trăiască, așa cum trăia ea, lîngă cel iubit. Era un sentiment bine definit și de neînvins, ca al cuiva care se regăsește într-o casă care

¹ Călugărițe din ordinul ce poartă numele sfintei Clara din Assisi, contemporană cu San Francisco d'Assisi (n.t.).

arde, sau al cuiva care s-ar afla în munți și s-ar opri în fața unei prăpăstii, sau al cuiva care ar fi băut în pustiu ultima sorbitură din ploscă. Era în ea ceva împlinit, ca un pom care și-a dăruit toate fructele, ca un câmp care a fost secerat, ca un curent de apă care a ajuns la revărsarea lui în mare. Necesitatea ei interioară era întocmai ca necesitatea faptelor naturale, a mareelor, a anotimpurilor, a fenomenelor cerești. Ea o acceptă, fără să o examineze.

Și curajul i se redeșteptă, sufletul i se întări, activitatea îi reveni, calitățile ei virile de domatoare îi apărură din nou. Pe scurt ea își stabili itinerariul, își adună lumea din jurul ei și fixă data plecării. „Te vei duce să lucrezi departe, printre barbari, dincolo de Ocean“, își spuse ea cu asprime. „Te vei duce din nou, rătăcind din oraș în oraș, din hotel în hotel, din teatru în teatru ; și în fiecare seară vei face să urle în delir mulțimea care te plătește. Vei câștiga mulți bani, Vei reveni plină de aur și de înțelepciune, dacă nu cumva ți se va întâmpla să rămii zdrobită sub vreo roată, într-o ciocnire, într-o zi cu ceață...”

„Cine știe !“ adăugă. „De la cine ai primit tu porunca de a pleca ? De la cineva care este în tine, în adâncul adâncului tău, și care vede ceea ce tu nu vezi, întocmai ca oarba din tragedie. Cine știe dacă acolo departe, pe unul din marile fluvii pașnice, sufletul tău nu-și va găsi armonia și buzele tale nu vor învăța zîmbetul pe care de atâtea ori l-au încercat inutil ! Poate că tu vei descoperi în același ceas, în oglinda ta, un fir de păr alb și zîmbetul acela ! Du-te liniștită“ !

Ea își pregăti cele necesare pentru drum.

Se părea că din cînd în cînd pe cerul de februarie trece suflarea anotimpului precoce.

— Simți primăvara ? o întrebă Stelio pe prietena lui ; și nările lui palpară.

Ea se lăasă puțin pe spate, simțind cum i se frînge inima de durere ; își oferi chipul cerului pe care se jucau noruleții întocmai ca fulgii nestatornici. Țîpătul răgușit al unei sirene se prelungi în estuarul palid, devenind apoi, încet-încet, plăcut ca o notă de flaut. Femeii i se păru că ceva își lua zborul din adîncul sufletului, dispărînd odată cu sunetul acela departe, ca o durere care s-ar preface încet-încet într-o amintire.

Ea răspunse :

— A sosit la Tre Porti.

Se plimbau din nou pe lagune, la întîmplare, pe apa familiară visului lor, ca țesătura pentru țesător.

— Ai spus „la Tre Porti ?“, exclamă tînărul cu vioiciune, ca și cînd s-ar fi trezit în el un duh. Acolo, tocmai, în apropiere de plaja întinsă, la apusul lunii, marinarii fac prizonier Vintul și îl duc, legat, lui Dardi Seguso... Îți voi povesti într-o zi legenda unei *Arhiorgi* ¹.

Ea zîmbi la modul misterios cu care el indicase fapta marinarilor.

— Ce legendă ? întrebă ea, înclinîndu-se din nou, sedusă de poveste. Și ce amestec are Seguso ? Nu este oare meșterul sticlar ?

— Da, dar un personaj de demult, care cunoștea greaca și latina, muzica și arhitectura, admis la Academia Pellegrinilor, care își avea grădinile la Murano, și era invitat des seara la masă de Vecellio ², în casa lui din suburbia Biri, prieten cu Bernardo Cappello, cu Jacopo Zane și cu alți patricieni petrarchizanți... El a văzut în casa lui Ca-

¹ *Arhiorgă*, instrument muzical mai mare decît o orgă, cu multe tuburi, inventată pe la jumătatea secolului al XVI-lea de compozitorul Niccolò Vicentino (1511—1572) (n. t.).

² Aluzie la Tiziano Vecellio (1477—1576), unul din cei mai mari pictori ai Renașterii (n.t.).

terino Zeno faimoasa orgă care fusese construită pentru Matei Corvin, regele ungurilor ; și a avut minunata idee în timpul unei dispute cu acel Agostino Amadi, care reușise să aibă în colecția sa de instrumente o liră grecească adevărată, un mare heptacord din Lesbos, bogat în fildeș și aur... Ah, ți-o închipui tu, relicva școlii din Mitilene adusă la Veneția de o galeră care, trecînd prin apele Sfintei Maura, a tras în urma ei, pînă la Malamocco, și cadavrul poetesei Sapho, ca pe un mănunchi de ierburi uscate ? Dar asta este altă poveste.

Încă o dată femeia rătăcitoare părea că revine la tinerețea ei ca să zîmbească uimită ca o copilă căreia i se arată o carte cu poze. Cîte povești minunate, cîte invenții fermecătoare, nu găsise pentru ea, pe apă, în toropeala orei, Creatorul de imagini ! Cîte încîntări șituse el să compună pentru ea, în ritmul vislei, cu darul cuvîntului său care făcea totul vizibil ! Alături de el, în ambarcațiunea ușoară, de cîte ori nu savurase ea somnul acela lucid în care se întrerupeau toate suferințele, plutind numai viziunile poeziei !

— Mai povestește-mi, îl rugă ea ; și voia să adauge : „Va fi pentru ultima oară“, dar se reținu, fiindcă îi ascunsese prietenului hotărîrea fermă pe care o luase ea. El rîse.

— Ah, tu ești avidă de povești, ca și Sofia.

La auzul numelui acela, ca și la numele primăverii, ea își simți inima cum i se sfișie, cruzimea soartei străpungîndu-i sufletul, toată ființa ei întorcîndu-se spre fericirea pierdută.

— Privește, spuse el, arătîndu-i taciturna cîmpie lagunară care se încrunta ici și colo, la adierea brizei. Aceste infinite linii ale tăcerii nu aspiră să devină muzică ?

Palid în calmul după-amiezii, estuarul își purta ușor insulele, după cum cerul își poartă norii lui cei mai blinzi. Lungile fișii subțiri ale Lido-ului și ale Veneției aveau în-consistența rezidurilor negricioase care plutesc ici-colo pe valurile potolite. Torcello, Burano, Mazzorbo, San Francesco del Deserto din depărtare nu apăreau ca porturi unde să poți debarca, ci ca pământuri inundate ale căror virfuri ieșeau deasupra apei asemenea catargelor unor vase scufundate. Vagi erau și mărturiile oamenilor în solitudinea aceea plană ca literele corodate de timp de pe vechile lespezi.

Prim urmare, meșterul sticlă, auzind că în casa lui Zeno e slăvită renumita orgă a lui Matei Corvin „Corpo de Baco !”, strigă el, „*I vedară che organo che savarò far anca mi co' la mia cana, liquida musa canente ! Vogio far el Dio de i organi ! Dant sonitum glaucae per stagna loquacia cannae... Vogio che l'acqua de la laguna ghe daga el son e che i pali le piere, i pessi i canta anca lori ! Multisonum silentium... I vedară corpo de Diana !*”¹ Toți cei de față riseră, în afară de Giulia da Ponte, pentru că avea dinții urâți. Și Sansovino făcu o dizertație asupra orgilor hidraulice. Dar lăudărosul, înainte de a-și lua rămas bun, îi invită pe cei prezenți să asculte muzica lui cea nouă în ziua della Senza², și făgădui că dogele, pe bucentaurul său, se va opri în mijlocul lagunei să o asculte. În seara aceea la Veneția se răspîndi zvonul că Dardi Seguso își pierduse mințile ; și Consiliul, care-și manifesta

¹ Fir-ar să fie !... O să vedeți ce orgă o să mai fac eu cu țeava mea, lichidă muză sonoră ! Vreau să fiu zeul orgilor. Tevile acestea verzui răsună peste apele cîntătoare. Vreau ca apa lagunei să-i dea sunetul, și stîlpilor, pietrele, peștii să cînte și ei ! Tăcere plină de sunete. Veți vedea, pe toți zeii ! (dialect venețian) (n. t.).

² *Giorno della Senza*, ziua înălțării (dialect venețian) (n. t.).

prețuire și simpatie față de sticlarii lui, trimise la Murano un sol să afle vești. Trimisul îl găsi pe meșter cu iubita lui, Perdilanza del Mido, care îl mîngîia neliniștită și speriată pentru că i se părea că el delirează. Meșterul, după ce l-a privit cu ochi de foc, izbucni într-un hohot de rîs, care îi dovedi sănătatea mintală mai mult decît orice cuvînt ; și, calm, îi porunci să comunice Consiliului că de sărbătoarea Înălțării, Veneția, cu San Marco, cu Canalazzo și cu Palatul Dogelui, va avea o altă minunăție. Și în ziua următoare, făcu demersuri să obțină una din cele cinci insulițe care se aflau în jurul insulei Murano, ca sateliții în jurul unei planete, dispărute azi sau prefăcute în terenuri mlăștinoase. Dintre Temòdia, Trencòre, Galbaia, Mortesina și Fòlega, după ce a explorat apele, el alese Temòdia, așa cum ar fi ales o mireasă. Iar Perdilanza del Mido începu să se întristeze... Privește, Fosca ! Treceam peste amintirea Temòdiei, poate. Tuburile orgii stau îngropate în mîlul apei, dar nu vor putrezii. Erau șapte mii. Treceam peste ruinele unei păduri de sticlă sonoră. Ce delectate sînt algele, aici !

El se apleca peste apele frumoase ; și ea de asemenea, pe partea cealaltă a bărcii. Panglicile, penele, catifeaua, celelalte materii delicate care compuneau cu o artă sobră și rafinată pălăria Foscariinei ; ochii ei și umbra verzuie care-i încercuia ; zîmbetul însuși cu care ea reușea să facă încîntătoare grația ofilirii ei ; buchetul de narcise care stătea înfipt la proră în locul felinarului ; imaginațiile peregrine ale animatorului, numele visate ale insulelor dispărute ; culoarea azurie care se zărea cînd și cînd printre aburii albi ca zăpada ; țipătul slab care ajungea pînă la ei de la un stol de păsări invizibile ; toate lucrurile cele mai delicate erau copleșite de jocurile aparițiilor acelor fugitive, de culorile pletelor de alge amărui-sărate care

trăiau în alternarea fluxului și refluxului mlădiindu-se ca sub o mîngiere alternată. Două minuni unite părea că le colorează. Verzi ca griul care se naște în brazdă, roșiatice ca frunza care se usucă pe dumbleț, și verzi și roșiatice în nenumăratele variații ale plantelor care se nasc și mor, ele dădeau imaginea unui anotimp nedefinit, propriu lagunei în albia ei. Ziua, luminîndu-le prin limpezime, nu diminuea în forță ci creștea în mister, încît moliciunea lor tăinuia o amintire a supunerii lor față de atracțiile lunare.

— De ce oare Perdilanza se întrista ? întrebă femeia, rămînînd aplecată peste încîntătoarele ape.

— Pentru că în gura și în sufletul iubitului numele ei era înfrînt de numele Temòdiei, pe care el îl rostea cu pasiune, și pentru că insula era singurul loc unde nu-i era îngăduit să-l urmeze. Acolo el își construise noul atelier și acolo rămînea cea mai mare parte a zilei și aproape toată noaptea, asistat de ucenicii lui, pe care îi legase cu jurămint de taină, în fața altarului. Consiliul, poruncind ca meșterului să i se dea tot ceea ce avea nevoie pentru teribila lucrare, îi decretă decapitarea în caz că opera s-ar fi dovedit inferioară orgoliului. Dardi își puse atunci un fir de mătase stacojie în jurul gîtului gol.

Foscarina, vrăjită de poveste, se ridică vrînd să se așeze mai bine. Printre formele și umbrele de alge din mare și cele ale povestirii, ea se rătăcea ca într-un labirint ; și începea să resimtă aceeași neliniște, confundînd în spîritul ei realitatea cu fantasmele. El părea că vorbește despre sine însuși prin evocarea acelor stranii figuri, după cum în ultimul amurg de septembrie îi vorbise despre mitul rodiei ; și numele femeii închipuite începea tocmai cu primele două silabe ale numelui pe care el i-l dădea atunci ! — Voia el să-i dea un sens, sub vîlul povestirii aceleia ? Ce anume ? Și de ce, în apropierea locului unde ea fusese cuprinsă de hohotele de rîs îngrozitoare, el se complăcea

în fantezia care părea inspirată de amintirea cupei sparte ? — Vraja se destrămă, uitarea dispăru. Încercînd să înțeleagă, ea însăși își făuri cu materia aceea de vis un instrument de tortură. Păru că uită că prietenul ei ignora apropiata despărțire. Îl privi, îi recunoscu pe chip fericirea aceea intelectuală care strălucea, diamantin, de obicei în el. Instinctiv îi spuse, în sine : „Eu plec. Nu mă răni !“

— Ce este acolo, Zorzi, ceva alb care plutește, lângă zid ? îl întrebă el pe vîslașul gondolei.

Treceau pe lângă Murano. Apăreau zidurile grădinilor, vîrfurile laurilor. Fumul negru al cuptoarelor plutea ca drapărilor de doliu suspendate în aerul argintiu.

Atunci actrița, cu o groază neașteptată, avu viziunea portului îndepărtat unde o aștepta nava enormă în freamătul plecării ; revăzu norul continuu deasupra orașului brutal cu mii și mii de coșuri, cu munți de cărbune, cu păduri de antene, cu armături monstruoase ; auzi din nou loviturile ciocanelor, scîrțîitul scripetelor, gîfîitul greoi al mașinilor, geamătul cumplit al fierului în negura înfocată.

— *El xe un can morto* ¹, spuse vîslașul.

Un hoit umflat și gălbui plutea lângă zidul roșu de cărămizi în crăpăturile cărora tremurau ierburile și florile, fiice ale ruinei și ale vîntului.

— Vislește mai departe ! strigă Stelio, înfiorat de repulsie.

Femeia închise ochii. Împinsă de efortul viselor, gondola țîșni mai departe și alunecă pe apa lăptoasă. Cerul se albea tot. O lumină egală difuză domnea asupra estuarului. Glasuri de marinari veneau de pe o ambarcațiune încărcată cu zarzavaturi. Dinspre San Giacomo din Palude venea un ciripit de vrăbii. O sirenă șuieră în depărtare.

¹ E un ciine mort (dialect venețian) (n. t.).

— Deci omul cu firul de mătase stacojie... întreabă Foscarina, curioasă să asculte urmarea, fiindcă voia să înțeleagă. •

— Simți de mai multe ori că ți se clătina capul pe umeri, continuă Stelio rîzînd. Trebuia să sufle în tuburi groase cît trunchiurile de copac, și nu cu forța unor foale, ci cu arta unei guri vii și fără întreruperi, dintr-o singură suflare. Închipuie-ți! Nu erau de ajuns plămîinii unui ciclop. Ah, îți voi povesti într-o zi pasiunea vieții aceleia, aflată între securea călăului și necesitatea miracolului, față în față cu elementele naturii! Avea Focul, Apa și Pămîntul; îi lipsea Aerul, mișcarea Aerului. Între timp Cei Zece îi trimiteau în fiecare dimineață un om roșu să-i dea binețe: știi? omul acela roșu, cu gluga pe ochi, care stă lipit de coloană, în adorarea magilor, opera lui Bonifazio din a doua perioadă. După infinite încercări, Dardi a avut o idee năstrușnică. În ziua aceea a discutat cu Priscianese, la umbra laurilor, în legătură cu lăcașul lui Eol și cu cei doisprezece fii, și a debarcării lui Laerte pe insula de apus. A citit din nou pe Homer, Vergiliu și Ovidiu, în frumoasele litere ale lui Aldo¹. Apoi s-a dus să caute un vrăjitor slav, despre care se dusesse vestea că vrăjește orice Vînt în favoarea călătoriilor lungi pe mare. „*Mi gavarìa bisogno de un venteseło né troppo forte né troppo fiapo, docile, da podermeło manipolar come che vogio mi, un venteseło che me serva per supiar certi veri che go in testa...*”² *Lenius aspirans aura secunda venit...*³ *M' astu, capìo, vecchio?*”⁴

¹ Aldo Manuzio (1450—1516), inventator al literelor aldine, întemeietorul celei mai renumite familii de tipografi venețieni (n.t.).

² Aș avea nevoie de un vîntuleț, nici prea puternic, nici prea slab, supus într-atît, încît să mi-l pot mînuî așa cum vreau eu, un vîntuleț care să-mi servească pentru a sufla în cîteva sticle pe care le am în minte (dialect venețian) (n.t.).

³ Suflînd încet, adierea binefăcătoare vine ușor (lat.) (n.t.).

⁴ M-ai înțeles, bătrîne? (dialect venețian) (n.t.).

Povestitorul izbucni într-un râs răsunător, fiindcă vedea scena în toate amănuntele într-o casă din strada della Testa la San Zanepolo, unde Schiavone locuia cu fiica sa Cornelia Schiavonetta, onorată curtezană (*piezo so pare, scudi due*)¹.

— *Cossa galo ? Savarielo ?*² se gîndeau cei doi gondolieri, auzindu-l cum vorbea în limba lor, amestecată însă cu silabe obscure.

Foscarina încerca să ia parte la veselia lor, dar suferea din cauza rîsului acela tineresc, cum i se întîmplase și în întortocheatele cărări ale labirintului.

— Povestea este lungă, adăugă el. Într-o zi voi face ceva din ea. Mi-o rezerv pentru o perioadă de lene... Închipuie-ți ! Slavul face vraja. Dardi îi trimite în fiecare noapte pe marinari la Tre Porti pentru a întinde o cursă Vîntului. Într-o noapte, în sfîrșit, cu puțin înainte de ivirea zorilor, odată cu dispariția lunii, ei îl surprind adormit pe un banc de nisip în mijlocul unui stol de rîndunele obosite, conduse de el... E acolo întins, respiră ușor ca un copil, în mirosul de sare, acoperit aproape tot de nenumăratele cozi de rîndunică în formă de furcă : marea, ușor agitată, îl îndeamnă la somn : călătoarele albe și negre palpită peste el istovite de zborul lor lung...

— Oh, ce frumos ! exclamă femeia în fața picturii vii. Unde ai văzut asemenea imagine ?

— Aici începe farmecul poveștii. Ei îl prind, îl leagă cu ramuri de răchită, îl duc pe corabie și vislesc pînă la Temòdia. Corabia este invadată de rîndunele care nu-l părăsesc pe condotierul zborului lor...

¹ Prețul, se pare, doi scuizi (dialect venețian) (n. t.)

² Ce au ? Mai știi ? (dialect venețian) (n. t.)

Stelio se opri, pentru că amănuntele aventurii i se confundau în închipuire în număr atît de mare, încît nu mai ştia să-şi aleagă nici unul. Dar îşi concentră auzul spre un cîntec aerian care venea dinspre San Francesco del Deserto. Se zărea campanila puţin înclinată de la Burano şi, în spatele insulei inului, campanilele de la Torcello, în solitara lor splendoare.

— Deci ? îl grăbi să continue prietena.

— Nu mai pot să-ţi spun altceva, Fosca. Ştiu prea multe lucruri... Închipuie-ţi că Dardi se îndrăgosteşte de prizonierul lui !... Se numeşte Ornitio, pentru că este conducătorul unor păsări migratoare. Un continuu ciripit de rîndunele e în jurul Temòdiei ; cuiburile stau atîrnate de stîlpîi şi de scîndurile schelelor care înconjoară opera : cîte o aripă este pîrlită de flăcările cuptorului cînd Ornitio suflă în ţeava de fier, producînd o coloană luminoasă şi uşoară din bolul de pastă incandescentă. Ah, dar înainte de a-l îmblînzii şi de a-l învăţa meseria, cîte necazuri ! Maestrul Focului începe să-i vorbească în latină şi să-i recite versuri din Vergiliu, crezînd că este înţeles. Dar Ornitio cu plete albastre vorbeşte greceşte, fireşte, cu inflexiuni puţin şuierate... Ştie pe dinafară două ode ale poetei Sapho, necunoscute umaniştilor, pe care el le-a adus într-o zi de primăvară dela Mitilene la Chios ; şi, suflînd în trestii inegale, îşi aminteşte de naiul lui Pan... Îţi voi povesti ; îţi voi povesti într-o zi de toate acestea.

— Şi cu ce se hrănea ?

— Cu polen şi cu sare.

— Cine i le căuta ?

— Nimeni. Îi era de ajuns să respire polenul şi sarea imprăştiată în aer.

— Şi nu încerca să fugă ?

— Mereu. Dar Dardi era teribil de precaut, ca un adevărat îndrăgostit.

— Și Ornitio, la rindul lui, îl iubea ?

— Da, a început să-l iubească, mai ales fiindcă îi plăcea firul de mătase stacojie pe care meșterul îl purta mereu în jurul gîtului gol.

— Și Perdilanza ?

— Se sfîrșea de durere, părăsită. Îți voi spune despre ea în altă zi... Mă voi duce într-o vară pe plaja de la Pallestina ca să-ți compun această frumoasă poveste pe nisipul de aur.

— Dar cum se termină ?

— Minunea se împlinește. Superorga apare în Temòdia, cu cele șapte mii de tuburi de sticlă asemenea uneia din pădurile înghețate pe care Ornitio — în dorința de a-și slăvi minunatele sale călătorii — spunea că le-ar fi văzut în țara Hiperboreenilor¹. Sîntem de ziua Înălțării. Sere-nisimul, între patriarh și arhiepiscopul de Spalatro, înaintează din Piața San Marco pe bucentaur. Ornitio crede că Cronos revine în triumf, atît de mare e pompa. Se deschid în jurul Temòdiei stăvilarele ; și, însuflețit de liniștea de veșnicie a lagunei, instrumentul gigat, sub degetele vrăjite ale noului muzicant, răspîndește un val de armonii atît de vast încît ajunge pe Tărm și se propagă în Adriatică. Corabia magnifică a dogelui se oprește, pentru că cele patruzeci de vîsle se lasă de-a lungul celor două flancuri ale ei, aidoma unor aripi care se frîng, părăsite pe furcheți de vîslașii înspăimîntați. Dar, dintr-o dată, valul de armonii se sparge, reducîndu-se la cîteva sunete discordante, slăbește, se stinge. Dardi simte că deodată instrumentul devine surd în miinile lui, de parcă

¹ Popor legendar, locuind un ținut în care soarele strălucea veșnic iar locuitorii nu cunoșteau tristețea (n.t.).

însuși sufletul lui i s-ar fi sufocat, și în profunzimea lui o forță străină ar fi distrus concepția miraculoasă. Ce se întâmplase ? El nu mai aude acum decât cumplitul vuiet batjocoritor care trecea prin tuburile amuțite, zgomotul artileriei, gălăgia mulțimii. O barcă mică se desprinde de bucentaur, ducându-l pe omul roșu cu butucul și securea. Lovitura are drept semn firul de mătase stacojie, și e precis. Capul cade ; este aruncat cu putere în apă unde plutește ca acela al lui Orfeu...

— Ce se întâmplase ?

— Perdilanza se aruncase în stăvilă. Apa a dus-o pînă în adîncimea orgii. Trupul ei cu încîntătoru-i păr a rămas de-a curmezișul instrumentului cel mare și delicat, împiedicînd inima sonoră să mai palpate...

— Și Ornitio ?

— Ornitio ridică din apă capul înșingerat și își ia zborul spre mare. Rîndunelele prind de veste de fuga lui și îl urmează. În cîteva clipe se formează un nor negru și alb de rîndunele în urma fugarului. În Veneția și în insule toate cuiburile rămîn pustii, prin plecarea lor neașteptată. Vara a rămas fără zboruri. Septembrie e lipsită de urările de rămas bun care o făceau de obicei o lună tristă și veselă...

— Și capul lui Dardi ?

— Nimeni nu știe unde a ajuns ! încheie rîzînd povestitorul.

Și întinse din nou urechea spre cîntul aerian în care el începea să distingă un ritm.

— Auzi ? întrebă el.

Și făcu gondolierilor un semn să se oprească. Vislele rămaseră ridicate pe furcheți. Era atît de adîncă liniștea că, așa cum se auzea de departe cîntecul, se auzeau de aproape picăturile scurse de pe lopeți.

— *Le xe le calandrine*, observă Zorzi cu un glas supus, *che povarete, le canta anca lore le lode de San Francesco.*¹

— Mai departe !

Gondola lunecă pe laptele liniștit.

— Vrei, Fosca, să ajungem pînă la San Francesco ? Femeia stătea cu capul plecat, dusă pe gînduri.

— S-ar putea să fie un sens ascuns în povestirea ta, spuse ea după o pauză. Poate că l-am înțeles.

— Vai de mine, sigur, este poate o asemănare între îndrăzneala mea și aceea a muranezului. Cred că și eu ar trebui să port în jurul gîtului un fir de mătase stacojie, drept avertisment.

— Tu vei avea soarta ta frumoasă. Nu mă tem pentru tine.

El încetă să mai rîdă.

— Da, prietena mea dragă, trebuie să înving. Și tu mă vei ajuta. În fiecare dimineată am și eu o suferință amenințătoare : așteptarea celor care mă iubesc și a celor care mă urăsc, a prietenilor și a dușmanilor. Așteptării i se potrivește costumul călăului, pentru că nimic nu este mai nemilos pe lume.

— Dar este măsura puterii tale.

El simți ciocul vulturului său drept în ficat. Instinctiv se ridică, cuprins de o nerăbdare oarbă, care îl făcu să sufere chiar de încetineala mișcării aceleia. De ce își irosea timpul ? În fiecare ceas, în fiecare clipă trebuia să facă o experiență, să lupte, să se afirme ; să crească, împotriva distrugerii, a slăbirii forței, a violării ei, a contaminării. În fiecare ceas, în fiecare clipă, trebuia să țină ochiul fix asupra țintei, să-și concentreze toate energiile asupra aceleia, fără încetare, fără greș. Astfel, nevoia

¹ Sînt ciocîrlile !... care cîntă și ele, sărmane, aducînd laudă lui San Francesco (n.t.).

gloriei părea că trezește în adîncul lui un instinct războinic, o furie de luptă și de represalii.

— Cunoști acest cuvînt al marelui Heraclit ? „Arcul are drept nume *BIOS* și drept acțiune moartea“. Acesta este un cuvînt care, mai înainte de a comunica spiritelor semnificația lui certă, le excită. Îl auzeam mereu în mine, cînd stăteam noi doi la masă, în noaptea aceea de toamnă, în Botezul Focului. Am trăit o oră de viață într-adevăr dionisiacă, un ceas de delir, închis în mine, dar teribil, ca și cum aș fi avut în mine muntele incendiat pe care strigă și se zbat Tiadele. Mi se părea că aud aievea, din cînd în cînd sunete, cîntece și strigăte dintr-un masacru îndepărtat. Și mă minunam cum de rămîneau neclintit, și senzația imobilității mele trupești intensifica frenezia din adîncul meu. Și nu mai vedeam nimic altceva decît figura ta, care devenise deodată de o rară frumusețe și, pe figura ta, întipărită forța multiplelor tale suflete, și în spatele tău, diverse țări și mulțimi. Ah, de-aș putea să-ți descriu cum te-am văzut ! În tumult, în timp ce-mi defilau imagini minunate, însoțite de valuri de muzică, îți vorbeam parcă în timpul unei lupte, te chemam, și poate că tu mă auzai, și nu numai din dragoste ci și din dorință de glorie, nu mă chinuia doar o sete, ci două ; și nu știam care era mai arzătoare. Și întocmai cum îmi apărea chipul tău îmi apărea și chipul operei mele. Am văzut-o ! Mă înțelegi ? Cu o iuțeală de necrezut, în cuvîntul, în cîntecul, în gestul, în simfonia operei mele s-a integrat și a trăit o asemenea viață încît, de-aș izbuti să insuflu în opera mea doar o parte din ceea ce intenționez să exprim, aș putea, într-adevăr, să aprind lumea cu focul din mine.

El vorbea stăpînindu-și glasul ; și elanul înfrinat de cuvinte avea o reflecție stranie în apa aceea calmă, în lumina aceea albă, pe unde se prelungea cadența celor două visle egale.

— Să exprimi ! Iată necesitatea. Cea mai fermecătoare viziune nu are nici o valoare dacă nu este manifestată și condensată în forme vii. Și eu trebuie să creez totul. Eu nu revărs substanța mea în amprente moștenite. Opera mea este o invenție totală. Eu nu trebuie și nu vreau să ascult decît de instinctul meu și de geniul inspirator al neamului meu. Și cu toate acestea, așa cum Dardi a văzut în casa lui Caterino Zeno faimoasa orgă, tot astfel și eu am în fața spiritului meu o altă operă, săvîrșită de un creator formidabil, acolo, uriașă, în mijlocul oamenilor.

Înainte ochilor îi reapăru imaginea creatorului barbar : ochii albaștri îi străluciră sub fruntea lui vastă, buzele, înarmate cu senzualitate, trufie și dispreț, i se strinseră deasupra bărbiei robuste. Îi revăzu apoi şuvițele de păr alb, răvășite de suflarea vîntului, pe ceafa îmbătrînită, sub borurile largi ale pălăriei, și urechea aproape lividă, cu lobul umflat. Revăzu apoi trupul nemișcat, lăsat pe genunchii femeii cu fața de zăpadă, și tremurul ușor al piciorului care-i atîrna. Ii reveni în gînd fiorul acela inefabil de spaimă și de bucurie simțind deodată, sub mîna lui, palpitînd din nou inima aceea sacră.

— Ah, nu în fața mea, ci în jurul spiritului meu, trebuia să spun. Uneori e ca un ocean în furtună, care ar încerca să mă ia în valurile lui și să mă înghită. Temòdia mea este o stîncă de granit în largul mării, iar eu sînt ca un meșter care vrea să construiască acolo un pur templu doric în violența valurilor împotriva cărora el trebuie să apere ordinea coloanelor lui, cu spiritul mereu încordat spre a nu înceta niciodată de a auzi în vuietul acela ritmul intim care va coordona singur pauzele dintre liniile lui și spațiile lui. Chiar și în acest sens, tragedia mea este o luptă.

El revăzu palatul patrician care îi apăruse în zorii zilei de octombrie, cu acvilele, cu ogarii, cu amforele, cu tran-

dafirii, închis și mut ca un catafalc uriaș, în timp ce pe culmi cerul se aprindea la adierea aurorei.

— În zorii acelei zile, adăugă el, după noaptea de delir, trecînd pe canal, pe lîngă zidul unei grădini, am cules cîteva flori violete dintre cărămizi și am oprit gondola în dreptul Palatului Vendramin ca să le arunc în fața porții de la intrare. Oferta era prea modestă, și eu m-am gîndit la lauri, la mirt și la chiparoși. Dar în actul meu spontan se exprima recunoștința către Acela care trebuia să impună spiritului meu necesitatea de a fi eroic în efortul de eliberare și de creație.

Izbučnînd într-un rîs subit, el se adresează vislașului de la pupă.

— Îți amintești, Zorzi, de cursa nemaipomenită din dimineata aceea ca să prindem barca de pescuit ?

— *Altro che ricordarme ! Che vogada ! Go ancora i brazzi indolentrai ! E quella sgnèsola de fame, paroncin, dove la metelo ? Ogni volta che vedo el paron de la barca, el me domanda sempre de quel foresto che se ga slapà quel tantin de pagnota co' quel corbato de fighi e de ua... El dixè che no'l se desmentegarà mai de quel zorno, perché el ga fato la più bela pescada de la so vita. El ga tirà su dei sgombri come che non se ghe ne vede mai...¹*

¹ Cum să nu-mi amintesc ! Ce cursă ! Mă dor și acum brațele ! Și de foamea aceea nemaipomenită, ce să mai vorbim, domnule ? Ori de cîte ori îl văd pe stăpînul bărcii, mă întrebă mereu de străinul care se mulțumea cu un codru de piine cu coșulețul cu cîteva smochine și struguri... A spus că nu va uita niciodată ziua aceea, pentru că a avut cel mai îmbelșugat pescuit din viața lui. A prins atîtea scrumbii cum nu a mai văzut nimeni niciodată (dialect venețian) (n.t.).

² *Alexandru cel Mare* (356—323 î.e.n.), în expediția sa de cucerire a lumii vechi, s-a oprit și în Argos (n.t.).

Gondolierul nu-și întrerupse șirul vorbelor decât cînd își dădu seama că domnul nu-l mai asculta și că trebuia să tacă, ba chiar să-și țină respirația.

— Auzi cîntecul ? o întrebă Stelio pe prietena sa, luîndu-i o mină, duios, pentru că regreta că-i amintise ceva ce o făcea să sufere.

Ea răspunse, ridicînd capul :

— Unde e ? Este în cer ? Este pe pămînt ?

O melodie infinită se răspîndea în pacea albă.

Ea spuse :

— Cum se înalță !

Ea simți cum îi tremura mîna prietenului.

— Cînd Alexandru² ajunge în camera luminoasă unde fecioara a citit lamentația Antigonei — spuse el, surprinzînd în conștiința sa o dovadă a frămîntării ascunse ce se continua în adîncul misterului său — îi povestește că a traversat călare cîmpia Argos-ului și că a trecut Inacos-ul, rîul cu pietrele arse. Toate cîmpiile sînt acoperite de mici flori sălbatice care mor ; iar cîntecul ciocîrliilor umple tot cerul... Mii de ciocîrlii, o mulțime fără număr... El îi mai spune că una a căzut pe neașteptate la picioarele calului său, grea ca o piatră, și a rămas acolo mută, fulgerată de propria-i beție, deoarece cîntase 'cu prea multă bucurie. El a ridicat-o de jos. „Iat-o !“ Tu atunci întinzi mîna spre el, o iei, și șoptești : „Oh, încă mai e călduță...“ În timp ce tu spui acestea, fecioara tremură. Tu o simți tremurînd...

Tragediana simți din nou la rădăcina firelor de păr fiorul de gheață, ca și cum sufletul oarbei ar fi intrat din nou în ea.

— La sfîrșitul Preludiului, avîntul dezvoltărilor cromatice exprimă această bucurie înălțătoare, această anxietate a veseliei... Ascultă ! Ascultă... Ah, ce minunăție ! În

dimineata asta, Fosca, în dimineata asta eu lucram... Propria mea melodie se propagă acum în cer... Nu simtem oare într-o stare de grație ?

O vibrație de viață străbătea singurătatea aceea, o aspirație vehementă tulbura tăcerea. Părea că în liniile nemișcate, în orizonturile vane, în apele liniștite, în pământurile întinse, trece o voință naturală de înălțare ca o trezire sau ca o vestire a unei mari reîntoarceri. Sufletul femeii se lasă pradă acestei stări ca o frunză unui vârtej, vrăjită pe culmile iubirii și ale credinței. Dar nerăbdarea febrilă a acțiunii, graba de a crea, nevoia de a grăbi desăvârșirea îl asaltară pe tânăr. Puterea lui de muncă păru că se înzecește. El se gândi intens la plenitudinea orelor lui viitoare. Văzu aspectele concrete ale operei lui, mulțimea paginilor, volumul partiturilor, varietatea muncii lui, bogăția materiilor apte de a primi acest ritm. Văzu în același fel colina romană, clădirea în construcție, echilibrul pietrelor tăiate, muncitorii pregătiți să ridice zidurile, arhitectul atoateveghetor și sever, mărețul edificiu Vatican în fața Teatrului lui Apollo, orașul sfânt din vale. Evocă imaginea omului cel mic care conducea operația cu o măreție papală ; salută figura fără viață și năsoasă a principelui roman care, neîndepărtându-se de neamul său, cu aurul acumulat de-a lungul secolelor de jafuri și de nepotism, înălța un templu armonios renașterii Artelor care luminaseră cu frumusețea lor viața puternică a strămoșilor săi.

— Peste o săptămână, Fosca, Preludiul meu va fi gata, dacă nu mă va părăsi norocul. Aș vrea să-l încerc imediat cu orchestra. Pentru asta mă voi duce poate la Roma. Antimo della Bella este mai nerăbdător decît mine. Primesc cîte o scrisoare de la el aproape în fiecare dimineată. Cred că prezența mea la Roma, pentru cîteva zile, este necesară

și pentru a împiedica vreo greșeală în construirea Teatrului. Antimo îmi scrie că se discută despre oportunitatea înlăturării vechii scări de piatră care suie de la Parcul Corsini pînă la Gianicolo ! Nu știu dacă ai clar în minte imaginea locului aceuia. Drumul care va duce la Teatru, trecînd pe sub Arcul lui Septimius, o cotește de-a lungul palatului Corsini, traversează parcul și ajunge la poalele colinei. Colina — ți-o amintești ? — este verde toată, acoperită cu mici pajști, cu trestii, chiparoși, platani, lauri și stejari : are un aspect silvestru și sacru, încununat cu pini italici înalți. În pantă e o adevărată pădure de stejari, irigată de curenți de ape subterane. Toată colina este bogată în ape vii. La stînga tronează Fontana Paolina. Mai jos, ca o pată neagră, Bosco Parrasio, vechiul sediu al membrilor Arcadiei. O scară mică de piatră, pornită în două ramuri, printr-o succesiune de largi cupe din care apa se revarsă abundent, se ridică pînă la un platou din care pornesc două alei de lauri, într-adevăr apolinici și demni de a-i conduce pe oameni spre Poezie. Cine și-ar putea închipui o intrare mai nobilă ? Secolele au umbrît-o în mister. Piatra treptelor, a balustradelor, a bazinelor, a fîntînilor arteziene, a statuilor concurează în asprime cu scoarța platanilor venerabili care au devenit găunoși din cauza vîrstei lor înaintate. Nu se aude decît cîntecul păsărilor, murmurul apelor țîșnitoare, fișiiitul frunzelor. Ah, și eu cred că poeții și cei simpli pot să audă acolo palpitînd inimile Driadelor și răsufierea lui Pan...

Neobosit, corul aerian se înălța, se înălța, fără opriri, fără pauze, umplînd toate spațiile, asemenea pustiuului imens, asemenea luminii infinite. Impetuoasa melodie din somnul lagunelor crea iluzia unei neliniști concordante care s-ar ridica din ape, din nisipuri, din ierburi, din aburi, din toate lucrurile naturale pentru a însoți ascensiunea. Tot ceea ce păruse inert avea acum o respirație adîncă, un suflet emoționat, o dorință de a vorbi.

— Ascultă ! Ascultă !

Și imaginile Vieții evocate de poetul animator, și vechile nume ale energiilor nemuritoare care circulă în Univers, și aspirațiile oamenilor doritori de a depăși cercul supliciului cotidian să se liniștească în splendoarea Ideii, și făgăduințele și speranțele și îndrăznelile și eforturile, în locul acela de uitare și de rugăciune, față de insula umilă unde Mirele Sărăciei își lăsase urmele, au fost imune la umbra Morții, numai datorită virtuții acelei melodii.

— Nu pare bucuria furioasă a unui asalt ?

În zadar țărnișurile dezolate, pietrele sfărâmate, rădăcinile putrezite, urmele operelor distruse, mirosurile descompunerii, chiparoșii funebri, crucile negre, în zadar aminteau același cuvânt pe care-l exprimaseră statuile cu buzele lor de piatră, de-a lungul râului. Mai puternic decât toate semnele, doar cîntecul acela de libertate și de victorie impresionă inima aceluia ce avea să creeze cu bucurie. „Înainte ! Înainte ! Tot mai sus, din ce în ce mai sus !”

Și inima Perditei, în afara oricărei josnicii, dispusă la orice probă, secundind ascensiunea inimii, se oferi din nou Vieții. Ca în ora îndepărtată a delirului nocturn, femeia repeta „Să-l slujesc ! Să-l slujesc !”

Gondola intra într-un canal închis între două maluri verzi, care ajungeau la nivelul ochiului atît de bine încît se distingeau nenumăratele firicele de iarbă precum și culoarea gingașă a celor abia răsărite.

*Lăudat fii, Doamne, pentru sora noastră, mama terra,
care ne sprijină și ne conduce
și ne dăruie felurite fructe, flori colorate, și iarba.*¹

¹ Fragment din *Cantico del Frate Sole* (Imnul Fratelui Soare), de San Francesco d'Assisi (1182—1226), teolog și poet italian, ale cărui versuri sînt pătrunse de sentimentul fraternității universale (*Lauda creaturilor*) ; era numit și Poverello di Cristo) (n. t.)

După bogăția sufletului ei, femeia măsura iubirea acelui Poverello față de creaturi. Într-atîta îi era plîntu-dinea încît ea căuta pretutindeni viață, dornică s-o adore ; și privirea ei redevenea copilăroasă, și toate din jurul ei i se oglindeau în ochi ca în pacea apei, iar unele păreau că se întorc din cel mai îndepărtat trecut al ei pentru a fi recunoscute, prezentîndu-i-se în înfățișări neașteptate.

Cînd gondola acostă la debarcader, ea se miră că ajunsese.

— Vrei să cobori ori vrei să ne întoarcem ? o întrebă Stelio tresărind.

Ea șovăi la început, pentru că mîna ei era în mîna lui, și despărțirea îi dis plăcea ca o diminuare a afecțiunii.

— Da, răspunse zîbind, să facem cîtiva pași și prin iarba asta.

Coborîră în insula San Francesco. Cîtiva chiparoși tineri îi întîmpinară cu timiditate. Nu le apărură în cale nici un chip omenesc. Mulțimea nevăzută umplea pustiul cu laude. Vaporii se sfișiau, se aglomerau în nori, soarele era în amurg.

— Prin multă iarbă, Stelio, am umblat noi, nu-i așa ?

El spuse :

— Dar acum vine suișul de piatră.

Ea spuse :

— Să vină suișul, și să fie greu.

El se miră de veselia neobișnuită din accentul acela. O privi ; văzu în ochii ei frumoși fascinația momentului.

— De ce, spuse, ne simțim atît de veseli și de liberi în această insulă pierdută ?

— Poate știi tu ?

— Acesta este un pelerinaj trist, pentru alții. Cine vine aici, pleacă cu gustul morții în gură.

Ea spuse :

— Noi sîntem favorizați.

El spuse :

— Cine speră mai mult, trăiește mai mult.

Și ea :

— Cine iubește mai mult, speră mai mult.

Ritmul cîntecului aerian atrăgea spre el esențele lor ideale.

El spuse :

— Cît ești de frumoasă !

O îmbujorare spontană îi inundă chipul iubitor. Ea se opri, palpitînd. Închise ochii.

Spuse cu un glas stîns :

— Pe aici trece un curent cald. Nu simțeai pe apă, din cînd în cînd, un val de căldură ?

El adulmecă aerul.

— E ceva ce aduce a fin cosit. Simți ?

— Este mirosul bancurilor de alge care încep să iasă la iveală.

— Privește frumoasele întinderi de pămînt !

— Sînt Vignòle. Acela e Lido, și aceea e insula Sant' Erasmo.

Soarele, în plină strălucire, îmbrățișa tot estuarul. Umezeala bancurilor ieșite la suprafață simula prospețimea florilor. Umbrele chiparoșilor tineri deveneau tot mai lungi și mai albastre.

— Sînt sigură, spuse ea, că pe undeva, pe aproape, înfloresc migdalii. Să mergem pe dig.

Ea își lăsă brusc capul pe spate, cu unul din gesturile ei instinctive ce păreau că rup un friu sau că se eliberează de o povară.

— Așteaptă !

Și, trăgînd iute afară cele două ace lungi care-i prindeau părăria, își descoperi capul. Se îndreptă spre debarcader și aruncă în gondolă obiectul sclipitor. Reveni lîngă prie-

tenul ei, ușoară, ridicându-și cu degetele bogăția ei de păr în care pătrunse aerul și străluciră razele. Parcă se bucura de o mare ușurare, ca și cum însăși respirația i-ar fi devenit mai amplă.

— Sufereau aripile ? o întrebă Stelio, rîzînd.

Și privi unduța neticluită, nefăcută de pieptene, ci de furtună.

— Da, mă apasă cea mai mică greutate. Dacă nu m-aș teme că par excentrică, aș merge mereu cu capul descoperit. Dar cînd văd copacii, nu mai rezist. Părul meu își amintește că are o origine sălbatică și vrea să respire în felul lui, cel puțin în inima pustiului...

Vorbea franc și vioi, umblînd prin iarbă cu o zveltă legănare. Și Stelio își aminti de ziua cînd era în grădina Gradenigo și i se păruse că ea seamănă cu frumosul ogar galben-roșcat.

— Oh, iată un călugăr capucin !

Călugărul stareț le venea în întîmpinare, salutîndu-i cu afabilitate. El se oferă să-l conducă în mînăstire pe vizitator, anunțîndu-i însă că pentru însoțitoarea sa era interzisă intrarea.

— Intru ? întrebă Stelio, privindu-și prietena care zîmbea.

— Da, intră.

— Și tu rămîi singură ?

— Rămîn singură.

— Îți voi aduce o așchie din pinul sfînt.

El îl urmă pe călugăr sub micul portic cu plafonul din birne, de care atîrnau cuiburile goale de rîndunele. Înainte de a trece pragul, se întoarse să-și salute prietena. Poarta se închise.

*O, BEATA SOLITUDO !
O, SOLA BEATITUDO !¹*

¹ Oh, fericita singurătate ! / Oh, singura fericire ! (lat.) (n.t.).

Atunci, după cum într-o orgă, un joc instantaneu de registre schimbă sunetele, la fel și toate gândurile femeii se preschimbară dintr-o dată. Groaza absenței, cel mai rău dintre rele, îi apărură din nou acestei ființe îndrăgostite. Prietenul ei nu mai era acolo : ea nu-i mai auzea glasul, nu-i mai simțea răsuflarea, nu-i mai atingea mina lui bună și fermă. Ea nu-l mai vedea trăind ; nu mai vedea aerul, lumina, umbra, viața lumii, armonizându-se cu viața aceea. „Dacă n-o să se mai întoarcă, dacă poarta aceea n-o să se mai deschidă !” Nu putea să se întâmple așa ceva. El desigur că avea să treacă din nou pragul în câteva minute, și ea avea să-l primească în pupilele și în sângele ei. Și totuși astfel, totuși astfel peste câteva zile el va trebui să dispară ; mai întâi cîmpia și apoi muntele și apoi cîmpii și munți și ape, și apoi strîmtoarea și oceanul, spațiul infinit pe care nu-l înving strigătele și plîsetele, se vor așterne între ea și fruntea aceea, ochii aceia, buzele acelea. Imaginea orașului brutal, negru de cărbune și plin de schele luă locul acelei insule blînde ; loviturile de ciocan, scîrțîitul scripetilor, gîfîitul mașinilor, geamătul imens al fierului, sufocară melodia primăverii. Și fiecărui lucru simplu din jurul ei, ierbii, nisipului, apelor, algelor, penei aceleia suave care cădea de sus, poate dintr-un mic cioc de pasăre cîntătoare, se contrapuseră străzile inundate de fluviile de oameni, casele cu mii de ochi diformi, pline de acele friguri dușmane somnului, teatrele ocupate de respirația și stupoarea oamenilor care timp de o oră își slăbeau voința îndreptată în mod feroce spre războiul cîștigurilor. Și ea își revăzu chipul și numele pe zidurile infectate de răpciuga afișelor, pe panourile purtate pretutindeni de hamali prostiți, pe podurile uriașe ale fabricilor, pe portierele vehiculelor în viteză, sus, jos, oriunde.

— Iată ! Privește ! O ramură de migdal ! Migdalul a înflorit în grădina mînăstirii, în cea de a doua incintă, lângă grota pinului sfînt. Și tu știi !

Prietenul ei alerga, vesel ca un copil, urmat de călugărul capucin zîmbitor care ducea un buchet de cimbrisor.

— Ține ! Privește ce minune !

Ea luă ramura tremurînd, și lacrimile îi împăienjeniră ochii.

— Tu știai !

El zări printre gene strălucirea rapidă, ceva argintiu și duios, o umezeală sclipitoare și labilă care făcea ca albul ochilor să semene cu petalele florilor. Din întreaga ființă îndrăgostită, el iubi atunci nebunește semnele delicate care porneau din colțul ochilor spre tîmple, și micile vinișoare abia vizibile care făceau pleoapele asemenea violetelor. și cutele obrazilor, și bărbia extenuată, și tot ce nu mai putea reînflori, toată umbra de pe chipul iubit.

— Ah, părinte, spuse ea cu un aer vesel, stăpînindu-și emoția, nu va plînge San Francesco în paradis din cauza acestei ramuri rupte ?

Călugărul zîmbi cu subtilă indulgență.

— Acest domn cumsecade, răspunse, cînd a văzut copacul, nu mi-a dat răgaz să deschid gura și eu n-am putut spune decît Amin. Dar migdalul este bogat.

Era pașnic și afabil, cu o cunună de păr încă negru în jurul tonsurei, cu o față măslinie și fină, cu doi ochi mari strălucitori și limpezi ca topazul.

— Iată cimbrisorul, care miroase frumos, adăugă el, oferindu-i ierburile.

Se auzea un cor de glasuri tinere care cîntau un *Responsorium*¹.

— Sînt novicii. Avem cincisprezece.

¹ În liturgia romană, formă veche de psalmi, constînd într-un verset cîntat de un solist, alternat de răspunsul corului (n. t.).

Și-i însoți pe vizitatori spre o pajiște care se întindea în spatele mînăstirii. Drept pe dig, la picioarele unui chiparos despicat de un trăsnet, bunul franciscan arată cu un gest insulele îmbelșugate, slăvi belșugul lor, enumeră speciile de fructe, lăudă pe cele mai alese în diferite anotimpuri, arată cu degetul bărcile care pluteau înspre Rialto cu legumele trufandale.

— Lăudat fii, Doamne, pentru sora noastră, mama terra ! spuse femeia cu ramul înflorit.

Franciscanul se arată sensibil la frumusețea acelui glas feminin. Tăcu.

Chiparoși înalți înconjurau pajiștea pioasă ; și patru, cei mai bătrini, purtau stigmatele trăsnetului, fără frunze și fără măduvă. Vîrfurile erau încremenite, singurele forme înălțate în întinderea zăcută a pămînturilor și a apelor care formau o singură linie cu linia orizontului. Nici cea mai ușoară adiere de vînt nu ondula oglinda fără de sfîrșit. Adincurile încărcate de alge transpăreau asemenea unor comori strălucitoare ; trestiiile palustre luceau de parcă ar fi fost de ambră ; nisipul de la suprafață imita apele și nuanțele sidefului ; mîlul simula moliciunea opalină a meduzelor. O încîntare profundă ca un extaz desfăta pustiul acela. Melodia creaturilor înaripate continua în cuiburile lor nevăzute, pîrînd însă că s-ar potoli de la o clipă la alta într-o sfîntă tăcere.

— La ora asta, pe colinele Umbriei, spuse cel ce rănise migdalul claustral, fiecare măslin are depuse la picioarele lui, aidoma unor rămășițe pămîntești, mănunchiul lui de ramuri tăiate, pîrînd mai gingaș, deoarece mănunchiul acela le ascunde puterea rădăcinilor întortocheate. San Francesco trece plutind prin văzduh și printr-o atingere ușoară le potolește durerea rănilor făcute de foarfecă.

Călugărul capucin făcu semnul crucii și se depărtă.

— Fie lăudat Isus Cristos !

Oaspeții îl priviră cum se îndepărtează în umbrele aruncate de chiparoșii din pajiște.

— E o ființă cu sufletul în pace, remarcă femcia. Nu ți se pare, Stelio ? O pace adevărată era pe chipul și în glasul lui. Privește cum pășește.

O fișie de soare și o fișie de umbră atingeau alternativ tonsura și haina lui călugărească.

— Mi-a dat o așchie din plin, spuse Stelio. O voi trimite Sofiei care este devotată Seraficului ¹. Uite. Nu mai are miros de rășină. Miroase.

Pentru Sofia, ea sărută așchia. Buzele blindei surori aveau să atingă acolo unde atinseseră ale ei.

— Trimite-o.

Merseră o bucată de drum în tăcere, cu capul plecat, pe urmele omului împăcat cu sine, de-a lungul chiparoșilor plini de bace, îndreptându-se înspre gondolă.

— N-ai dori să o revezi ? întrebă cu un freamăt de timiditate Foscarina pe prietenul său.

— Da, foarte mult.

— Și pe mama ta...

— Da ; inima îmi este la ea, care mă așteaptă în fiecare zi.

— Și nu ai vrea să te întorci la ea ?

— Da, mă voi întoarce, poate.

— Când ?

— Încă nu știu. Dar doresc să le revăd, pe mama și pe Sofia. Doresc mult, Foscarina.

— Și de ce nu te duci la ele ? Ce te reține ?

El îi luă mîna pe care ea o ținea de-a lungul soldului. Continuă astfel drumul. Fiindcă soarele pieziș îi lumina pe obrazul din dreapta, ei vedeau înaintînd, în același pas, pe iarbă, umbrele lor unite.

¹ San Francesco d'Assisi (n.t.).

— Cînd îți imagineai, ceva mai devreme, colinele din Umbria, spuse femeia, poate te gîndeai la colinele me-leagurilor tale. Imaginea măslinilor curățați nu era ceva nou pentru mine. Îmi amintesc că într-o zi mi-ai vorbit despre această operație... În nici o altă îndeletnicire, omul de la țară nu are mai profund sensul vieții mute care se ascunde în copaci. Cînd el se află în fața părului sau a mărului sau a piersicului cu cuțitul sau cu foarfecele care îi făc să crească în puteri sau poate să le pricinuiască moartea, din toată înțelepciunea lui, dobîndită în sfătuirea lui cu pămîntul și cu cerul, apare din senin spiritul genial al divinației. Copacul este în ceasul său cel mai delicat, cînd sensibilitatea lui se trezește ca un fluid în mugurii care se umflă și par gata să se deschidă. Omul cu fierul crud trebuie să reglementeze echilibrul în mișcarea misterioasă a limfei ! Copacul este acolo, încă intact, neștiind nimic despre Hesiod sau Vergiliu, frămîntat de apariția florii și a fructului său ; și fiecare ramură în aer este vie ca o arteră în brațul omului care-l curăță. Pe care din ramuri va cădea tăietura ? Limfa va vindeca oare rana ?... Așa îmi vorbeai tu într-o zi despre livada ta. Îmi amintesc bine. Tu îmi spuneai că toate rănila trebuie să fie în partea de nord, ca să nu le vadă soarele...

Ea vorbea acum ca în îndepărtata seară de noiembrie, cînd tînărul venise la ea, gîfîind, prin vîntul furios, după ce-l însoțise pe erou.

El zîmbi. Și se lăsa dus de mîna aceea dragă. Și simțea mirosul ramurii înflorite, asemănător mirosului unui lapte amarui.

— E adevărat, zise. Laimo pregătea unguentul lui San Fiacre ¹, amestecînd în mojar, și Sofia îi aducea pînza rezistentă pentru a înfășura rănila mai mari, după îngrijire...

¹ Fiacre (Saint) (600—670), călugăr irlandez, patronul grădini-lor (n.t.).

El îl revedea pe țăran în genunchi, amestecînd în vasul de piatră îngrășămintul bovin, argilă și pleavă de orz, după toate regulile înțelepciunii antice.

— Dar peste zece zile, adăugă, toată colina văzută de pe mare va fi ca un nor răcoros și trandafiriu. Sofia mi-a scris ca să mi-o amintească... Ție nu ți-a mai reapărut ?

— Acum e cu noi.

— Acum stă la fereastră și privește marea care devine purpurie, și mama e cu ea lîngă pervazul ferestrei, și ea spune : „Cine știe dacă Stelio nu este în velierul acela care stă acum în fața cheiului, așteptînd vînt prielnic ! Mi-a făgăduit că vine pe neașteptate, pe mare, pe o goeletă.“ Și inima ei e tristă.

— Ah, de ce o dezamăgești ?

— Da, e adevărat, Fosca. Pot trăi departe de ea luni întregi și să simt că viața mi-e plină. Dar, iată, că vine un moment cînd nimic pe lume nu mi se pare mai blind decît ochii ei ; și-atunci o parte din mine rămîne deznădăjduită. Am auzit pe marinarii de pe marea Tireniană numind Adriatica Golful Veneției. În seara asta cred că aici, în Golf, este casa mea și mi se pare mai aproape.

Ajunseră la debarcader. Se întoarseră să privească din nou insula rugăciunii care-și înălța spre ceruri chiparoșii ei imploratori.

— Acolo este canalul Tre Porti, care duce spre marea largă ! spuse poetul nostalgic, care se vedea pe sine însuși pe puntea goletei privind tamarisca și mirtul de pe țărm.

Se urcară în gondolă. Multă vreme rămaseră tăcuți. Între timp melodia cobora ușor peste arhipelag. Așa cum lumina cerului îmbiba apele, tot astfel și cîntecul cerului se așternea pe pămînt. Dar insulele Burano și Torcello apă-

reau în întîmpinarea strălucirii crepusculare ca doi galioni împotmoliți în nisip. Iar norii se așezau în falange, sus, departe, spre Dolomiți.

— Acum, cînd planul operei este încheiat, tu n-ai nevoie decît de liniște pentru munca ta, îi spuse femeia, continuînd discret persuasiunea ei, deși sufletul îi tremura disperat în piept. Nu ai lucrat totdeauna acolo, în casa ta ? Nicăieri nu-ți vei putea potoli neliniștea care te sufocă. Știu eu.

El îi spuse :

— E adevărat. Cînd ne stăpînește furia gloriei, credem că cucerirea artei seamănă cu asediul unei cetăți înconjurată de turnuri de apărare și că sunetele de trîmbiță și strigătele însoțesc curajul în asalt ; pe cîtă vreme nu contează decît opera care crește în liniștea austeră, nu contează decît tenacitatea lentă și de neînfînt, nu contează decît singurătatea dură și pură, nu contează decît dedicarea totală a spiritului și a cărnii, Idei pe care noi vrem s-o facem să trăiască în mijlocul oamenilor pentru totdeauna ca o forță atotstăpînitoare...

— Ah, tu știi asta !

Ochii femeii se umplură de lacrimi, la acele cuvinte surde în care simți profunzimea pasiunii virile, nevoia eroică a dominației morale, propunerea fermă de a se depăși pe sine însuși și de a-și forța fără răgaz propriul destin.

— Tu știi asta !

Și ea simți fiorii pe care ți-i dau spectacolele înfricoșătoare ; și, în fața voinții aceleia năvalnice, tot restul i se păru zadarnic ; și celelalte lacrimi, care-i împăienjeniseră ochii cînd i se oferiseră florile, i se păzură feminine și josnice față de cele care abia și le stăpînea să nu se reverse, singurele demne de a fi sorbite de prietenul ei.

— Ei bine, du-te la marea ta, la pământul tău, la casa ta. Aprinde-ți din nou lampa cu ulei din măslinii tăi !

El avea buzele strînse și o cută între sprîncene.

— Buna ta soră va veni din nou să-ți pună un fir de iarbă pe pagina greu de scris.

El își plecă fruntea împovărată de un gând.

— Tu te vei odihni vorbind cu Sofia la fereastră, și vei vedea poate cum trec din nou turmele spre munte dinspre cimpie.

Soarele era pe punctul de a atinge acropola uriașă a Dolomiților. Falanga norilor se învălmășea ca și cum ar fi intenționat să dea o luptă, străpunsă de nenumărate sulii strălucitoare, acoperită de un sînge minunat. Apele dădeau proporții imensei bătliei dusă în jurul turnurilor inexpugnabile. Melodia se pierduse în umbra insulelor depărtate. Tot estuarul se învăluia într-o măreție sobră și războinică, de parcă miliarde de drapele i s-ar fi închinat. Și liniștea nu aștepta decît un sunet puternic de trîmbițe imperiale.

El spuse, încet, după o lungă pauză :

— Și dacă ea mă întreabă despre soarta fecioarei care citește lamentația Antigonei ?

Femeia tresări.

— Și dacă ea mă întreabă despre iubirea fratelui care scotocește prin morminte ?

Femeia se înfricoșă de fantomă.

— Și dacă pagina pe care ea pune firul de iarbă este pagina în care sufletul tremurînd își povestește lupta disperată și ascunsă împotriva păcatului oribil ?

Femeia nu găsi cuvinte, în înspăimîntarea ei neașteptată. Amîndoi au tăcut și au privit vîrfurile ascuțite ale lanțului îndepărtat, care ardeau ca și cum atunci ar fi ieșit din focul primordial. Spectacolul măreției aceleia pustii și veșnice stirnea în cele două spirite un sentiment de

fatalități misterioase și aproape o groază nedeslușită pe care nu știau nici să o învingă nici să o scruteze. Veneția era întunecată de masa aceea de porfiri aprinși : zăcea peste ape învăluită într-un velarium violaceu din care ieșeau la suprafață stelele de marmură, lucrute de oameni pentru a păstra în ele clopotele de bronz care dau semnalul rugăciunilor obișnuite. Dar operele și rugăciunile obișnuite ale oamenilor, dar vechiul oraș, vlăguit de a fi trăit prea mult, dar blocurile de marmură și bronzurile consumate, dar toate acele lucruri oprite de povara amintirilor, și pieritoare, deveneau umile față de tulburătorul masiv al Alpilor, incendiat de văpaia amurgului, care sfișia cerul cu miile lui vîrfuri inflexibile, cetate enormă și solitară, poate în așteptarea unui tînăr popor de Titani.

După lunga tăcere, Stelio Effrena o întrebă pe prietena sa, brusc :

— Și tu ?

Ea nu răspunse.

Clopotele de la San Marco dădeau semnalul rugăciunii de seară : vuietul puternic se dilată în valuri lungi deasupra lagunei încă însîngerate, pe care cei doi prieteni o lăsau în stăpînirea umbrei și a morții. De la San Giorgio Maggiore, de la San Giorgio dei Greci, de la San Giorgio degli Schiavoni, de la San Giovanni in Bragora, de la San Moisè, de la Santa Maria della Salute, de la biserica del Redentore, și tot așa, pe tot cuprinsul stăpînit de Evanghelist¹, de la ultimele turnuri ale Madonnei dell'Orto, San Giobbe, Sant' Andrea, glasurile de bronz au răspuns, s-au confundat într-un singur cor uriaș, formînd deasupra adunării mute a pietrelor și a apelor o singură cupolă uriașă de metal invizibil, ale cărei vibrații păreau să comunice cu scînteierea primelor stele.

¹ Sfîntul Marcu (n.t.).

Tresăriră înfiorați amîndoi cînd gondola intră în umezeala canalului întunecat, trecînd pe sub podul de pe care se vedea insula San Michele, trecînd razant pe lîngă bărcile mari de încărcătură care înaintau greoi de-a lungul zidurilor corodate. De la campanilele din apropiere, de la San Lazzaro, de la San Canciano, de la San Giovanni e Paolo, de la Santa Maria dei Miracoli, de la Santa Maria del Pianto, alte glasuri răspunseră ; și dangătul clopotelor deasupra capetelor lor era atît de puternic de parcă-l simțeau în rădăcina părului ca un fior al propriei lor cărni.

— Daniele, tu ești ?

Lui Stelio i se păru că recunoaște lîngă poarta casei lui, pe Fondamenta Sanudo, figura lui Daniele Glăuro.

— Ah, Stelio, te așteptam ! îi strigă în vîrtejul dangătelor glasul răgușit și emoționat. Richard Wagner a murit !

Lumea păru că-și pierduse din valoare.

Femeia nomadă se înarmă cu curaj și își pregăti plecarea. Eroul care zăcea întins pe catafalc transmitea inimilor nobile un stimulent măreț. Ea știu să-l primească și să-l schimbe în acțiuni și gînduri de viață.

Se întîmplă ca prietenul ei să sosească la ea tocmai cînd își aduna cărțile la care ținea mai mult, micile lucruri îndrăgite de care nu voia să se despartă niciodată, imaginile care aveau pentru ea o putere de vis sau de consolare.

— Ce faci ? o întrebă el.

— Mă pregătesc de plecare.

Ea îi văzu chipul întunecîndu-i-se, dar nu șovăi.

— Unde pleci ?

— Departe. Traversez Atlanticul.

El păli pentru un moment. Dar imediat se îndoi de cele auzite, crezînd că ea nu spune adevărul, că vrea numai să-l încerce sau că hotărîrea ei nu era categorică și că aș-

tepta să fie reținută. Dezamăgirea neașteptată de pe țărmul insulei Murano îi lăsase în inimă o urmă adâncă.

— Te-ai hotărît, așa, pe neașteptate ?

Simplă, sigură și promptă răspunse :

— Nu pe neașteptate. Lenevia mea durează de prea mult timp, și simt asupra mea povara întregi mele lumi. Așteptînd să se deschidă Teatrul lui Apollo și să fie gata *Victoria Omului*, mă duc să-mi iau rămas bun de la barbari. Voi lucra pentru marea operă. Ca să refaci comorile de la Micene, va trebui mult aur ! Și trebuie ca totul să aibă un aspect de o neobișnuită măreție în jurul operei tale. Vreau ca masca frumoasei Casandra să nu fie dintr-o materie ordinară... Și vreau, mai ales, să pot satisface dorința ta : ca în primele trei zile, poporul să aibă intrarea liberă în Teatru, iar apoi încă o zi în fiecare săptămînă. Această credință mă ajută să mă duc departe de tine. Timpul zboară. E necesar ca fiecare să se găsească pregătit pentru locul lui, și cu toate forțele, cînd va veni ceasul. Eu nu voi lipsi. Sper ca tu să fii mulțumit de prietena ta. Mă duc să lucrez ; și, desigur, de data asta este ceva mai greu, pentru mine, decît altădată. Dar tu, dar tu, sărmanul meu prieten, ce povară porți ! Ce efort îți cerem noi ! Ce lucru mare așteptăm de la tine ! Ah, tu o știi...

Ea începuse cu însuflețire, pe un ton care părea uneori aproape voios, căutînd să apară ceea ce ea voia, mai presus de toate să fie : un bun și fidel instrument în serviciul unei puteri geniale, o prietenă virilă și voluntară. Dar unele vibrații ale emoției stăpînite se furișau, și ajungeau pînă pe buze, căpătau glas. Pauzele deveneau mai lungi, și nesigure mîinile care rătăceau printre cărți și relicve.

— Fie ca totul, totdeauna, să fie propice operei tale ! . Numai asta are importanță ; restul este nimic. Sus inimile !

Ea își lăsă brusc capul pe spate cu cele două aripi sălbatice, și-i întinse prietenului său ambele mîini. El i le

strînse, palid și grav. În ochii ei dragi, care au fost ca o apă transparentă, văzu trecînd aceeași strălucire de frumusețe care îl orbise într-o seară în camera în care ardeau tăciunii și se desfășurau cele două mari melodii.

— Te iubesc și cred în tine, spuse. Eu nu îți voi lipsi și tu nu-mi vei lipsi. Din noi se naște ceva ce va fi mai puternic decît viața însăși.

Ea îi răspunse :

— O melancolie.

În fața ei, pe masă, erau cărțile familiare, cu paginile indoite la cîte un colț, sau cu cîte o margine însemnată, cu vreo frunză, o floare, un fir de iarbă între una și alta, cu recunoștințele durerii pe care le ceruse și le obținuse, consolări de lumină sau de uitare. În fața ei erau micile lucruri dragi, stranii, diverse, aproape toate fără nici un preț : piciorul unei păpuși, o inimioară de argint *ex-voto*, o busolă mică de fildeș, un ceas fără cadran, o lămpiță de fier, un cercel desperecheat, un amnar, o cheie, o pecete, diverse bibelouri : dar toate consfințite de o amintire pioasă, animate de o credință superstițioasă, atinse de degetul iubirii sau al morții, relicve care vorbeau unui singur suflet și îi vorbeau de duioșie și de cruzime, de război și de armistițiu, de speranță și de deznădejde. În fața ei erau imaginile care stimulau gîndirea și predispuneau la meditație, figuri cărora meșterii le acordaseră o confesiune tainică, amestec de semne în care ei închiseseră o enigmă, linii simple care dădeau o stare de liniște ca priveliștea unui orizont, alegorii discrete în care era învăluit vreun adevăr pe care, ca și soarele, nu-l puteau privi fix ochii muritorilor.

— Privește, îi spuse ea prietenului, arătîndu-i o veche stampă, o știi foarte bine.

O știau foarte bine amîndoi ; dar se aplecară asupra ei s-o privească, și părea nouă ca o muzică ce răspunde me-

reu altceva celui ce-o întreabă. Era o operă a lui Albrecht Dürer.

Marele Înger terestru, cu aripi de acvilă, Spiritul fără somn, încununat cu răbdare, stătea pe piatra goală, cu cotul sprijinit pe genunchi, cu obrazul în pumn, ținând pe celălalt genunchi o carte și compasul în mână. La picioarele lui zăcea, încolăcit ca un șarpe, ogarul credincios, câinele care din cele mai vechi timpuri mergea la vânătoare cu omul. Alături de el, aproape cocoțat pe marginea unei pietre de moară, ca o pasăre, dormea copilul, trist, ținând condeiul și tăblița pe care trebuia să scrie primul cuvânt din știința lui. Și în jur erau împrăștiate uneltele îndeletnicirilor omenești ; deasupra capului vigilant, lângă vârful unei aripi, se scurgea în dubla clepsidră nisipul tăcut al Timpului ; în fund se zărea Marea cu golfurile ei, cu porturile ei, cu farurile ei, calmă și de neîmblânzit, deasupra căreia — asfințind Soarele în gloria curcubeului — zbura liliacul de seară, purtând înscris pe membranele sale cuvântul revelator. Porturile, farurile și orașele acelea le construise Spiritul fără de somn, încununat cu răbdare. El tăiase piatra pentru turnuri, doborâse pinul pentru corăbii, călise fierul pentru orice luptă. Tot el impusese Timpului mecanismul care-l măsoară. Așezat, nu ca să se odihnească ci ca să mediteze la o altă lucrare, el fixa viața cu ochii lui pătrunzători în care strălucea sufletul liber. Toate formele aflate în jurul lui emanau liniște, în afară de una. Singură se auzea vocea focului gemând, în vatră, sub creuzetul, în care din materia sublimată avea să apară alte virtuți noi, ca să învingă un rău sau să cunoască o lege. Și marele Înger terestru cu aripile de acvilă, la al cărui șold încins cu oțel atârneau cheile care deschid și închid, răspundea astfel celor care-l întrebau : „Soarele apune. Lumina, care se naște din cer, moare în cer ; și o zi e neștiutoare de lumina unei alte zile. Dar noaptea e una ; și umbra ei se lasă pe toate

chipurile și orbirea ei pe toți ochii, cu excepția chipului și a ochilor aceluia care-și ține aprins focul pentru a-și lumina puterea. Eu știu că cel viu este ca și cel mort, cel treaz ca și cel ce doarme, tinărul ca și bătrînul, din moment ce schimbarea unuia îl creează pe celălalt ; și orice schimbare conține durerea și bucuria celor doi tovarăși egali. Eu știu că armonia Universului este făcută din discordii, ca în liră și în arc. Știu că eu sînt și nu sînt ; și că unul singur e drumul, în sus și în jos. Cunosoc duhoarea putreziciunii și nenumăratele infecții legate de natura omenească. Totuși, dincolo de știința mea, continui să-mi împlinesc operele mele vădite sau tănuite. Văd unele pierind, în timp ce eu continui să trăiesc ; văd altele care par să dureze veșnic frumoase și imune în fața oricărei mizerii, nemaiapărîndu-mi, deși născute din durerile mele cele mai profunde. Văd în fața focului cum se schimbă toate lucrurile, ca bu-nurile în fața aurului. Unul singur este constant : curajul meu. Nu mă așez decît ca să mă ridic.“

Tinărul își trecu brațul în jurul taliei prietenei. Și se îndreptară astfel spre fereastră, fără a scoate un cuvînt.

Priviră cerul foarte îndepărtat, copacii, cupolele, turnurile, laguna întinsă, asupra căreia se lăsa amurgul, Colinele Euganee, albastrii și liniștite ca aripile strînse ale pămîntului în odihna serii.

Se întoarseră unul spre celălalt și se priviră în adîncul ochilor.

Apoi se sărutară, vrînd parcă să pecetluiască un pact tacit.

Lumea părea că-și pierduse din valoare.

Stelio Effrena o rugă pe văduva lui Richard Wagner ca onoarea de a duce sicriul de la camera mortuară pînă la

barcă și de la barcă la vagonul funebru să fie acordată celor doi tineri italieni care transportaseră, într-o seară de noiembrie, de la vapoaraș la țarm, pe eroul care leșinase, cit și altor patru prieteni de-ai lor. I s-a admis.

Era 16 februarie : o oră după-amiază. Stelio Effrena, Daniele Glăuro, Francesco de Lizo, Baldassare Stampa, Fabio Molza și Antimo della Bella așteptau în holul palatului. Cel din urmă venise de la Roma, obținând permisiunea să aducă cu el doi meșteri, angajați cu construcția Teatrului Apollo, ca să ofere eroului decedat mănunchiurile de lauri culeși pe Gianicolo.

Așteptau fără să scoată un cuvânt și fără să se privească, fiecare fiind copleșit de bătăile propriiei lui inimi. Nu se auzea decât bolborositul ușor al apei pe treptele din fața porții celei mari, care purta gravate în reliefurile pilaștrilor cele două cuvinte : DOMUS PACIS.

Vislașul gondolei, care-i fusese drag eroului, coborî să-i cheme. El avea ochii arși de lacrimi pe chipul lui bărbătesc și credincios.

Stelio Effrena o luă înainte : tovarășii săi îl urmară. După ce au urcat scara, au intrat într-o cameră cu plafonul jos și slab luminată, unde predomina un miros trist de balsamuri și flori. Așteptară câteva clipe. Se deschise și cealaltă ușă. Intrară, unul câte unul, în camera vecină. Toți deveniră palizi, unul câte unul.

Cadavrul era acolo, închis în sicriul de cristal ; alături, în picioare, era femeia cu chipul de zăpadă. Al doilea sicriu de metal, elegant, strălucea pe podea, deschis.

Cei șase tineri s-au așezat în fața trupului neînsuflețit, așteptînd un semn. Liniștea era totală, iar ei nu clipeau ; dar o durere năvalnică le invadea sufletele ca o rafală, cutremurîndu-i pînă în fibrele cele mai adînci.

Toți erau cu ochii ațintiți spre alesul Vieții și al Morții. Un zîmbet infinit lumina fața eroului : infinit și distant ca

spectrul solar al ghetarilor, ca strălucirea mărilor, ca nimbul astrilor. Ochii nu-l puteau privi prea mult ; dar inimile, cu o uimire și cu o spaimă care îi făceau religioși, credeau că primesc revelația unei taine divine.

Femeia cu chipul de zăpadă schiță un gest ușor, rămânând rigidă în atitudinea ei, ca un simulacru.

Atunci, cei șase tineri se apropiară de cel neînsuflețit ; își întinseră brațele, își adunară forțele. Stelio Effrena luă locul din față, Daniele Glàuro la picioare, întocmai ca în ziua aceea. Ridică trupul în același timp, la un glas șoptit al conducătorului. Toți au simțit în ochi o strălucire puternică, de parcă dintr-o dată o fișie de soare ar fi străbătut cristalul. Baldassare Stampa izbucni în hohote de plîns. Același nod în gît l-au simțit toți ceilalți. Siciul se clătină ușor, apoi coborî și intră în învelișul de metal ca într-o armătură. Cei șase tineri rămaseră prosternați în jurul lui. Au șovăit înainte de a lăsa capacul, fermecați de zîmbetul infinit al eroului. Auzind un fișit ușor, Stelio Effrena ridică ochii : văzu fața de zăpadă aplecată asupra cadavrului, apariție supraomenească a iubirii și a durerii. Clipa fu egală veșniciei. Femeia dispăru.

După ce au lăsat capacul, ei au ridicat din nou greutatea, mai mare acum. Au transportat siciul în afara camerei, apoi jos pe scară, încet. Fascinați de o neliniște sublimă, în metalul siciului își vedeau reflectate chipurile lor frățești. Barca funerară aștepta în fața porții. Peste siciu a fost întinsă o pînză. Cei șase au așteptat cu capul descoperit ca întreaga familie să coboare. Coborî, strîns unită, într-un singur grup. Văduva trecu acoperită în vălul de doliu, dar splendoarea chipului ei rămînea pentru totdeauna în amintirea martorilor.

Cortegiul a fost scurt. Barca mortuară mergea înainte ; urma văduva cu cei mai apropiați, apoi grupul de tineri.

Cerul apăsa asupra drumului larg de apă și de piatră. Li-niștea desăvîrșită era demnă de Acela care transformase într-un cîntec nesfîrșit forțele Universului, din respect pentru oameni.

Un stol de porumbei, pornind de pe marmura bisericii Scalzi-lor cu un freamăt fulgerător, zbură pe deasupra sicriului străbătînd canalul, alcătuiind o ghirlandă pe cupola verde a bisericii San Simeone.

La debarcader aștepta un grup tăcut de devotați. Coroanele mari îmbălsămau aerul cenușiu. Apa se auzea sbătîndu-se sub prorele arcuite.

Cei șase prieteni au luat sicriul din barcă și l-au dus pe umeri în vagonul funebru, gata de plecare, pe calea ferată. Grupul de devotați s-a apropiat și a depus coroanele pe pînza neagră de deasupra capacului.

Atunci înaintară și cei doi meșteri cu mănunchiurile lor de lauri, culeși pe Gianicolo.

Viguroși și puternici, aleși dintre cei mai impunători și mai frumoși, păreau plăsmuiți după anticele modele ale gîntei romane. Erau gravi și calmi, cu libertatea sălbatică a Cîmpiei romane în ochii lor injectați de emoție. Trăsăturile lor ferme, fruntea joasă, părul creț și scurt, maxilarele solide, gîtul de taur, aminteau profilurile consulilor. Atitudinea lipsită de orice umilință servilă îi făcea demni de misiunea lor.

Cei șase prieteni, pe rînd, deveniți egali în emoție, luînd ramurile din mănunchi, le împrăștiară pe sicriul eroului.

Nespus de nobili erau laurii aceia latini, desprinși din pădurea de pe colina pe care în timpuri îndepărtate coborau acvilele purtătoare de prevestiri, pe care, în timpurile mai recente și totuși legendare, fluvii de sînge au vărsat legiunile Eliberatorului pentru frumusețea Italiei. Aveau ramurile drepte și robuste, brune, frunzele dure, cu nervuri

pronunțate, cu marginile aspre, verzi ca bronzul fintinilor, încărcate de o aromă triumfală.

Și au călătorit spre colina bavareză, încă amortită de ger ; în timp ce trunchiurile mărețe își făureau noi muguri în lumina Romei, în murmurul izvoarelor ascunse.

Settignano di Desiderio :
XIII februarie MDCCCC

CUPRINS

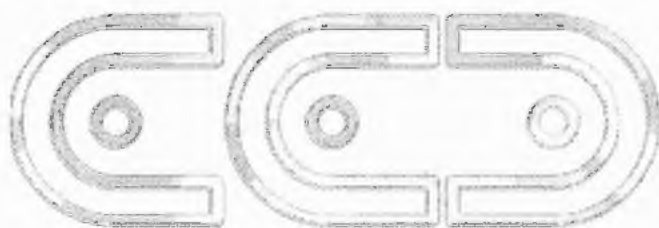
[illegible]

Lector : ELENA MURGU.
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 23.XI.1979. Tiraaj 100 120 ex. broșate.
Coli ed. 17,93. Coli tipar 11,50.

Comanda nr. 90 355
Combinatul poligrafic „Casa Scintei”
Piața Scintei nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

